

Inspraakbundel

Zienswijzen en reacties op ontwerpbesluiten 'Gaswinning Ternaard'

Inspraakpunt Bureau Energieprojecten
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN
www.bureau-energieprojecten.nl

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	3
Kennisgeving.....	4

MONDELINGE, SCHRIFTELIJKE EN DIGITALE REACTIES EN ZIENSWIJZEN:

Opzoektabel mondelinge, schriftelijke en digitale reacties	6
Alfabetisch overzicht organisaties en reacties	9
Reacties 202100510 tot en met 202100537	10
Zienswijzen 202100475 tot en met 202100630	48

Woord vooraf

Van vrijdag 27 augustus 2021 tot en met donderdag 7 oktober 2021 lagen voor het project 'Gaswinning Ternaard' de ontwerpbesluiten ter inzage. Iedereen kon gedurende deze termijn op de ontwerpbesluiten reageren door het indienen van een zienswijze.

De NAM (Nederlandse Aardolie Maatschappij) wil gas gaan winnen uit het gasveld ten noorden van het dorp Ternaard. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land, het grootste deel onder de Waddenzee. Om te zorgen dat het gewonnen gas kan worden getransporteerd naar een gaswinlocatie in Moddergat, wordt een nieuwe productiefaciliteit bij Ternaard gebouwd. Daarnaast wordt een aardgastransportleiding aangelegd en wordt de bestaande mijnbouwlocatie in Moddergat uitgebreid.

Waarom is dit project nodig?

Nederland werkt aan een duurzame, veilige en betrouwbare energievoorziening. Om de klimaatdoelen van Parijs te halen, bouwen we in Nederland het gebruik van fossiele brandstoffen zoals aardgas geleidelijk af. Zolang alternatieven voor het gebruik van aardgas nog onvoldoende beschikbaar zijn, is de winning van aardgas nodig. De voorkeur is om dit gas te winnen in eigen land. Dit draagt bij aan de onafhankelijkheid van Nederland op het gebied van de energievoorziening. Daarnaast is de winning in eigen land ook beter voor het milieu omdat er minder CO₂ en stikstof uitgestoten wordt voor het transport.

Veiligheid voorop

Gaswinning kan alleen plaatsvinden als dit veilig is voor mens en milieu. Om de natuurwaarden van de Waddenzee te beschermen, is door de overheid een veilige gebruiksruimte voor bodemdaling vastgesteld waarbinnen de gaswinning kan plaatsvinden zonder schade te veroorzaken aan de natuur. NAM heeft een analyse van risico's door aardbevingen als gevolg van de gaswinning opgenomen in het winningsplan. Staatstoezicht op de Mijnen heeft het winningsplan beoordeeld op veiligheid en zal ook tijdens de gaswinning toezien op een zorgvuldige uitvoering.

Online informatiebijeenkomst

Had u vragen over het ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapport of de ontwerpbesluiten? Op dinsdagavond 14 september 2021 vond van 19:00 tot 20:30 uur een online informatiebijeenkomst plaats. Tijdens deze online informatiebijeenkomst werden presentaties gegeven en kon u via de chat vragen stellen.

Waar kon u de stukken inzien?

U kon het ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapport en de ontwerpbesluiten van 27 augustus tot en met 7 oktober 2021 inzien op www.rvo.nl/gaswinning-ternaard. Op papier kon u de documenten tijdens openingstijden bekijken in het gemeentehuis Noardeast-Fryslân op de locatie Dokkum, Koningstraat 13 in Dokkum.

Zienswijzen

Op de ontwerpbesluiten zijn binnen de reactietermijn in totaal 110 zienswijzen (waarvan 49 uniek) en 3 reacties van overheden binnengekomen. De zienswijzen zijn integraal opgenomen in deze inspraakbundel. U kunt deze inspraakbundel downloaden van www.bureau-energieprojecten.nl.

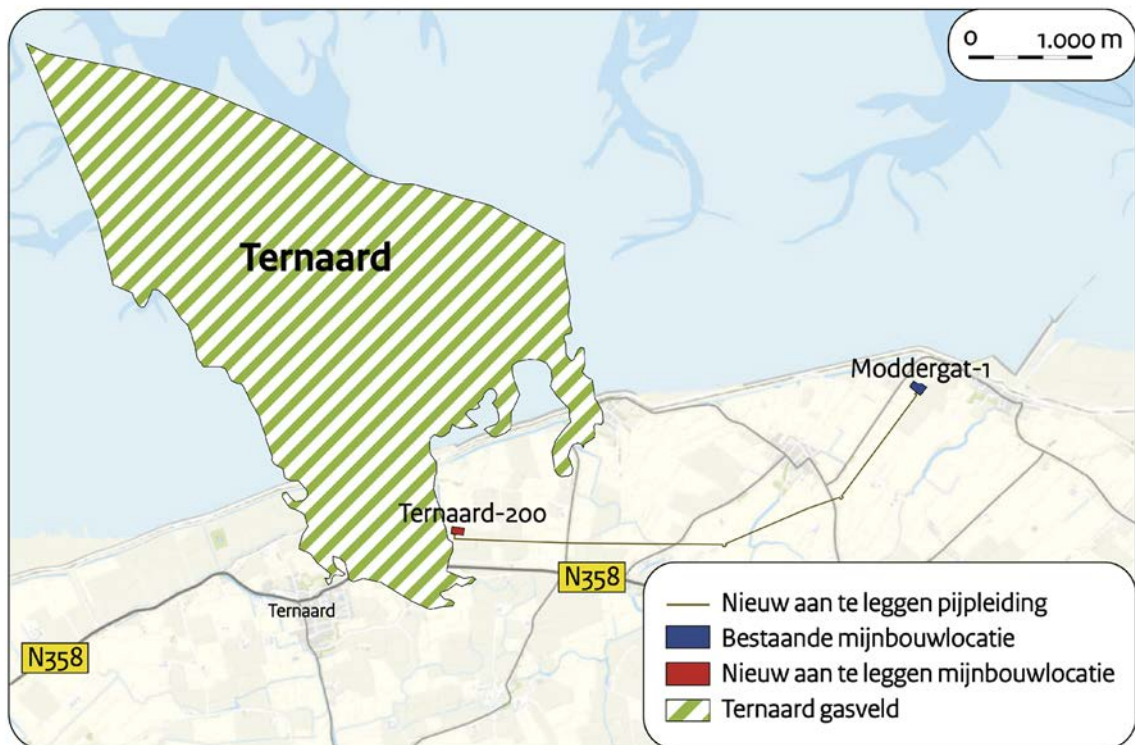
Wat is het gevolg?

De Commissie voor de milieueffectrapportage brengt een advies uit over het milieueffectrapport. Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat bekijkt alle reacties en het advies van de Commissie bij het nemen van de definitieve besluiten. Wanneer u niet reageert op de ontwerpbesluiten, kunt u later alleen reageren op de definitieve besluiten als deze tegen uw belangen ingaan.

Gaswinning Ternaard, Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Kennisgeving terinzagelegging ontwerpbesluiten en online informatiebijeenkomst

Van vrijdag 27 augustus tot en met donderdag 7 oktober 2021 liggen voor het project gaswinning Ternaard de ontwerpbesluiten samen met het bijbehorende milieueffectrapport ter inzage. In deze periode kunt u hierop reageren.

De NAM (Nederlandse Aardolie Maatschappij) wil gas gaan winnen uit het gasveld ten noorden van het dorp Ternaard. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land, het grootste deel onder de Waddenzee. Om te zorgen dat het gewonnen gas kan worden getransporteerd naar een gaswinlocatie in Moddergat, wordt een nieuwe productiefaciliteit bij Ternaard gebouwd. Daarnaast wordt een aardgastransportleiding aangelegd en wordt de bestaande mijnbouwlocatie in Moddergat uitgebreid.

Waarom is dit project nodig?

Nederland werkt aan een duurzame, veilige en betrouwbare energievoorziening. Om de klimaatdoelen van Parijs te halen, bouwen we in Nederland het gebruik van fossiele brandstoffen zoals aardgas geleidelijk af. Zolang alternatieven voor het gebruik van aardgas nog onvoldoende beschikbaar zijn, is de winning van aardgas nodig. De voorkeur is om dit gas te winnen in eigen land. Dit draagt bij aan de onafhankelijkheid van Nederland op het gebied van de energievoorziening. Daarnaast is de winning in eigen land ook beter voor het milieu omdat er minder CO₂ en stikstof uitgestoten wordt voor het transport.

Veiligheid voorop

Gaswinning kan alleen plaatsvinden als dit veilig is voor mens en milieu. Om de natuurwaarden van de Waddenzee te beschermen, is door de overheid een veilige gebruikruimte voor bodemdaling vastgesteld waarbinnen de gaswinning kan plaatsvinden zonder schade te veroorzaken aan de natuur. NAM heeft een analyse van risico's door aardbevingen als gevolg van de gaswinning opgenomen in het winningsplan. Staatstoezicht op de Mijnen heeft het winningsplan beoordeeld op veiligheid en zal ook tijdens de gaswinning toezien op een zorgvuldige uitvoering.

Online informatiebijeenkomst

Heeft u vragen over het ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapport of de ontwerpbesluiten? Op dinsdagavond 14 september 2021 vindt van 19:00 tot 20:30 uur een online informatiebijeenkomst plaats. Tijdens deze online informatiebijeenkomst worden presentaties gegeven en kunt u via de chat vragen stellen. Aanmelden voor de informatiebijeenkomst kan via het aanmeldformulier op www.rvo.nl/gaswinning-ternaard. Wij stellen het op prijs als u uw vragen van tevoren doorgeeft.

Wilt u reageren?

U kunt van 27 augustus tot en met 7 oktober 2021 reageren op het ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapport en de ontwerpbesluiten. Dit heet het indienen van een zienswijze. In deze periode kunt u ook de documenten met informatie over de ontwerpbesluiten bekijken op www.rvo.nl/gaswinning-ternaard. Op papier kunt u de documenten tijdens openingstijden bekijken in het gemeentehuis Noardeast-Fryslân op de locatie Dokkum, Koningstraat 13 in Dokkum. In verband met de coronamaatregelen kunt u op deze locatie alleen op afspraak de documenten inzien. Neemt u hiervoor contact op via telefoonnummer (0519) 29 88 88.

U kunt op drie manieren reageren. U ontvangt een ontvangstbevestiging.

- Digitaal: via de website www.rvo.nl/gaswinning-ternaard
- Post: Bureau Energieprojecten, Inspraakpunt Gaswinning Ternaard, Postbus 111, 9200 AC Drachten. Wilt u uw brief ondertekenen en uw adres vermelden? Dan kunnen wij u per brief een ontvangstbevestiging sturen.
- Telefonisch: op werkdagen tussen 9:00 en 17:00 uur via telefoonnummer 070 379 89 79.

Wat is het vervolg?

De Commissie voor de milieueffectrapportage brengt een advies uit over het milieueffectrapport. Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat bekijkt alle reacties en het advies van de Commissie bij het nemen van de definitieve besluiten. Wanneer u niet reageert op de ontwerpbesluiten, kunt u later alleen reageren op de definitieve besluiten als deze tegen uw belangen ingaan.

Wilt u meer weten?

Meer informatie over gaswinning Ternaard en alle bijbehorende documenten vindt u op www.rvo.nl/gaswinning-ternaard. Heeft u vragen over de procedure? Bel dan met telefoonnummer 070 379 89 79. Of stel uw vragen tijdens de online informatiebijeenkomst.

Opzoektabel mondelinge, schriftelijke en digitale zienswijzen/reacties

In onderstaande tabel kunt u met het registratienummer het nummer van de zienswijze opzoeken. Door te klikken op uw zienswijzenummer wordt u automatisch doorverwezen naar de zienswijze. De reacties zijn opgenomen vanaf pagina 10. De zienswijzen zijn opgenomen vanaf pagina XX.

Zienswijzen en reacties op ontwerpbesluiten 'Gaswinning Ternaard'

Registratienummer	Zienswijzenummer	Reactienummer
202100475	202100475	
202100476	202100476	
202100477	202100477	
202100478	202100478	
202100479	202100479	
202100482	202100482	
202100483	202100483	
202100485	202100485	
202100488	202100488	
202100489	202100489	
202100490	202100490	
202100491	202100491	
202100492	202100492	
202100494	202100494	
202100501	202100501	
202100508	202100508	
202100509	202100509	
202100510		202100510
202100511	202100511	
202100512	202100512	
202100513	202100513	
202100514	202100514	
202100515		202100515
202100516	202100516	
202100517	202100517	
202100518	202100518	
202100519	202100519	
202100521	202100521	
202100522	202100522	
202100523	202100523	
202100524	202100524	
202100525	202100525	
202100526	202100526	
202100527	202100527	
202100528	202100528	
202100530	202100530	
202100531	202100531	
202100532	202100532	

Registratienummer	Zienschijfnummer	Reactienummer
202100533	202100533	
202100534	202100534	
202100535	202100535	
202100536	202100536	
202100537		202100537
202100538	202100538	
202100539	202100539	
202100541	202100541	
202100543	202100543	
202100544	202100544	
202100545	202100545	
202100546	202100546	
202100555	202100555	
202100556	202100555 (eensluidend)	
202100557	202100555 (eensluidend)	
202100558	202100555 (eensluidend)	
202100559	202100555 (eensluidend)	
202100560	202100555 (eensluidend)	
202100561	202100555 (eensluidend)	
202100562	202100555 (eensluidend)	
202100563	202100555 (eensluidend)	
202100564	202100555 (eensluidend)	
202100565	202100555 (eensluidend)	
202100566	202100555 (eensluidend)	
202100567	202100555 (eensluidend)	
202100568	202100555 (eensluidend)	
202100569	202100555 (eensluidend)	
202100570	202100555 (eensluidend)	
202100571	202100555 (eensluidend)	
202100572	202100555 (eensluidend)	
202100573	202100555 (eensluidend)	
202100574	202100555 (eensluidend)	
202100575	202100555 (eensluidend)	
202100576	202100555 (eensluidend)	
202100577	202100555 (eensluidend)	
202100578	202100555 (eensluidend)	
202100579	202100555 (eensluidend)	
202100580	202100555 (eensluidend)	
202100581	202100555 (eensluidend)	
202100582	202100555 (eensluidend)	
202100583	202100555 (eensluidend)	
202100584	202100555 (eensluidend)	
202100585	202100555 (eensluidend)	
202100586	202100555 (eensluidend)	
202100587	202100555 (eensluidend)	

Registratienummer	Zienswijzenummer	Reactienummer
202100588	202100555 (eensluidend)	
202100589	202100555 (eensluidend)	
202100590	202100555 (eensluidend)	
202100591	202100555 (eensluidend)	
202100592	202100555 (eensluidend)	
202100593	202100555 (eensluidend)	
202100594	202100555 (eensluidend)	
202100595	202100555 (eensluidend)	
202100596	202100555 (eensluidend)	
202100597	202100555 (eensluidend)	
202100598	202100555 (eensluidend)	
202100599	202100555 (eensluidend)	
202100600	202100555 (eensluidend)	
202100601	202100555 (eensluidend)	
202100602	202100555 (eensluidend)	
202100603	202100555 (eensluidend)	
202100604	202100555 (eensluidend)	
202100605	202100555 (eensluidend)	
202100606	202100555 (eensluidend)	
202100607	202100555 (eensluidend)	
202100608	202100555 (eensluidend)	
202100609	202100555 (eensluidend)	
202100610	202100555 (eensluidend)	
202100611	202100555 (eensluidend)	
202100612	202100555 (eensluidend)	
202100613	202100555 (eensluidend)	
202100630	202100630	

Alfabetisch overzicht organisaties en zienswijzen/reacties

Zienswijzen en reacties op ontwerpbesluiten 'Gaswinning Ternaard'

Registratienummer	Organisatie
202100508	Stichting Achmea Rechtsbijstand
202100509	Stichting Achmea Rechtsbijstand
202100510	gemeente Noardeast-Fryslân
202100512	Friese Milieu Federatie
202100514	Waddenvereniging
202100515	Provincie Fryslân
202100516	Natuurmonumenten
202100517	It Fryske Gea
202100521	Vogelbescherming Nederland
202100526	Vereniging Dorpsbelangen Ternaard
202100530	LTO Noord
202100531	Buurtvereniging Lans de Dyk
202100534	Nederlandse Visserbond
202100535	GL Fryslân en PvdA Fryslân
202100536	Wereld Natuur Fonds (WWF-NL)
202100537	Wetterskip Fryslân
202100538	Stichting Fêste Grûn
202100541	Stichting Tsjingas
202100545	Nederlandse Unesco Commissie
202100579	Fractie Actief Links Lokaal

Reacties 202100510 tot en met 202100537

Verzonden: 10/5/2021 3:54:13 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus
Huisnummer: 13
Postcode: 9290 AA
Woonplaats: Kollum
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Overheid
(Mede) namens:
Organisatie: gemeente Noardeast-Fryslân

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Onze twee zienswijzen hebben betrekking op het ontwerprijksinpassingsplan, het ontwerpinstemmingsplan op het Winningsplan en het Meetplan en alle overige ontwerpbesluiten die ter inzage zijn gelegd in het kader van de rijkscoördinatieregeling met betrekking tot de voorgenomen gaswinning Ternaard.

84066704_6926662_Zienswijze_(planologie)_NF_ontwerp_inpassingsplan_en_ontwerpbesluiten_g
aswinning_Ternaard.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ik verwijs korthedshalve naar de twee bijgevoegde zienswijzen vanuit het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân. Dit betreft:

- een zienswijze vanuit de (planologische) invalshoek met betrekking tot het ontwerp-inpassingsplan en aanpalende onderwerpen;
- een zienswijze vanuit de (delfstoffen/Mijnbouwwet) invalshoek met betrekking tot het ontwerp-instemmingsbesluit op het winningsplan en het meetplan en aanpalende onderwerpen.

De separate zienswijzen moeten in samenhang met elkaar worden gelezen en vormen tezamen de gemeentelijke zienswijze ten aanzien van het ontwerp-inpassingsplan, het ontwerpinstemmingsbesluit en alle overige ontwerpbesluiten in de RCR-procedure.

84066704_6926663_Zienswijze_(mijnbouw)_NF_ontwerp_instemmingsbesluiten_Winningsplan_Te
rnaard.pdf

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ik verwijs korthedshalve naar de twee bijgevoegde zienswijzen vanuit het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ik verwijs korthedshalve naar de twee bijgevoegde zienswijzen vanuit het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Ik verwijs korthedshalve naar de twee bijgevoegde zienswijzen vanuit het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân.

AANGETEKEND
Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard, t.a.v. de Minister van
Economische Zaken en Klimaat
Postbus 111
9200 AC Drachten

Uw brief van: 1 augustus 2021
Uw kenmerk:

Ons adres: Postbus 13
9290 AA Kollum

Ons telefoonnr: [REDACTED]
Ons whatsapp nr: [REDACTED]
Ons e-mailadres: info@noardeast-fryslan.nl
Ons kenmerk: Z329379-2021

Website: www.noardeast-fryslan.nl

Behandeld door:
Bijlage(n):

Datum: 5 oktober 2021
Datum verzending:

Onderwerp: Zienswijze ontwerp-inpassingsplan en ontwerpbesluiten
gaswinning Ternaard

Excellentie,

Op 26 augustus jl. is door het ministerie van Economische Zaken en Klimaat kennis gegeven van het ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapport en de ontwerpbesluiten met betrekking tot de voorgenomen gaswinning bij Ternaard.

Het betreft het winnen van gas door de Nederlandse Aardolie Maatschappij uit het gasveld ten noorden van het dorp Ternaard. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land, het grootste deel onder de Waddenzee. Het project ziet op een nieuwe gasproductielocatie bij Ternaard, de aanleg van een nieuwe gastransport-leiding van de nieuwe productielocatie bij Ternaard naar de mijnbouwlocatie in Moddergat en een beperkte uitbreiding van voornoemde mijnbouwlocatie in Moddergat (hierna: gaswinning Ternaard).

Ten behoeve van dit project wordt de Rijkscoördinatieregeling (RCR) gevoerd. Van 27 augustus tot en met 7 oktober 2021 liggen het ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapport en de ontwerpbesluiten met betrekking tot de voorgenomen gaswinning bij Ternaard ter inzage. Tijdens deze periode is er gelegenheid tot het indienen van zienswijzen.

Het ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapport, de ontwerpbesluiten en alle achterliggende stukken geven de gemeente aanleiding tot het indienen van een zienswijze. Onze zienswijze vanuit (planologische) invalshoek met betrekking tot het ontwerp-inpassingsplan en aanpalende onderwerpen zetten wij in deze brief uiteen.

Onze specifieke gemeentelijke zienswijze ten aanzien van het ontwerp-instemmingsbesluit op het winningsplan en het meetplan en aanpalende onderwerpen is in een separate brief vormgegeven en aan u toegezonden. Beide zienswijzen moeten in samenhang met elkaar worden gelezen en vormen tezamen de gemeentelijke zienswijze ten aanzien van het ontwerprijksinpassingsplan en alle ontwerpbesluiten in de RCR-procedure.

Basisstandpunt ten aanzien van gaswinning

Vooropgesteld willen wij als gemeente nogmaals benadrukken dat wij principieel **tegen** nieuwe gaswinning in onze regio zijn. Tegen gaswinning onder land en onder de Waddenzee. Gaswinning leidt tot bodem-daling/-beweging. Dit kan leiden tot negatieve ecologische effecten voor de Waddenzee, veiligheidsrisico's en bedreigingen van de leefbaarheid en landbouw.

De Waddenzee is het grootste aaneengesloten natuurlijke Unesco-werelderfgoed gebied ter wereld, heeft een groot belang als kraamkamer van vele diersoorten en een unieke flora en fauna. Door de bodemdaling in combinatie met zeespiegelstijging is aardgaswinning een grote bedreiging voor de Waddenzee als bijzonder natuurgebied. De bodemdaling heeft tevens gevolgen voor de grondwaterstand en de verziltingsgraad, wat ons gebied voor een groot probleem stelt. Daarnaast brengt bodembeweging seismische risico's met zich mee. Stuk voor stuk zeer zorgwekkende effecten en risico's die aan de gaswinning kleven. In onze relatief kwetsbare regio hebben deze bovendien een negatieve invloed op het perspectief voor onze regio in

sociaaleconomisch opzicht. Er zou dan ook nadrukkelijk niet voor gaswinning moeten worden gekozen onder de Waddenzee en onder land. Zeker niet wanneer dit breder beschouwd wordt in de maatschappelijke problematiek én verantwoordelijkheid met betrekking tot klimaat- en energie-transitiedoelstellingen. In dat kader moeten nieuwe voorgenomen aardgaswinningen onder de Waddenzee worden gestaakt, en de energie nadrukkelijk gestoken worden in (versnelling van) de energietransitie naar duurzame energie en (versnelling in) de bestrijding van ongewenste klimaatveranderingen.

Voor het voorgaande verwijzen wij opnieuw achtereenvolgens naar het 'Manifest van Friese overheden over gas- en zoutwinning' (2016), de 'Coalitieagenda voor gemeente Noardeast-Fryslân 2019-2022' en de Raadsnotie 'Gaswinning Waddenzee' van 14 februari 2019. Wij verwijzen u ook terug naar ons ingebrachte wettelijke vooroverlegreactie d.d. 20 oktober 2020 met betrekking tot het voorontwerp inpassingsplan.

Wij constateren dat wij niet alleen staan in dit standpunt. Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, de International Union for Conservation of Nature (IUCN) en de Nationale UNESCO-commissie zijn dezelfde mening toegedaan en bevinden zich op hetzelfde standpunt.

Inhoudelijk

Hieronder gaan wij nader inhoudelijk in op de relevante onderwerpen ten aanzien van de voorgenomen gaswinning. Duidelijk moge zijn dat ons politiek-bestuurlijk standpunt is gebaseerd op deze inhoudelijke overtuigingen:

1. Mijnbouwwet

Weigering Instemmingsbesluit

Door de Minister van Economische Zaken en Klimaat wordt gecommuniceerd dat er geen wettelijke mogelijkheden zijn binnen de Mijnbouwwet om de aangevraagde besluiten, waaronder het instemmingsplan op het Winningsplan te weigeren. Wij zijn van mening dat dit niet juist is. In artikel 36 Mijnbouwwet staat aangegeven dat Onze Minister zijn instemming met het opgestelde winningsplan geheel of gedeeltelijk kan weigeren:

- a. indien het in het winningsplan aangeduide gebied door Onze Minister niet geschikt wordt geacht voor de in het winningsplan vermelde activiteit om reden van het belang van de veiligheid voor omwonenden of het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan,
- b. in het belang van het planmatig gebruik of beheer van delfstoffen, aardwarmte, andere natuurlijke rijkdommen, waaronder grondwater met het oog op de winning van drinkwater, of mogelijkheden tot het opslaan van stoffen,
- c. indien nadelige gevolgen voor het milieu ontstaan, of
- d. indien nadelige gevolgen voor de natuur worden veroorzaakt.

Door de voorgenomen gaswinning is nadrukkelijk sprake van nadelige gevolgen voor het milieu (sub c) en de natuur (sub d). Ook speelt door bodembeweging hier het belang van de veiligheid voor omwonenden of het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan (sub a). Daarmee zijn er nadrukkelijk weigeringsgronden waarop de Minister het gevraagde instemmingsbesluit zou kunnen weigeren, en ons inziens ook zou moeten weigeren. Wij verwijzen voor de natuur-, milieu- en veiligheidseffecten en -risico's van de gaswinning naar de volgende paragrafen, en naar onze andere gemeentelijke zienswijze die strekt tot het ontwerpinstemmingsbesluit (Mijnbouwwet).

Wijziging/Intrekking Winningsvergunning

In navolging op bovenstaande zien wij -nadrukkelijk vanwege die natuur-, milieu- en veiligheidseffecten en risico's- tevens aanleiding voor de Minister van Economische Zaken en Klimaat om over te gaan tot (gedeeltelijke) wijziging (art. 18 Mijnbouwwet) of intrekking (art. 21 Mijnbouwwet) van de Winnings-vergunning Noord-Friesland uit 1969. Deze artikelen geven die mogelijkheid omdat in casu aan de volgende situaties wordt voldaan:

- voor zover de vergunning geldt voor de op grond van artikel 1.1, eerste lid, van de Wet natuurbescherming aangewezen Natura 2000-gebieden Waddenzee en Noordzeekustzone (art. 18 sub g, alsook art. 21 sub k);
- voor zover de vergunning geldt voor een gebied gelegen binnen de Waddenzee als aangewezen krachtens de Wet ruimtelijke ordening of op de Waddeneilanden (art. 18 sub h, alsook art. 21 sub l), of;
- voor zover de vergunning geldt voor het op grond van de Overeenkomst inzake de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld (Trb. 1973, 155) aangewezen werelderfgoedgebied Waddenzee (art. 18 sub i, alsook art. 21 sub m).

Wij willen de Minister dan ook nadrukkelijk oproepen hiertoe over te gaan.

2. Wet natuurbescherming / Ecologie

Hand aan de kraan-principe

Door de gaswinning van het Ternaard-veld vindt bodemdaling onder de Waddenzee plaats. Dit zorgt, tezamen met een autonoom proces van zeespiegelstijging, voor een zekere zeespiegelstijging. Een getijden-bekken of kombergingsgebied heeft een zogenaamd 'meegroeivermogen', dat wil zeggen 'het natuurlijke vermogen van dat gebied, uitgedrukt in mm/jaar over het hele gebied, om de relatieve zeespiegelstijging op lange termijn bij te houden terwijl het geomorfologisch evenwicht en de sedimentbalans in stand blijven.'

Binnen het Hand-aan-de-kraan-principe wordt gemonitord of de bodemdaling en de aangroei van zand/klei/slib conform verwachting gaat. De NAM monitort in samenwerking met externe partijen of de bodemdaling inderdaad opgevangen kan worden door de Waddenzee. Twee Ministers hebben de mogelijkheid om het 'hand aan de kraan'-principe toe te passen. De Minister van EZK kan besluiten om de delfstofwinning te beperken of stil te leggen indien de natuurgrens, het zogenaamde meegroeivermogen, van het betreffende deel van de Waddenzee wordt overschreden of dreigt te worden overschreden. De Minister van LNV kan het hand aan de kraan-principe toepassen wanneer zou blijken dat de delfstofwinning onder de Waddenzee leidt of zal leiden tot significant negatieve gevolgen voor de vastgestelde instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied Waddenzee of andere betrokken Natura 2000-gebieden.

Bovenstaande is een essentiële verantwoordingsgrondslag voor de gaswinning van het Ternaard-veld. Ten aanzien hiervan merken wij het volgende op.

Voorzorgsbeginsel

De gaswinning Ternaard ligt grotendeels onder het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' en als zodanig beschermd onder de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb). De gaswinning Ternaard wordt niet genoemd in het Natura-2000 beheerplan, is zodoende vergunningplichtig en wordt getoetst met een passende beoordeling. De ontwerp Wet natuurbescherming(Wnb)-vergunning ligt nu ter inzage.

Onder de Wet natuurbescherming geldt bij alle menselijke activiteiten het voorzorgsbeginsel. Als voorafgaand aan de activiteit geen zekerheid is over eventuele negatieve effecten, dan kan er geen Wnb-vergunning worden verleend. Daarnaast dienen eventuele compenserende maatregelen gerealiseerd en functioneel te zijn alvorens de activiteit van start gaat.

Hoofdstuk 4 van de Mijnbouwwet gaat over de zorg voor een goede uitvoering van de activiteiten. Het beschrijft de procedure van het Instemmingsbesluit dat de Minister kan nemen op basis van het ingediende winningsplan, de adviezen van o.a. provincie en gemeente en de zorgplicht ter bescherming van mens en milieu, bodembeweging, veiligheid en het planmatig beheer. Artikel 34 lid 7 aanhef, Mijnbouwwet stelt dat Afdeling 3.5 van de Algemene wet bestuursrecht ('Samenhangende besluiten') van toepassing is op een besluit tot instemming met een winningsplan. Besluiten met betrekking tot de Wet natuurbescherming (artikel 34 lid 7 sub b 5° Mijnbouwwet) maken onderdeel uit van die samenhangende besluiten. Er is daarmee een duidelijke verbinding tussen de Mijnbouwwet en de Wet natuurbescherming. De Wet natuurbescherming gaat uit van het voorzorgsbeginsel. Dit betekent in relatie tot de gaswinning dat voor een te vergunnen activiteit mitigerende maatregelen moeten worden genomen als (significant) negatieve effecten in de aanlegfase en de winningsfase niet op voorhand uit te sluiten zijn. Mogelijk moet zelfs een zgn. ADC-toets doorlopen worden.

Wij zijn van mening dat het voorzorgsbeginsel van de Wet natuurbescherming onjuist wordt toegepast.

Het is duidelijk dat bodemdaling zal plaatsvinden door de voorgenomen gaswinning. Maatregelen hiervoor zijn niet vooraf te compenseren, de Minister gaat tijdens het proces van winning mitigeren. Dit betekent dat de effecten al in gang gezet worden en dat het Hand aan de Kraan principe slechts de beweging volgt.

De Minister stelt dat de gaskraan wordt dichtgedraaid indien de bodem sneller daalt dan verwacht of er onverwachte negatieve ecologische effecten optreden. Maar feitelijk ben je met het ingrijpen dan al te laat; het negatieve effect is al ontstaan. Daarbij is onvoldoende met zekerheid gesteld dat de negatieve effecten (al dan niet door het herstelvermogen van de Waddenzee) tijdig of überhaupt zijn te herstellen. Met deze wijze van handelen en monitoring wordt niet voldaan aan het voorzorgsbeginsel. Er is momenteel aan de voorkant onvoldoende wetenschappelijke zekerheid dat er geen significant negatieve effecten op mens en milieu zullen ontstaan.

Onvoldoende actuele en zekere inzichten bodemdaling/zeespiegelstijging/gebruiksruimte

Het vastgestelde meegroeivermogen, de vastgestelde gebruiksruimte en aldus de werking van het Hand-aan-de-kraan-principe wordt nadrukkelijk besproken in de Milieueffectrapportage en de Passende Beoordeling, en is gebaseerd op (verouderde) onderzoeken van 2018 of ouder.

In onze wettelijke vooroverlegreactie wezen we u reeds op artikel 3.1.1a van het Besluit ruimtelijke ordening, dat bij de vaststelling van bestemmings-plannen, lees ook inpassingsplannen, gebruik kan worden gemaakt van gegevens en onderzoeken die niet ouder zijn dan twee jaar.

In uw reactie hierop stelt u dat 'artikel 3.1.1a van het Bro er niet aan in de weg staat dat onderzoeks-gegevens ouder dan twee jaar aan het besluit tot vaststelling van een bestemmingsplan ten grondslag worden gelegd (ABRVS 15 februari 2017, ECLI:NL:RVS:2017:437). Er zijn geen feiten of omstandigheden op grond waarvan betwijfeld zou moeten worden dat de genoemde onderzoeken zodanig zijn verouderd, dan wel dat na de totstandkoming van de onderzoeken zodanige ontwikkelingen hebben plaatsgevonden dat ze niet meer aan het plan ten grondslag gelegd kunnen worden'.

Bovenstaande vragen wij ons ten stelligste af. Wij wijzen hiervoor op de onderstaande punten:

- *Vertraging in actualisatie HadK-principe*

Als onderdeel van het 'hand aan de kraan'-principe wordt het relatieve zeespiegelstijgingsscenario elke vijf jaar geactualiseerd. De relatieve zeespiegelstijging bepaalt samen met de natuurlijke sedimentatiesnelheid van de betreffende komberging de gebruiksruimte. Hierbij geldt volgens het principe, dat zolang de bodemdalingssnelheid van de gaswinning lager is dan de beschikbare gebruiksruimte, er geen aantasting van de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee plaatsvindt.

Om dit principe enigszins realistisch en uitvoerbaar -en daarmee enigszins verantwoord- te houden, is het noodzakelijk om zo snel mogelijk de allernieuwste wetenschappelijke inzichten te implementeren in de bepaling van de gebruiksruimte, en daarmee de mate van gaswinning. Weliswaar vindt een gebruiksruimtetoets jaarlijks plaats; de factoren die vooraf de vastgestelde gebruiksruimte bepalen worden minder periodiek geactualiseerd. In het licht van de snel veranderende inzichten in de verschillende klimaat- en zeespiegelscenario's adviseert het 'Adviescollege 'hand aan de kraan'-principe Waddenzee' daarom ook om, in aanvulling op de vijfjaarlijkse actualisatie van de relatieve zeespiegelstijgingsscenario's, jaarlijks te evalueren of er nieuwe wetenschappelijke inzichten zijn die moeten leiden tot een bijstelling van het vigerende zeespiegelstijgingsscenario. De Minister van Economische Zaken en Klimaat schrijft in zijn brief aan de Tweede Kamer naar aanleiding van de Evaluatie van het Hand aan de Kraan-principe dat hij dit een goede suggestie vindt en zal daarom NAM en Frisia vragen om een paragraaf hieromtrent op te nemen in hun jaarlijkse monitoringsrapportage. De auditcommissies kunnen dit eveneens meenemen in hun adviezen over de monitoringsrapportages.

Ons inziens zou bovenstaande niet uitsluitend moeten leiden tot een frequentere opname van actuele scenario's en inzichten bij de (jaarlijkse) monitoring, maar zouden deze actuele scenario's/inzichten juist ook aan de voorkant van de delfstoffenwinning betrokken moeten worden, in de bepaling van de gebruiksruimte en of de voorgenomen gaswinning überhaupt verantwoord is. Door het slechts bij de monitoring te betrekken, krijgt de onzekerheid omtrent de snel veranderende inzichten in de verschillende klimaat- en zeespiegelscenario's geen plek bij de primaire besluitvorming van de gaswinning. En daar hoort deze beoordeling juist thuis.

- *Onvoldoende onderzoek cumulatieve en langetermijneffecten*

In navolging op voorstaande zijn wij van mening dat er in onderliggende stukken/onderzoeken onvoldoende c.q. met onvoldoende wetenschappelijke zekerheid inzicht is in de langetermijneffecten van de gaswinning. Het Adviescollege 'hand aan de kraan'-principe Waddenzee' wijst op onzekerheden die tot de conclusie leiden dat enige effecten van economisch medegebruik in de Waddenzee nooit volledig zijn uit te sluiten, waarbij bovendien mogelijk sprake kan zijn van cumulatie. Voor de brede natuurkwaliteit van de Waddenzee raakt dit aan een complex vraagstuk rondom de draagkracht van de natuur in de Wadden. Het Adviescollege adviseert om die reden ook om het hand aan de kraan-principe uit te breiden met een betere analyse van toekomstige onzekerheden op langere termijn, met name met betrekking tot de zeespiegelstijging en de natuurlijke sedimentatie. De Minister van Economische Zaken en Klimaat zal daarom NAM en Frisia vragen om een nadere analyse van onzekerheden mee te nemen in hun meet- en monitoringsrapportages, zodat de Auditcommissies hierop kunnen toetsen. Ook geeft de Minister van EZK hier invulling aan door bij toekomstige actualisaties van de verschillende elementen van het hand aan de kraan-principe en de beoordeling van de onderbouwing van vergunningaanvragen dit advies van het Adviescollege te betrekken. De Minister van LNV wil bij de beoordeling van de onderbouwing van vergunningaanvragen nadrukkelijker aandacht besteden aan onzekerheden en de toepassing van het voorzorgsprincipe. Dit vanuit het oogpunt van het borgen van de natuurkwaliteit van UNESCO Werelderfgoed Waddenzee.

Uit bovenstaande volgt dat de Ministers de onzekerheidsfactor niet alleen op een verantwoorde wijze in de meet- en monitoringsrapportages willen laten opnemen, maar ook bij de onderbouwing en beoordeling van vergunningaanvragen met betrekking tot gaswinning wordt betrokken. In onderhavig geval constateren wij dat de hiervoor genoemde onzekerheden (met name op de lange termijn) niet c.q. onvoldoende in de onderbouwing voor de gaswinning Ternaard is betrokken. Om die reden zou (thans)

dan ook niet ingestemd kunnen en moeten worden met de gaswinning Ternaard. Wederom mede gelet op een juiste toepassing van het voorzorgsbeginsel (zie eerder onder kopje 'voorzorgs-beginsel').

In dat verband merken wij op dat wij het bevreemdend vinden dat uit de evaluatie van het HadK-principe volgt dat het principe voor nu voldoet, ongeacht de erkende onzekerheden voor de langere termijn. Door nu aan te vangen met nieuwe gaswinning wordt toch een nieuwe ontwikkeling in gang gezet die wederom op de langere termijn zijn (nog niet zekere) effect zal hebben? Zoals gezegd past het niet binnen het voorzorgsbeginsel om gedurende de reis bij te sturen. Afdoende zekerheid dient aan de voorkant verkregen te zijn.

Het Adviescollege adviseert verder om te onderzoeken hoe een verbeterde geïntegreerde hand aan de kraan-methodiek kan worden ontwikkeld en toegepast, die rekening houdt met de niet geringe onzekerheden op de lange(-re) termijn. Het Adviescollege geeft hier een mogelijke suggestie voor.

De Minister van EZK zal de haalbaarheid en toegevoegde waarde van een dergelijke probabilistische aanpak onderzoeken en hierbij analyseren in hoeverre deze aanpak bijdraagt aan de door het Adviescollege beoogde verheldering van het wetenschappelijke en maatschappelijke debat. De Minister stelt dat een dergelijke fundamentele wijziging implicaties kan hebben voor de complexiteit van de vergunningverlening, waardoor een eventuele aanpassing van het systeem zal moeten worden betrokken bij de volgende vijfjaarlijkse herziening op basis van actualisatie van de scenario's voor de relatieve zeespiegelstijging (verwacht in 2026).

Wij betreuren het dat het onderzoek naar een probabilistische aanpak opgeschoven wordt naar de volgende herziening van het systeem. Juist omdat de niet geringe onzekerheden nu worden onderkend, en er nu primaire besluiten omtrent nieuwe gaswinning Ternaard worden voorbereid. Dit zou er nadrukkelijk om vragen om de erkende onzekerheden nu op deugdelijke wijze te betrekken bij de nu lopende procedure en besluitvorming omtrent de nieuwe gaswinning Ternaard.

De methodiek die in het kader van de Long Term Subsidence (LTS) projecten is ontwikkeld kan bijdragen aan een meer uniforme manier van beoordelen, waarbij niet gaandeweg nieuwe inzichten worden toegevoegd aan de modellering, maar bij aanvang een groot aantal mogelijkheden wordt doorgerekend. Dat doet meer recht aan de onzekerheid die het werk in de ondergrond kenmerkt, dan het uitgaan van een 'best guess' of 'meest waarschijnlijk' scenario.

Specifiek en exemplarisch vragen wij ons af waarom in de afweging van de Minister op het Instemmingsbesluit van het Winningsplan en het Inpassingsplan het lange termijn sediment onderzoek van Deltares niet is betrokken.

Nadrukkelijk mist in de stukken/onderbouwing voor de gaswinning Ternaard afdoende wetenschappelijk inzicht in de totale cumulatieve effecten van grootschalige economische activiteiten in het Waddengebied. Dit is dan ook nadrukkelijk niet betrokken bij de afweging van de Minister op het Instemmingsbesluit van het Winningsplan en het Inpassingsplan.

Wij verzoeken de Minister om, conform het Voorzorgsbeginsel, aan de voorkant op zorgvuldige en wetenschappelijke wijze de langetermijneffecten van de gaswinning Ternaard, én de cumulatieve effecten van alle grootschalige economische activiteiten in het Waddengebied (incl. de voorgenomen gaswinning Ternaard) te onderzoeken. Daarbij verzoeken wij nadrukkelijk ook de onzekerheden rondom deze (langetermijn)effecten een plek te geven in de beoordeling en afweging. Tot slot verzoeken wij de Minister om besluitvorming omtrent de gaswinning Ternaard minimaal aan te houden totdat bovenstaande inzichten voldoende bekend zijn.

- *IPPC-rapport, 9 augustus 2021 van het Klimaatpanel van de Verenigde Naties*

Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) is een onafhankelijk klimaatpanel van de Verenigde Naties. Zij verzamelen de meest relevante en actuele informatie uit het wetenschappelijke onderzoek rondom klimaatverandering, de oorzaken en gevolgen daarvan. Dit doen zij in rapportagecycli van 6 – 7 jaar. Het laatste klimaatrapport (de vijfde rapportagecyclus) stamde uit 2014. In 2021 en 2022 publiceert het IPCC in verschillende documenten de meest recente inzichten van de zesde rapportagecyclus. Het IPCC voert zelf geen onderzoeken uit, maar werkt met honderden wetenschappers samen die bewijs uit wetenschappelijke publicaties beoordelen. Diverse onderzoekers van Deltares hebben meegewerkt aan het nieuwe IPCC-rapport.

De eerste werkgroep (WG-1) van het IPCC (ingesteld door de Wereld Meteorologische Organisatie en de Verenigde Naties) heeft zijn deel van het 6e Assessment Report (AR6) opgeleverd. Het hoofdstuk dat op 9 augustus jl. verscheen, gaat over de huidige en toekomstige staat van het klimaat en de invloed die de mens daarop heeft.

Uit dit rapport blijkt onder meer dat het klimaat ongekend snel verandert en dat de mens daarvan de oorzaak is. Een van de vaststellingen in AR6 is dat het stijgen van de zeespiegel door opwarming van

de aarde onomkeerbaar is. En dat de zeespiegelstijging nog sneller gaat dan aanvankelijk gedacht. Het recente IPCC-rapport maakt concreet wat de verwachte bijdrage van het smelten van het ijs op Antarctica is voor verschillende broeikasgasscenario's. Deze eeuw stijgt de zeespiegel in elk geval met enkele decimeters, maar rond 2150 kan het oplopen met 1 tot 5 meter, als de opwarming sterk doorzet en Antarctica versneld ijs verliest. In 2019 voorzag het IPCC nog een stijging van 1,1 meter in 2100. Ook is door het IPCC een systematische scan gemaakt van de klimaatimpacts op kustgebieden. Niet alleen relatieve zeespiegelstijging, maar ook overstromingen, kusterosie, hittegolven in zee en de zuurgraad van de oceanen nemen toe naarmate de planeet verder opwarmt.

Gesteld wordt dat klimaatverandering nog binnen de perken kan worden gehouden. Daarvoor is het dan wel cruciaal dat we de transitie naar een nieuw energiesysteem snel maken. VN-secretaris-generaal Antonio Guterres concludeert op basis van het rapport dat de fossiele brandstofindustrie ten dode is opgeschreven. We moeten afscheid nemen van fossiele brandstoffen en slim gebruik maken van hernieuwbare energiebronnen.

Bovenstaande nieuwste inzichten uit het IPCC-rapport dienen minstens betrokken te worden bij de beoordeling van de effecten van de voorgenomen gaswinning Ternaard. Sterker nog, het IPCC-rapport dient principieel op politiek en maatschappelijk niveau betrokken te worden bij het vraagstuk van nut en noodzaak van gaswinning. Het Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen, Rijkswaterstaat en verschillende maatschappelijke organisaties werken samen aan het Deltaprogramma. In dit programma wordt gewerkt aan de bescherming van Nederland, nu en in de toekomst, tegen overstromingen, de zorg voor voldoende zoetwater en een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van ons land. Het nationaal Deltaprogramma omschrijft specifieke ambities en maatregelen om de unieke waarden van het Waddengebied ook in de toekomst te behouden (Deltaprogramma Waddenzee). In het kader van klimaatadaptatie en veiligheid beschouwd zou nadrukkelijk niet voor nieuwe gaswinning gekozen moeten worden. Nederland heeft daarbij de plicht om rijksbeleid om lijn te brengen met het Klimaatakkoord van Parijs.

De IPCC-rapportage uit 2014 vormt momenteel het uitgangspunt van de klimaatscenario's van het KNMI uit 2014. Het IPCC-rapport van 9 augustus jl. wordt dit najaar door het KNMI vertaald in een 'klimaat signaal' voor Nederland en in nieuwe scenario's voor klimaat, zeespiegelstijging en extreem weer in 2023. Deze nieuwe inzichten over klimaatverandering kunnen leiden tot voorstellen om de bestaande maatregelen in het Deltaprogramma versneld uit te voeren of nieuwe maatregelen voor te bereiden. Dat gebeurt in elk geval in 2026 in de volgende zesjaarlijkse periodieke herijking van het Deltaprogramma, of zoveel eerder als nodig is.

Bovenstaande betekent dat zonder meer de nieuwste scenario's ten aanzien van de nieuwe inzichten over klimaatverandering moeten worden afgewacht, en betrokken moeten worden bij de wettelijke procedure en besluitvorming ten aanzien van gaswinning Ternaard.

- *Actueel onderzoek Deltares met betrekking tot indirecte effecten diepe bodemdaling*

Op 8 september 2021 is een onderzoek van kennisinstituut Deltares gepubliceerd over de indirecte effecten van diepe bodemdaling. Het onderzoek had weliswaar betrekking op de gaswinning in het Groningenveld en de gasopslag in Norg. Uit dit onderzoek kan echter in zijn algemeenheid geconcludeerd worden dat diepe bodemdaling- en stijging invloed heeft c.q. kan hebben op het grond- en oppervlaktewatersysteem. En dat kan weer leiden tot zetting- en verzakkingschade. Naast een te bepalen gebied waar bevingen ten aanzien van bodembeweging nog schade kunnen veroorzaken (directe effecten) kan er daardoor een groter gebied zijn waarvan een eventuele (indirecte) invloed van diepe bodemdaling niet kon worden uitgesloten.

Uit de stukken ten aanzien van gaswinning Ternaard betwijfelen wij of een afdoende beoordeling heeft plaatsgevonden met betrekking tot bovengenoemde indirecte gevolgen van diepe bodemdaling.

Zandsuppletie

Het HadK-principe richt zich op het meegroeien vermogen van de Waddenzee. Hiervoor worden extra zandsuppleties gedaan op de Noordzee. Het zand komt uit het kustfundament (-20 meterlijn en verder). Het watersysteem van stromingen in de Waddenzee moet het zand op zijn plek leggen. De werkzaamheden worden volgens de ontwerp-Wnb-vergunning meegenomen in het reguliere kustonderhoud. De extra scheepsbewegingen die nodig zijn voor het zandtransport ter compensatie van de bodemdaling is de Waddenzee als gevolg van de gaswinning Ternaard zijn echter extra en behoren daarom niet tot het regulier onderhoud aan de waterkeringen.

Wij constateren dat er onzekerheden zijn ten aanzien van de precieze natuureffecten van de benodigde extra zandsuppletie. In paragraaf 6.2.7. van de Passende Beoordeling wordt hier uitvoerig over gesproken: 'Op het moment van het opstellen van deze Passende beoordeling is het niet mogelijk om exact vast te stellen wanneer en welk extra volume voor de bodemdaling bij welke zandsuppletie van Rijkswaterstaat zal worden uitgevoerd,

omdat de planning van de zandsuppleties door Rijkswaterstaat een tijdshorizon heeft die tot maximaal zes jaar voortuit kijkt. In deze Passende Beoordeling is het daarom niet mogelijk om vast te stellen wanneer (jaar, seizoen), op welke locatie (tussen welke strandpalen op Ameland), wat voor type (strandsuppletie, onderwatersuppletie, buitendeltasuppletie) en met wat voor schip of schepen de suppleties worden uitgevoerd. Het betreft immers een periode van tientallen jaren (zie figuur 6-1). Dit soort informatie over de uitvoering per suppletie is wel nodig voor het vaststellen van de natuureffecten. Rijkswaterstaat stelt elke 3 tot 5 jaar het landelijke meerjarige suppletieprogramma vast, op basis van meetgegevens van de ontwikkeling van de kust. Nadat het volgende landelijke programma is vastgesteld, zal worden gekeken bij welke suppletie(s) het extra zandvolume voor de bodemdaling door de gaswinning Ternaard, wordt toegevoegd. Omdat dan duidelijk is waar en wanneer de uitvoering van de betreffende suppletie(s) is voorzien, kan dan worden vastgesteld wat de effecten zijn van het suppleren van het extra volume zand op de beschermde Natura2000-gebieden. Dit zal worden herhaald na het vaststellen van de opeenvolgende landelijke suppletieprogramma's. Op basis van de frequentie waarmee in het verleden suppleties op Ameland zijn uitgevoerd, wordt verwacht dat iedere drie tot zes jaar sprake zal zijn van een suppletie waar het extra zand aan kan worden toegevoegd. In de voorliggende Passende beoordeling wordt gewerkt met een scenario voor de toekomstige zandsuppleties van Rijkswaterstaat, dat is gebaseerd op de uitvoerings-praktijk van 2001 tot heden. In deze periode heeft de uitvoering van de zandsuppleties plaatsgevonden volgens het vigerende beleid voor de kustlijnverzorging.

In dit verband wijzen wij opnieuw op het Voorzorgsbeginsel onder de Wet natuurbescherming. Dergelijke onzekerheden horen hier niet in thuis. Een meer gedetailleerd inzicht in de betreffende extra zandsuppletie en de beoordeling van de natuureffecten hiervan kunnen niet worden doorgeschoven naar een later moment (bijvoorbeeld bij het vaststellen van (volgende) landelijke suppletieprogramma's en/of de benodigde besluitvorming omtrent de zandsuppletie). Immers, de nu voorliggende gaswinning Ternaard vraagt in het kader van het behoud van de natuurlijke waarden van de Waddenzee rechtstreeks om de extra zandsuppletie. Dit betekent dat nu bij de primaire besluiten omtrent de gaswinning Ternaard de negatieve effecten van de extra zandsuppletie zonder wetenschappelijke twijfel uitgesloten moeten zijn.

Vanwege de onzekerheden is de beoordeling van de natuureffecten van de extra zandsuppletie die heeft plaatsgevonden, onvolledig. Wij merken op dat de extra zandsuppletie niet is betrokken in het onderdeel stikstofdepositie. Dit kan, gelet op het voorzorgsbeginsel, niet pas plaatsvinden via een aparte effectbeoordeling voorafgaand aan de betreffende suppleties, zoals in de Passende Beoordeling is aangegeven.

Wij vragen ons daarnaast af of de zandsuppleties aan de Noordzeekust hetzelfde type sediment is dat nodig is op de plek van waar de bodemdaling plaatsvindt, en of door de toevoer van meer zand door suppleties de Waddenzee mogelijk juist meer verzand waardoor minder voedselrijk slib beschikbaar komt voor de gehele voedselketen in de Waddenzee, waaronder de ontwikkeling van (stapel)voedsel voor Wadvogels, maar ook de aangroei van zeegrasvelden. Dergelijke mogelijke effecten zijn ons inziens niet/onvoldoende behandeld.

Stikstofdepositie

- Aanlegfase

Wij merken op dat in de ontwerp Wnb-vergunning niet inhoudelijk wordt ingegaan op de stikstof--depositie-effecten die optreden als gevolg van de aanleg, maar dat deze op grond van een recente wetwijziging per 1 juli 2021 als niet vergunningplichtig worden aangemerkt. De onderbouwing hiervoor ontbreekt echter volledig en de verwachting is dat de Stikstofwet in navolging van de PAS ook zal sneuvelen bij de Raad van State. Daarmee komen alle besluiten (waaronder de Wnb-vergunning) die in de tussentijd zijn genomen op basis van deze wet op losse schroeven te staan.

- Winningsfase

Gesteld wordt dat in de winnings-/gebruiksfase nauwelijks sprake zal zijn van relevante emissie van stikstof, omdat deze alleen tijdens onderhoud in beperkte mate op zal treden. Er zijn echter geen concrete berekeningen met betrekking tot dit onderhoud uitgevoerd. Dit dient ons inziens wel te gebeuren. Daarnaast wordt bij de gaswinning ook per definitie afgefakkeld, en vindt, zoals hierboven al opgemerkt, extra zandsuppletie plaats. Beide aspecten leiden wel tot stikstofdepositie en hadden zodoende wel bij de beoordeling van stikstofdepositie moeten worden betrokken.

- Verwijderingsfase

Voor de verwijderingsfase is eveneens geen stikstofdepositieberekening uitgevoerd. Genoemde reden daarvoor zijn dat de *verwijdering* van de productielocatie pas over enkele decennia plaatsvindt waardoor het niet mogelijk is om nu berekeningen uit te voeren van de stikstofdepositie die dit veroorzaakt. Daarbij is aangegeven dat de inzet van materieel bij de verwijdering minder groot is dan bij de aanleg, en dat de achtergronddepositie over enkele decennia naar verwachting aanzienlijk lager zijn dan in de huidige situatie.

Bovenstaande is niet afdoende. Er zou op basis van de huidige inzichten alsnog een depositieberekening uitgevoerd moeten worden met betrekking tot de verwijderingsfase.

3. UNESCO

Het Werelderfgoedverdrag (World Heritage Convention) dateert uit 1972. Werelderfgoed is cultureel of natuurlijk erfgoed dat wordt beschouwd als onvervangbaar, uniek en eigendom van de hele wereld. Het zijn monumenten, natuurgebieden, gebouwen en landschappen van uitzonderlijke en universele waarde (ofwel Outstanding Universal Value (OUV)). De Nederlandse overheid heeft het verdrag in 1992 geratificeerd en verklaart hiermee de werelderfgoederen binnen Nederland te zullen behouden en beschermen voor de lange termijn. Bescherming vindt plaats met nationale wet- en regelgeving.

Het Nederlands-Duitse gedeelte van de Waddenzee staat sinds 26 juni 2009 op de Werelderfgoedlijst. Het is bijgeschreven als natuurlijk erfgoed vanwege de uitzonderlijke, universele waarde die onvervangbaar en uniek zijn. De selectiecriteria voor UNESCO werelderfgoed de Waddenzee zijn:

- (viii) geomorfologie: natuurlijke dynamiek met verplaatsende getijdegeulen, zandplaten en eilanden.
- (ix) ecologie: het vertegenwoordigt lopende ecologische en biologische processen.
- (x) biologische diversiteit: het gebied herbergt de belangrijkste natuurlijke onderkomens voor het behoud van globale significante biodiversiteit.

IUCN spreekt zich uit tegen nieuwe gaswinning onder Waddenzee

De 'Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention' (hierna 'Operational Guidelines') zijn opgesteld om de implementatie van de Werelderfgoedconventie te beschrijven. De Operational Guidelines schrijven de procedures voor o.a. de bescherming en het behoud van de werelderfgoederen voor.

In artikel 30 van paragraaf I.G. 'The Advisory Bodies to the World Heritage Committee' is aangegeven dat de International Union for Conservation of Nature (IUCN) hét adviesorgaan voor natuurlijke werelderfgoederen is voor de World Heritage Committee. Op dit punt wordt tevens verwezen naar artikel 8(3) van de World Heritage Convention.

Op 9 september jl. is op het congres van de IUCN in Marseille een motie van de Waddenvereniging aangenomen, waarin de Nederlandse regering wordt opgeroepen om geen nieuwe gaswinning te starten onder de Waddenzee, aangezien het een beschermd natuurgebied en een natuurlijk UNESCO werelderfgoed is. De oproep kreeg steun van 23 natuurbeschermingsorganisaties uit landen in Europa en Afrika. In navolging op de aangenomen motie door de IUCN heeft ook de Nationale UNESCO commissie zich uitgesproken tegen nieuwe gaswinning onder de Waddenzee.

Eén van de taken van de IUCN is op basis van artikel 37 van de Operational Guidelines het monitoren van de 'State of Conservation', kortgezegd de beoordeling of het werelderfgoed goed beschermd is en of geplande ontwikkelingen geen negatieve impact op de OUV hebben. Nu de IUCN als hét hoofdadvisieorgaan van de World Heritage Committee de expliciete stellingname tegen nieuwe gaswinning onder de Waddenzee heeft ingenomen, betwifelen wij ten eerste of de voorgenomen gaswinning te verantwoorden is het kader van de UNESCO status van de Waddenzee.

Onvoldoende nauwgezette toetsing gaswinning aan OUV

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR, zie paragraaf 3.3. 3.3 Het waarborgen van een leefbare en veilige omgeving) is als 'Nationaal belang 10' benoemd: 'ruimte voor behoud en versterking van (inter)nationale unieke cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten'. Een aantal nationale ruimtelijke belangen uit de SVIR wordt juridisch geborgd via het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ordening (Barro). 'Titel 2.5. Waddenzee en waddengebied' van de Barro ziet specifiek op de Waddenzee en het Waddenzegebied.

Wij zien in de stukken geen nauwgezette toetsing inclusief bijbehorende conclusies terug op expliciet de OUV van UNESCO werelderfgoed De Waddenzee. In zowel het ontwerp-inpassingsplan, de ontwerp-Nb-vergunning, De Milieueffectrapportage (Mer) en de passende beoordeling ontbreekt het aan conclusies m.b.t. de UNESCO status en de OUV van de Waddenzee. De beoogde Gaswinning Ternaard kan daarbij niet gezien worden als bestaand gebruik, aangezien deze locatie niet expliciet is geadresseerd in het nominatiedossier voor de Waddenzee uit 2009, dan wel in de uitbreiding van het nominatiedossier in 2014, dan wel in het State of Conservation Report uit 2016. Vanuit het oogpunt van behoud en bescherming van het UNESCO werelderfgoed is het noodzakelijk om de beoogde gaswinning direct te toetsen aan de hand van de OUV die van de Waddenzee een onvervangbaar, uniek natuurgebied maken.

Geen melding gedaan aan World Heritage Committee

De Operational Guidelines schrijven onder punt 172 voor dat lidstaten een meldingsplicht hebben richting de World Heritage Committee voor zover zij de intentie hebben om ontwikkelingen te ondernemen of toe te staan binnen de werelderfgoed-site welke een effect op de OUV zouden kunnen hebben. Een dergelijke melding moet zo spoedig mogelijk gedaan worden, doch in ieder geval voordat bepalende besluiten ten aanzien van de beoogde ontwikkeling zijn genomen. Wij hebben niet kunnen constateren dat een dergelijke melding vanuit het Ministerie van EZK of LNV (de siteholder van de Waddenzee) richting het World Heritage Committee heeft plaatsgevonden. In zoverre wordt gehandeld in strijd met de Operational Guidelines.

4. Planologie

Opname Agenda voor het Waddengebied 2050 in beleidsverantwoording

Als binnenkort de Omgevingswet in werking treedt, stelt het Rijk geen aparte (rijks)structuurvisie meer op voor de Waddenzee. Daarmee komt de Structuurvisie voor de Waddenzee te vervallen. De hoofddoelstelling voor de Waddenzee is opgenomen in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI, 2020) en wordt opgenomen het bijbehorende Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) en in het Nationaal Waterprogramma 2022- 2027 (NWP) en Beheerplan voor de rijkswateren.

Om gezamenlijk invulling te geven aan de bescherming en ontwikkeling van het Waddengebied hebben het Rijk en de regionale overheden in 2017 besloten om met de partijen in de regio een gezamenlijke agenda voor het Waddengebied te ontwikkelen, de 'Agenda voor het Waddengebied 2050'. Op 11 december 2020 is de Agenda aangeboden aan de Tweede Kamer. Het doel van deze gebiedsagenda is te komen tot een gezamenlijk richtinggevend en integraal perspectief op de ontwikkeling van het Waddengebied van het Rijk en de provincies samen met gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties en het bedrijfsleven. De Agenda beschrijft het gezamenlijke langetermijnperspectief voor 2050 en formuleert de gezamenlijke doelen en de handelingsprincipes en strategieën om deze doelen te bereiken. De voorgenomen gaswinning Ternaard dient hieraan getoetst te worden.

Opname voorgenomen winning diepe ondergrond (gasveld Ternaard) in rijksinpassingsplan

In de Wet ruimtelijke ordening van 2008 is de verplichting opgenomen om het hele grondgebied in bestemmingsplannen te bestemmen en daarbij de grond, waaronder ook de ondergrond wordt begrepen, te betrekken. In de memorie van toelichting van de Wro staat aangegeven: *'De ruimtelijke ordening heeft als doel zo gunstig mogelijke voorwaarden te creëren voor het gebruik en de ontwikkeling van een bepaald gebied. Dat gebeurt door het toekennen van een bestemming aan de gronden in het bestemmingsplan (met inbegrip van de ondergrond op verschillende niveaus en water) en het geven van regels voor het gebruik van de grond en van de zich daarop bevindende bouwwerken. Het bestemmingsplan is dus het centrale normstellende document voor de ruimtelijke ordening.'* Voornoemde is niet anders ingeval van een rijksinpassingsplan.

Ter plaatse van het gasveld Ternaard gelden de Beheersverordeningen 'Waddenzee en Noordzee' van de gemeenten Dongeradeel en Ameland. Deze beheersverordeningen vormen echter niet het vigerend planologisch kader voor de voorgenomen diepe delfstoffenwinning onder de Waddenzee (gasveld Ternaard). Binnen de bestemming 'Water' is namelijk aangegeven dat het gebruik van de diepe ondergrond (dieper dan Normaal Amsterdams Peil (- 50 m)) niet in deze bestemming is begrepen, met uitzondering van bestaand gebruik. De gaswinning Ternaard is logischerwijs niet opgenomen als bestaand gebruik volgens bijlage 1 en/of 2 van de regels. De toelichting stelt in dat verband: *'gezien de dynamiek in de bodem is ervoor gekozen om een diepte op de nemen in de regels. Hiermee is uitdrukkelijk niet bedoeld om de winning van diepe delfstoffen te regelen. Voor de winning van diepe delfstoffen dient een eigen, zelfstandig, planologisch kader te worden opgesteld.'*

Voor de diepe ondergrond onder de Waddenzee bestaat zodoende momenteel nog geen planologisch kader. In zoverre is de vraag relevant of de beoogde gaswinning Ternaard in strikt juridisch-planologisch opzicht is toegestaan, nu dit niet in het rijksinpassingsplan is opgenomen en er tevens geen ontwerp-omgevingsvergunning voor de WABO-activiteit 'handelen in strijd met regels ruimtelijke ordening' is op- en vastgesteld in het kader van de RCR-procedure.

Een bestemmingsplan of rijksinpassingsplan is ook voor de ondergrond in de eerste plaats een nuttig en een logisch instrument als een integrale belangenafweging van ruimtelijk relevante zaken gewenst is en het ruimtegebruik moet worden gestuurd. Het bestemmingsplan of rijksinpassingsplan is daarnaast algemeen juridisch bindend; visies en masterplannen (bijvoorbeeld voor bodemenergie) zijn dat niet.

Aanduiding 'archeologische waarden'

Er heeft een optimalisatie van het voorkeursalternatief (VKA) met betrekking tot de transportleiding plaatsgevonden. Voor een gedeelte van het voormalige VKA-tracé was er sprake van een mogelijke archeologische vindplaats. Deze mogelijke vindplaats wordt met het geoptimaliseerde VKA niet langer doorsneden. Aantasting van deze mogelijke vindplaats is daardoor uit te sluiten. Als gevolg van een tracé-aanpassing is de verplichting tot archeologische begeleiding ter hoogte van boring 94 komen te vervallen.

Daarmee zijn onzes inziens de in artikellid 5.4. opgenomen specifieke gebruiksregels niet meer relevant. Conform het voorgaande lijkt in het plangebied dan ook niet meer de aanduiding 'archeologische waarden' te zijn opgenomen, maar in de specifieke gebruiksregels wordt hier nog wel naar verwezen.

5. Landschappelijke inpassing

Vanwege de grote ruimtelijke impact van de gaswinning Ternaard, in het bijzonder de nieuwe gaswinningslocatie nabij Ternaard, is een zorgvuldige landschappelijke inpassing noodzakelijk. Wij hebben op dit punt de volgende opmerkingen:

Procedureel: Ontbreken bijlage 1 'landschappelijke inpassing' bij regels

In art. 7.1 aanhef en sub b van de regels van het ontwerprijksinpassingsplan is een voorwaardelijke verplichting opgenomen ten behoeve van de juridische borging van de landschappelijke inpassing. Dit luidt als volgt: 'Tot een gebruik, strijdig met de gegeven bestemmingen, wordt in ieder geval verstaan: (sub b) het niet voorzien in de landschappelijke inpassing van de gaswinningsinstallatie en daarbij behorende voorzieningen als bedoeld in artikel 3 conform de als bijlage 1 bij dit plan opgenomen landschappelijke inpassing, binnen 3 jaar na de aanleg van de gaswinningsinstallatie en de bijbehorende voorzieningen als bedoeld in artikel 3.'

Er is bij het ontwerprijksinpassingsplan echter geen bijlage 1 bij de regels opgenomen c.q. ter inzage gelegd. Daarmee is het voor een ieder –en daarmee ook voor de gemeente- onmogelijk om op basis van het ontwerprijksinpassingsplan goed te beoordelen of een juiste wijze van landschappelijk inpassing juridisch wordt geborgd. Nu landschappelijke inpassing in het kader van 'een goede ruimtelijke ordening' een wezenlijk onderdeel is met betrekking tot de voorgenomen ontwikkeling, kan worden gesteld dat niet is voldaan aan art. 3.11 lid 1 Awb, te weten 'het bestuursorgaan legt het ontwerp van het te nemen besluit, met de daarop betrekking hebbende stukken die redelijkerwijs nodig zijn voor een beoordeling van het ontwerp, ter inzage'.

Nu de Crisis- en Herstelwet van toepassing is op het voorliggend rijksinpassingsplan betekent dat dat de gemeente geen beroep kan instellen ten aanzien van het definitief vastgesteld rijksinpassingsplan. Derhalve is de onderhavige zienswijze op het ontwerpinstemmingsplan de laatste procedurele mogelijkheid om vanuit de gemeente op de voorgenomen ontwikkeling te reageren. Door het ontbreken van bijlage 1 bij de regels (landschappelijk inpassingsplan) is de gemeente nu onvoldoende in staat gesteld om haar oordeel ten aanzien van landschappelijke inpassing te geven en haar inbreng vorm te geven.

Inhoudelijk: De voorwaardelijke verplichting

Wij begrijpen niet waarom in de voorwaardelijke verplichting in art. 7.1 aanhef en sub b van de regels van het ontwerprijksinpassingsplan een termijn van drie jaar wordt gegeven na aanleg van de gaswinningslocatie, waarbinnen de landschappelijke inpassingsmaatregelen uitgevoerd dienen te zijn. Wij zijn van mening dat de landschappelijke inpassing voorafgaand aan of uiterlijk gelijktijdig met de gaswinningsinstallaties en –voorzieningen gerealiseerd moeten zijn. Ruimtelijk gezien vormt het immers één geheel (de gaswinningslocatie). Er valt niet in te zien waarom de effectuering van de voorwaardelijke verplichting (de landschappelijke maatregelen) uitgesteld zouden moeten worden. De gewenste landschappelijke inpassing betreft niet een dusdanig zware of complexe ingreep, en het ruimtelijk streefbeeld is niet dusdanig gebonden aan een tijdsverloop, dat uitstel van de realisatie van de landschappelijke inpassingsmaatregelen nodig is.

Juist de opname van de termijn van drie jaar kan tot gevolg hebben dat de aanleg, en dus de ruimtelijke impact een geruime tijd plaatsvindt zonder de daarvoor gewenste landschappelijke inpassing. Dit is ruimtelijk zeer ongewenst.

Daarnaast is de nu opgenomen regel op zichzelf ook onduidelijk. Wat is 'binnen drie jaar na de aanleg van de gaswinningsinstallatie en de bijbehorende voorzieningen'? Geldt de driejaarstermijn vanaf de eerste aanvang van de aanleg, of juist na de laatste aanlegactiviteit (oplevering)?

Wij vinden het bovendien bevreemdend dat de Minister op basis van art. 7.2 van de regels via binnenplanse afwijking kan besluiten tot het afwijken van de opgenomen landschappelijke inpassingsmaatregelen. In het licht van het Omgevingsproces Ternaard mogen we erop vertrouwen dat rijk en gemeente in afstemming en overleg tot goede landschappelijke inpassingsmaatregelen komen c.q. zijn gekomen. En waarbij er ook vanuit mag worden gegaan dat die maatregelen in afgesproken vorm daadwerkelijk zullen worden gerealiseerd. De genoemde afwijkingsmogelijkheid getuigt hier echter niet van. Het feit dat de gemeente door de Minister geraadpleegd moet worden bij afwijking, laat bovenstaande onverlet.

Inhoudelijk: landschappelijke inpassing

Nu het specifieke landschappelijke inpassingsplan als bijlage 1 van de regels ontbreekt, is 'als afgeleide' gekeken naar de bouwtekeningen bij de omgevingsvergunningaanvraag voor de gaswinningslocatie Ternaard. Duidelijk moge echter zijn dat de weergave van de landschappelijk inpassing op deze tekeningen op zichzelf geen (afdoende) juridische borging geeft. Op inhoud reageren we echter graag als volgt op de bouwtekeningen bij de omgevingsvergunningaanvraag:

In de vooroverlegfase van de RCR-procedure is vanuit de gemeente, tezamen met NAM, afstemming gezocht over een goede landschappelijke inpassing van het gaswinningsproject. Het zwaartepunt lag daarbij met name op de nieuwe gaswinningslocatie net buiten Ternaard. Naar aanleiding van de gevoerde overleggen met betrekking tot landschappelijke inpassing is, mede naar aanleiding van gemeentelijke suggesties, een ontwerp ontstaan waar de gemeente grotendeels mee kan instemmen.

Er zijn echter nog enkele aspecten die weliswaar in de overleggen zijn ingebracht maar naar mening van de gemeente niet of onvoldoende zijn verwerkt in het ontwerp van de gaswinningslocatie:

- *Beheeradvies Glanshaverhooiland*
Nadrukkelijk wordt geadviseerd om het algemeen beheeradvies te volgen voor het Natuurtype 'N12.03 Glanshaverhooiland' (van de Index Natuur en Landschap, BIJ12);
- *Asymmetrisch slootpatroon en gedifferentieerd hekkelen*
Wat betreft het slootprofiel van de nieuw te graven sloot aan de oost- en zuidzijde van de gaswinningslocatie wordt geadviseerd om een zo flauw mogelijk talud aan de noord- en westzijde van de watergangen te realiseren. Deze plekken bieden amfibieën mogelijkheden voor bezonning en bieden daardoor mogelijkheden voor een vergroting van de soortenrijkdom. Gecombineerd met een rietaanplant en een dynamisch beheer die niet gericht is op jaarlijks geheel uithekkelen maar drie- of vierjaarlijks alternerend hekkelen leidt het tot een grote mate van kwaliteit.

Inhoudelijk: zorgvuldige ruimtelijke situatie bij ontmanteling

Ten slotte vragen wij ons af of er voldoende duidelijkheid en juridische borging is voor een zorgvuldige terugkeer naar een gewenste ruimtelijke situatie, wanneer de winningsfase verstreken is.

6. Geluid

In het kader van het wettelijk vooroverleg voor het voorontwerpprijsinpassingsplan zijn door de gemeente opmerkingen geplaatst met betrekking tot geluid. Wij hebben geconstateerd dat enkele opmerkingen niet dan wel onvoldoende toereikend zijn verwerkt in het ontwerp inpassingsplan. Er bestaat daarom (blijvend) aanleiding voor het maken van de volgende opmerkingen:

a. Booractiviteiten

Uit het inpassingsplan blijkt dat de boorinstallatie aan de geluidseisen uit het Barmm voldoet. Deze conclusies zijn ontleend aan het LBP rapport. Daarnaast blijkt dat tijdens de booractiviteiten wordt voldaan aan de ambitiewaarde van de gemeente en de richtwaarden voor de woonomgeving uit de Handreiking. Deze conclusies zijn ontleend aan het NAA rapport.

De geluidbelasting op de omgeving die in het rapport van LBP is vastgesteld, lijkt hoger te zijn dan het rapport van NAA. Mogelijk zijn dit twee verschillende bedrijfsomstandigheden waarbij het rapport van LBP inzicht geeft in de 'booractiviteiten' terwijl het rapport van NAA mogelijk inzicht geeft in de 'winningsfase' zonder booractiviteiten. In het rapport van NAA wordt namelijk geen T-700 boorinstallatie genoemd. Graag zien wij meer duidelijkheid dan wel een nadere toelichting ten aanzien van het verschil in de geluidsbelasting op de omgeving zoals die respectievelijk is gepresenteerd in het rapport van LBP en het rapport van NAA. Onze eerdere opmerking hierover is onvoldoende beantwoord of nader toegelicht.

b. Affakkelen

Met betrekking tot affakkelen is de geluidbelasting berekend voor zowel de dag-, avond- als nachtperiode. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het Barmm aangeeft dat deze activiteiten plaats dienen te vinden tussen 07:00 en 19:00 uur tenzij dit redelijkerwijs niet mogelijk is. De vraag blijft relevant of deze activiteit tot de dagperiode kan worden beperkt. Onze eerdere opmerking hierover is niet beantwoord of nader toegelicht.

c. Indirecte hinder aanlegfase

- Het inpassingsplan geeft aan dat uit de ligging van de 50 dB(A) geluidbelastingcontour (voorkeursgrenswaarde) kan worden geconcludeerd dat er geen hinder is te verwachten van transporten van en naar de inrichting. Binnen het onderzoeksgebied liggen binnen de 50 dB(A) geluidbelastingcontour geen woningen. Deze conclusie is overgenomen uit het NAA rapport. Dit rapport betreft waarschijnlijk niet de aanlegfase maar een andere (rustige) bedrijfssituatie, mogelijk de winningsfase. De genoemde geluidbelasting van de indirecte hinder tijdens de aanlegfase is dan ook mogelijk een onderschatting.
- In de tekst van het ontwerp inpassingsplan wordt ten aanzien van de ligging van de 50 dB(A) geluidsbelastingcontour (voorkeursgrenswaarde) verwezen naar figuur 5.15. Dit moet zijn figuur 5.16, aangezien figuur 5.15 betrekking heeft op de geluidscontouren in de nachtperiode tijdens het affakkelen op de productielocatie. Daarbij geldt dat de in tabel 5.16 van het ontwerp inpassingsplan aangegeven contour niet de berekende geluidsniveaus op 5,0 meter van het midden van de weg betreft maar een contour van het inrichtingsgeluid.

d. Geluidscontouren leidingtracé

In het Ontwerpinpassingsplan is opnieuw niet duidelijk aangegeven welk toetsingskader is gehanteerd. Uit een nadere inventarisatie blijkt dat de/het gehanteerde toetsingskader(s) is/zijn beschreven in hoofdstuk 13.3 Beoordelingskader van de MER Gaswinning Ternaard_Deel B. (zie bijlage 2 van het Bijlagenboek). Wij zien het gehanteerde toetsingskader echter expliciet beschreven in het ontwerp inpassingsplan.

7. Watersysteem/verziltting

In onze eerdere gemeentelijke reactie zijn de nodige zorgen geuit over de effecten van de voorgenomen gaswinning met betrekking tot de lokale water- en drainagesystemen, waterveiligheid, waterkwaliteit en de problematiek van verziltting (zoetwaterschaarste). Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân gaan in hun zienswijze(n) specifiek in op deze materie. Voor deze onderwerpen sluiten wij ons van harte aan bij die zienswijzen. In aanvulling daarop brengen wij nog het volgende in:

Vermindering waking riooloverstorten

De NAM stelt dat de bodem ter hoogte van de bebouwde kommen van Ternaard en Wierum tussen de 2 en 3 cm zal gaan dalen. De praktijk leert ons dat de bodem na de gaswinning nog een poos blijft nazakken. Wij zijn bang dat de uiteindelijke bodemdaling in de bebouwde kommen meer zal worden dan de voorgestelde 2 à 3 cm.

De waking bij de riooloverstorten, bij gelijkblijvend waterpeil, zal afnemen en daardoor zal er ten tijde van hevige neerslag de riooloverstort eerder 'verdrinken' (het buitenwater stroomt via de riooloverstort het rioolstelsel in). Uit het IPCC-rapport blijkt dat de klimaatontwikkelingen heftiger worden. Ten tijde van droogte wordt het heter en droger. Ten tijde van neerslag wordt de neerslag heftiger. De afvoer vanuit de polder Dongeradielen, waar de dorpskernen van Ternaard en Wierum in liggen, is beperkt, doordat de afvoer naar het Lauwersmeer beperkt kan zijn door hoge waterstanden in de Waddenzee. De verwachting van de provincie is dat er vaker een maalstop voor de poldergemalen moet worden ingesteld. Een maalstop betekent dat het polderpeil hoger komt te staan dan gewenst. De waking bij een riooloverstort maakt dat dit gedurende een korte periode mogelijk is. Door een afnemende waking en een toename van de neerslaghoeveelheden als gevolg van klimaatontwikkelingen maakt dat het risico op 'verdrongen' overstorten toeneemt.

Het gevolg daarvan is dat we schoon oppervlaktewater naar de rioolzuiveringsinstallatie gaan verpompen, wat een verminderde werking van de zuivering tot gevolg heeft. Daarnaast is er een verminderde tot geen berging meer in het rioolstelsel zelf, waardoor er eerder, vaker en langer 'water op straat' optreedt of zelf kan leiden tot wateroverlast. Naast dat dit als erg vervelend en onwenselijk wordt ervaren, brengt het ongezuiverde rioolwater dat op straat staat ook gezondheidsrisico's met zich mee.

Als dit het geval is, zal Wetterskip Fryslân van de gemeente gaan eisen dat maatregelen getroffen gaan worden teneinde rioolvreemd water in de riolering te voorkomen. Maar onze inwoners zullen ook gaan vragen naar maatregelen om 'water op straat' dan wel de wateroverlast te voorkomen.

Maatregelen ter voorkoming van instroom van polderwater of het nemen van mitigerende maatregelen ter voorkoming van wateroverlast brengen stevige kosten met zich mee. Indien dergelijke maatregelen moeten worden genomen en die het gevolg zijn van bodemdaling door gaswinning, dan zullen wij deze kosten via de Bodemdalingscommissie bij de NAM in rekening brengen.

8. Lichthinder

In paragraaf 11.2.1.2 van MER Gaswinning Ternaard_Deel B en in paragraaf 6.2.2. van de Passende beoordeling wordt bij de effecten van licht onderscheid gemaakt tussen gevolgen voor de verlichtingssterkte (de mate waarin een gebied minder donker wordt) en de zichtbaarheid van het licht (lichtsterkte). De afstand waarop een lichtbron gezien wordt, is vele malen groter dan de afstand waarop een lichtbron nog bijdraagt aan de mate van verlichting van een gebied. *'Vooral de verlichtingssterkte is relevant voor natuur, omdat deze kan leiden tot fysiologische en gedragsveranderingen bij dieren.'* Wat volgt is een verantwoording met betrekking tot de verlichtingssterkte.

De woordkeuze 'vooral' geeft aan dat de grootheid 'zichtbaarheid van het licht' ook enige relevantie heeft voor natuur. Zoals gesteld, is het effectgebied voor deze grootheid vele malen groter dan de besproken 'verlichtingssterkte'. Wij zien graag in het kader van lichthinder (in relatie tot (leef)omgeving van) mens en natuur) ook nadrukkelijk een afdoende verantwoording op de grootheid 'zichtbaarheid van het licht'. In de MER en de Passende Beoordeling wordt in dat verband enkel opgemerkt dat de zichtbaarheid van de verlichting vanaf de Waddenzee beperkt is, omdat de aanlegwerkzaamheden achter de zeedijk plaatsvinden. Dit is een ingeschat effect, terwijl een deugdelijke onderbouwing ontbreekt.

Wij begrijpen in zijn algemeenheid overigens niet waarom er -omwille van mogelijke lichthinder- niet toe wordt overgegaan om de aanlegactiviteiten expliciet te beperken tot de dagperiode.

9. Procedureel

Geen inzage van ontwerpstukken ten kantore van coördinerend bestuursorgaan

In artikel 141a, eerste lid, aanhef en onder a en onder c, van de Mijnbouwwet is bepaald dat op de besluitvorming voor dit project de rijkscoördinatieregeling als bedoeld in artikel 3.35 van de Wet ruimtelijke ordening van toepassing is. Dat wil in dit geval zeggen dat de besluiten die nodig zijn voor Gaswinning Ternaard gezamenlijk worden voorbereid, waarbij deze procedure wordt gecoördineerd door de Minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK). Daarbij doorlopen de besluiten, op grond van artikel 3.31, derde lid, in

samenhang met artikel 3.35, vierde lid, van de Wro, de uniforme openbare voorbereidingsprocedure als bedoeld in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht met toepassing van de bijzondere regels in artikel 3.31, derde lid, in samenhang met artikel 3.35, vierde lid, van de Wro.

In art. 34 lid 7 aanhef Mijnbouwwet is aangegeven dat Afdeling 3.5. Algemene wet bestuursrecht ('Samenhangende besluiten') van toepassing is op het besluit tot instemming op het winningsplan. In art. 34 lid 7 onder a Mijnbouwwet is daarbij aangegeven dat het 'coördinerend bestuursorgaan', bedoeld in artikel 3:22 van de Algemene wet bestuursrecht is: de Minister van Economische Zaken en Klimaat. In art. 34 lid 7 onder b Mijnbouwwet wordt genoemd wat de samenhangende besluiten, bedoeld in artikel 3:24, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht, zijn. Dit zijn o.a. het instemmingsbesluit op het Winningsplan, de WABO-omgevingsvergunning voor de mijnbouwactiviteit, de Waterwetvergunning en andere besluiten waaronder de Wnb-vergunning.

In Afdeling 3.5. Wro wordt in artikel 3:26 lid 1 sub a Wro gesteld dat 'de ingevolge de artikelen 3:11 en 3:44, eerste lid, onderdeel a, Awb vereiste terinzagelegging in ieder geval geschiedt ten kantore van het coördinerend bestuursorgaan. De kennisgeving van het ontwerprijksinpassingsplan, het ontwerpinstemmingsplan op het winningsplan en de overige ontwerpbesluiten in het kader van de RCR-procedure maakt echter geen melding van het feit dat de ontwerpstukken ten kantore van de Minister van Economische Zaken en Klimaat ter inzage liggen. Daarmee is de procedure niet volgens de wetgeving uitgevoerd. Een dergelijk gebrek is ons inziens niet direct passeerbaar, nu door het gebrek niet beweerd kan worden dat er geen belangen zijn geschaad.

De verwijzing naar de elektronische vindplaats van de ontwerpstukken in de kennisgeving biedt verder geen soelaas. Artikel 3:11 lid 1 Awb schrijft voor dat besluiten die worden voorbereid met de uniforme voorbereidingsprocedure, ter inzage moeten worden gelegd. Zij moeten op papier aanwezig zijn op fysieke bezoekadressen óf daar terstond digitaal raadpleegbaar zijn op een computer, al dan niet met de hulp van een ambtenaar (ingevolge AbRvS 31 juli 2019, [ECLI:NL:RVS:2019:2612](#), r.o. 3.4). Nu de kennisgeving geen melding maakt van het feit dat de ontwerpstukken ten kantore zijn in te zien (op papier, dan wel, terstond via een computer op digitale wijze) is in casu procedureel onjuist gehandeld.

10. Overig: rijksbeleid kleine velden

Ten slotte brengen we graag nog het volgende in.

Gesteld wordt dat zolang en in zoverre de gebouwde omgeving en de bedrijven nog afhankelijk zijn van aardgas, gaswinning of import van aardgas noodzakelijk blijft. Voor het kabinet heeft gaswinning uit de kleine velden, waar dit veilig kan voor bewoners en omgeving, de voorkeur boven gasimport: gaswinning uit kleine velden heeft klimaatvoordelen, is beter voor de economie en de energieleveringszekerheid, is beter voor het behoud van de aanwezige kennis van de diepe ondergrond en van de aanwezige gasinfrastructuur, en maakt ons ook minder afhankelijk van het buitenland. Het gas dat in de Nederlandse bodem zit, heeft daarnaast een economische waarde: de werkgelegenheid en aardgasbaten. Het Ternaard gasveld is een van de grotere kleine velden en kan derhalve een waardevolle bijdrage leveren aan de Nederlandse energievoorziening.

Wij begrijpen terdege dat bovenstaande een hoofdzakelijk politieke keuze is die is voorbehouden aan het rijk. Echter, wij vinden de afweging tussen eigen gaswinning enerzijds en import van aardgas anderzijds onvoldoende volledig en integraal, zoals dat in Kamerbrieven en rijksstukken wordt weergegeven.

Met name de conclusie dat eigen gaswinning 'per saldo beter is voor het klimaat' dan import van aardgas, vanwege de bij import vrijkomende stikstofuitstoot vanwege het transport, klinkt ons te kort door de bocht. Immers, aan de keuze voor eigen gaswinning zit ook nadrukkelijk zandsuppletie verbonden om het meegroeivermogen van de Waddenzee te voeden. Aan deze (extra) zandsuppletie ten behoeve van gaswinning Ternaard zit eveneens stikstofuitstoot verbonden. Daarnaast is sprake van een open gasmarkt, waarbij gewonnen gas binnen de markt alsnog getransporteerd (geïmporteerd/geëxporteerd) wordt. Dat geldt eveneens voor het in Nederland gewonnen aardgas. De aan transport van aardgas klevende stikstofuitstoot zou dan ook niet enkel aan aardgasimport gekoppeld moeten worden, maar geldt eveneens voor (de vermarkting van) de eigen gaswinning.

Door eigen gas te winnen zijn er baten, maar daar betaalt Nederland dan ook ecologische, veiligheids- en leefbaarheidseffecten en -risico's voor. Ons inziens hoort er bij de bepaling van de rijksstrategie ten aanzien van eigen gaswinning onder de Waddenzee versus import van aardgas een bredere integralere afweging (de Integrale Effectenanalyse) plaats te vinden die ziet op alle relevante invalshoeken (ecologische, economische en sociaalculturele waarden, lokale belangen en juridische consequenties). In dat verband verwijzen we graag naar het toetsingskader dat de Waddenacademie op basis van de 'Agenda voor het Waddengebied 2050' heeft opgesteld. Een toetsingskader dat allereerst alle mogelijke opties in beeld brengt, vervolgens de gevolgen van die opties voor het Waddengebied bekijkt en/of in kaart brengt, en ten slotte vanuit alle relevante invalshoeken op een 'politieke en juridische weegschaal' legt.

In dat verband past overigens (wederom) de oproep om snel en voortvarend (verdere) stappen te zetten in de energietransitie. Zodat de onafhankelijkheid van aardgas toeneemt, nieuwe gaswinning niet meer nodig zal zijn en wij ons geen ernstige zorgen meer hoeven te maken over de negatieve effecten daarvan.

Conclusie

Wij zijn van mening dat er naar aanleiding van voorgaande voldoende aanleiding en juridische grondslag is voor de Minister van EZK om de voorgenomen gaswinning Ternaard te staken. De vele negatieve effecten, risico's, onzekerheden en zorgen zouden ons inziens niet anders dan tot dit oordeel moeten leiden. Voor zover de Minister blijft vasthouden aan het voornemen tot gaswinning Ternaard, zijn wij van mening dat dit niet op basis van de huidige systematieken, methodieken, studies, onderzoeken en inzichten en in de voorgenomen vorm op verantwoorde wijze kan plaatsvinden. Daarvoor moeten dusdanige (extra) onderzoeken worden afgewacht waarop daadwerkelijk aan de voorkant zonder wetenschappelijke twijfel geconcludeerd kan worden dat de gaswinning geen significant negatieve effecten heeft op het gebied van natuur, veiligheid en leefbaarheid.

Zienswijzen van provincie en wetterskip

In de pilot Omgevingsproces Ternaard werken de gemeente Noardeast-Fryslân, de provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân intensief samen als drie decentrale overheden. Een ieder met eigen taken en bevoegdheden maar verenigd door het belang voor de regio. Hoewel provincie en wetterskip in hun zienswijzen, gelet op hun achtergrond, veelal andere aspecten benadrukken dan de gemeente, zijn deze zienswijzen onderling gedeeld en afgestemd. Wij ondersteunen de zienswijzen van provincie en wetterskip dan ook van harte.

Met vriendelijke groet,
Burgemeester en wethouders van Noardeast-Fryslân,

B.T.T. Schat
Loco-secretaris

mr. J.G. Kramer
Burgemeester

AANTEKENEN

Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
T.a.v. de Minister van Economische Zaken en Klimaat
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Uw brief van: 27 augustus 2021
Uw kenmerk: DGKE-WO / 20304780

Ons adres: Postbus 13
9290 AA Kollum

Ons telefoonnr: [REDACTED]
Ons whatsapp nr: [REDACTED]
Ons e-mailadres: info@noardeast-fryslan.nl
Ons kenmerk: Z282275-2020

Website: www.noardeast-fryslan.nl

Behandeld door: [REDACTED]
Bijlage(n): -

Datum: 20 september 2021
Datum verzending:

Onderwerp: zienswijze ontwerp-Instemmingsbesluit Winningsplan
Ternaard

Excellentie,

Op 27 augustus 2021 heeft u – in het kader van de lopende Rijkscoördinatieregeling (RCR) – de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) uw ontwerp-Instemmingsbesluit op het door haar ingediende Winningsplan Ternaard bekend gemaakt. U bent tot dat ontwerpbesluit gekomen nadat wij – en ook de overige lokale overheden – u hierover negatief geadviseerd hebben.

In deze fase bestaat er tijdens de periode van ter inzage legging van diverse hierbij betrokken toestemmingsvormen de mogelijkheid om een zienswijze in te brengen op dat ontwerp-Instemmingsbesluit. Van die mogelijkheid maken wij hierbij gebruik. Hieronder geven wij u aan hoe wij uw voornemen zien.

Algemeen

In deze casus is door u gekozen voor de zogeheten ‘pilot Omgevingsmanagement Ternaard’, mede omdat u het belang van lokale zeggenschap bij de besluitvorming omtrent mijnbouwactiviteiten onderschrijft. Dat ligt op zich in lijn met de uitspraak van uw voorganger, de heer E. Wiebes, dat juist bij projecten van (inter-) nationaal belang het lokale belang een zichtbaar en herkenbaar deel van de afweging in mijnbouwzaken moet zijn. Onderdelen van dat lokale belang zijn zaken als zeggenschap van de bewoners/bedrijven van het betrokken gebied, het creëren van zoveel mogelijk draagvlak van de bewoners/bedrijven voor de beoogde activiteit en het zorgen voor een goede balans tussen de lasten en de lusten in het betrokken gebied.

Om dit vorm te geven is een (toekomstig) kerninstrument van de aanstaande Omgevingswet – **participatie** – ingezet. En daar nu wringt de schoen. In de democratische theorie ziet participatie op de deelname aan besluitvormingsprocessen. Het is duidelijk dat dit in dezen slechts kan zien op gedeeltelijke participatie; partijen beïnvloeden elkaar weliswaar bij het nemen van beslissingen, maar de doorzettingsmacht ligt slechts bij één partij, in casu bij u. Hier hebben bewoners, of hen vertegenwoordigende instanties, wel deel genomen aan het proces, maar willen in meerderheid geen deel hebben in de gaswinning.

Zoals het u bij uw bezoek op 13 september jl. aan Ternaard – en ook door de daaraan voorafgaande protestdemonstratie op 11 september jl. - duidelijk is geworden wil de bevolking in meerderheid geen gaswinning in de Waddenzee vanaf het aangrenzende land, meer specifiek de beoogde gaswinning vanuit de nieuwe gaslocatie Ternaard-200. Zo bekeken is de door u voorgestelde uitkomst – het verlenen van toestemming aan gaswinning – bepaald geen voorbeeld van die participatie. In de gekozen vorm van een pilot had een betere weging van die lokale belangen nu juist wel een na te volgen voorbeeld van participatie van de meest betrokkenen horen te zijn.

De overige lokale overheden zijn eveneens tegen die gaswinning, en inmiddels hebben diverse nationale en internationale instanties (Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee, International Union for Conservation of Nature (IUCN) en de Nationale UNESCO-commissie) zich ook al tegen het onnodig winnen van een uitfaserende fossiele brandstof onder een internationaal erkend natuurgebied gekeerd.

Dit alles raakt dan ook zeer aan zaken als participatie en democratie. Met betrekking tot dat laatste blijven wij het ook merkwaardig vinden dat u als demissionair minister tot zo'n omstreden beslissing lijkt over te willen gaan.

Bij herhaling roepen wij u dan ook op om dat niet te doen.

Planmatig beheer

In 1991 is vanuit de gaslocatie Ternaard-1 het Ternaarder gasveld aangeboord. Er is destijds niet overgegaan tot productie omdat er nadere studie naar de technische- en economische haalbaarheid ervan zou worden gedaan.

Dat die ontwikkeling zo'n 30 jaar later – in een sterk veranderde maatschappelijke context – weer herstart zou moeten worden vinden wij onjuist. Alleen al het gegeven dat de Waddenzee in die tussentijd is aangewezen als Unesco Werelderfgoed had partijen moeten doen afzien van die herstart.

Daarbij speelt ook mee het gegeven dat de mogelijkheid bestaat dat er bij deze winning sprake kan zijn van een productievolume van slechts 1 miljard Nm³. Gezien de risico's die met deze winning gepaard kunnen gaan vinden wij uw conclusie dat er sprake zou zijn van een 'goed planmatig beheer' te kort door de bocht. Met de mogelijkheid van een betrekkelijke kleine opbrengst bestaat aldus het risico dat een natuurgebied van wereldniveau aangetast kan worden en de leefbaarheid van de betrokkenen in de kuststreek negatief beïnvloed gaat worden.

Daar komt nog bij dat bij de beoordeling van het aspect planmatig beheer (Mijnbouwwet artikel 36, eerste lid, sub b) ook gekeken moet worden naar 'andere natuurlijke rijkdommen' (waaronder grondwater). Gegeven de bovengemiddeld hoge vruchtbaarheid van de grond in de kuststrook van (o.a.) onze gemeente is er aldaar een hoogwaardige akkerbouw ontstaan die deze natuurlijke rijkdom benut om een speler van belang op het gebied van de (inter-)nationale voedselvoorziening te zijn. Met de beoogde gaswinning is duidelijk dat er sprake zal zijn van een toename van verzilting. Nu al moet die sector – maar ook het wetterskip – tal van maatregelen nemen op het gebied van passend zoetwatermanagement. Naast de autonome ontwikkeling van dit fenomeen is een verdere toename van die verzilting, juist door toedoen van de mens, in casu gaswinning, dan ook zeer ongewenst. Het raakt onzes inziens het aspect planmatig beheer op een wijze die u onvoldoende heeft belicht.

Voorts zien wij uw ontwerpbesluit berusten op de ingekomen adviezen van de zogeheten onafhankelijke deskundigen. In dat verband merkt TNO AGE – het instituut dat o.a. narekening van zaken uit het Winningsplan doet – op dat het winningspercentage alhier ten hoogste 30% is van de totale veldcapaciteit. In uw overall-beoordeling van het aspect planmatig beheer in uw ontwerpbesluit erkent u ook dat een dergelijk winningspercentage voor een Rotliegend-formatie relatief laag is. Hoewel het in strijd met ons standpunt tegen gaswinning lijkt, komt het ons voor dat de zeer beperkte benutting van de capaciteit van het Ternaarder gasveld zo laag is dat het niet juist is om bij zo'n geringe opbrengst onze inwoners/bedrijven en een internationaal hoog gewaardeerd natuurgebied risico's te laten lopen. Onzes inziens is hier eerder sprake van een ondoelmatige winning, en dus niet van een juiste beoordeling van het aspect planmatig beheer. Daar waar u meent dit aspect te moeten opvatten als een argument voor een hoger winningspercentage, mag het duidelijk zijn dat zulks bepaald niet onze insteek is: wij zijn en blijven ten principale tegen de (beoogde) gaswinning, in welk winningsscenario – hoog/laag – dan ook.

Tot slot zijn wij ook van mening dat uw opvatting van het aspect planmatig beheer op zich te beperkt is. Nu wordt dit specifiek bekeken op basis van het onderhavige Winningsplan. Maar naar onze mening zou dat beter in een bredere context kunnen worden opgevat, de context van planmatige winning uit de zogeheten kleine velden in heel Nederland. Dan had – gegeven het voortschrijden van de ingezette energietransitie – eerst en beter uit velden kunnen worden (bij-)gewonnen waar niet zo'n (inter-)nationaal natuurbelang bij betrokken is. Het had zeer bij dit tijdsgewricht gepast om daar sturing aan te geven. Formeel, maar ook informeel. Het signaal dat veel fracties van de Tweede Kamer in de Kamercommissie-vergadering van 15 september jl. hebben afgegeven over het stoppen van gaswinning onder de Waddenzee zou daar eens te meer aanleiding voor moeten zijn.

Bodembeweging

De kans op **bodemtrilling** ten gevolge van deze beoogde gaswinning wordt gesteld op 19%, waarbij de theoretisch sterkste aardbevingsmagnitude op 3,7 van de schaal van Richter (Mmax) wordt berekend. Op basis daarvan wordt het seismisch risicoprofiel gesteld op categorie I.

Er is dus sprake van een risico, hoe laag dan ook. Dat er alsdan niet gesteld kan worden dat het een onveilige situatie voor onze inwoners/bedrijven in de zin van de Mijnbouwwet oplevert komt onzes inziens door een te beperkte opvatting van het gebezigde veiligheidsbegrip. Door de introductie van dit risico treedt zeker een sterk gevoel van onveiligheid op; een vergelijking met de situatie in onze buurprovincie dringt zich hierbij onmiddellijk op, zij het dat alhier ook nog eens een zeewering bij betrokken is. Dit legt een schaduw over dit gebied dat aan de leefbaarheid raakt, met alle (gezondheids-) gevolgen van dien.

In het kader van de pilot Ternaard zijn er o.a. afspraken gemaakt in het zogeheten ontzorgingsspoor, te weten in het Afsprakenkader. In ons eerdere advies hebben wij bepleit om die afspreken op een bepaalde wijze te koppelen aan uw besluit. U wilt daartoe niet over gaan.

Dat vinden wij teleurstellend. Het zou juist zeer passend zijn in de geest van deze pilot om op enigerlei wijze uit te laten komen dat de behaalde beperking, een goede inkadering van die lasten een prima resultante is van de verhoogde zeggenschap van de plaatselijke gemeenschap. Koudweg verwijzen naar andere – volgens u kennelijk vergelijkbare – bevoegdheden uwerzijds om op te treden bij bevingen van $\geq M3$ doet dan ook geen recht aan dit experiment waarin de vroeger toegepaste lijn van 'voor u, over u en zonder u' nu juist zou worden vervangen door een proces met een hoger gehalte 'met u'.

Ten aanzien van **bodemdaling** merken wij het volgende op.

In het Winningsplan wordt – bij het zogeheten midden-productiescenario – uitgegaan van een modelmatig berekende verwachte bodemdaling onder de Waddenzee van maximaal tussen de 4 en 6 cm in het diepste punt van de dalingskom; op land is dat minder dan 2 cm.

Het door u ingewonnen advies van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) strekt tot het slechts toestaan van de gaswinning totdat de hydrostatische druk in het Ternaarderveld is bereikt, en stelt deze aanpak als het ware in de plaats voor de zogeheten 'hand-aan-de-kraan-systematiek' (HAK) om reden van het feit dat die beperkingen kent.

U gaat echter voorbij aan dit advies, mede op basis van het advies van de Mijnraad dat de HAK-methode een voldoende juist monitoringsinstrument is om de negatieve effecten van bodemdaling onder de Waddenzee te voorkomen.

Het komt ons voor dat de methode van de SodM evenwel meer in lijn ligt met het voorzorgsbeginsel, dat veel meer recht doet – en ook verplicht gehanteerd moet worden – aan dit Werelderfgoed. En die stelling raakt ook aan het feit dat de HAK-methode uitgaat van een volgend/helend principe. Bodemdaling zet in, maar moet beperkt worden gehouden. De door het SodM – een ervaren mijnbouwinstituut van naam en uw decennialange adviseur – geadviseerde methode lijkt veel meer aan de voorkant van het proces te zitten door die bodemdaling zoveel mogelijk op voorhand te voorkomen door middel van een andere begrenzing van de gaswinning. Aldus wordt onzes inziens veel meer en beter invulling gegeven aan het voorzorgsbeginsel. Dat u waarde hecht aan het oordeel van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee valt op zich te begrijpen. Maar dit advies is beperkt, en ziet alleen op de HAK-methode, zijnde een monitorings- en bijsturingsmethode als het onheil – de bodemdaling – gaande is of is geschied. Het gaat niet in en daarmee ook voorbij aan het bestaan van wellicht betere methodes; methodes die recht doen aan de gezond verstandregel dat voorkomen beter is dan genezen. Meer specifiek zet u ook die verschillende methodes ook niet tegen elkaar af, laat staan goed afgewogen en gemotiveerd. Niet eigenstandig en ook niet in uw ontwerp-Instemmingsbesluit.

Overigens heeft dit Adviescollege nog wel aangegeven dat de HAK-methode nog wel nadelen zou kunnen hebben voor/op de lange termijn. Dat zou u de reden kunnen geven om vooreerst niet te komen tot een ontwerp-Instemmingsbesluit.

Aan bodemdaling op zee zit overigens ook nog een belangrijk natuur- en milieuaspect, dat wij elders in deze zienswijze nog zullen beoordelen.

De bodemdaling op land houdt u voor dusdanig gering dat u er geen uitvoerige beschouwing aan besteedt; die daling zou ook niet cumuleren met de winning uit nabijgelegen velden. Met het Wetterskip Fryslân zijn wij van mening dat hier wel degelijk een effect van uit gaat. Het totale gebied dat met bodemdaling te maken zal krijgen wordt namelijk groter. Dat is onwenselijk. Alleen al om reden van de toename van verzilting, waarover wij in de paragraaf Algemeen al reppen.

Schade

Uw adviseurs, in casu de SodM en de Technische Commissie Bodembeweging (Tcbb), voorzien in meer of mindere mate de kans dat door bodemtrilling schade aan gebouwen kan optreden. Over bouwwerken en infrastructuur wordt niet gesproken.

Het heeft er veel van dat er in dezen louter over schade in bouwkundige zin wordt gesproken, met alsdan een financieel nadeel ten gevolge van herstel.

Dat gaat voorbij aan de schade ten gevolge van de waardedaling van zaken in het handelsverkeer, alsook aan de schade door verlies aan de leefbaarheid van een gebied. Het ontwerp-Instemmingsbesluit gaat niet in op deze aspecten.

Natuur en Milieu

In het Winningsplan stelt de NAM dat de gaswinning uit het Ternaarderveld geen nadelige gevolgen voor de natuur en het milieu zal hebben, en dat onder verwijzing naar de Milieu Effect Rapportage.

Die stelling berust voor het overgrote deel op het gegeven dat er helende maatregelen (nota bene) zullen worden genomen voor de situatie op zee.

Dat maakt op zich duidelijk dat er dus wel zeker schade zal/kan optreden; schade die kennelijk aangeheeld moet worden. De gedachte daarachter is dat daarna de status weer hetzelfde zou zijn als daarvoor. Op die wijze wordt al wel duidelijk dat de Waddenzee in zijn hoedanigheid van Werelderfgoed en Natura 2000-gebied na de gaswinning niet meer zal zijn wat zij daarvoor was. Als de bodemdaling er niet komt hoeft er dus geen reparatie plaats te vinden, en blijft de Waddenzee in de gewenste onaangetaste vorm als dynamische getijden-binnenzee; althans voor wat betreft het mijnbouwaspect. Dan kan de Waddenzee 'groeien' en in stand blijven. Die toestand verdraagt zich beter met de instandhoudings- en beschermingsdoelen die er voor dit unieke natuurgebied gelden. Ook hier menen wij dat er vele malen beter van het voorzorgsbeginsel kan worden uitgegaan. Dan kom je in deze casus niet toe aan het verstoren van de kwetsbare ecologische balans van het gebied.

Dat er zonder menselijk handelen sprake lijkt te zijn van een hoger groeivermogen van zandaanvoer en -afzet in de Waddenzee past bij de natuurlijke dynamiek ervan. Gegeven de aanstaande zeespiegelstijging blijft de Waddenzee dan als het ware op peil en kan zij ook als ondiepe voorzee een rol spelen bij de waterkering.

Tot slot

Zoals wij in het begin al hebben moeten constateren vinden wij, in weerwil van de verwachting van de pilot, dat de regio/omgeving van de gaswinning en de daar spelende lokale belangen niet/onvoldoende in de afwegingscriteria van de Mijnbouwwetgeving tot zijn recht komen. Het limitatieve-imperatieve stelsel van de wet maakt dat de toepassing als een onbevredigend besluitvormingsproces wordt ervaren.

Bovendien komen lokale overheden en Rijk op deze wijze tegenover elkaar te staan, hetgeen tot uiting komt in het feit dat wij in onze beperkte rol gehouden zijn om een zienswijze/zienswijzen in te dienen in deze procedurefase van de Rijkscoördinatieregeling.

U heeft recentelijk zelf ook blijk gegeven van enig besef dat er in deze werkwijze onvoldoende plaats is voor hetgeen er momenteel speelt aan maatschappelijke en plaatselijke belangen, gegeven het huidige juridische kader (daarover straks nog meer). Dat zou maken dat er een evaluatie van de huidige Mijnbouwwet zou moeten komen, waaruit onvermijdelijk een passende(r) wet zou moeten voortkomen, met moderne wegingsinstrumenten zoals bijvoorbeeld ook een Integrale Effectenanalyse.

Naar aanleiding van eerder genoemd debat in de Mijnbouwcommissie is het duidelijk geworden dat er verschil van inzicht is over uw juridisch instrumentarium. Enkele Kamerleden hebben aangegeven in de huidige regelgeving aangrijpingspunten te zien voor het eventueel opschorten van een beslissing, dan wel voor het komen tot een andere beslissing dan u thans voornemens bent. In dat kader komt er een onafhankelijk juridisch advies over die mogelijkheden. Wij doen dan ook een beroep op u om de uitkomsten van een dergelijk onderzoek af te wachten.

Onze specifieke gemeentelijke zienswijze ten aanzien van de bredere omgevingsaspecten, waaronder die van de planologie en hetgeen daaraan ten grondslag ligt, is in een separatie brief vormgegeven en aan u toegezonden.

Deze brieven moeten in samenhang met elkaar worden gelezen en vormen tezamen de gemeentelijke zienswijze in het kader deze RCR-procedure.

De provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân en de gemeente Noardeast-Fryslân werken al langere tijd samen in het kader van de 'pilot Omgevingsmanagement Ternaard', elk vanuit enigszins verschillende taken, maar elk vanuit het algemene belang. De provincie en het wetterskip zullen eveneens zienswijzen tegen uw voornemen gaan indienen. Hun zienswijzen delen en ondersteunen wij. Ook de petitie van de Waddenvereniging hebben wij getekend.

Hoogachtend,
Burgemeester en wethouders van Noardeast-Fryslân,

B.T.T. Schat
Loco-secretaris

mr. J.G. Kramer
Burgemeester

Verzonden: 10/6/2021 4:06:19 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus 20120
Huisnummer: 52
Postcode: 8900 HM
Woonplaats: Leeuwarden
Land: Nederland
Telefoonnummer: (058) 292 59 25
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Overheid
(Mede) namens:
Organisatie: Provincie Fryslân

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Gaswinning Ternaard:

Ontwerp-inpassingsplan, het milieueffectrapportage en de bijbehorende ontwerpbesluiten en het winningsplan instemmingsbesluit winningsplan, - meetplan

84092162_6930963_Zienswijze_gaswinning_Ternaard_oktober_2021.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie de bijgevoegde bijlage met daarin onze zienswijze

84092162_6930964_Zienswijze_gaswinning_Ternaard_oktober_2021.pdf

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie de bijgevoegde bijlage met daarin onze zienswijze

84092162_6930965_Zienswijze_gaswinning_Ternaard_oktober_2021.pdf

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie de bijgevoegde bijlage met daarin onze zienswijze

84092162_6930966_Zienswijze_gaswinning_Ternaard_oktober_2021.pdf

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie de bijgevoegde bijlage met daarin onze zienswijze, wij behouden ons het recht voor om onze bijgevoegde zienswijze op een later moment aan te vullen.

Ministerie van Economische Zaken en
 Klimaat
 Bureau Energieprojecten
 Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
 Postbus 111
 9200 AC Drachten

Leeuwarden, 5 oktober 2021

Verzonden, **- 6 OKT. 2021**

Ons kenmerk : 01919360
 Afd./Opgave : Omgevingszaken
 Behandeld door : [REDACTED] / [REDACTED] of [REDACTED] rl
 Uw kenmerk :
 Bijlage(n) :

Onderwerp : Zienswijze voorgenomen gaswinning winningsplan en inpassingsplan
 Ternaard

Excellentie,

Inleiding

Op 28 oktober 2020 heeft u ons advies op het winningsplan Ternaard ontvangen. In het advies hebben wij onze zorgen geuit over uw voornemen om in te stemmen met de winning van gas bij Ternaard en Wierum, onder het Werelderfgoed Waddenzee.

Wij begrijpen het onderscheid tussen de vergunningprocedure beschrijft en dat een beleidsstandpunt tegen nieuwe gaswinning daar geen toetsingskader in is. Met deze zienswijze willen wij u een aantal punten voorleggen waarvan wij vinden dat ze mee gewogen zouden moeten worden in uw besluitvorming op het winningsplan Ternaard en de reeds in 1969 afgegeven winningsvergunning. Tevens roepen wij u en de Kamer op voor een herijking en wijziging van de Mijnbouwwet.

Beleid 'tegen nieuwe gaswinning'

Door de maatschappelijke verandering die zich heeft afgespeeld na de situatie in Groningen. Is de wijze waarop gas wordt gewonnen en de mogelijke gevolgen die dit kan hebben voor inwoners en woningen zichtbaar geworden. De schade waarmee Groningers werden geconfronteerd en de wijze waarop de afhandeling plaatsvindt is voor veel Friese inwoners een voorland waar ze niet mee geconfronteerd willen worden. Provinciale Staten heeft om die reden op 21 januari 2021 een motie aangenomen 'tegen nieuwe gaswinning'.

De winningsvergunning Noord-Friesland, het economisch recht, is in 1969 al verleend. Sinds die tijd is de wereld verandert en is ook de kijk op gaswinningen verandert. Wij vragen ons af hoe het kan dat een winningsvergunning over zo'n lange periode wordt verleend en op welke

momenten uw ministerie de maatschappelijk veranderingen meeweegt in de looptijd van een vergunning. *Wij verzoeken u om de aanvraag voor het instemmingsbesluit te toetsen aan de lange looptijd van de winningsvergunning en na te gaan of door de inactiviteit van het mijnbouwbedrijf gedurende deze looptijd de winningsvergunning ingetrokken had moet worden.*

In de formatie van het huidige demissionaire kabinet 2017-2021 is gekozen geen nieuwe opsporingsvergunningen meer af te geven. Hoe kan het dat het toenmalige kabinet de gaswinning onder de Waddenzee heeft toegestaan terwijl de signalen om geen gas te winnen onder dit natuurgebied al wel door de regio werd afgegeven. *Wij zijn benieuwd wat destijds de afweging is geweest om niet het gehele kleine veldenbeleid te beëindigen en zouden hier graag meer informatie over willen ontvangen zoals het formatieverlag op dit punt.*

Door de langlopende winningsvergunning is het onmogelijk geworden om maatschappelijke bewegingen mee te wegen en beleid tussentijds bij te stellen omdat de vergunning een recht is voor de vergunninghouder. Dit recht lijkt voor de gaswinning oneindig. Het systeem bepaalt terwijl de mensen niet meer instaat zijn om het systeem te wijzigen. Een onwenselijke situatie.

De wijze waarop vergunningen tot stand komen is ook niet veranderd in de afgelopen jaren. Elementen die nodig zijn voor een beter belang vanuit de regio zijn bijvoorbeeld:

- vergunningen met een kortere looptijd
- het vastleggen van een maximale grens voor bodemdaling in het winningsplan en het instemmingsbesluit,
- het insluiten van putten die meerdere trillingen van 2 of één trilling met een magnitudo van 3 Nm of meer,
- het inzichtelijk maken van effecten via een Integrale Effectenanalyse
- cumulatie van bodemdaling door alle winningen en de effecten hiervan op het Waddengebied en
- het begrijpelijk maken van het besluitvormingsproces voor inwoners.

Dergelijke punten zijn nu niet via afspraken op basis van de Mijnbouwwet te maken en op te nemen in de vergunningvoorschriften. De regio heeft hier met de NAM een afsprakenkader voor opgesteld. Destijds in 2017 is het adviesrecht voor regionale overheden uitgebreid in de Mijnbouwwet, en met een amendement van de Kamer uiteindelijk beperkt tot het huidige adviesrecht bij het instemmingsbesluit. Wij verzoeken u met klem om een herijking van de Mijnbouwwet om het belang uit de regio een betere plek te geven, al bij de aanvraag voor de opsporingsvergunning, de winningsvergunning en het instemmingsbesluit. Omdat wij weten dat wij een beperkte invloed hebben in de mijnbouwwet heeft het college van Gedeputeerde Staten in 2016 een Manifest over gas- en zoutwinning Fryslân aangeboden aan de Kamer. In het Manifest is een aantal punten opgesomd die voor ons belangrijk zijn als gaswinning wel doorgaat. Een poging om de mogelijke gevolgen van mijnbouw voor onze inwoners enigszins te kunnen verlichten. Nu heeft alleen de minister van Economische Zaken en Klimaat hier de hand in, ontvangt het ministerie de opbrengsten en behandelt het ministerie de zienswijzen en bezwaren.

Werelderfgoed Waddenzee en de Hand aan de Kraan

De Waddenzee is een natuurgebied van internationale statuur. In September 2021 hebben de International Union for Conservation of Nature (IUCN) en Nederlandse UNESCO commissie hun zorg geuit op het voornemen om in te stemmen met de gaswinning Ternaard. De Waddenzee heeft haar status als Werelderfgoed in 2009 ontvangen. In de jaren '80 van de vorige eeuw is de gaswinning in de Waddenzee al gestart. De initiatieven van de afgelopen

jaren zoals de gaswinning Ternaard, de aanleg van kabels vanaf de Noordzee door het Waddengebied en andere grootschalige economische activiteiten doen het natuurgebied geweld aan. Veel mensen in de regio begrijpen niet dat een natuurgebied met een Natura-2000 status deze ingrijpende activiteiten mag doorstaan. *Wij zien in de stukken geen nauwgezette toetsing inclusief bijbehorende conclusies terug op expliciet de OUV van UNESCO werelderfgoed De Waddenzee.*

Met de gewijzigde motie van [REDACTED] heeft u een drietal onderzoeken over het Hand aan de Kraan principe naar de Kamer gestuurd. De rapportages en de conclusies van de drie onderzoeksrapporten onderschrijven de conclusies uit het advies 'De toekomst van Hand aan de Kraan, omgaan met onzekerheden'. Geschreven door het tijdelijke Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee. Het principe Hand aan de kraan werkt volgens het college goed en er zijn nog verbeteringen noodzakelijk. In de tijd die nodig is om de aanbevelingen door te voeren functioneert het principe nog steeds goed volgens het college.

Naast de rapporten die zijn aangeboden aan de Tweede Kamer zijn nog twee commissies actief. De provincie heeft zitting in de begeleidingscommissie Waddengas 2006 (Lauwersoog-Vierhuizen-Moddergat) en de Bodemdalingscommissie Ameland (1987). Ook de rapportages die door beide commissies worden gedeeld blijkt dat het Hand aan de Kraan principe op dit moment werkt. Dit geldt voor de situatie voor een korte termijn.

De modellen van het KNMI en Deltares geven aan dat de meeste zeespiegelstijging vanaf 2050 gaat plaatsvinden. De winning van het Ternaardveld is dan mogelijk al afgelopen. Dit betekent dat de bodemdalingskom al gevuld is met sediment als de echte zeespiegelstijging nog moet beginnen. *Is er dan nog voldoende sediment beschikbaar voor de Waddenzee om mee te kunnen groeien? Is de sediment samenstelling dan nog gelijk aan wat de Waddenzee nodig heeft voor haar biodiversiteit?! Erodeert de vooroever ten Noorden van de Waddeneilanden zodanig dat met een verhoogde golfoploop vanaf de Noordzee de kustbescherming in gevaar komt?! Daalt het achterland zodanig dat extra gemalen nodig zijn omdat de natuurlijke afstroom in gevaar komt?! Een scenario waarbij we op dat moment terugkijkend wellicht spijt krijgen dat we gas hebben gewonnen in het Waddengebied.*

In een eerdere gezamenlijke brief (kenmerk Z323457-2021) van de gemeente Noardeast-Fryslân, de provincie Fryslân en het Wetterskip Fryslân hebben wij u gevraagd om nog een vierde onderzoek toe te voegen. Een lange termijn sediment onderzoek en de invloed van menselijke activiteiten daarop van Deltares in het kader van het Deltaprogramma. Dit onderzoek geeft mogelijk juist een goed inzicht in de effecten van grootschalige economische menselijke activiteiten die van invloed zijn op de Waddenzee. Dit onderzoek blijft echter buiten beschouwing. *Wij verzoeken u nogmaals om dit vierde onderzoek mee te wegen in de besluitvorming op het winningsplan Ternaard en zijn benieuwd wat de visie van de Waddenacademie is op dit punt.*

De uitkomsten van het IPCC klimaat rapport wijzen namelijk wel op de toekomstige situatie van zeespiegelstijging en de mogelijke effecten hiervan op de Waddenzee.

De Waddenagenda

Gelijktijdig met de procedure van de mogelijke gaswinning Ternaard is ook de procedure van het aanleggen van stroomkabels van windparken op zee naar het vasteland. De provincie is samen met andere overheden en organisaties betrokken bij de Waddenagenda. De Waddenacademie heeft in haar eerste advies op de aanleg van stroomkabels door het Waddengebied het volgende gezegd in het kader van deze agenda:

“Bij het project ‘Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden’ zouden volgens een toetsingskader gebaseerd op ‘De Agenda’ drie achtereenvolgende stappen moeten worden gezet. In een eerste stap zouden alle opties (alternatieven) moeten worden beschreven die passen binnen de afspraken uit ‘De Agenda’. Nadrukkelijk zou hierbij de kernvraag aan de orde moeten komen of het project überhaupt opties kent die inpasbaar zijn gegeven de afspraken in ‘De Agenda’. In een tweede stap zouden de gevolgen van die opties voor het Waddengebied moeten worden bekeken en/of in kaart gebracht. Het is van belang om dit met een brede blik te doen en dus te kijken naar verschillende terreinen (ofwel: invalshoeken), zoals ecologische, economische en sociaal-culturele waarden en juridische consequenties. Het toetsingskader dient daarbij ook rekening te houden met de gevolgen van de verschillende fasen van een project. Een project draait immers niet alleen om de voorbereidende werkzaamheden en de aanleg maar ook om het gebruik, met in het geval van een stroomnet wellicht gevolgen van de elektromagnetische straling door de kabels op de omgeving. Ook het onderhoud en het al dan niet verwijderen van de kabels aan het eind van een project hebben gevolgen voor de omgeving. Voor de derde stap worden alle gevolgen gewogen met een ‘politieke en juridische weegschaal’. *Hoe passen de te verwachten gevolgen binnen de politieke weging van belangen? Zijn de gevolgen in strijd met geldende nationale of internationale wetten of richtlijnen?* Uit deze weging dient uiteindelijk een voorkeursalternatief naar voren te komen.”

Wij onderschrijven de werkwijze van de Waddenacademie zoals die wordt voorgesteld en deze stappen zouden ook moeten gelden voor een nieuwe afweging op de gaswinning Ternaard en andere grootschalige economische activiteiten in en onder de Waddenzee.

Wet natuurbescherming en het voorzorgsbeginsel

De gaswinning Ternaard ligt grotendeels onder het Natura 2000-gebied ‘Waddenzee’ en als zodanig beschermd onder de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb). Dit betekent dat bij alle menselijke activiteiten het voorzorgsbeginsel geldt. Als voorafgaand aan de activiteit geen zekerheid is over eventuele negatieve effecten, dan kan er geen Wnb-vergunning verleend worden. Daarnaast dienen, als ondanks bovenstaande toch tot vergunningverlening wordt overgegaan, eventuele compenserende maatregelen gerealiseerd en functioneel te zijn alvorens de activiteit van start gaat.

Voor de Waddenzee is een Natura 2000- beheerplan opgesteld. In het beheerplan is opgenomen welke activiteiten zijn vrijgesteld van de Wnb-vergunningplicht; het zgn. bestaand gebruik. Voor nieuwe activiteiten geldt een vergunningplicht en deze worden getoetst met een passende beoordeling.

Voor de ‘oudere’ winning van aardgas in de provincie Groningen (Groningenveld) is geen Nb-wetvergunning afgegeven, maar deze wordt door het bevoegd gezag wel als vergunningplichtige activiteit aangemerkt en is in het beheerplan vrijgesteld onder voorwaarden. De kleine velden Zuid-wal, Ameland, Moddergat, Lauwersoog, Vierhuizen, Ameland en Anjum zijn vergunningplichtig. Bij de kleine velden wordt voortdurend gemonitord op de bodemdaling en de effecten. Het Ternaard veld wordt niet genoemd in het beheerplan en is ook vergunningplichtig. De ontwerp Wnb-vergunning ligt nu ter inzage.

Hoofdstuk 4 van de Mijnbouwwet gaat over de zorg voor een goede uitvoering van de activiteiten. Het beschrijft de procedure van het Instemmingsbesluit dat de Minister kan nemen op basis van het ingediende winningsplan, de adviezen van o.a. provincie en gemeente en de zorgplicht ter bescherming van mens en milieu, bodembeweging, veiligheid en het planmatig beheer.

In artikel 34 lid 7b onder 5, staat dat dat betrekking kan hebben op "andere daarvoor in aanmerking komende besluiten die door Onze Minister of Onze Minister die het aangaat worden genomen, waaronder besluiten met betrekking tot de Wet natuurbescherming".

Er ligt een verbinding van de Mijnbouwwet met de Wet natuurbescherming. De Wet natuurbescherming gaat uit van het voorzorgsprincipe. Dit betekent dat voor een te vergunnen activiteit mitigerende maatregelen moeten worden genomen als (significant) negatieve effecten in de aanlegfase en de winningsfase niet op voorhand uit te sluiten zijn. Naar onze mening moet zelfs een zgn. ADC-toets doorlopen worden.

In de ontwerpvergunning worden de volgende effecten benoemd:

Dit zijn voor de aanlegfase en winningsfase samen: verstoring (geluid, licht, visueel), oppervlakteverlies, verandering in populatiedynamiek, verdroging en vernatting, bodemdaling, vermesting en verzuring (stikstofdepositie).

De aanlegfase duurt enkele maanden en is tijdelijk. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat in het ontwerp besluit niet inhoudelijk wordt ingegaan op de stikstofdepositie-effecten die optreden als gevolg van de aanleg.

Winningsfase:

De winningsfase gaat over de gehele periode van de winning. Het is vooraf al duidelijk dat bodemdaling zal plaatsvinden.

- Maatregelen hiervoor zijn niet vooraf te compenseren, de minister gaat tijdens het proces van winning mitigeren. Dit betekent dat de effecten al in gang gezet worden en dat het Hand aan de Kraan principe slechts de beweging volgt. Hiermee wordt in strijd gehandeld met het voorzorgsprincipe uit de Wet natuurbescherming en artikel 6, derde lid van de Habitatrichtlijn.
- De monitoring van het HAK principe richt zich op het meegroeïend vermogen van de Waddenzee. Hiervoor worden extra zandsuppleties gedaan op de Noordzee. Het zand komt uit het kustfundament (-20 meterlijn en verder). Het watersysteem van stromingen in de Waddenzee moet het zand op zijn plek leggen. De werkzaamheden worden volgens de ontwerp vergunning meegenomen in het reguliere kustonderhoud. De extra scheepsbewegingen die nodig zijn voor het zandtransport ter compensatie van de bodemdaling is de Waddenzee als gevolg van de gaswinning zijn wel extra en behoren daarom niet tot het regulier onderhoud. Wij zijn van mening dat de extra stikstofuitsstoot van de scheepvaartbewegingen onverkort deel uit maken van het project en daarom meegenomen dienen te worden bij gevolgen van het project.
- Daarnaast vragen wij ons af of de zandsuppleties aan de Noordzeekust het zelfde type sediment is dat nodig is op de plek van waar de bodemdaling plaatsvindt of dat juist door de toevoer van meer zand door suppleties de Waddenzee meer verzand en dat minder voedselrijk slib beschikbaar komt voor de gehele voedselketen in de Waddenzee. *Wat betekent dit voor de ontwikkeling van (stapel)voedsel voor Wadvogels en bijvoorbeeld de aangroei van zeegrasvelden?!*
- Bij de gaswinning wordt ook per definitie afgefakkeld. Het affakkelen van gas zorgt ook voor uitstoot van stikstof (en CO₂) en dit wordt ook niet meegenomen in de berekeningen.

Verzilting

De bijdrage van de mogelijke gaswinning bij Ternaard aan verzilting is volgens de onderzoeken die ter inzage liggen beperkt omdat de bodemdaling door mogelijke gaswinning bij Ternaard gering is (2 – 4 cm). Om deze reden is ervoor gekozen in de MER een kwalitatieve inschatting te maken van verzilting.

Naar aanleiding van onze overlegreactie op het ontwerp inpassingsplan heeft uw ministerie een modelstudie gedaan om het effect van bodemdaling op verzilting verder te kwantificeren (zie Notitie D10023004:30 d.d. 4 feb 2021).

Uit deze studie blijkt volgens u dat een lichte toename van de brakke kwelflux zal plaatsvinden. De bodemdaling in de eindsituatie in combinatie met toename in kwelflux kan leiden tot een afname van de dikte van de zoetwaterlens van enkele centimeters. Ten opzichte van de huidige situatie is er sprake van een kleine verandering in de zoetwaterlens, die volgens u naar verwachting leidt tot een kleine tot verwaarloosbare toename van de verzilting.

Deze verwachting gaat echter uit van de eindsituatie van de gaswinning. In de analyse is de toekomstige zeespiegelstijging niet opgenomen. Een toenemend zeespiegel geeft meer druk op zoetwaterlens vanaf zee. Die druk neemt al toe na 2050 met de zeespiegelstijging en zal door de invloed van de bodemdaling door gaswinning na 2050 mogelijk wel meer invloed hebben. De regio staat bekend om haar hoogwaardige aardappelpootgoed. Een product dat nu al hinder heeft van verzilting en zal nog meer negatief beïnvloed worden als de verzilting toeneemt. Ook hiervoor geldt dat als extra verzilting wordt geconstateerd, de effecten van de winning al onomkeerbaar zijn.

Zienswijze en geen beroep

Doordat de RCR Ternaard onder de Rijkscoördinatieregeling valt en ook onder de Crisis en Herstelwet, is het voor de regionale overheden niet mogelijk om na het indienen van de zienswijze nog bezwaar en beroep aan te tekenen bij de Raad van State. Wij voelen ons hierdoor buiten spel gezet. Dit achten wij in strijd met de wet en het verdrag van Aarhus en gaat voorbij aan de belangen van het Werelderfgoed Waddenzee en is in strijd met het Europese recht zoals vastgelegd in de Habitatrictlijn dat boven de nationale wetgeving gaat.

Zienswijzen van gemeente en waterschap

In de pilot Omgevingsproces Ternaard werken de gemeente Noardeast-Fryslân, de provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân intensief samen als drie lokale overheden. Een ieder weliswaar met eigen taken en bevoegdheden maar verenigd door het belang voor de regio. Hoewel gemeente en waterschap in hun zienswijzen, gelet op hun achtergrond, veelal andere aspecten benadrukken dan de provincie, willen wij u berichten dat deze zienswijzen onderling zijn gedeeld en afgestemd en dat wij de zienswijzen van gemeente en waterschap, bijvoorbeeld ten aanzien van het watersysteem of het planmatig beheer, van harte ondersteunen en dat deze integraal onderdeel uit maken van deze zienswijze.

Kortom

Al met al concluderen wij dat het voornemen om gas te gaan winnen onder de Waddenzee in strijd is met de wet. Wij willen graag antwoorden op onze vragen over het herijken van de Mijnbouwwet, de afweging om het kleine velden beleid voor te zetten in plaats van ook te beëindigen, of u bereid bent onze punten mee te wegen in het instemmingsbesluit, de sedimentering en het menselijk gebruik van de Waddenzee, het toevoegen van het vierde onderzoek, een advies van de Waddenacademie op de gaswinning,

dat u het voorzorgsbeginsel onvoldoende toepast, de gevolgen voor verzilting en dat wij als regionale overheden geen beroep mogen aantekenen.

Wij adviseren u nogmaals om niet in te stemmen met de gaswinning en het winningsplan Ternaard en het instemmingsbesluit niet af te geven, het bijbehorende inpassingsplan met bijbehorende adviezen en besluiten niet vast te stellen.

Wij behouden ons het recht voor om onze zienswijze, op het winningsplan en het inpassingsplan met bijbehorende stukken, op een later moment aan te vullen.

Gedeputeerde Staten van Fryslân,

drs. A.A.M. Brok, voorzitter

voor deze, de loco-voorzitter

R.E. Bouius Riemersma, MBA MCM, secretaris

Verzonden: 10/7/2021 8:21:54 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Fryslânplein
Huisnummer: 3
Postcode: 8914 BZ
Woonplaats: Leeuwarden
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Overheid
(Mede) namens:
Organisatie: Wetterskip Fryslân

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Ontwerp-inpassingsplan gaswinning Ternaard

84119886_6936574_Reactie_op_het_ontwerp_inpassingsplan_gaswinning_Ternaard.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie reactie bijlage

84119886_6937054_Wetterskip-Fryslan-_zienswijze_Ternaard.pdf

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie reactie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie reactie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie reactie bijlage

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Leeuwarden, 6 oktober 2021
Bijlage

Ons kenmerk:
Tel: [REDACTED]

Vakgroep BCO
Uw kenmerk:

Onderwerp: reactie op het ontwerp-inpassingsplan project Gaswinning Ternaard

Geachte heer Blok,

Op 27 augustus heeft u ons geïnformeerd dat het ontwerp-inpassingsplan en de ontwerpbesluiten ten behoeve van het project Gaswinning Ternaard ter inzage liggen. Dit voor een periode van 27 augustus tot en met 7 oktober 2021. Hierbij ontvangt u van ons de reactie op het ontwerp-inpassingsplan.

Aanleiding

Dit inpassingsplan ziet toe op een nieuwe productielocatie bij Ternaard, de aanleg van een nieuwe gastransportleiding van de nieuwe productielocatie bij Ternaard naar de mijnbouwlocatie in Moddergat en een beperkte uitbreiding van voornoemde mijnbouwlocatie in Moddergat. In paragraaf 5.5 van de toelichting bij het inpassingsplan wordt ingegaan op de wijze waarop in het plan rekening is gehouden met de gevolgen voor de waterhuishouding (de watertoets).

Algemeen

Allereerst willen wij aangeven dat het bestuur van Wetterskip Fryslân principieel tegen ontwikkeling van nieuwe gaswinnings is. Gelet echter op onze functionele taak beoordelen wij nieuwe gaswinnings vooral op hun effecten voor het waterbeheer.

Reactie op het ontwerp-inpassingsplan

Op 30 september 2020 hebben wij inhoudelijk gereageerd op het voorontwerp inpassingsplan. We hebben de wateraspecten uit de paragraaf 5.5. getoetst aan de hand van onze leidraad Watertoets en het Waterbeheerplan 2016-2021.

- Uit de beoordeling blijkt dat onze aangegeven punten zijn opgenomen en verwerkt in het ontwerp- inpassingsplan;
- Voor het onderdeel, 5.5.2 Effecten, verwijzen wij u graag door naar onze zienswijze op het ontwerp instemmingsbesluit winningsplan Ternaard. In deze zienswijze wordt inhoudelijk ingegaan op de effecten en gevolgen op het watersysteem en waterveiligheid ten aanzien van de voorgenomen gaswinning.

Ondersteunen zienswijzen van gemeente en provincie

In de pilot Omgevingsproces Ternaard werken de gemeente Noardeast-Fryslân, de provincie Fryslân en ons waterschap als drie overheden intensief samen. Eenieder weliswaar met eigen taken en bevoegdheden maar samenwerkend voor de regio. Hoewel gemeente en provincie in hun zienswijzen, gelet op hun achtergrond, veelal andere aspecten benadrukken dan ons waterschap, zijn deze zienswijzen onderling gedeeld en afgestemd. Hiermee laten wij u weten dat wij de zienswijzen van gemeente en provincie, bijvoorbeeld voor het watersysteem, waterveiligheid, thema verzilting, ecologie en ook ten van aanzien van de Waddenzee delen en ondersteunen.

Vragen

Mocht u vragen hebben over deze reactie dan kunt u contact opnemen met [REDACTED] van Wetterskip Fryslân, telefonisch bereikbaar via het algemene telefoonnummer van Wetterskip Fryslân: [REDACTED]

Hoogachtend,
namens het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân,

[REDACTED]
Vakgroepleider Plannen en Projecten Deelsystemen

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Leeuwarden, 28 september 2021
Bijlage(n): 0

Ons kenmerk: WF-23366
Tel: [REDACTED]

Vakgroep Juridische Zaken en
Eigendomsbeheer
Uw kenmerk: DGKE-WO / 20304780

Onderwerp:
Zienswijze ontwerpinstemmingsbesluit winningsplan Ternaard

Geachte heer Blok,

Wij hebben op 21 oktober 2020 advies uitgebracht over het winningsplan Ternaard van NAM BV. Op 27 augustus 2021 hebt u ons bericht over uw ontwerpinstemmingsbesluit winningsplan Ternaard en de mogelijkheid om daar in de periode van 27 augustus t/m 7 oktober 2021 een zienswijze op in te brengen. Wij maken van die mogelijkheid gebruik en leggen hierbij onze zienswijze aan u voor. In aanvulling op ons advies besteden wij achtereenvolgens aandacht aan de onderwerpen bodemdaling, veiligheid en de zienswijzen van gemeente Noardeast-Fryslân en de provincie Fryslân.

Voordat wij daar nader op ingaan willen we benadrukken het te betreuren dat wij gebruik moeten maken van de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Maar de procedure laat ons feitelijk geen andere keuze. De Mijnbouwwet met slechts enkele limitatieve weigeringsgronden is op dit moment niet zodanig vormgegeven dat de belangen vanuit de regio/omgeving van de gaswinning, ondanks vaak uitvoerige advisering daaromtrent, op bevredigende wijze een plaats krijgen in de besluitvorming over de gaswinning. Met name het gebrek aan inzicht in maar ook het gebrek aan afwegingscriteria voor de lokale belangen versus de gaswinning, maken dat er voor velen sprake is van een onbevredigend besluitvormingsproces. Dit leidt ertoe dat het bijna onontkoombaar is dat rijk en regio in deze procedures tegenover elkaar komen te staan. En in dit geval zelfs ondanks de pilot omgevingsproces Ternaard waarin omwonenden en andere belanghebbenden gericht geïnformeerd en betrokken zijn bij het initiatief tot gaswinning. De Mijnbouwwet echter biedt onvoldoende ruimte voor maatschappelijke en lokale belangen. Vandaar dat wij u vragen om de huidige Mijnbouwwet te evalueren en te moderniseren. Het is wellicht mogelijk om bijvoorbeeld een Integrale Effectenanalyse (IEA) in de procedures voor gaswinning op te nemen.

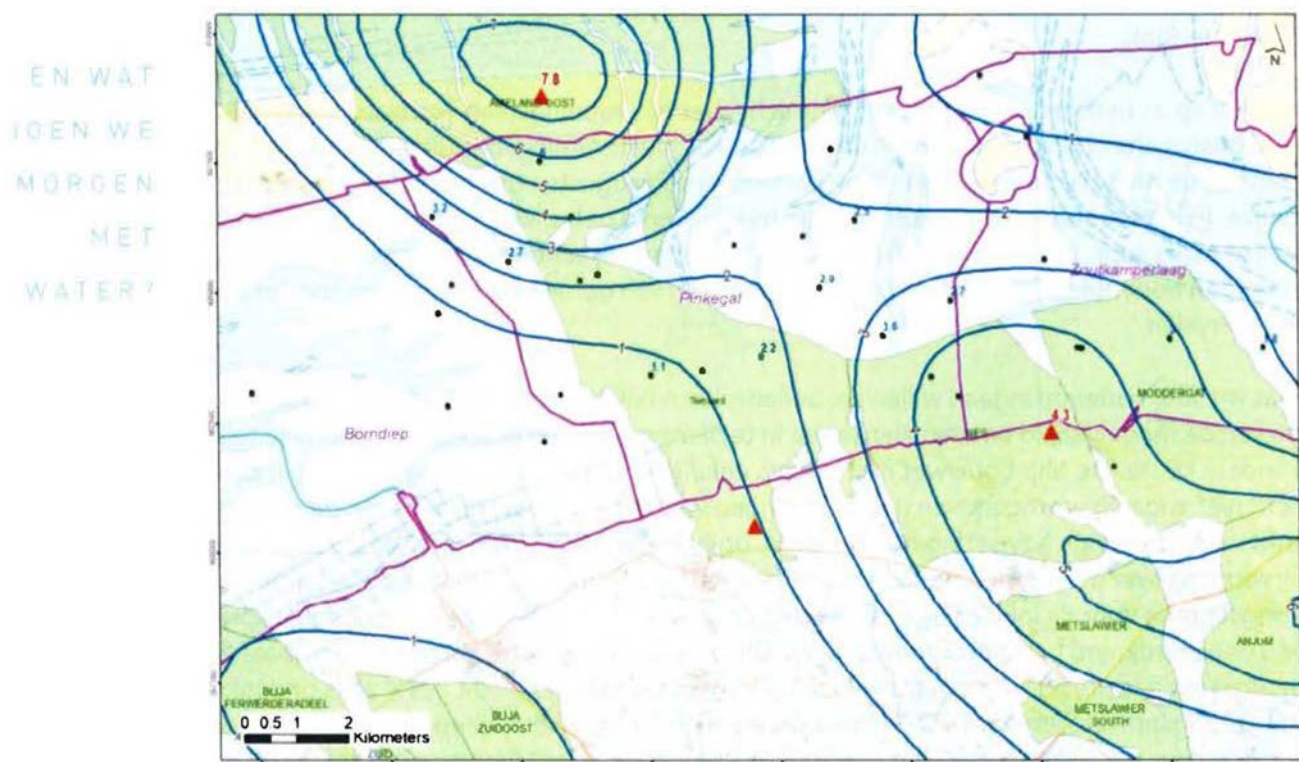
Algemeen

In ons advies is het al aangegeven maar ook nu willen wij herhalen dat het bestuur van Wetterskip Fryslân van harte de doelstellingen ten aanzien van de energietransitie ondersteunt waarbij er een afbouw plaatsvindt van het gebruik van fossiele brandstoffen. Het zijn immers met name de waterschappen die de gevolgen ervaren van klimaatverandering (zoals zeespiegelstijging) als gevolg van de uitstoot van broeikasgassen. Een verdere ontwikkeling van aardgaswinning leidt naar ons oordeel niet tot een versnelling van de gewenste transitie naar duurzaamheid. Het bestuur van Wetterskip Fryslân is daarom principieel tegen de ontwikkeling van nieuwe gaswinningen. Gelet echter op onze functionele taak beoordelen wij nieuwe gaswinningen vooral op hun effecten voor het waterbeheer. Daarover meer in de volgende paragrafen.

Bodemdaling

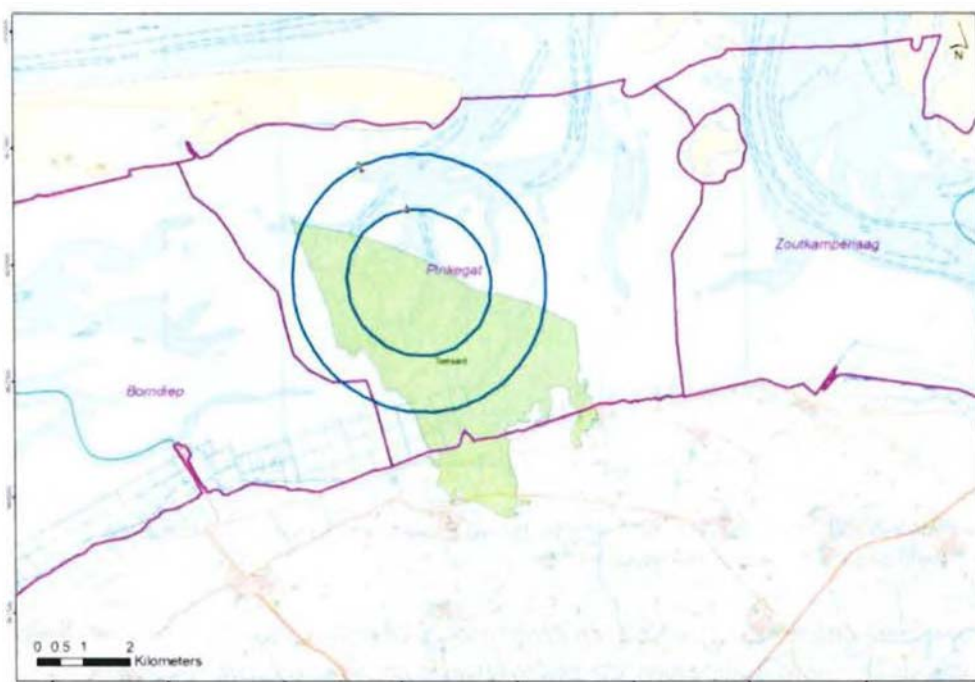
In ons advies van 21 oktober 2020 (kenmerk WFN2010551) hebben wij gemotiveerd aandacht gevraagd voor het gegeven dat gaswinning vrijwel altijd negatieve effecten met zich meebrengt voor het watersysteem als gevolg van de veroorzaakte bodemdaling. Deze bodemdaling komt bovenop de autonome bodemdaling en is zeker in de kuststreek van Fryslân zeer ongewenst. Bijvoorbeeld in verband met de waterveiligheid (zeespiegelstijging) en de verzilting. In het winningsplan wordt weliswaar uitgegaan van een beperkte daling onder land van maximaal 2 cm als gevolg van de gaswinning Ternaard sec, de cumulatieve effecten van deze winning worden in uw instemmingsbesluit naar onze mening onvoldoende onderkend. Ter toelichting het volgende.

In het winningsplan (blz. 29) en hierna wordt in figuur 7-3 de opgetreden bodemdaling door de bestaande winningen uit alle gasvelden weergegeven. Dit is uiteraard exclusief de nieuwe winning uit het gasveld Ternaard.

Figuur 7-3: Gemeten en gemodelleerde bodemdaling (in cm) in de periode 2006 - 2018. De rode driehoekjes zijn de permanente GPS-stations, de zwarte puntje zijn de GPS peilmerken op het wad.

In figuur 7-4 (hierna en blz. 30 van het winningsplan) wordt vervolgens de verwachte bodemdaling als gevolg van de nieuwe winning uit het gasveld Ternaard sec, op basis van het meest waarschijnlijke middelste productiescenario uitgebeeld; de 2 cm dalingscontour bereikt de vaste wal niet en heeft ogenschijnlijk dus geen effect voor het binnendijkse waterbeheer.

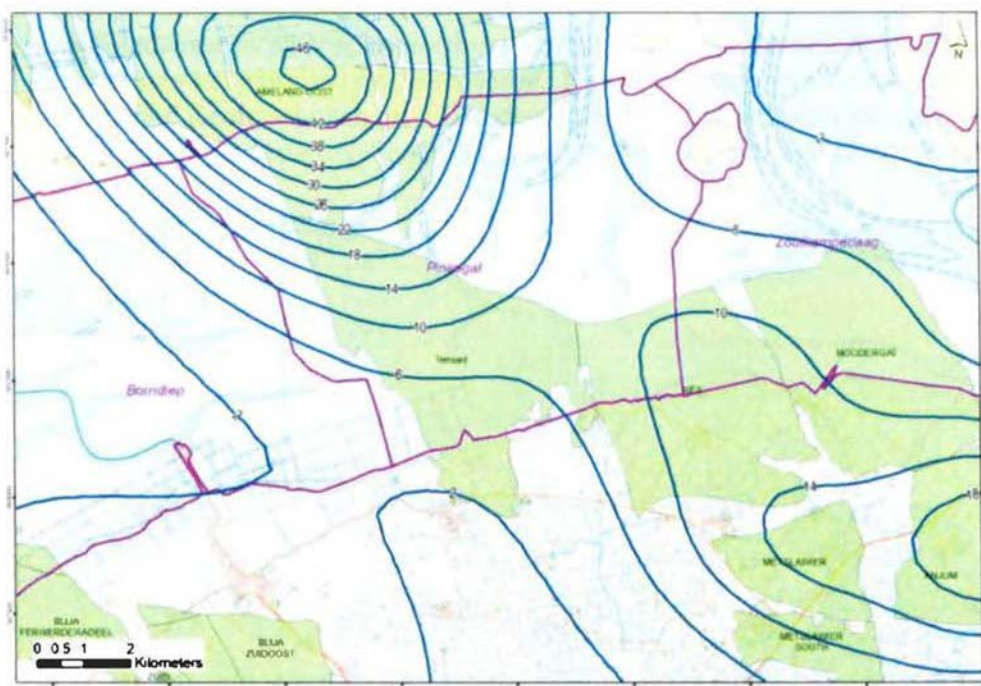

Figuur 7-4: Verwachte bodemdaling (in cm) in het jaar 2050 door gasproductie uit alleen het Ternaard veld, volgens het midden productiescenario.

In figuur 7-5 (blz. 30 van het winningsplan) tenslotte wordt de cumulatieve dalingsprognose voor 2050 weergegeven van alle gaswinningen in het gebied, **inclusief** de nieuwe winning uit het gasveld Ternaard.

EN WAT
 IOEN WE
 MORGEN
 MET
 WATER?

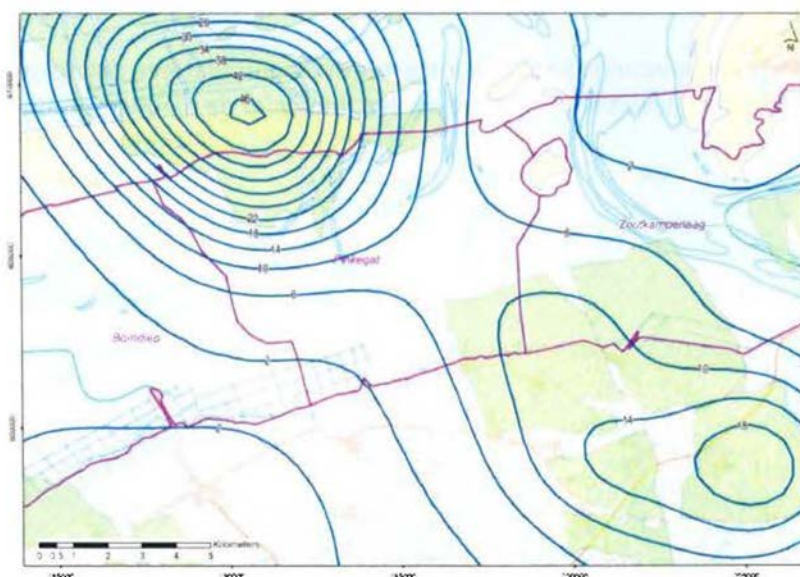

Figuur 7-5: Totale verwachte bodemdaling (in cm) in 2050 ten gevolge van gaswinning uit alle velden inclusief de bodemdaling door Ternaard volgens het midden productiescenario.

Omdat het winningsplan geen inzicht geeft in de prognose van de cumulatieve daling, **exclusief** de nieuwe gaswinning Ternaard, hebben wij op 25 september 2020 die gegevens aanvullend op het winningsplan via de mail van u ontvangen (zie hieronder).

EN WAT
 IDEN WE
 MORGEN
 MET
 WATER?

Bovenstaande figuur laat (ter vergelijking met figuur 7-5 uit het winningsplan Ternaard) de bodemdaling in het jaar 2050 tengevolge van gaswinning uit alle velden zien, **exclusief** de bodemdaling door Ternaard.

Op basis daarvan hebben wij in ons advies, door u aangehaald op blz. 29 van uw instemmingsbesluit, naar voren gebracht dat de gaswinning Ternaard zeker invloed heeft op de cumulatie van bodemdaling in de kuststreek. Door toevoeging van de nieuwe gaswinning Ternaard krijgt een aanzienlijk areaal namelijk, ook binnendijks, in de toekomst te maken met bodemdaling van 2 tot 6 centimeter.

Wij kunnen ons daarom niet verenigen met en verbazen ons over uw conclusie op blz. 21 van het instemmingsbesluit dat de gaswinning uit het Ternaarderveld overeenkomstig het middenscenario niet of nauwelijks invloed heeft op de cumulatieve bodemdaling en de extra toename van verzilting in de kuststrook (blz. 32 van het instemmingsbesluit). Het gegeven dat er ook binnendijks sprake is van extra bodemdaling door de gaswinning Ternaard zou ten minste tot een aanpassing van het winningsplan en/of een heroverweging moeten leiden. De cumulatieve effecten van de verschillende gaswinningen gezamenlijk in het feitelijk kwetsbare kustgebied verdienen wat ons betreft namelijk extra aandacht. Bodemdaling door gaswinning is immers eeuwigdurend, onomkeerbaar en compliceert het waterbeheer (bijvoorbeeld door verlies aan drooglegging en berging) dan wel de waterveiligheid (bijvoorbeeld stabiliteit van de keringen en risico's van piping) en draagt bovendien bij aan toename van de verzilting.

Uw reactie dat de NAM verplicht is om bijvoorbeeld de schade aan de zeedijk of kosten van extra maatregelen te vergoeden, bevestigt weliswaar een wettelijk vastgelegd gegeven maar stelt ons niet gerust en neemt onze zorgen en bezwaren niet weg.

Veiligheid

Gaswinning onder de Waddenzee brengt bodemdaling met zich mee. Die moet worden gecompenseerd door natuurlijke sedimentatie. Dit wordt gereguleerd met het "hand aan de kraan"-principe. Hiermee wordt voorkomen dat het oppervlak van de zeebodem daalt. En hoewel de Waddenzee niet tot ons beheergebied behoort, is het in zekere zin wel de "vooroever" van de primaire waterkering in ons beheergebied. In het licht van de te verwachten zeespiegelstijging brengen wij naar voren dat de (toekomstige) veiligheid van Fryslân en Groningen er meer bij is gebaat dat de natuurlijke aangroei van het wad niet geremd door de gaswinning kan plaatsvinden, dan dat er sprake is van feitelijke stilstand door toepassing van het "hand aan de kraan"-principe. De stijgende zeespiegel zorgt immers op langere termijn voor het niet/minder droogvallen van de zandplaten met alle risico's van dien voor veiligheid en natuur. In uw instemmingsbesluit wordt hier geen aandacht aan besteed, maar naar onze mening is het juist nu nodig om hiervoor niet de ogen te sluiten en deze ontwikkelingen bij uw besluitvorming te betrekken. Het is met andere woorden nodig om ook bij de hedendaagse besluiten over gaswinning expliciet te anticiperen op de toekomst. Wij verzoeken u daarom om een en ander alsnog te betrekken bij uw definitieve besluit op het winningsplan.

Zienswijzen van gemeente en provincie

In de pilot Omgevingsproces Ternaard werken de gemeente Noardeast-Fryslân, de provincie Fryslân en ons waterschap als drie overheden intensief samen. Een ieder weliswaar met eigen taken en bevoegdheden maar samen werkend voor de regio. Hoewel gemeente en provincie in hun zienswijzen, gelet op hun achtergrond, veelal andere aspecten benadrukken dan ons waterschap, zijn deze zienswijzen onderling gedeeld en afgestemd. Hiermee laten wij u weten dat wij de zienswijzen van gemeente en provincie, bijvoorbeeld ten aanzien van de energietransitie of het planmatig beheer, delen en ondersteunen.

Afsluiting

In het voorgaande hebben wij in aanvulling op ons advies van 21 oktober 2020 een aantal opmerkingen gemaakt naar aanleiding van uw ontwerpinstemmingsbesluit, maar in essentie blijft onze weging dat de voorgenomen gaswinning Ternaard voor het waterbeheer alleen maar nadelen met zich meebrengt. Gezien onze taakopdracht, achten wij gaswinning in de kuststreek van Fryslân een ongewenste ontwikkeling. Wij verzoeken u daarom om alsnog niet in te stemmen met het winningsplan Ternaard.

Hoogachtend,

het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân,

L.M.B.C. Kroon
Dijkgraaf

O. Bijlsma
Secretaris-directeur

EN WAT
IDEN WE
MORGEN
MET
WATER?

Zienswijzen 202100475 tot en met 202100630

Verzonden: 8/27/2021 10:42:23 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s): [REDACTED]
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens: Wadloopcentrum Fryslân
Organisatie:

Zijn er naar uw mening andere alternatieve locaties die moeten worden onderzocht?

Alternatieve plaatsen zijn er vast. Waar woont minister Blok, ga daar maar gas boren.

Maar misschien kunnen we beter vragen, zijn er geen alternatieve middelen dan gas.

Zijn er naar uw mening andere of aanvullende milieueffecten die moeten worden onderzocht?

Flora en fauna in dit waddegebied zal ernstig verstoord

Worden door deze gas winning.

In dit gebied zitten al vele jaren veel zeehonden die daar op de zandbanken hun jongen krijgen en zogen. Door daling van de zeebodem door gaswinning en waarschijnlijk ook steiging van de zeespiegel, zullen deze zeehonden hun natuurlijk rustplaats verliezen.

Iets wat niet meer ongedaan kan worden gemaakt.

Zijn er naar uw mening andere aspecten die moeten worden betrokken bij het toetsingskader?

Huisvesting...

Wie betaald de schade aan de woningen

Of schade aan de dijken die zullen verzakken.

Of gaat de NAM weer ontkennen wanneer ze verantwoordelijk worden

gesteld voor de aardbevingsschade die als gevolg van de gaswinning zullen plaatsvinden.

Wie is er hier eind verantwoordelijke... Graag even zwart op Wit.

Verzonden: 8/28/2021 8:48:35 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Zijn er naar uw mening andere alternatieve locaties die moeten worden onderzocht?

Geen alternatieve locaties, gewoon Niet onder de Waddenzee boren en gaswinnen!

Zijn er naar uw mening andere of aanvullende milieueffecten die moeten worden onderzocht?

Geen gaswinning bij Ternaard

Zijn er naar uw mening andere aspecten die moeten worden betrokken bij het toetsingskader?

Dit is de tweede keer dat ik een zienswijze indien. Wat een flauwe kul is dit allemaal. Nogmaals vragen naar de bekende weg. Vragen naar alternatieve locaties en alternatieve milieueffecten die moeten worden onderzocht. Gewoon niet meer boren en gaswinning onder de Waddenzee!

Verzonden: 8/29/2021 11:18:38 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Zijn er naar uw mening andere alternatieve locaties die moeten worden onderzocht?

Neen, nergens meer boren.

Zijn er naar uw mening andere of aanvullende milieueffecten die moeten worden onderzocht?

Neen, gewoon niet boren, dan hoeft er niets te worden onderzocht.

Zijn er naar uw mening andere aspecten die moeten worden betrokken bij het toetsingskader?

Ja, Wat zegt het Europees Parlement hiervan? Deze locatie staat op de lijst van Werelderfgoed! En Natura 2000. Dus kan je met droge ogen hier gaan boren? Neen. Wat zal de latere generatie zeggen dat je stopt met boren in Groningen, want dat willen we, gaan we maar in Friesland boren en dan nog wel onder de Waddenzee. De regering moet dit niet doordrukken omdat ze te veel bij de NAM betrokken is. Toch maar gewoon wachten op waterstof en importeren. In het het meest vreselijke scenario dat men wel gaat boren, dan willen wij de GARANTIE dat alle schade aan woningen, boerderijen, etc. direct helemaal worden vergoed en niet zeggen we gaan zo veel mogelijk doen, nee alles! en helemaal voor iedereen. Maar het is voordeliger voor iedereen om hier NIET te boren. En vooral voorleggen aan het Europees Parlement met deze argumenten.

Verzonden: 8/29/2021 4:42:02 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens: mijn wederhelft
Organisatie:

Zijn er naar uw mening andere alternatieve locaties die moeten worden onderzocht?

ja aan de zuidzijde van de Dongerawei te Ternaard, gemeente Noardeast-Fryslan. Minder dicht tegen de zeedijk aan.

Zijn er naar uw mening andere of aanvullende milieueffecten die moeten worden onderzocht?

Deze zijn volgens mij nog niet in kaart gebracht en dan kun je er ook niet reageren

Zijn er naar uw mening andere aspecten die moeten worden betrokken bij het toetsingskader?

Dat Nederland niet gelijk van het aardgas af kan is logisch, maar waarom zelf aardgaswinnen als de import m.i. goedkoper is. Het argument dat NL niet afhankelijk wil zijn van derden is betrekkelijk. Het beoogde veld heeft bij lange niet de capaciteit als dat van het Groningse veld. Het gas onder de Waddenzee blijft echt wel zitten en kan wanneer de nood aan de man komt altijd nog gewonnen worden. Mocht de vergunning door de 2e en 1e Kamer ingewilligd worden dan zouden veel inwoners van Ternaard e.o. het op prijsstellen dat de gaslocatie enigszins aan het oog wordt onttrokken op dezelfde wijze als in Blije (Blija) en Anjum. De geplande gaslocatie komt in de buurt van aanwezige bosschages te liggen zodat enige hoge beplanting in dat deel niet storend zal zijn. Het argument dat de beplanting cultuur historisch niet in het landschap past is niet reëel, een dergelijke gaslocatie is dat ook niet.

Verzonden: 8/30/2021 10:48:03 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: België
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Zijn er naar uw mening andere alternatieve locaties die moeten worden onderzocht?

Nee, wel volop inzetten op hernieuwbare energiebronnen!

Zijn er naar uw mening andere of aanvullende milieueffecten die moeten worden onderzocht?

Nee, dit plan mag gewoon niet worden doorgezet. Zie hierboven.

Zijn er naar uw mening andere aspecten die moeten worden betrokken bij het toetsingskader?

De huidige en vorige regeringen hebben veel te weinig gedaan om een klimaatveilige toekomst te realiseren. En ook dit plan valt onder de struisvogelpolitiek van Rutte en consorten. We moeten NU serieus werk maken van de CO2-reductie van Nederland en dit plan is daar niet verenigbaar mee.

Verzonden: 9/3/2021 8:04:01 PM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s): [REDACTED]

Voorletters: [REDACTED]

Straat: [REDACTED]

Huisnummer: [REDACTED]

Postcode: [REDACTED]

Woonplaats: [REDACTED]

Land: Nederland

Telefoonnummer:

E-mailadres: [REDACTED]

Als: Particulier

(Mede) namens:

Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

-

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ik ben het oneens met meer gaswinning in de Waddenzee: het is onduidelijk wat voor gevolgen dit op de lange termijn heeft voor natuur en milieu (en mogelijk verdere verzakking). Belachelijk dat we, zelfs terwijl de klimaatverandering om ons heen gebeurt, dit soort dingen laten gebeuren.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ik ben het oneens met meer gaswinning in de Waddenzee: het is onduidelijk wat voor gevolgen dit op de lange termijn heeft voor natuur en milieu (en mogelijk verdere verzakking). Belachelijk dat we, zelfs terwijl de klimaatverandering om ons heen gebeurt, dit soort dingen laten gebeuren.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja: het milieu, daarmee inbegrepen de inwoners van Nederland.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Kap eens met het winnen van fossiele brandstoffen, is wel goed zo.

Verzonden: 9/4/2021 2:15:00 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: ██████████
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: ██████
Straat: ██████
Huisnummer: ██████
Postcode: ██████
Woonplaats: ██████
Land: Nederland
Telefoonnummer: ██████████
E-mailadres: ██████████
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

OB01-210827-Ontwerpinstemmingsbesluit-WP-Ternaard-anm

1. Aanvraag voor het veld TRN-1 waar uit proefboringen bleek dat het slechts een klein veld betrof.
2. Het veld ligt voor het grootste deel onder de Waddenzee, erkent natuurgebied in alle drie genoemde wetten mijnbouw, omgeving, structuur.
3. 'Hand op de kraan' principe is achterhaald door huidige ontwikkelingen met 'van het aardgas af', het missen van de reductie doelstellingen CO2

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Mijnbouwwet, via artikel 7a staat geen mijnbouwinstallaties toe in of bij de Waddenzee. Een pompstation op land dat een leiding bedient om onder de Waddenzee gas te winnen schend die voorwaarden en bedoelingen: a. geen gaswinning op land, b. geen winning van delfstoffen onder/in Natura gebied als het niet een al geïnstalleerde installatie betreft.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Het is niet duidelijk hoeveel putten er geslagen moeten worden, wat de bodemdaling zal zijn en hoe de bodem daling plaats vindt. Alles wordt uitvoerig beschreven hoe dat gemeten gaat worden maar gaat voorbij aan het feit dat maximaal 500 miljoen m3/jaar mogelijk kan worden gewonnen, wat in vergelijking met potentiële velden op de Noordzee een klein beetje is.

Het Noorden van het land is voornamelijk veeteelt en landbouw. Daar Nederland een overschot aan met produceert, tezamen met voedselafval, riool slib etc. kan, zeker in de noordelijke provincies meer biogas gewonnen worden.

Klimaat veranderingen zoals deze anno 2021 plaatsvinden, zijn niet meegenomen in de uitgevoerde simulaties.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Transitie naar hernieuwbare energie is mijn belang en dat belang wordt geraakt door het wederom winnen van aardgas i.p.v. promoten van bio-gas. Aardgas voegt alleen maar broeikasgassen toe. Al het verlies aan aardgas gedurende de 15 jaar van exploitatie komt erbij met een GWP van 86 en niet de GWP van 34 gedurende een 100 jaar zoals het Slochteren veld (mogelijk) haalt.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Na depletie van het veld, is er geen onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor CO2 opslag. Meestlogische reden is dat het een natuurgebied is waar alle veranderingen door mensen niet toegestaan zijn. Wel is buitengaats de kwaliteit van het rotliggend zand bekeken in het lower is minder geschikt (cat. B) voor opslag CO2 terwijl het upper een stuk beter is.

Verzonden: 9/6/2021 4:57:57 PM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s):

Voorletters: [REDACTED]

Straat: [REDACTED]

Huisnummer:

Postcode: [REDACTED]

Woonplaats: [REDACTED]

Land: Nederland

Telefoonnummer: [REDACTED]

E-mailadres: [REDACTED]

Als: Particulier

(Mede) namens:

Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Gaswinning onder de Waddenzee bij Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

-

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

-

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

-

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Een demissionair minister behoort een dergelijk controversieel besluit te laten aan het volgende kabinet

Verzonden: 9/10/2021 8:44:31 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens: [REDACTED]
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

nvt

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

nvt

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ik woon 5 km van Ternaard, in [REDACTED] Ik heb persoonlijk geen schrijven gehad en heb de informatie via via vernomen terwijl deze direct voor mij van belang is.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Stel: mijn huis loopt schade op, groot of klein, waar en bij wie kan ik mijn schade verhalen en laten betalen? Graag uw bericht.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

nvt

Verzonden: 9/11/2021 1:57:01 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Ontwspbesluiten Gaswinning Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

De stelling dat veilig geboord kan worden is onvoldoende onderbouwd. Er is kritiek vanuit UNESCO en heel Europa op dit voornemen. De huidige regering is demissionair en mag hierover geen besluit nemen.

Als natuurwaarden worden verstoord mag er geen toestemming worden gegeven voor de plannen.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Bij gasboringen is bewezen sprake van verstoring van een uniek natuurgebied o.a. voor trekvogels. Ook zonder bodemdaling en verzakkingen is er al verstoring in een hoogwaardig natuurgebied. Onderzoek heeft dit aangetoond en mag niet zomaar terzijde geschoven worden.

Als Nederland dit gaat doen moet ze in het vervolg haar mond houden tegenover Brazilië als het gaat om het regenwoud en tegenover Polen die door een oerbos een snelweg wilde aanleggen.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Schadelijk voor mijn nakomelingen. Klimaatveranderingen en vernieling biodiversiteit.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Ik vin dat demissionair minister Stef Blok niet bevoegd is om dit besluit te nemen. Dat is ondemocratisch en schaadt de gezondheid van burgers.

Verzonden: 9/11/2021 7:03:37 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: ██████████
Tussenvoegsel(s): ██████████
Voorletters: ██████████
Straat: ██████████
Huisnummer: ██████████
Postcode: ██████████
Woonplaats: ██████████
Land: Nederland
Telefoonnummer: ██████████
E-mailadres: ██████████
Als: Particulier
(Mede) namens: Nvt
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Vergunning tot gaswinning Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ontwerpbesluiten zijn dusdanig opgesteld en juridisch dichtgetimmerd dat het niet te doen is voor particulieren om onjuistheden te signaleren.

Wetgevende en uitvoerende macht staat te ver van het "gewone volk " af.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ja,

Demissionaire minister die dit soort belangrijke beslissingen neemt zonder ampel overleg behoort dit niet te doen.

Men gaat voorbij aan Werelderfgoed, klimaatdoelstellingen, adviezen van vele verenigingen, klimaatverenigingen, verzoeken diverse overheden, semi-overheden.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Mijn woning wordt simpelweg minderwaard.

Geschiedenis Groningen

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Doelstelling is van het gas af. Niet om de aarde uit te putten en te beroven.

Doelstelling is een duurzame energietransitie te bewerkstelligen die voor inwoners en overheid betaalbaar is.

De kraan dicht in Groningen behoort ook een dichte kraan elders te zijn.

Maak mensen bewust van schaarste met eigen energiemiddelen.

Optie is om gas te rantsoeneren. Alleen dan gas als het daadwerkelijk nodig is.

Maar niet doen aan gaswinning én import van buitenlands gas.

Wees zuinig op ons werelderfgoed...het principe hand op de kraan houdt in dat het dichtgaat als het fout gaat. Dan zijn wij simpelweg te laat.

Gas boren is:

Bodemverzakking;

Klimaatverandering;

Aantasten flora en fauna;

Geen respect voor bewoners, mens én dier;

Verhoging waterstand;

Verhoging dijken

Etc

Etc

Geldgewin mag en kan nooit het doel zijn.

Welvaart ook niet.

Welzijn wel.

Verzonden: 9/12/2021 11:11:26 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: ██████████
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: ██████████
Straat: ██████████
Huisnummer: ██████████
Postcode: ██████████
Woonplaats: ██████████
Land: Nederland
Telefoonnummer: ██████████
E-mailadres: ██████████
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

ontwerpbesluiten inzake gaswinning Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ja. Er wordt aangegeven dat winning van gas in Nederland nodig is om zo het energietransport en de CO2-uitstoot te beperken. Dit vind ik een argument dat niet (volledig) klopt. De CO2-uitstoot beperk je het beste door ervoor te zorgen dat er geen fossiele brandstof verbrand wordt. Dus 'gewoon' helemaal geen gas te winnen en er daarmee voor te zorgen dat mensen (nog meer) op zoek moeten gaan naar energiebesparende middelen en duurzamere energiebronnen.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Het grootste belang wordt gebagatelliseerd. Namelijk dat van de natuur. De natuur heeft geen mogelijkheid hiertegen te protesteren. Dus daarom geef ik haar een stem. De Waddenzee is een uniek natuurgebied en niet voor niets uitgeroepen tot Natura2000-gebied. Dat moet je koesteren en niet verwoesten. Het IUCN World Congress stemde onlangs ook tegen gaswinning bij Ternaard. De effecten van gaswinning onder de Waddenzee zijn nog niet eens duidelijk, want de uitkomsten van het onderzoek hiernaar zijn nog niet gepubliceerd. Verder vind ik dat wij nog niet eens de kennis en kunde hebben om deze effecten goed te meten; zie wat er gebeurd is met gaswinning in Groningen en de aardbevingen die daar het gevolg van zijn. Dit is ook een gevaar voor de bewoners van NoordOost-Friesland. Denk aan bodemverzakkingen en aardbevingen en alle gevolgen vandien voor de veiligheid van de leefomgeving van de bewoners. Bovendien moeten we juist af van verbruik van fossiele brandstoffen en overstappen op duurzame energie. Het blijven aanbieden van gas gaat de overstap naar duurzame alternatieven tegen. Kortom: ik vind dat economische belangen enorm worden overschat hierbij en dat de belangen van de natuur worden gebagatelliseerd.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja. Ik ben zelf inwoner van Dokkum, dat op een steenworp ligt van Ternaard (5 km ongeveer) en de Waddenzee (10 km ongeveer). Zie wat er gebeurd is met gaswinning in Groningen en de aardbevingen die daar het gevolg van zijn. Dit is een groot gevaar voor de bewoners van NoordOost-Friesland. Denk aan bodemverzakkingen en aardbevingen en alle gevolgen vandien voor de veiligheid van de leefomgeving van de bewoners. Daarnaast is de CO2-uitstoot bij het verbranden van fossiele brandstof een grote veroorzaker van de huidige en toekomstige desastreuze klimaatveranderingen. Waardoor het uiteindelijk erop kan uitlopen dat we onze planeet dermate ingrijpend vernietigen dat wij er niet meer op kunnen leven.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Ja. Ik vind dat het (demissionaire) kabinet nu moet gaan kiezen voor het bestrijden van de klimaatveranderingen en duurzaam leven moet gaan bevorderen. Dat houdt niet alleen in dat

vervuilende niet duurzame energielocaties zoals kolencentrales buiten gebruik gesteld moeten worden, maar ook dat je geen nieuwe vervuilende energielocaties moet gaan ontwikkelen. Duurzaamheid gaat vóór economische belangen!

Verzonden: 9/15/2021 12:18:23 PM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s):

Voorletters: [REDACTED]

Straat: [REDACTED]

Huisnummer: [REDACTED]

Postcode: [REDACTED]

Woonplaats: [REDACTED]

Land: Nederland

Telefoonnummer: [REDACTED]

E-mailadres: [REDACTED]

Als: Particulier

(Mede) namens: Mijn kinderen.

Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Omgevingsvergunning (Ternaard)

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Gezien de uniciteit van het Unesco werelderfgoed waaronder de gasbel ligt gesitueerd is het, wanneer men zou redeneren vanuit een lange termijn visie, ondenkbaar dat de Nederlandse overheid tot dit besluit is gekomen. De vergelijking met het kappen van regenwouden voor de aanleg van bv palmolie plantage's is snel gelegd.

De Nederlandse overheid kan nooit meer met de vinger naar andere landen en hun milieu verslindende activiteiten wijzen wanneer dit plan dat enkel een economisch doel dient doorgang zou vinden!

Stimuleer lange termijn oplossingen voor het energieprobleem in plaats van uw tijd te steken in een verdere 'ondermijning' van de schaarse unieke Nederlandse natuur!

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie boven

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Latere generaties in onze soort.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Helaas moet ik constateren dat er een algeheel gebrek aan visie binnen de Nederlandse politiek heerst waarbij eigenbelang en dagelijkse peilingen en 'like's' doorgaans een groter belang lijken te hebben dan het landsbelang met name als het gaat om lange termijn politiek.

Verzonden: 9/22/2021 12:20:57 PM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s):

Voorletters: [REDACTED]

Straat: [REDACTED]

Huisnummer: [REDACTED]

Postcode: [REDACTED]

Woonplaats: [REDACTED]

Land: Nederland

Telefoonnummer: [REDACTED]

E-mailadres: [REDACTED]

Als: Particulier

(Mede) namens:

Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Ontwerp-inpassingplan;

- Ontwerp instemmingsbesluit op het winningsplan;
- Ontwerp instemmingsbesluit op het meetplan;
- Ontwerp omgevingsvergunning voor locatie Ternaard- 200;
- Ontwerp omgevingsvergunning voor locatie Moddergat;
- Ontwerp watervergunningen voor het lozen van hemelwater en onttrekken van grondwater;
- Ontwerp watervergunningen voor de pijpleiding;
- Ontwerpbesluit op een melding Besluit lozen buiten inrichtingen;
- Ontwerp vergunning Wet natuurbescherming;
- Ontwerp omgevingsvergunning voor de aanleg in-/uitrit N358;
- Ontwerp APV-vergunning voor het kruisen van gemeentelijke wegen

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

ja

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

ja

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

ja, omgevingsplezier

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Bijgaand mijn zienswijze.

83791243_6882674_Zienswijze_Gaswinning_Ternaard.pdf

T.
E.
P. Particulier

Zienswijze gaswinning Ternaard.

Het Waddengebied heeft sinds 2009 de Werelderfgoed (Unesco-) status.

Het Waddengebied wordt gezien als “onvervangbaar en uniek voor de wereld”.

De Werelderfgoed status van de Waddenzee is heel bijzonder te noemen. Het gebied heeft unieke waarden, is intact en verzekerd van een goede bescherming. En niet te vergeten, de Waddenzee is de enige natuurlijke Werelderfgoed die Nederland rijk is.

Gaswinning vanaf het dorp Ternaard zal verstorend werken en past beslist niet in dit rijke natuurgebied.

Het Waddengebied mag niet nog meer misbruikt worden voor het grote geld.

Het Waddengebied moet vrij gemaakt worden van broeikasgassen, bodemdaling, vervuiling. Nederland heeft notabene in 2010 een joint declaration on the protection of de Waddenzee getekend.

Volgens de Mijnbouwwet mag er niet langer naar gas geboord worden in de Waddenzee.

Nu nog wordt er gas geboord bij Ameland, Moddergat, Nes en Lauwersoog. Nieuwe boringen in de Waddenzee zijn niet toegestaan.

De NAM e.a. wil nu vanaf de rand van de Waddenzee bij het dorp Ternaard naar gas gaan boren onder de Waddenzee.

Dit zijn regelrechte trucjes voor eigen gewin. Met deze werkwijze van de NAM e.a. wordt er geen verantwoordelijkheid genomen aan de negatieve bijdrage ten aanzien van klimaatverandering en bodemdaling.

De Minister van Economische Zaken (EZK) geeft toestemming. Gaswinning vindt plaats via het principe “hand aan de kraan”.

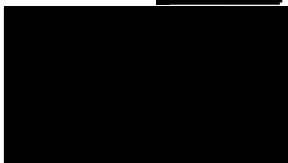
Het principe “hand aan de kraan” zal ombuigen naar “land naar de maan” als gasboring doorgang vindt.

Als gaswinning bij het dorp Ternaard doorgaat loopt het Waddengebied het grote risico op ernstige achteruitgang van het gebied. Wat betekent een onomkeerbaar verlies aan natuur in dit bijzondere gebied. Dit betekent ook het verlies van de status op de Werelderfgoedlijst.

Dank u voor uw aandacht.

Getekend:

22.09.2021

Verzonden: 10/3/2021 10:09:52 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens: [REDACTED]
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

zienswijze gaswinning Ternaard

84025656_6919374_zienswijze_gasboring_Ternaard.docx

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

dat kunnen wij niet on detail weten

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

zie zienswijze. Vooral het garanderen van het (financieel en snel) oplossen van schade ontbreekt

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Jazeker. Wij zijn in 2020 eigenaar geworden van een boerderij in het gasboringsgebied aan het skoar, ternaard

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

zie zienswijze

Onze zienswijze is als volgt

Macro gezien begrijpen wij dat er gas nodig is, en als dit gas in Nederland veilig gewonnen kan worden is dat belangrijk.

Voor zover wij na kunnen gaan is beoordeeld of de in het verleden verstrekte vergunning benut kan worden voor de nieuwe plannen om naar gas te boren vanaf het land om zo het vraagstuk van Unesco werelderfgoed en nature 2000 te omzeilen.

Geoordeeld is dat dat zonder grote schade voor de natuur, gebouwen en infrastructuur kan. Het is niet aan ons om dat te bestrijden of goed te keuren. De kennis van de ter zake doende organisaties reikt verder dan die van ons.

Op **microniveau** zijn wij een grote belanghebbende.

Zeer recent hebben mijn vrouw en ik en ons dochtertje van bijna 3 jaar een boerderij gekocht [REDACTED] [REDACTED] Dus vlak bij het boring gebied. De schrik slaat je om het hart als je dan hoort van de voorgenomen boring. Gaan wij nu voor tonnen de bietenbrug op? Nee Toch?

De ervaringen van de bewoners in Groningen zijn schrijnend en weinig hoopgevend.

Het is David tegen Goliath en de trage afhandeling en het steeds wisselende beleid doen het vertrouwen in politiek en in dit geval de NAM niet toenemen.

Welke geleerde lessen in Groningen worden nu toegepast in Ternaard?

In alle stukken zien wij, alleen scherpe monitoring en de hand aan de kraan voor het geval de daling scherper zal zijn dan voorzien.

Maar we lezen niets over een goede O meting vooraf zodat eigenaren van de natuur(wij allen), infrastructuur(overheden) en gebouwen (wij dus) en vooraf wordt bepaald dat schade zonder omhaal wordt vergoed van de mooie opbrengst die het gas oplevert.

Wij roepen u op bij de vergunningverlening te bepalen op welke wijze de NAM/overheid tevoren meer garandeert dat effecten worden gecompenseerd. Dat moet niet moeilijk zijn nu u er van uit gaat nauwelijks schade zal zijn.

Voor ons persoonlijk betekent dat op kosten van de NAM/Rijksoverheid een onafhankelijk en gerenommeerd onderzoeksbureau de huidige stand van zaken vaststelt en bij schade ook het goede bedrag voor herstel aan geeft en dat de NAM/overheid dat zondermeer vergoed. Dat zou vertrouwen geven in de beweringen.

Meer in het algemeen:

- Het vraagstuk van Unesco werelderfgoed status voor de Waddenzee is omzeilt door te boren vanaf het land. Levert de aanleg en het boren zelf geen schade op. Onvoorstelbaar!
-
- De Wet natuurbescherming geeft aan dat niet mag worden gestart met verstorende activiteiten als
- onzeker is wat de effecten zijn. De effecten zijn onzeker en daarom wordt voorbij gegaan aan het natuurbeschermingsbelang.
- Hoe verhoudt het plan zich ten opzichte van de voorschriften die gelden voor Natura 2000 gebieden. In vergelijking met de dijkverbredingsprojecten waarbij wel restricties gelden, lijkt dit plan zich daar niet aan te houden.
- Gebleken is dat het ontwerpplan niet alle adviezen van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) heeft overgenomen. Om zeker te stellen dat de bodemdaling beheerst kan worden volgens de hand-aan-kraan systematiek, acht SodM het noodzakelijk dat de druk in het gasveld voorlopig boven de hydrostatische druk blijft. SodM heeft daarom EZK op 24 september 2019 geadviseerd een drukbegrenzing voor het reservoir als voorwaarde op te nemen in het instemmingsbesluit. Het advies over de reservoirdruk is niet overgenomen. Wat betekent dit voor de goede uitvoering van het hand aan de kraanprincipe en dus voor de gevolgen voor bodemdaling.
- Wat zijn de gevolgen voor de zeedijk?

Daling zeebodem. U bent al klaar met boren als de zeespiegelstijging een feit is. Klinkt als wie dan leeft wie dan zorgt of dit kleine beetje kan er dan ook nog wel bij.

Door gasboring daalt de **bodem**. In combinatie met een stijgende zeespiegel dreigen sommige wadplaten minder droog te vallen. Veel vogels zijn van de droogvallende wadplaten afhankelijk voor hun voedsel. De droogvallende wadplaten zijn super kenmerkend voor het waddengebied. Kun jij je voorstellen hoe de Wadden eruitzien als meer dan 38% van de wadplaten niet meer zou droogvallen? Wij ook niet.

Vervuiling

Bij boringen naar gaswinning en tijdens de productie van aardgas, worden giftige stoffen gebruikt en kunnen giftige stoffen uit de bodem vrij komen. Zo spoelde in januari 2019 een deel van een meer dan 60 jaar oude boorlocatie op west-Ameland weg. Veel giftige stoffen spoelden toen de Waddenzee in. Welke gevolgen dit voor de natuur heeft is nog onduidelijk.

Stoppen met fossiele brandstoffen:

Zowel de Nederlandse overheid als Shell (mede-eigenaar van de NAM) zijn op hun vingers getikt door de rechter. Ze moeten beide meer doen om de Parijsdoelen te halen en gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen. Fossiele brandstof hoort in de grond en als je dan al gas naar boven wil halen, dan natuurlijk al helemaal niet in een Werelderfgoed.

Onzekerheid

De eisen voor een vergunning stammen uit de "oudheid" Het waddengebied is dynamisch en onvoorspelbaar. Van veel activiteit is niet met zekerheid te zeggen wat de langetermijneffecten zijn. Dus moet je geen enkel risico nemen. De bijstuurmechanismen van ooit, gelden nu niet meer.

Te veel risico's dus. En teveel onzekerheid. En dat moet je niet willen in een UNESCO Werelderfgoed.

Verzonden: 10/5/2021 2:16:47 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus
Huisnummer: 4116
Postcode: 7320 AC
Woonplaats: Apeldoorn
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: klantenservice@achmearechtsbijstand.nl
Als: Advocaat namens cliënt
(Mede) namens:
Organisatie: Stichting Achmea Rechtsbijstand

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

zie bijgevoegde zienswijze

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

zie bijgevoegde zienswijze

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

zie bijgevoegde zienswijze

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

zie bijgevoegde zienswijze

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

zie bijgevoegde zienswijze

84063503_6926043_zienswijze_[REDACTED].doc

Ook via digitaal reactieformulier

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard Ontwerpbesluiten
Postbus 111
9200 AC Drachten

Stichting Achmea Rechtsbijstand
Postbus 4116
7320 AC Apeldoorn

Laan van Malkenschoten 20
Apeldoorn

Telefoon 088 462 3700
Fax 088 462 2799
klantenservice@achmearechtsbijstand.nl
www.achmearechtsbijstand.nl

<i>Datum</i>	<i>Ons zaaknummer</i>	<i>Behandeld door</i>
5 oktober 2021	R220199371	[REDACTED]
<i>Onderwerp</i>	<i>Uw kenmerk</i>	[REDACTED]
zienswijze project Gaswinning Ternaard		Rechtstreeks: [REDACTED]

Geachte heer, mevrouw,

[REDACTED], [REDACTED], [REDACTED] in [REDACTED], vroegen ons om juridische hulp.

Cliënten maken zich zorgen over de aanstaande gaswinning Ternaard

U hebt diverse ontwerp-besluiten ter inzage gelegd en cliënten wensen met name ten aanzien van de ontwerp-omgevingsvergunning (Ternaard), het ontwerp-MER en het ontwerp-instemmingsbesluit Winningsplan. De woning en bedrijfsgebouwen van cliënten liggen op ruim 1 km van de zeedijk. Hun landerijen zijn gelegen tussen hun bedrijf en de kust; grenzend aan de zeedijk.

Zienswijze

Cliënten beseffen dat er deskundige onderzoeken ten grondslag liggen aan uw ontwerp-besluiten en dat deze onderzoeken geen belemmering zijn om verder te gaan met de planvorming. Desondanks vragen zij aandacht voor de problemen die zij verwachten, vooral ook om op een later moment, als er toch schade en problemen ontstaan, op dit moment terug te grijpen. De problemen die cliënten met name van de gaswinning verwachten:

1. Bodemdaling in combinatie met zeespiegelstijging. Hieruit volgt verzilting van landbouwgrond hetgeen geleid op de pootaardappelen een groot probleem is. Cliënten hebben een gemengd agrarisch bedrijf en verbouwen consumptie aardappelen (die rechtstreeks vanaf de boerderij worden verkocht aan de consument) en melkkoeien. Als de grond verzilt kan er van normaal gebruik van de grond geen sprake meer zijn; uitsluitend teelt van zgn. zilte gewassen (niche markt). En daardoor waardevermindering van de grond. Wat nu vruchtbare kleigrond is,

Vervolg op de brief van
5 oktober 2021

Bestemd voor

Bladnummer
2

- verwordt dan tot zilte kweldergrond. Voor de goede orde: Zowel provincie Friesland, gemeente Noardeast-Fryslân als het Wetterskip Fryslân. wijzen in hun recente nieuwsbrief Gebiedsontwikkeling Dongeradielen op bodemdaling door gaswinning als vaststaand feit.
2. Aardbevingen kunnen schade veroorzaken aan gebouwen. Er is kennelijk een lichte kans op aardbevingen, maar toch zegt de Mijnraad dat stopzetting van de winning niet hoeft bij bevingen onder $M=3$. Daar zijn mijn cliënten het niet mee eens. Net als Provincie, gemeente en Waterschap wensen zij een voorschrift in de omgevingsvergunning dat de gaswinning wordt stopgezet zodra zich bevingen voordoen die meetbaar zijn door het KNMI.
  3. Er wordt al op meerdere plekken in de omgeving gas gewonnen en daarom kan er sprake zijn van een cumulatieve werking, vooral betreffende mogelijke aardbevingen en bodemdaling. In het Winningsplan is hiervoor onvoldoende aandacht.
  4. In Ternaard zitten zoutkoepels onder de grond, dit is een risicofactor, kennelijk is daar niet voldoende rekening mee gehouden.
  5. Verder beseffen cliënten dat op dit moment het zogenoemde fracking niet is aangevraagd. De omgevingsvergunning moet daarom als een impliciete weigering gezien worden, immers volgens de NAM zelf kan bij kleine gasvelden niet zonder hydraulische stimulatie gewerkt worden zeker ook wanneer het gas in het gesteente zit zoals hier. In Ternaard is sprake van een klein gasveld en er moet schuin geboord worden en moet het gas tussen het gesteente gewonnen worden. In de vergunningaanvraag wordt fracken/hydraulische stimulatie en putstimulatie niet meegenomen.
  6. Cliënten wensen een toezegging van de Nam dat er geen aanvullende vergunningaanvraag wordt ingediend mocht fracking tijdens de winning toch noodzakelijk blijken.
  7. Voordat besloten wordt dat gaswinning doorgang mag vinden, wensen cliënten vooraf een kosteloze 0-meting van huizen/gebouwen door een onafhankelijk bedrijf.
  8. Hand aan de kraan principe: Het SodM heeft gesteld dat om zeker te stellen dat bodemdaling beheerst kan worden uitgevoerd volgens de hand-aan-de kraan systematiek, het noodzakelijk is dat de druk in het gasveld voorlopig boven de hydrostatische druk blijft; SodM heeft EZK op 23 september 2019 geadviseerd een drukbegrenzing voor het reservoir als voorwaarde op te nemen in het instemmingsbesluit. Dit advies over de reservoirdruk is echter niet overgenomen. Er wordt daarom niet meer voldaan aan de eisen m.b.t. veilige werkwijze van de hand aan de kraan principe.
  9. Het betreft een nieuwe boorlocatie; hiervoor dient een nieuwe vergunning te worden aangevraagd en verleend.
  10. De Nam stelt dat boring 'veilig' kan. De definitie van 'veilig' is volgens de Nam dat er geen doden zullen vallen. Men verwacht geen schade door de gaswinning. Echter in de presentatie acht de Nam deze risico's op kleiner dan 17% Het risico is er dus wel degelijk.

Vervolg op de brief van
5 oktober 2021

Bestemd voor

Bladnummer
3

Cliënten vragen u bij voorkeur af te zien van het toestaan van gaswinning, of anderszins bovenstaande gevaren beter te weerleggen..

Bel of mail mij gerust als u nog vragen hebt

U bereikt mij op telefoonnummer [REDACTED]. Mailen kan naar [REDACTED]. Ons zaaknummer is R220199371. Wilt u dit nummer altijd noemen als u belt of mailt? Wij kunnen u dan sneller helpen.

Met vriendelijke groet

Verzonden: 10/5/2021 2:37:41 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: ██████████
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: █
Straat: Postbus
Huisnummer: 4116
Postcode: 7320 AC
Woonplaats: Apeldoorn
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: klantenservice@achmearechtsbijstand.nl
Als: Advocaat namens cliënt
(Mede) namens:
Organisatie: Stichting Achmea Rechtsbijstand

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijgevoegde zienswijze

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijgevoegde zienswijze

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijgevoegde zienswijze

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijgevoegde zienswijze

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijgevoegde zienswijze

84064317_6926171_zienswijze_████████.doc

Ook verzonden via contactformulier

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Stichting Achmea Rechtsbijstand
Postbus 4116
7320 AC Apeldoorn

Laan van Malkenschoten 20
Apeldoorn

Telefoon 088 462 3700
Fax 088 462 2799
klantenservice@achmearechtsbijstand.nl
www.achmearechtsbijstand.nl

<i>Datum</i>	<i>Ons zaaknummer</i>	<i>Behandeld door</i>
5 oktober 2021	R220262573	[REDACTED]
<i>Onderwerp</i>	<i>Uw kenmerk</i>	[REDACTED]
zienswijze omgevingsvergunning		Rechtstreeks: [REDACTED]

Geachte heer, mevrouw,

[REDACTED] en [REDACTED], [REDACTED], [REDACTED] in [REDACTED] vroegen ons om juridische hulp.

Cliënten zijn het niet eens met de aanstaande gaswinning Ternaard

U hebt diverse ontwerp-besluiten ter inzage gelegd en cliënten wensen met name ten aanzien van de ontwerp-omgevingsvergunning (Ternaard), het ontwerp-MER en het ontwerp-instemmingsbesluit Winningsplan een zienswijze in te dienen. De woning en bedrijfsgebouwen van cliënten liggen dicht tegen het geplande traject van de pijpleiding en cliënten verwachten daar nadelen van te ondervinden.

Schade aan de woning

De woning van cliënten ("By de Piip") is een grote kop-halsrump-boerderij met 2 bijgebouwen op een nog grotendeels omgrachte huisterp. Deze huisterp is in de 16e eeuw opgeworpen op een kwelderwal, die bestaat uit klei met hoog zavelgehalte. Er is gebouwd op staal. By de Piip kenmerkt zich door de chronologische opbouw, waarvan veel sporen zijn af te lezen aan hetgeen nu nog aanwezig is en behouden dienen te blijven.

Mondeling is aangegeven dat By de Piip opgenomen is in een lijst met monumentale en beeldbepalende panden en dat op grond daarvan nulmetingen plaats zullen vinden alvorens gaswinning aanvangt. Dit is echter nog niet schriftelijk vastgelegd, hetgeen wel essentieel is.

Gevaren voor bodemdaling en aardbevingen

Aardbevingen kunnen schade veroorzaken aan gebouwen. Er is kennelijk een lichte kans op aardbevingen, maar toch zegt de Mijnraad dat stopzetting van de winning niet hoeft bij bevingen onder M=3. Daar zijn mijn cliënten het niet mee eens. Net als Provincie, gemeente en Waterschap wensen zij

Rekeningnummer (IBAN) NL11 RABO 0101 0506 74
Kvk 41 038 571 Apeldoorn

Vervolg op de brief van
5 oktober 2021

Bestemd voor

Bladnummer
2

een voorschrift in de omgevingsvergunning dat de gaswinning wordt stopgezet zodra zich bevingen voordoen die meetbaar zijn door het KNMI.

Er is geen rekening gehouden met cumulatie en zoutkoepels

Er wordt al op meerdere plekken in de omgeving gas gewonnen en daarom kan er sprake zijn van een cumulatieve werking, vooral betreffende mogelijke aardbevingen en bodemdaling. In het Winningsplan is hiervoor onvoldoende aandacht.

In Ternaard zitten zoutkoepels onder de grond, dit is een risicofactor, kennelijk is daar niet voldoende rekening mee gehouden.

Er wordt onvoldoende rekening gehouden met de Waddenzee als Natura2000 gebied

De Waddenzee is het enige Nederlandse natuurgebied met de status van Unesco Werelderfgoed. Er wordt onvoldoende rekening gehouden met de gevolgen van bodemdaling voor de natuur. De effecten zijn onzeker en er wordt voorbij gegaan aan het natuurbeschermingsbelang en dit is in strijd met de Wet natuurbescherming. Eveneens is het niet voor niets dat de Friese Milieufederatie pleit voor een zo donker mogelijk waddengebied. De verlichting bij de gaswinning helpt daar niet bij en zorgt voor lichtvervuiling.

Geen goede onderbouwing van nut en noodzaak

Onvoldoende onderbouwd is dat gasveld Ternaard onontbeerlijk is voor de Nederlandse energievoorziening. Daarom moet van het winnen uit dit veld moeten worden afgezien op grond van de kwetsbaarheid van het waddengebied. Immers, hoe valt deze winning te rijmen met recente berichten over een overschot aan gas aan de kant van Engie? In hoeverre speelt de uitbreiding van de stikstofinstallatie in Zuidbroek hierin een rol, ook in relatie tot de beslissing om de komende vijf jaren jaarlijks 24 miljard m³ of meer te winnen uit het Groninger veld?

Het voorkomen maar ook vergoeden van schade

Vooraf dient er een onafhankelijke schadetoetsingscommissie in het leven te worden geroepen. Een commissie die bestaat uit deskundigen die niet aan de NAM verbonden zijn en schade dient via omgekeerde bewijslast ruimhartig te worden uitgekeerd vanuit een vooraf in te stellen schadefonds. Dat zogenaamde mijnbouwfonds dient over voldoende geld te beschikken.

Clënten vragen u in het geheel van gaswinning af te zien

Als u toch een vergunning geeft vraag ik u rekening te houden met de bezwaren van cliënten.

Vervolg op de brief van
5 oktober 2021

Bestemd voor

Bladnummer
3

Bel of mail mij gerust als u nog vragen hebt

U bereikt mij op telefoonnummer [REDACTED]. Mailen kan naar klantenservice@achmearechtsbijstand.nl. Ons zaaknummer is R220262573. Wilt u dit nummer altijd noemen als u belt of mailt? Wij kunnen u dan sneller helpen.

Met vriendelijke groet,

Verzonden: 10/6/2021 7:05:14 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

De gasboringen bij Ternaard in de waddenzee

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Dat weet ik niet

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ja, de gasboringen kunnen de bodem van de waddenzee doen dalen en ervoor zorgen dat hij niet meer droog komt te liggen. Zeker in combinatie met de verwachte zeespiegelstijging door klimaatverandering. Dit zal een dramatisch effect hebben op de biodiversiteit in het gebied.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja, verlies van biodiversiteit heeft uiteindelijk een negatief effect op ons allemaal.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Nee

Verzonden: 10/6/2021 10:30:57 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s): [REDACTED]
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Agora
Huisnummer: 6
Postcode: 8934 CJ
Woonplaats: Leeuwarden
Land: Nederland
Telefoonnummer: (058) 760 07 60
E-mailadres: info@fmf.frl
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Friese Milieu Federatie

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

In de Staatcourant van 26 augustus 2021 (publicatienummer 39232) publiceerde de Minister van EZK haar kennisgeving terinzagelegging ontwerpbesluiten en milieueffectrapportage Gaswinning Ternaard. Het betreft het voornemen van de NAM (Nederlandse Aardolie Maatschappij) om gas te gaan winnen uit het gasveld ten noorden van het dorp Ternaard. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land, het grootste deel onder de Waddenzee.

Blijkens uw publicatie kan tot en met 7 oktober 2021 gereageerd op de ontwerpbesluiten. Van dit recht maken we bij deze tijdig gebruik.

84078919_6928948_108-21_Zienswijze_Friese_Milieu_Federatie_-_omgevingsvergunning_gaswinning_Ternaard.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ja - dit wordt toegelicht in de zienswijze

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ja - de belangen van draagvlak voor de energietransitie en de belangen van natuur en landschap

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja - dit wordt toegelicht in de zienswijze

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie de zienswijze - daarin worden twee argumenten naar voren gebracht, namelijk:

1. Gaswinning onder de Waddenzee ondermijnt de energietransitie
2. Gaswinning onder Waddenzee leidt tot schade aan de natuur en landschap

Agora 6
8934 CJ Leeuwarden
(058) 7600760
info@fmf.frl
www.fmf.frl

Kvknr: 41000343
Btwnr: NL0035.14.092B01
IBAN: NL60TRIO0212485121

Aan: Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt gaswinning Ternaard Ontwerpbesluiten
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Van: Friese Milieu Federatie
Agora 6
8934CJ Leeuwarden
info@fmf.frl

Verzonden via de website www.rvo.nl/gaswinning-ternaard

Datum : 6-10-2021
Ons kenmerk : 108-21/MP
Betreft : uw kennisgeving ontwerpbesluit omgevingsvergunning gaswinning Ternaard

Geachte minister,

In de Staatcourant van 26 augustus 2021 (publicatienummer 39232) publiceerde u uw kennisgeving terinzagelegging ontwerpbesluiten en milieueffectrapportage Gaswinning Ternaard. Het betreft het voornemen van de NAM (Nederlandse Aardolie Maatschappij) om gas te gaan winnen uit het gasveld ten noorden van het dorp Ternaard. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land, het grootste deel onder de Waddenzee.

Blijkens uw publicatie kan tot en met 7 oktober 2021 gereageerd worden op de ontwerpbesluiten. Van dit recht maken we bij deze tijdig gebruik.

We verzoeken u met klem om deze voorgenomen gaswinning niet toe te staan en hiervoor geen vergunning te verlenen aan de NAM. Daarvoor geven wij u twee redenen:

1. Gaswinning onder de Waddenzee ondermijnt de energietransitie.
2. Gaswinning onder Waddenzee leidt tot schade aan de natuur en landschap.

Ad 1. Gaswinning onder de Waddenzee ondermijnt de energietransitie

Als Friese Milieu Federatie zetten wij ons in voor een mooi en duurzaam Fryslân. Van en voor de Friezen. Dat doen wij samen met 40 aangesloten Friese organisaties. We streven naar een gezond milieu, een rijke natuur en een mooi landschap. Daarbij werken wij aan drie grote opgaven: tegengaan van klimaatverandering, herstel van biodiversiteit en behoud en ontwikkeling van de Friese omgevingskwaliteit. We willen de transitie naar een duurzame energievoorziening versnellen. En dat op z'n manier dat wij rekening houden met ons mooie Friese landschap, de natuur en nauwe betrokkenheid van de Friese burger. Dit is een geweldige en omvangrijke opgave. Dit doen we onder

Agora 6
8934 CJ Leeuwarden
(058) 7600760
info@fmf.frl
www.fmf.frl

Kvknr: 41000343
Btwnr: NL0035.14.092B01
IBAN: NL60TRIO0212485121

meer via het gezamenlijk en *bottom up* opstellen van een Regionale Energie Strategie. Maar de discussie over aardgaswinning zit ons daarbij dwars. Letterlijk en figuurlijk.

Gaswinning gaat gepaard met bodemdaling, CO₂- en stikstofuitstoot en chemie in de grond met mogelijk negatief effect op water en bodem. Dat past niet bij onze inzet voor klimaat en natuur. Gaswinning maakt mensen bezorgd en nieuwe gaswinning staat haaks op de oproep om te verduurzamen. Dat past niet bij onze inzet om het draagvlak voor duurzaamheid te vergroten. We zien in Friesland dat gaswinners in onze provincie herhaaldelijk inzetten op uitbreiding en op het laatste gas nog uit de grond halen. Zoals nu vanuit Ternaard onder de Waddenzee.

In Fryslân hebben we dit voorjaar een Regionale energiestrategie opgeleverd. De Friese gemeenten, provincie, Alliander en de maatschappelijke organisaties hebben een bod neergelegd van 3 terawattuur duurzame energie op te wekken in 2030. Momenteel werken we hard aan de verdere uitwerking van deze RES onder andere met een aanpak om versnelt van het aardgas af te gaan.

Het is aan onze achterban niet uit te leggen, laat staan aan de gemiddelde burger dat er nieuwe gaswinningen zouden moeten komen. Het frustriert ons bij ons werk. Hoe kunnen we met goed fatsoen aan de inwoner van Fryslân vragen om van het gas af te gaan, terwijl er ondertussen allerlei vergunningen worden afgegeven. En ook nog in natuurgebieden. Nieuwe gaswinning toestaan staat dan ook haaks op onze missie en ondermijnt onze opgaven.

Ad 2. Gaswinning onder Waddenzee leidt tot schade aan de natuur en landschap

Het Waddengebied is een kwetsbaar natuurgebied wat al onder druk staat. Daarbij is het ook een gebied met een unieke status: een Unesco Werelderfgoed status. Dat maakt dat met dit gebied uiterst zorgvuldig moet worden omgegaan en tot het uiterste beschermd dient te worden. Uit de wetenschap komen diverse signalen dat gaswinning onder de Waddenzee wel degelijk kan leiden tot schade aan dit gebied. Schade met gevolgen voor natuur en landschap. Wij zijn van mening dat op basis van deze signalen vanuit het voorzorgsprincipe moet worden gehandeld. De Waddenzee is een te kostbaar en gevoelig natuurgebied om risico's mee te nemen.

De signalen komen uit gerenommeerde hoek. Op 5 oktober 2021 publiceerde de Waddenacademie haar 'Juridisch advies inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard)'. De Waddenacademie is een onafhankelijk kennisinstituut. Het advies is uitgebracht op verzoek van de Tweede Kamer. In haar advies gaat de Waddenacademie onder andere in op het standpunt van de Minister dat 'op de korte termijn geen nadelige gevolgen voor de natuur te verwachten zijn - mede vanwege de toepassing van de hand-aan-de-kraan-aanpak.'

De Waddenacademie komt echter tot een ander conclusie. Zij stelt 'dat de wijze waarop de hand-aan-de-kraan- aanpak voor het project gaswinning Ternaard invulling is gegeven onvoldoende waarborgen biedt voor het uitsluiten van redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van

Agora 6
8934 CJ Leeuwarden
(058) 7600760
info@fmf.frl
www.fmf.frl

Kvknr: 41000343
Btwnr: NL0035.14.092B01
IBAN: NL60TRIO0212485121

nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee.'

Ook wordt in het omvangrijke advies gesteld dat de ontwerpvergunningen 'onvoldoende overtuigend' aantonen, dat is uitgesloten dat de boringen schadelijke gevolgen hebben voor de natuur. Ook stelt het advies dat als er ook maar enigszins 'redelijke wetenschappelijke twijfel' bestaat over 'het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee', de Wet natuurbescherming niet toelaat dat de vergunning wordt verleend. De minister heeft dus voldoende mogelijkheden om gaswinning in het Natura2000 gebied, wat de Waddenzee is, tegen te gaan. Het is dus niet een kwestie van kunnen, maar willen.

Ook het meest recente IPCC-rapport is overduidelijk. Het is code rood voor het klimaat. Een leefbare aarde staat op het spel. De huidige staat van het klimaat wordt in het rapport samengevat als 'rampzalig'. Overal ter wereld warmt de aarde op door onze enorme uitstoot van broeikasgassen. Het gevolg is onder andere meer hittegolven, droogte, extreme neerslag en de stijging van de zeespiegel. Het IPCC-rapport geeft ook de gevolgen voor de Waddenzee aan. Zeespiegelstijging waardoor er onvoldoende zand het gebied binnenkomt en wadplaten langzaam verdrinken. Meer mariene hittegolven leiden tot aantasting van ecologische structuren. De IPCC-onderzoekers concluderen dat de klimaatverandering, en de druk die deze op een bijzonder gebied als de Waddenzee oplevert, bovenop de andere menselijke invloeden komt. Dat maakt het, aldus de onderzoekers, extra belangrijk om alles op alles te zetten om emissies en menselijke druk in het Waddengebied tot een minimum te beperken. Onzes inziens is dit een belangrijke reden om geen nieuwe gaswinning in dit gebied toe te staan.

Wij herhalen dan ook onze dringende oproep om geen nieuwe gaswinning toe te staan onder de Waddenzee en om hiervoor geen vergunning te verlenen aan de NAM.

Hoogachtend,
Fryske Milieu Federatie

Verzonden: 10/6/2021 10:44:59 AM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s):

Voorletters: [REDACTED]

Straat: [REDACTED]

Huisnummer: [REDACTED]

Postcode: [REDACTED]

Woonplaats: [REDACTED]

Land: [REDACTED]

Telefoonnummer:

E-mailadres: [REDACTED]

Als: Particulier

(Mede) namens:

Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Gaswinning Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

-

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Gaswinning onder de Waddenzee kan niet veilig zonder de natuur schade toe te brengen. Het veroorzaakt bodemdaling en draagt bij aan nog meer klimaatverandering. En dat in en onder het enige natuurlijke werelderfgoed van Nederland. Op de hele wereld zijn er maar 213 natuurgebieden die van zo'n groot belang zijn dat ze op de Werelderfgoedlijst staan. Ze zouden er als land trots op moeten zijn dat onze Waddenzee wereldwijd zo waardevol wordt gevonden. De Waddenzee is een uitzonderlijk ecosysteem en bovendien zeldzaam gevarieerd, met wel meer dan 10.000 verschillende dieren en planten. Zo'n unieke omgeving moeten we beschermen en behouden.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

-

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

-

Verzonden: 10/6/2021 2:39:48 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus 90
Huisnummer: 60
Postcode: 8860 AB
Woonplaats: Harlingen
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens: Urgenda
Organisatie: Waddenvereniging

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

alle ter inzage gelegde stukken

84089637_6930476_Brief_Bureau_Energieprojecten_-_Inspraakpunt_Gaswinning_Ternaard_-_zienswijze_06102021.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlagen

84089637_6930477_Bijlage_1_bij_Brief_Bureau_Energieprojecten_-_Inspraakpunt_Gaswinning_Ternaard_-_zienswijze_06102021.pdf

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlagen

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlagen

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlagen

AANGETEKEND

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Datum: Harlingen, 6 oktober 2021

Kenmerk: LJ/FP/EG/21126

Geachte ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK), Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), minister van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Inspecteur-generaal der Mijnen, geacht dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân en geacht college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân,

De Waddenvereniging dient, mede namens Urgenda (hierna Waddenvereniging e.a.), hierbij een zienswijze in naar aanleiding van de publicatie op vrijdag 27 augustus van de ontwerpbesluiten¹ ten behoeve van de gaswinning van het voorkomen Ternaard onder de Waddenzee door de NAM.

Deze zienswijze wordt ondersteund door de personen genoemd in bijlage 1.

Het waddengebied en haar bescherming

IUCN: 'NOTING that the Wadden Sea is one of the shallowest coastal areas in the Netherlands and therefore extremely vulnerable to the effects of climate change among which are rises in seawater temperature and sea level'²

---

¹ Instemming winningsplan, Instemming meetplan, Vergunning Wet natuurbescherming, Rijksinpassingsplan, Omgevingsvergunningen, Vergunningen en meldingen Waterwet.

² <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

IUCN: 'REQUESTS the government of the Netherlands to withdraw the draft permit for fossil fuel mining in recognition of the global need to protect and preserve the Wadden Sea as a UNESCO World Heritage Site, a critical stop-over in the East-Atlantic Flyway, as well as the global need to prevent damage to critical habitats from greenhouse gas emissions'³

1. De Waddenzee is een uniek natuurgebied. Dat vinden niet alleen de Waddenvereniging en de medeondertekenaars en ondersteuners van deze zienswijze, dit is een mondiaal erkend feit.
2. Vanwege zijn wereldwijd unieke geologische en ecologische waarden staat de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst van Unesco. Nergens anders ter wereld bestaat er zo'n dynamisch landschap met een veelheid aan leefgebieden die gevormd zijn door wind en getijden. De biodiversiteit op wereldschaal is afhankelijk van de Waddenzee. In het kader van de Trilaterale Waddenzee Samenwerking dragen Denemarken, Duitsland en Nederland samen de verantwoordelijkheid voor het behoud van dit onvervangbare ecosysteem, ten behoeve van de huidige en de toekomstige generaties.⁴

Waddenvereniging: '50 jaar natuurbescherming en nog steeds is de graduele achteruitgang van vele natuurwaarden niet gestopt.'

3. Het gebied is niet alleen erkend als Unesco Werelderfgoed maar vindt tevens bescherming onder diverse nationale en internationale wetgeving en verdragen. Het is een triest feit om te moeten concluderen dat, **50! jaar** na het sluiten van het Ramsar verdrag op 2 februari 1971, de natuur in het waddengebied nog steeds niet effectief beschermd wordt. Vele natuurwaarden gaan al decennialang gradueel achteruit. Onze stellige overtuiging is dat dit veroorzaakt wordt door grotere en kleinere menselijke activiteiten in en buiten het gebied. Wij constateren dat door de jaren heen steeds meer activiteiten worden toegestaan in het gebied. In het algemeen wordt elk van deze activiteiten als niet of nauwelijks schadelijk beoordeeld.

³ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

⁴ <https://www.waddensea-worldheritage.org/nl>

Toch moet na 50 jaar natuurbescherming de trieste balans opgemaakt worden dat veel natuurwaarden er steeds (een beetje) slechter voor staan. Zo is bijvoorbeeld de kraamkamerfunctie voor vis van de Waddenzee sinds de jaren 80 afgenomen⁵ en is voor trekvogels bij een grote meerderheid van de gemonitorde soorten sprake van een afname op lange termijn. Daarbij kan opgemerkt worden dat de oorzaak van die afname vermoedelijk in de Waddenzee zelf ligt.⁶ Om de voortgaande achteruitgang te stoppen zal de overheid het gebied anders en beter moeten beschermen. Er zijn de afgelopen decennia vele pogingen gedaan om het gebied beter te beheren en te beschermen. Er zijn en waren vele ambtenaren en politici met hart voor het gebied die vanuit hun bevlogenheid en liefde voor het gebied hun uiterste best hebben gedaan om het gebied net iets beter te beschermen en beheren. Uiteindelijk heeft dit er tot de dag van vandaag helaas niet toe geleid dat de weg naar herstel op vele fronten meetbaar is ingezet.

4. Ondanks dat een leeuwendeel van de activiteiten in het waddengebied 'passend beoordeeld' is, is er nog steeds sprake van een voortgaande achteruitgang van vele natuurwaarden. De overheid zou zelf op basis van de laatste wetenschappelijke inzichten over het gebied en de diverse natuurwaarden onderzoek moeten doen naar de gevolgen van de (veelheid) van activiteiten en daar conclusies aan moeten verbinden.
5. Hoe verhouden de ontwerpbesluiten van de ministers van EZK en LNV om opnieuw gas te gaan winnen onder de Waddenzee zich met bijvoorbeeld het Oskar-verdrag? Dit verdrag is in 1992 in Parijs ondertekend en is nu al ruim 23 jaren in werking. Het verdrag roept op om alle noodzakelijke maatregelen te nemen om het zeegebied te beschermen tegen nadelige gevolgen van menselijke activiteiten. Welke waarde heeft het daarin genoemde voorzorgsbeginsel? Hoe verhoudt het toestaan van nieuwe gaswinning met alle gevolgen van dien zich met het Unesco-verdrag, de Bernconventie, Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), de Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA) en alle andere verdragsverplichtingen?
6. IUCN adviseert het UNESCO comité over de status van werelderfgoederen en mogelijke plaatsing van werelderfgoederen op de lijst van Endangered World Heritage.

---

⁵ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/fish#subsection_5

⁶ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/migratory-birds#subsection_5

7. Welke waarde hecht de Nederlandse overheid aan de resolutie door de wereldconventie van IUCN in september 2021, waarin opgeroepen wordt tot het intrekken van de concept toestemmingen en het gebied te beschermen op een manier die recht doet aan de status van het gebied als Unesco Werelderfgoed?⁷ Is in de overwegingen tot het verlenen van toestemming voor nieuwe gaswinning meegenomen dat sinds 2020 IUCN klimaatverandering heeft aangemerkt als grootste bedreiging van natuurlijke werelderfgoederen, en is onderzocht of het verlenen van deze toestemming mogelijk zal leiden tot plaatsen van het Werelderfgoed Waddenzee op de lijst van World Heritage in Danger?
8. Na 50 jaar natuurnatuurbescherming van de Waddenzee door middel van diverse nationale wetten, beleid en internationale verdragen is het de vraag hoe het bevoegd gezag de achteruitgang van de diverse natuurwaarden gaat stoppen en de weg naar herstel in gaat zetten. Wij zien graag een overzicht van het te voeren beleid en de te nemen maatregelen die ervoor gaan zorgen dat de achteruitgang op korte termijn tot staan wordt gebracht en tot herstel van de natuur en de integriteit van het waddengebied zullen leiden. Dit zullen een ander beleid en andere maatregelen moeten zijn dan die tot op heden zijn gehanteerd, omdat geconcludeerd kan worden dat het beleid en de maatregelen van de afgelopen 50 jaar op diverse onderdelen gefaald hebben.

Gevaarlijke klimaatverandering en de noodzaak om het (wadden)gas onder de grond te laten zitten

Inleiding

9. Hiervoor is toegelicht dat de natuurwaarden en de integriteit van het waddengebied in de afgelopen 50 jaar aanzienlijk zijn geschaad, in weerwil van de bescherming van het gebied via internationale verdragen en Europese en nationale wet- en regelgeving. In die zin heeft het huidige beleid gefaald.
10. Daar komt nog bij dat ook klimaatverandering een grote impact heeft op het waddengebied, wat de negatieve trend van de afgelopen jaren op veel fronten zal versterken. Zo zal klimaatverandering onder meer zorgen voor opwarming en verzuring van het zeewater en dat heeft effect op de leefbaarheid van het gebied voor beschermde plant- en diersoorten.

---

⁷ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

11. Klimaatverandering zorgt ook voor zeespiegelstijging en meer weersextremen, zoals aanhoudende droogte en extreme neerslag. Ook in dit verband is het waddengebied extra kwetsbaar.
12. De voorgenomen gaswinning in Ternaard strookt niet met de verplichting van de Nederlandse Staat om een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering. Uit de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en expert-rapportages op het gebied van de energietransitie volgt namelijk dat de klimaatdoelstelling van Parijs geen ruimte meer laat voor het in ontwikkeling nemen van nieuwe olie- en gasprojecten. Dat wordt hieronder nader toegelicht.
13. Deze argumentatie geldt in algemene zin voor alle ontwerpbesluiten, nu elk individueel ontwerpbesluit onderdeel uitmaakt van en samenhangt met de beslissing om gas te winnen vanuit Ternaard. In deze zienswijze zullen de Waddenvereniging e.a. specifiek toelichten waarom de Minister zijn instemming met het opgestelde winningsplan zou moeten weigeren op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b), (c) en (d).

De deelverantwoordelijkheid van de Staat om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen

14. Klimaatverandering is een wereldwijd probleem en vraagt om wereldwijde actie. Alle relevante actoren hebben in dat verband een deelverantwoordelijkheid. In de zaak Urgenda hebben de Rechtbank Den Haag, het Gerechtshof Den Haag en de Hoge Raad ook bevestigd dat de Staat gehouden is een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering.
15. Deze positieve verplichting voor de Staat om 'het zijne' te doen berust op artikelen 2 en 8 EVRM, omdat een ernstig risico bestaat dat gevaarlijke klimaatverandering plaatsvindt die het leven en het welzijn van de Nederlandse ingezetenen, en de rest van de wereldbevolking, bedreigt.⁸
16. Concreet betekent dit dat de Staat een verplichting heeft om zijn klimaatbeleid in te richten in lijn met het Akkoord van Parijs, inhoudende dat de stijging van de wereldwijde gemiddelde temperatuur moet worden beperkt tot maximaal 1,5 graden Celsius. Om die doelstelling te behalen geldt als uitgangspunt dat de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer beperkt blijven tot maximaal 430 ppm. De huidige concentratie broeikasgassen is 416 ppm.⁹

⁸ Hoge Raad 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006.

⁹ [Carbon Dioxide | Vital Signs – Climate Change: Vital Signs of the Planet \(nasa.gov\)](https://climate.nasa.gov/evidence/), meting van augustus 2021

17. Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van artikelen 2 en 8 EVRM heeft moet uiteraard worden uitgegaan van onder meer de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en internationaal aanvaarde standaarden.¹⁰ In dit verband zijn onder meer de rapporten van het IPCC van belang, alsmede andere gezaghebbende rapporten en onderzoeken, waaronder die van het IEA en het VN-Milieuprogramma.

IPCC-rapport: snelle, onmiddellijke en grootschalige reducties zijn noodzakelijk

18. Op 7 augustus 2021 heeft Working Group I van het IPCC een rapport uitgebracht getiteld: Climate Change 2021 - The Physical Science Basis.¹¹ Het rapport bevat de laatste inzichten in de klimaatwetenschap en is goedgekeurd door alle 195 leden van het IPCC.

19. De bevindingen van het IPCC zijn onthutsend. Klimaatverandering voltrekt zich in een sneller tempo dan tot nu toe werd aangenomen en bepaalde veranderingen zijn onomkeerbaar. Het KNMI schrijft aan de hand van het IPCC-rapport (onderstreping toegevoegd):

“In alle gebieden in de wereld hebben zich snelle klimaatveranderingen voltrokken, die zich manifesteren in een toename van weersextremen. De mondiaal gemiddelde temperatuur is in het laatste decennium tot 1,1°C (0,8°C tot 1,3°C) gestegen ten opzichte van de pre-industriële periode 1850-1900.

Het tempo van mondiale opwarming is ongeëvenaard in tenminste de laatste tweeduizend jaar. Sommige veranderingen zijn in de komende eeuwen tot millennia onomkeerbaar, zoals de opwarming van de oceanen, het smelten van de ijskappen en de stijging van de zeespiegel. Bij een verdere temperatuurstoename neemt de frequentie en intensiteit van hittegolven, extreme neerslag en droogte toe.

¹⁰ ECLI:NL:HR:2019:2006: “Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van de art. 2 en 8 EVRM heeft, moet worden gelet op breed gedragen inzichten in de wetenschap en internationaal aanvaarde standaarden.”

¹¹ IPCC, 2021: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press. In Press.

Ook het risico op het overschrijden van bepaalde fysische drempelwaarden in het klimaatsysteem, met abrupte en onomkeerbare klimaatveranderingen tot gevolg, wordt dan groter.”¹²

20. Het rapport laat zien dat dat het resterende koolstofbudget om opwarming van de aarde nog tot 1,5 graden Celsius te beperken per begin 2020 nog 400 Gigaton CO₂ bedraagt (met 67 procent zekerheid).¹³ In het jaar 2019 bedroeg de uitstoot van fossiele CO₂-emissies ongeveer 38 Gigaton.¹⁴
21. Het IPCC stelt vast dat onmiddellijke, snelle en grootschalige reducties in CO₂- en andere broeikasgasemissies noodzakelijk zijn om de klimaatdoelstelling van Parijs niet te overschrijden. Dat betekent dat er minder fossiele brandstoffen moeten worden geproduceerd.

IEA-rapport: geen ruimte meer voor ontwikkeling van nieuwe olie- en gasvelden

22. Het IEA is oorspronkelijk opgericht in reactie op de oliecrisis van 1973 en had traditioneel de rol om de leveringszekerheid van olie voor haar leden – de Westerse olie-importerende landen – te bewaken. Het IEA analyseert ontwikkelingen in de energiesector en publiceert in dat verband jaarlijks de World Energy Outlook met gedetailleerde analyses en vooruitzichten. Het IEA richt zich ook tot beleidsmakers. Met het oog op COP26 publiceerde het IEA in juli 2021 de resultaten van grootschalig en peer reviewed onderzoek in het rapport Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector.
23. Het IEA-rapport beschrijft de essentiële voorwaarden voor de mondiale energiesector om in 2050 uit te komen op netto nul emissies en daarmee kans te houden op beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5 °C. Het IEA stelt vast dat steeds meer landen zich weliswaar hebben gecommitteerd om in 2050 op netto nul emissies uit te komen, maar dat deze toezeggingen meestal niet zijn vastgelegd in korte-termijn acties en uitvoerbare plannen, terwijl de komende tien jaar cruciaal zijn om nog zicht te houden op het behalen van de klimaatdoelstelling.

¹² [KNMI - IPCC: Menselijke beïnvloeding van het klimaatsysteem vaststaand feit, 1,5 °C-grens 10 jaar eerder bereikt dan verwacht](#)

¹³ IPCC, 2021: Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, p. 38.

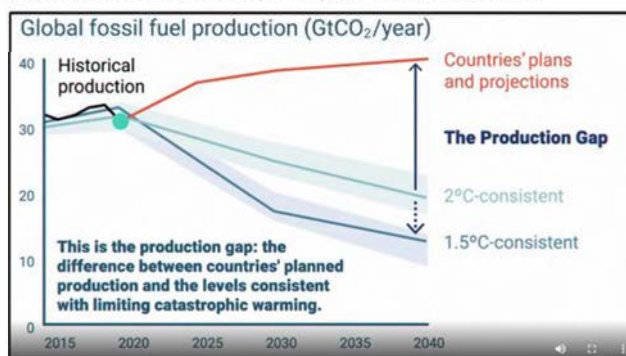
¹⁴ United Nations Environment Programme (2020). Emissions Gap Report 2020. Nairobi, p. 30-31. Dit is exclusief CO₂-emissies die het gevolg zijn van landgebruik.

24. Zelfs als de huidige toezeggingen worden uitgevoerd, resteert nog 22 Gigaton aan CO₂ emissies uit energie en industriële processen in 2050. Het IEA concludeert echter dat er nog wel een reductiepad is naar netto-nul en dat pad is volgens het IEA ook technologisch haalbaar, kosteneffectief en maatschappelijk rechtvaardig. Daarvoor is wel vereist dat alle overheden hun huidige klimaatplannen aanscherpen.
25. In dit reductiepad bestaat er geen ruimte meer voor nieuwe olie- en gasprojecten buiten de projecten waar men in 2021 al aan gecommiteerd is. Dat betekent dat er geen nieuwe olie- en gasvelden in ontwikkeling kunnen worden genomen.¹⁵

Production Gap Report 2020: beperk nieuwe fossiele productieactiviteiten en investeringen in nieuwe infrastructuur

26. Het derde rapport dat de Waddenvereniging e.a. hier aanhaalt is het (mede) door het VN-Milieuprogramma opgestelde Production Gap Report 2020 (“PGR2020”) over de kloof tussen de (geplande) productie van fossiele brandstoffen en mondiale productieniveaus die consistent zouden zijn met de opgave om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.
27. In PGR2020 is vastgesteld dat de wereldwijde productie van kolen, olie en gas tussen 2020 en 2030 elk jaar opnieuw met 11%, 4%, respectievelijk 3% moet afnemen om in lijn te blijven met de doelstellingen van het Parijs Akkoord en de opgave om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 °C. De voorgenomen planning van projecten laat echter een jaarlijkse productiestijging van 2% zien voor elke fossiele brandstof. Onderstaande figuur betreft een grafische weergave van de productiekloof uit de samenvattende video van PGR2020:

¹⁵ Zie International Energy Agency Special Report, *Net Zero by 2050 A Roadmap for the Global Energy Sector*, p. 20 – 21.

28. PGR2020 identificeert in dat verband zes noodzakelijke acties voor overheden om een ordelijke en rechtvaardige transitie weg van fossiele brandstoffen te bewerkstellingen, waaronder het beperken van nieuwe fossiele productieactiviteiten en infrastructuur. Dat zou ook het risico op kapitaalvernietiging door zogeheten stranded assets verminderen:¹⁶

4. Introduce restrictions on fossil fuel production activities and infrastructure. Restricting new fossil fuel production activities and infrastructure can avoid locking in levels of fossil fuel production higher than those consistent with climate goals. It can also reduce the risk of stranded assets and communities.

29. PGR2020 maakt verder duidelijk dat landen met grote mogelijkheden om te veranderen (kortweg: de rijke landen die deze transitie zelf kunnen financieren) en een relatief lage economische en maatschappelijke afhankelijkheid van fossiele productie het snelst in staat zullen zijn om de transitie te bewerkstelligen en hun economie te decarboniseren.¹⁷ Van die landen, waar Nederland ook onder valt, moet dan ook worden verwacht dat zij dat zo snel mogelijk doen.

Tussenconclusie

30. Klimaatwetenschappers, marktspecialisten en alle andere gezaghebbende autoriteiten op het gebied van klimaatverandering en de energietransitie zijn het erover eens dat drastische maatregelen noodzakelijk zijn om gevaarlijke klimaatverandering nog te voorkomen of in ieder geval te beperken. Dat vereist nieuw beleid en verdergaande emissiereducties. Dit betekent dat er geen ruimte meer is voor nieuwe gaswinning.
31. Hieronder zal verder worden toegelicht dat de Minister in zijn afwegingen rondom de voorgenomen gaswinning in Ternaard zich onvoldoende rekenschap heeft gegeven van de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en andere relevante ontwikkelingen.

¹⁶ Executive Summary – The Production Gap: 2020 Report.

¹⁷ SEI, IISD, ODI, E3G, and UNEP. (2020). The Production Gap Report: 2020 Special Report, p. 34.

De argumentatie van de Minister rechtvaardigt geen nieuwe gaswinning

32. De afgelopen jaren hanteert de Minister steeds hetzelfde uitgangspunt om instemming te verlenen voor nieuwe gaswinning in Nederland, namelijk dat er aan de energietransitie wordt gewerkt maar dat het nu eenmaal een gegeven is dat het gebruik van aardgas de komende decennia als brandstof en grondstof een belangrijke rol speelt in Nederland en daarbuiten. Verder zou gaswinning uit kleine velden in Nederland minder uitstoot veroorzaken dan het importeren van gas uit het buitenland.
33. Dezelfde argumenten liggen nu ten grondslag aan het ontwerp-instemmingsbesluit voor de gaswinning in Ternaard. Diverse Kamerleden hebben de Minister reeds bevraagd over de verhouding tussen deze voorgenomen gaswinning en de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten die met zich meebrengen dat we zo snel mogelijk moeten stoppen met fossiele brandstoffen. Het antwoord van de Minister is als volgt (onderstreping toegevoegd):

“Het recent verschenen IPCC-rapport bevestigt nogmaals het belang om te verduurzamen. Daarom zet het kabinet in op het decarboniseren van het gassysteem door middel van energiebesparing en het vervangen van aardgas door elektriciteit, groen gas, duurzame waterstof en duurzame warmte. Deze omslag is echter niet van de ene op de andere dag gerealiseerd. De verwachting is dat aardgas de komende decennia nog noodzakelijk is voor bijvoorbeeld de productie van elektriciteit en de energie- en warmtebehoefte van huishoudens. Het stoppen met aardgaswinning in Nederland, ook onder de Waddenzee, lijkt in het kader van het terugbrengen van broeikasgassen contraproductief. In een recent onderzoek van het Oxford Institute for Energy Studies is berekend dat het vervangen van 1 miljard kuub in Nederland geproduceerd aardgas door geïmporteerd aardgas leidt tot minimaal 135,000 ton extra uitstoot van broeikasgassen. Het kabinet kiest er daarom voor om gas te winnen uit de kleine velden in eigen land wanneer dit veilig kan voor mens en milieu, en zolang en voor zover dit nodig is voor de Nederlandse gasvraag (Kamerstuk 33 529, nr. 469 en 32 813; 31 239, nr. 486). De gaswinning onder de Waddenzee maakt hiervan onderdeel uit.”¹⁸

¹⁸ Minister van Economische Zaken en Klimaat, Beantwoording vragen over gaswinning onder de Waddenzee, 13 september 2021.

34. Waddenvereniging e.a. begrijpen natuurlijk ook dat Nederland niet van vandaag op morgen van aardgas af is. Dat laat echter onverlet dat de Nederlandse Staat zijn klimaatbeleid dient aan te passen in lijn met de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en alles in het werk moet stellen om de energietransitie te versnellen en de afhankelijkheid van aardgas zo snel als mogelijk te verminderen. Het enkele feit dat Nederland de komende jaren nog aardgas nodig zal hebben, verklaart ook niet waarom er nu een nieuw gasveld in ontwikkeling kan worden genomen voor de komende 15 jaar, terwijl dit op gespannen voet staat met bovengenoemde gezaghebbende rapporten.
35. Er moeten ook vraagtekens worden geplaatst bij de aangehaalde vergelijking tussen de uitstoot van geïmporteerd aardgas in vergelijking met Nederlands aardgas. Het 'onderzoek' van het Oxford Institute for Energy Studies ('OIES') waar de Minister naar verwijst betreft een kort artikeltje van amper 11 pagina's van één onderzoeker van het OIES. Het gaat dus niet om deugdelijk peer-reviewed onderzoek. Bij nadere verdieping in de achtergrond van het OIES blijkt bovendien dat dit onderzoeksinstituut wordt gesponsord door grote bedrijven uit de olie- en gasindustrie, inclusief Shell en ExxonMobil.¹⁹ Dat de Minister zich bedient van dergelijk materiaal om zijn standpunt te onderbouwen is moeilijk te begrijpen.²⁰
36. De kabinetsappreciatie van 1 oktober 2021 over het IPCC-rapport herhaalt de belangrijke bevindingen uit het IPCC-rapport, maar komt verder neer op de mededeling dat het huidige beleid wordt voortgezet, met de extra investeringen die zijn aangekondigd op Prinsjesdag om de huidige klimaatdoelen te behalen en de opmerking dat mogelijk nog verdere aanscherping volgt in het licht van het Europese reductiedoel van 55% in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050. Verder zet het kabinet vooral in op beïnvloeding van andere landen, bijvoorbeeld in de G20.
37. In deze appreciatie, noch in de besluitvorming over de voorgenomen gaswinning wordt duidelijk hoe het Nederlandse beleid zich verhoudt tot het mondiaal resterende koolstofbudget waar een duidelijke begrenzing op zit. Zo is niet duidelijk hoeveel van het resterende koolstofbudget Nederland zichzelf toekent op basis van het huidige beleid en hoe de door de Minister gestelde aanhoudende vraag naar gas zich daartoe verhoudt. De besluitvorming over de gaswinning in Ternaard bevat geen bredere klimatologische afweging, die duidelijk wel noodzakelijk is in het licht van de bevindingen van bovengenoemde rapporten.

---

¹⁹ [Benefactors and Sponsors | Oxford Institute for Energy Studies \(oxfordenergy.org\)](https://www.oxfordenergy.org/)

²⁰ De auteur stelt overigens dat de impact van Noors aardgas gelijk zou zijn aan Nederlands aardgas.

38. Op basis van het IEA-rapport en PGR2020 moet ook van de Minister worden verwacht dat hij in zijn afweging betreft wat het risico is dat nieuwe gaswinning leidt tot *stranded assets* in Nederland of daarbuiten en wie de kosten daarvan zal dragen. Er worden wereldwijd immers teveel fossiele brandstoffen geproduceerd en dat brengt niet alleen aanzienlijke risico's met zich voor het klimaat, maar ook grote financiële (systeem)risico's.
39. Ook deze risico's zijn niet meegenomen in de besluitvorming ten aanzien van de voorgenomen gaswinning in Ternaard.

Jurisprudentie van de Afdeling

40. Afgelopen jaar deed de Afdeling een aantal uitspraken in beroepsprocedures tegen instemmingsbesluiten voor winningsplannen waarin de verhouding tussen gaswinning en klimaatbeleid aan de orde is geweest: op 1 april 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:938), op 26 augustus 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2048), 2 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2875), 23 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:3091) en op 31 maart 2021 (ECLI:NL:RVS:2021:660). In die zaken heeft de Afdeling besloten dat klimaatverandering niet met zich bracht dat de gaswinning die daar aan de orde was in strijd kwam met het planmatig beheer en gebruik van delfstoffen.
41. Dit betreft uitspraken over bestreden besluiten uit 2018 en 2019 en dus ruim vóór publicatie van de gezaghebbende rapporten die de Waddenvereniging e.a. hier aanhaalt. Er is daarom sprake van gewijzigde omstandigheden die in dit geval tot een andere uitkomst moeten leiden.
42. Alle uitspraken gaan uit van de aanname dat Nederland nu eenmaal voorlopig nog afhankelijk is van aardgas en eigen gasproductie in dat geval de voorkeur heeft. De mate waarin Nederland nog afhankelijk blijft van aardgas is echter geen gegeven en afhankelijk van het beleid van de Staat. Dat kan, zeker in het licht van het bovenstaande, ook leiden tot een andere afweging met betrekking tot het importeren van gas, voor zover daar vanuit klimaatperspectief al ruimte voor zou zijn. De Minister kan niet zomaar uitgaan van een voortzetting van het huidige beleid, nu een dringende noodzaak bestaat tot aanscherping daarvan.

Conclusie

43. Het bovenstaande leidt tot de conclusie dat de Minister de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen zou moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen.
44. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Klimaatverandering en het behoud van de Waddenzee voor huidige en komende generaties.

45. Het staat vast dat de impact van klimaatverandering op het waddengebied enkel zal toenemen. Eerder werd al geconcludeerd dat veel natuurwaarden in het gebied de afgelopen 50 jaar een negatieve trend laten zien. De impact die klimaatverandering op het gebied heeft zal deze negatieve trend op vele fronten versterken. Welke concrete maatregelen gaat de overheid nemen om de beschermde natuurwaarden in het waddengebied te behouden en te versterken, daarbij rekening houdend met de gevolgen van het deel van de klimaatverandering dat al niet meer te voorkomen is? Om dit te illustreren een voorbeeld waar maatregelen op zijn plaats lijken: Door de voor de nieuw aangevraagde gaswinning noodzakelijke extra zandsuppleties zullen vele in het kader van Natura 2000 als beschermd aangemerkte soorten bedekt raken en sterven. Die soorten maken onderdeel uit van beschermde habitat. Veel van deze soorten ervaren nu al de negatieve gevolgen van klimaatverandering en zullen dat in toenemende mate ondervinden. Zo warmt het zeewater steeds verder op en neemt de zuurgraad van het water toe. Hoe wordt dan alsnog de achteruitgang gestopt en het noodzakelijke herstel gerealiseerd?

Het ontbreken van draagvlak: een volwaardige regio of enkel wingewest?

46. Alle betrokken regionale overheden, provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, gemeente Noardeast Fryslân, hebben, ieder vanuit de aan hen toevertrouwde belangen, geadviseerd om niet in te stemmen met het winningsplan en geen vergunning te verlenen op grond van de Wet natuurbescherming.

De ministers hebben deze verplichte en welgemeende adviezen naast zich neergelegd zonder deugdelijke onderbouwing met zwaarwegende argumenten waarom deze gaswinning noodzakelijk zou zijn.

Er is dus geen enkel draagvlak voor deze winning in de regio. Hoe werkt het verlenen van toestemming voor gaswinning tegen de uitdrukkelijke wens in van de regionale overheden door in de regio? Wat betekent dit voor het draagvlak en vertrouwen vanuit de regio bij de ontwikkeling van toekomstige projecten? Schaadt de opstelling van de rijksoverheid niet het draagvlak vanuit de regio dat zo nodig is voor bijvoorbeeld het realiseren van komende projecten voor de energietransitie? Hoe verhoudt zich de verdeling van bevoegdheden tussen rijksoverheid en regionale overheden met betrekking tot het behalen van de vanuit Europese regelgeving gestelde doelen op het gebied van natuur en milieu? Wie heeft de regie over bijvoorbeeld het behalen van de Natura-2000 doelen?

Beheerautoriteit: doel natuurkwaliteit verbeterend natuur een sturend instituut?

47. Op 1 maart 2020 is de beheerautoriteit Waddenzee van start gegaan.²¹ Doel hiervan is te komen tot beter samenhangend beheer van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee op het gebied van natuur-, vis- en waterbeheer. Het beheer en het beleid van de wadden is heel versnipperd. Vele overheidsorganen spelen een rol bij de bescherming van het gebied, maar echte regie ontbreekt. Wat is de rol van de beheerautoriteit binnen deze vergunningverlening? Als de beheerautoriteit geen zeggingskracht heeft binnen het proces van vergunningverlening in het waddengebied, en deze in het bijzonder, wat is dan haar rol? Wat gaat de minister doen met de vragen die de beheerautoriteit in haar brief van 17 juni 2021 aangaf richting het ministerie van LNV?

---

²¹ Jaarplan 2021 Beheerautoriteit Waddenzee, (<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021D09719&did=2021D09719>)

De kwestie van het kunnen en moeten weigeren van de toestemmingen voor gaswinning

48. De minister van EZK heeft richting de Tweede Kamer aangegeven dat de regering de gevraagde toestemmingen niet kan weigeren, en geen mogelijkheden heeft om de plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee te blokkeren.
49. Het van Rijkswegge gebezigde argument dat de Mijnbouwwet en/of de Wet natuurbescherming dwingen tot instemming respectievelijk vergunningverlening is onjuist. Eerder in deze zienswijze hebben wij vastgesteld dat de minister op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b),(c) en (d) de instemming moet weigeren. Hieronder gaan we kort in op enkele andere regelgeving die verplicht tot het weigeren van desbetreffende instemmingen en toestemmingen. Opgemerkt kan worden dat dit slechts enkele voorbeelden betreft en zeker niet een uitputtende lijst is.
50. Waddenvereniging e.a. zijn van oordeel dat de minister van EZK de bestaande winningsvergunning uit 1969 moet intrekken of wijzigen. Art. 21 Mijnbouwwet (hierna Mbw) biedt de mogelijkheid tot intrekking van de winningsvergunning. In de toelichting bij het amendement op art. 21 Mbw staat: *'De indieners beogen hiermee nieuwe gaswinningsprojecten op de waddeneilanden, in de Waddenzee, het Werelderfgoedgebied en in de aan de Waddeneilanden grenzende Natura 2000 gebieden onmogelijk te maken.'* Dit roept de vraag op in hoeverre de minister met deze onderliggende bedoeling rekening heeft gehouden? Had de minister niet op grond van art 32 b Mbw het concessiegebied moeten verkleinen? Er hebben immers in het betrokken deel gedurende een periode van de voorafgaande twee kalenderjaren geen significante activiteiten met betrekking tot opsporen of winnen van koolwaterstoffen plaatsgevonden. Nu bij het Ternaard veld zeker al sinds de jaren 80 geen activiteiten zijn geweest, werpt de vraag zich op of de minister niet, mede gezien de wens van de Kamer, over (had) moet (en) gaan tot het verkleinen van het concessiegebied?
51. De Wet natuurbescherming (hierna:Wnb) kent geen limitatieve opsomming van weigeringsgronden. Dit houdt in, dat de minister beleidsvrijheid heeft om de vergunning te weigeren zelfs als – wat in dit geval niet zo is – er geen wezenlijke aantasting van de natuurwaarden of significantie van de effecten plaatsvindt.

52. Waddenvereniging e.a. verwijzen ten overvloede naar het op 5 oktober jl. verschenen advies van de Waddenacademie²² en verzoeken dit advies als ingevoegd te beschouwen en mee te nemen in de reactie op deze zienswijze.

Vereiste wetenschappelijke zekerheid dat er geen schade optreedt ontbreekt

'De gemeten trend in het areaal wadplaten sinds 2010 is licht negatief'²³

'.. dit leidt tot nadere studie met als doel de trend en de mogelijke rol van bodemdaling door gaswinning daarin te begrijpen. De komende jaren zal dit onderzoek doorgaan.'²⁴

53. Waddenvereniging e.a. gaan hierna eerst in op de door de Habitatrictlijn en Wet natuurbescherming vereiste van voorafgaande wetenschappelijke zekerheid. Vervolgens maken we een aantal opmerkingen over de Hand aan de kraan (hierna Hadk)-systematiek, waarna we ingaan op de invulling van de verschillende elementen van het Hadk-principe, gevolgd door overige opmerkingen over de voorgestelde besluiten.
54. Gelet op met name het voorzorgsbeginsel moet ervan uitgegaan worden dat een plan of project significante gevolgen kan hebben wanneer het op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zake niet valt uit te sluiten dat het plan of project de instandhoudingsdoelstellingen van de betreffende gebieden in gevaar brengt.²⁵ Deze wetenschappelijke zekerheid dient voorafgaand aan het verlenen van toestemming te worden verkregen. Het citaat hierboven illustreert dat 14 jaar na de verlening van de toestemming voor de gaswinning (in 2006) er nu toch (nog steeds) onzekerheden blijken te zijn over de gevolgen van gaswinning, en dat de resultaten van 14 jaar monitoren nu aanleiding zijn tot verder onderzoek naar de geconstateerde negatieve trend in de ontwikkeling van het wadplaatareaal en de relatie met bodemdaling door gaswinning.

²² Juridisch advies inzake het Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard), 5 oktober 2021.

²³ Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

²⁴ Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

²⁵ Zie bijvoorbeeld ABRvS 15 september 2021, ECLI:NL:RVS:2021:2085, r.o. 5.2.

Hoe dit zich verhoudt met de vereiste voorafgaande wetenschappelijke zekerheid dat er geen aantasting zal plaatsvinden van de natuurlijke kenmerken van het gebied is Waddenvereniging e.a. een raadsel. Er zijn meer nieuwe inzichten na 14 jaar gaswinning onder de Waddenzee. Zoals de 'nieuwe inzichten' omtrent het door ingenieur Houtenbos in 2007 bij de Raad van State²⁶ aangekaarte na-ijleffect. De Raad van State ging uit van de juistheid van de conclusies van het RIKZ rapport van 14 juni 2004. Hierin werd geconstateerd dat na-ijleffecten gering zouden zijn, en werd als voorwaarde gesteld dat zowel bodemdaling als zeespiegelstijging nauwkeurig zouden moeten worden gevolgd.²⁷In het deskundigenbericht werd geconstateerd dat de na-ijling binnen 1,5 -3 jaar tot nul zou afnemen. Pas in 2017 volgde de erkenning dat de beweringen van Ingenieur Houtenbos in 2007 correct waren en die van het RIKZ onjuist. In de LTS-studie werd onomstotelijk aangetoond dat een significante na-ijling van de bodem voor een periode van meerdere decennia hoogstwaarschijnlijk zal optreden.²⁸

55. Dit zijn slechts twee voorbeelden van voortschrijdend wetenschappelijk inzicht door de jaren heen. Geconcludeerd kan worden dat de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid voor het toestaan van de waddengaswinning in 2007 eigenlijk ontbrak, en dat de nieuwe wetenschappelijke inzichten, die nagenoeg één op één van toepassing zijn op de nu ter inzage liggende concept toestemmingen voor nieuwe gaswinning het onmogelijk maken te stellen dat er voorafgaand aan het verlenen van toestemming voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee wel wetenschappelijke zekerheid is van het uitblijven van aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied.

Schade door gaswinning is niet op voorhand uit te sluiten door middel van toepassing van de hand aan de kraan systematiek

56. Voor gaswinning onder de Waddenzee is de Hadk-systematiek geconstrueerd. Als de bodemdaling samen met de zeespiegelstijging onder de vastgestelde grens blijft waarbinnen het gebied kan ophogen door de aanvoer van zand en slib uit de Noordzee, dan wordt verondersteld dat er geen kans is op aantasting van de natuurlijke kenmerken. Het is echter niet uitgesloten dat zelfs als de waarden beneden de vastgestelde grens van de gebruikruimte blijven, er toch effecten op de natuur optreden.

²⁶ Raad van State, 29 augustus 2007, ECLI:NL:RVSBB2499 r.o. 2.16.5 en verder

²⁷ Iets wat met name voor de zeespiegelstijging onmogelijk is gebleken.

²⁸ Zie Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017

Voorbeelden van mogelijke effecten die niet worden beoordeeld binnen Hadk

Gemiddeld verlies van plaatareaal is niet een beoordeling van lokale effecten op korte en middellange termijn

57. Vast staat dat er afname van plaatareaal ten gevolge van de nieuwe gaswinning zal optreden. Onduidelijk is welk lokaal verlies aan plaatareaal en afname van droogvaltijd er binnen de bodemdalingscontour zal optreden, hoe de ontwikkeling door de jaren heen (vermoedelijk) zal zijn, en welke ecologische gevolgen daarvan te verwachten zijn. De systematiek van hand aan de kraan ziet enkel op een gemiddelde daling en gemiddelde aangroei over een volledig kombergingsgebied.

Verandering van sedimentsamenstelling en effecten op de ecologie

58. Ook is niet met wetenschappelijke zekerheid onderbouwd dat, zelfs als binnen de gebruiksruimte gebleven wordt, de sedimentsamenstelling niet verandert door bijvoorbeeld de extra zandsuppleties en de extra aanvoer van grote hoeveelheden zand vanuit de Noordzee. Wij vragen ons af welke wetenschappelijke onderbouwing er beschikbaar is waarmee wetenschappelijke zekerheid wordt verkregen dat de sedimentsamenstelling binnen de kombergingsgebieden niet verandert onder invloed van de gaswinning op zichzelf en in cumulatie met andere vergunde en niet vergunde activiteiten?
59. Het is essentieel om wetenschappelijke zekerheid te hebben dat de sedimentsamenstelling niet verandert. Een veranderende sedimentsamenstelling kan immers weer veranderingen van de soortensamenstelling van de bodem tot gevolg hebben, wat vervolgens weer gevolgen kan hebben voor bijvoorbeeld het voedselaanbod van vogels. In het kader van de bestaande gaswinning is onderzoek naar bodemdieren verplicht gesteld. Welke wetenschappelijke onderbouwing heeft dit over de periode 2006 tot 2021 opgeleverd om uit te sluiten dat deze verschuiving in soortensamenstelling van bodemdieren niet plaats vindt en niet plaats zal gaan plaats vinden?

Verlies van wadplaatareaal door de jaren heen

60. De theorie die ten grondslag ligt aan het opvullen van de door gaswinning veroorzaakte bodemdaling gaat uit van het eerst creëren van een groter volume binnen de betreffende kombergingen.

Simpel gezegd: door de bodemdaling ontstaat er meer ruimte in de Waddenzee, en dit zorgt ervoor dat er transport van extra zand vanuit de Noordzee op gang komt. Hiervoor wordt dus eerst de bestaande balans verstoord. Dit betekent dat er eerst een verdieping plaatsvindt, die ervoor zorgt dat extra zand wordt aangevoerd vanuit de Noordzee. Een duidelijke kwantificering van afname van wadplaatareaal ontbreekt. De enige kwantificering die wordt gegeven is gebaseerd op het verouderde zeespiegelstijgingsscenario en is zeker niet in lijn met de zeespiegelstijgingsscenario's die door het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee (hierna: adviescollege) worden geadviseerd.²⁹ Graag ontvangen we de geactualiseerde gegevens van de verwachte wadplaatareaal-ontwikkeling gebaseerd op de door de commissie geadviseerde randvoorwaarden voor zeespiegelstijgingsscenario's, inclusief achterliggende berekeningen hiervan. Wij vragen ons af welke afname van droogvallend plaatareaal worst case zal optreden binnen een periode van 1, 5, 7 en bijvoorbeeld 10 jaar na aanvang van de gaswinning, hoe deze verminderde hoeveelheid zich door de tijd heen ontwikkelt en welke ecologische gevolgen dit met zich meebrengt. In het MER wordt opgemerkt dat dit wegvalt binnen de natuurlijke dynamiek. Echter, er is niet alleen sprake van een (tijdelijke?) afname van wadplaatareaal door deze activiteit, maar ook sprake van afname van wadplaatareaal door bijvoorbeeld de bestaande gas- en zoutwinningen en diverse andere werkzaamheden in de Waddenzee. Verder valt ons op dat op de korte termijn gerekend wordt met een gemiddelde wadplaat-geul verdeling terwijl in het bodemdalingsgebied verhoudingsgewijs veel meer plaatareaal aanwezig is dan gemiddeld binnen het kombergingsgebied.

Hand aan de Kraan

61. Het principe van Hadk, dat is ontwikkeld ten behoeve van het Rijksprojectbesluit gaswinning onder de Waddenzee (hierna het Rpb) uit 2006, veronderstelt, dat als de natuurlijke sedimentatie de bodemdaling door de gaswinning en de zeespiegelstijging kan volgen er geen aantasting van de natuurlijke waarden van de Waddenzee zal plaatsvinden mits dit ook door intensieve monitoring wordt bevestigd en – bij dreigende aantasting – tijdig kan worden ingegrepen door de winning te verminderen of stop te zetten.

---

²⁹ 'De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p.23.

62. Bij het Rpb is dit uitgangspunt uitgewerkt. Die uitgangspunten zijn, naar wij begrijpen, onverkort van toepassing op de huidig voorgestelde besluiten. Alle elementen binnen het Hadk-principe zullen dan ook uitgaande van hun worst case scenario's binnen de vastgestelde gebruiksruimte moeten passen, en daarbij kan niet uitgegaan worden van gemiddelde scenario's, zoals bij diverse ter inzage gelegde stukken het geval is. Zo kan het niet zo zijn, dat bij het voldoen aan de vereiste wetenschappelijke zekerheid bij één onderdeel, bijvoorbeeld sedimentatie, de wetenschappelijke zekerheid bij de andere onderdelen minder zeker hoeft te zijn. De reactie op de vier onderdelen van de Hadk, sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling (inclusief na-ijl) en monitoring, volgen hierna.

Onderdeel 1: Hadk: sedimentatie

63. In 2006 is voor de sedimentatiesnelheid een veilige ondergrens vastgesteld van 6 mm/jr voor het Pinkegat, dit ondanks de ook toen al door sommige wetenschappers van onder andere het Waterloopkundig Laboratorium (nu Deltares) bepleitte hogere grens. Handhaven van die ondergrens van 6 mm/jr blijft noodzakelijk ook al wordt er vanuit dezelfde hoek opnieuw gepleit voor een hogere ondergrens. Terzijde merken de Waddenvereniging e.a. op, dat voor het Borndiep geen veilige grens is vastgesteld en dat ten onrechte in de passende beoordeling (PB) en het winningsplan uitgegaan is van 5 mm/jr³⁰. Deze 5 mm/jr als sedimentatiesnelheid is nergens onderbouwd. Tevens verwijzen wij wederom naar de uit de monitoring geconstateerde negatieve trend van de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal. Als de sedimentatie significant hoger ligt dan de veroorzaakte bodemdaling, zoals deze door NAM wordt gesteld, dan zou een ophogend kombergingsgebied in lijn der verwachtingen liggen.
64. Bij de toepassing van Hadk dient er rekening mee te worden gehouden, dat de sedimentatie vertraagd reageert op het door de bodemdaling toenemende verschil tussen de gemiddelde zeespiegel en de bodem. Nergens blijkt uit, dat bij het beoordelen van de effecten op de natuur hiermee rekening is gehouden. Er wordt enkel gekeken naar de gemiddelde sedimentatie over 19 jaren. Die 19 jaren is te lang om nog tijdig in te kunnen grijpen door vermindering of stoppen van de winning.

---

³⁰ PB blz. 42

65. Het adviescollege³¹ stelt weliswaar een andere benadering voor de sedimentatiegrens voor op basis van de verdrinkingsgrens, maar dat is voor de onderhavige besluitvorming niet toepasbaar, ook al omdat het adviescollege dit koppelt aan een andere benadering van de Hadk als geheel. Daarvoor is nader onderzoek noodzakelijk. Ook het rapport van Deltares³² over de verdrinkingsgrens kan om dezelfde redenen geen aanleiding geven om van een andere waarde uit te kunnen gaan.
66. Er zijn onzekerheden ten aanzien van de sedimentatie waar de wetenschap tot op heden onvoldoende antwoord op heeft gegeven. Wij wezen hier eerder ook al op. Ten eerste is onduidelijk of de extra zandsuppleties als gevolg van de bodemdaling verschil veroorzaakt in de bodemsamenstelling met een andere verdeling van grote (zand) en kleinere (slib) fracties en de mogelijke gevolgen daarvan voor de natuurwaarden. Ten tweede blijkt uit de monitoring tot nu toe, dat het plaatareaal van de betrokken kombergingen Pinkegat en Zoutkamperlaag waaronder de bestaande gaswinningen plaatsvinden, gelijk blijven en afnemen terwijl in het algemeen wordt aangenomen dat het sedimentatievolume toeneemt. Is het vooral het sublitoraal dat de extra sedimentatie opneemt?

Onderdeel 2: Hadk: zeespiegelstijging

NAM: 'Een van de vragen is of, wanneer zo'n extreem scenario³³ voor zeespiegelstijging werkelijkheid wordt, het HAK-principe in voldoende mate werkt, gegeven het na-ijleffect van diepe bodemdaling.'³⁴

67. Het bovenstaande citaat is uit 2019. Inmiddels is het scenario, waarnaar de NAM in het bovenstaande citaat naar verwijst door de ontwikkeling in wetenschappelijke inzichten over te verwachten zeespiegelstijging helaas niet meer als extreem te duiden maar eerder als een realistische mogelijkheid.

³¹ Rapport van het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, omgaan met onzekerheden, 5 januari 2021, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

³² Deltares, Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingsnelheid voor verdringing in de Nederlandse Waddenzee, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

³³ DE afsmelting van Antarctica zoals die in bepaalde studies voorspelt wordt, zie p. 6 Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019.

³⁴ Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019, p.7.

68. Waar de snelle wetenschappelijke ontwikkeling op het terrein van de ontwikkeling van mondiale zeespiegelstijgingsscenario's een steeds grimmiger en sterkere zeespiegelstijging voorspellen en modelleren, kan voor de beleidsmatig vastgestelde zeespiegelstijgingsscenario's voor het vaststellen van de gebruiksruimte voor de gaswinning een tegengestelde trend worden geconstateerd. Bij elk nieuw scenario worden de verwachtingen op onrealistische wijze naar beneden bijgesteld.
69. Zowel in de bijlage bij het winningsplan³⁵ als in het ontwerp voor het instemmingsbesluit³⁶ is sprake van een advies van TNO van 18 december 2020. Dit relevante advies is niet bij de ter inzage gelegde stukken gevoegd. Dit advies is evenmin anderszins openbaar gemaakt. De Waddenvereniging e.a. zijn wel bekend met een advies van de Universiteit Utrecht over de zeespiegelstijging van 18 december 2020³⁷, hierna het advies UU.
70. Voorover is na te gaan zonder kennis van het advies van TNO zijn de NAM in het aangepaste winningsplan³⁸ en de minister in het ontwerp voor de instemming uitgegaan van een zeespiegelstijging van 2,4 mm/jr vanaf heden tot 2026 (beleidsscenario) en daarna een lineair toenemende zeespiegelstijging tot 4,5 mm/jr in 2050 (richtscenario). Deze benadering voldoet niet aan de uitgangspunten van het Rpb en is evenmin in overeenstemming met de vereisten van de Wet natuurbescherming (Wnb) en de Habitatrichtlijn, in het bijzonder artikel 6, lid 3 en het daar in besloten voorzorgbeginsel. De kans dat de gehanteerde waarden worden overschreden is – per definitie – 50% en dat voldoet geenszins aan de vereiste wetenschappelijke zekerheid. Het adviescollege adviseert om voor het beleidsscenario rekening te houden met de onzekerheden in de definitie van het beleidsscenario.
71. Het advies UU geeft voor de snelheid van de zeespiegelstijging in het beleidsscenario een onzekerheidsmarge van $\pm 1,5$ mm/jr (met een zekerheid van tweemaal de standaardafwijking, zodat de kans op overschrijding ca. 2,5% is), ondanks dat de gemeten zeespiegel langs de Nederlandse kust een snellere stijging nog niet of maar beperkt signaleren. Door op geen enkele wijze rekening te houden met deze onzekerheidsmarge voldoet het aangepaste winningsplan en de goedkeuring niet aan de uitgangspunten voor Hadk en de vereiste voorzorg die daarbij hoort.

---

³⁵ Notitie van de NAM 'Actualisatie en toelichting winningsplan' als bijlage gevoegd bij het winningsplan, zie pagina 1.

³⁶ Blz. 12.

³⁷ Advies beleids- en richtscenario relatieve zeespiegelstijging Waddenzee, 18 december 2020, Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218.

³⁸ Die aanpassing is te vinden in de notitie die aan het winningsplan is toegevoegd.

72. De onzekerheid over de zeespiegelstijging op langere termijn (na 2030) is nog veel groter dan de toch al grote onzekerheid voor de kortere termijn. Immers, het is onzeker welk klimaatscenario zal worden gerealiseerd ondanks de afspraken in het akkoord van Parijs en het is buitengewoon onzeker, vooral door onzekerheid over de ontwikkelingen op Antarctica, welke snelheid van zeespiegelstijging daarvan het gevolg kan zijn. Het advies UU gaat daarom voor 2050 uit van een snelheid van 4,5 mm/jr met een onzekerheidsmarge van 3,0 tot 6,2 mm/jr (met een onzekerheidsmarge van 5%). Overigens is in het aangepaste winningsplan en de ontwerpen ten onrechte aangenomen, dat de snelheid van de zeespiegelstijging tussen 2026 en 2040 eenparig toeneemt, terwijl het advies UU stelt dat geen enkele uitspraak gedaan kan worden over het verloop van de zeespiegel tussen 2026 en 2040.
73. Het adviescollege adviseert om voor de langere termijn rekening te houden met een klimaatscenario, inclusief de onzekerheidsband, en van daaruit de zeespiegelstijging te benaderen. In het aangepaste winningsplan en de goedkeuring is ook met deze onzekerheden op geen enkele wijze rekening gehouden. Zowel de adviezen van de UU als de adviezen van het adviescollege leggen de ministers in de ontwerpbesluiten naast zich neer. Het adviescollege adviseert om voor Hadk hogere waarden te hanteren voor het richtscenario dan de afgelopen vijf jaar en om korte termijn (tot 20 jaar) variabiliteit mee te nemen.
74. In oktober verschijnt van het KNMI het klimaatsignaal naar aanleiding van de recente rapporten van het IPCC. In dat klimaatsignaal zullen ook nieuwe prognoses van de zeespiegelstijging worden opgenomen. Deze informatie mag niet achterwege blijven bij een eventuele beslissing over de gaswinning Ternaard. In verband met de voortdurende bodemdaling na stopzetten van de gaswinning (na-ijleffect), waarover hierna meer, is een termijn van vijf jaren voor het beleidsscenario te kort. Immers, de kans op een substantiële na-ijl van meer dan vijf jaren is meer dan aannemelijk weten we sinds de LTS-onderzoeken.

Onderdeel 3: Bodemdaling en na-ijl

NAM 2013: 'We've lost predictive power'³⁹

75. Bovenstaande uitspraak werd door de NAM gedaan jaren nadat de gaswinning onder de Waddenzee en decennia nadat de gaswinning bij Ameland vergund was.

³⁹ NAM 2013 ,presentation Anomalous Time Dependent Subsidence, Antony Mossop (https://www.waddenacademie.nl/fileadmin/inhoud/pdf/03-Thema_s/Geowetenschap/Bodemdaling/03-NAM-research-program.pdf) NAM, Antonie Moshop

Uit de monitoring blijkt dat de bodemdaling in de afgelopen jaren binnen de gebruiksruimte is gebleven, maar het had ook heel anders kunnen verlopen en kan in de toekomst heel anders verlopen. Eerder merkten Waddenvereniging e.a. al op dat met de kennis van nu, duidelijk is geworden dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid die er moet zijn voor toestemming verleend wordt voor een activiteit in Natura 2000-gebied niet aanwezig was en is.

76. Bij gaswinning probeert men op diverse onderdelen de toekomst te voorspellen, maar ontbreekt veel fundamentele kennis die noodzakelijk is voor een betrouwbare voorspelling. Zo is bij bodemdaling nog steeds niet duidelijk welke factoren sturend zijn, waardoor met zekerheid voorspellen niet lukt. Er is zelfs na het jarenlange LTS-onderzoek niet duidelijk geworden welke processen nu precies sturend zijn in de ondergrond bij het veroorzaken van bodemdaling. Nog steeds is er geen model ontwikkeld dat de bodemdaling met zekerheid kan voorspellen. In de M&R 2018 wordt aangegeven dat er nog substantiële onzekerheden zijn.⁴⁰ Dit is ook herkenbaar bij de gaswinning in Groningen. Zelfs nu de winning daar al significant is teruggebracht, nog steeds kan niemand precies voorspellen hoe het veld zich de komende decennia precies zal gaan gedragen.
77. Uit het ter inzage gelegde winningsplan en het ontwerp-instemmingsbesluit blijkt, dat de effecten op de bodem van de gaswinning bij Ternaard ook hoogst onzeker zijn. Er is grote onzekerheid over het gedrag van de breuken en er is onzekerheid over het gedrag van de verschillende compartimenten van het Ternaard-veld en de relatie met de aanliggende aquifers. Dit leidt in het aangepaste winningsplan tot zeer verschillende scenario's voor het verloop van de bodemdaling. Eigenlijk moet de conclusie zijn, dat op grond van de huidige kennis van de Ternaard-velden het dalingsgedrag onvoorspelbaar is. Zó onvoorspelbaar, dat het zelfs de vraag is of de gepresenteerde scenario's voor de bodemdaling rekening houdend met de vereiste voorzorg wel voldoende zekerheid bieden.
78. Het winningsplan geeft onder andere onzekerheden over de productie, over de begrenzing van de blokken, over de doorlatendheid van de breuken, over het gas-watercontact en over de relatie met de aquifers nabij de gasvoorkomens. Om te kunnen voldoen aan de eisen van Hadk, namelijk de wetenschappelijke zekerheid dat de gebruiksruimte niet zal worden overschreden, zijn de onzekerheden te groot. Zelfs een serieuze 'worst-case' is vanwege de mate van onzekerheid niet realiseerbaar.

---

⁴⁰ Zie Gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen, resultaten uitvoering meet- en regelcyclus 2018, o.a. P13 en 28. Opgemerkt kan worden dat de remwegscenario's voor de waddengasvelden hier niet duidelijk in verbeeld zijn, zoals in de ter inzage gelegde stukken wordt gesuggereerd. Een duidelijke visualisatie van de remwegscenario's van alle waddengaswinningen tezamen in één grafiek zou welkom zijn.

79. In verband met de grote onzekerheid over het gedrag van deze velden stelt de toezichthouder, het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) voor om de winning te beperken tot aan de hydrostatische druk. Zelfs deze noodzakelijke, maar nog niet voldoende, beperking van het risico heeft de minister van EZK niet op willen nemen in het instemmingsbesluit. Daarmee zijn de risico's die genomen worden onverantwoord. Die risico's nemen onvoldoende af nu in het instemmingsbesluit bepaald is, dat de NAM slechts mag winnen volgens het midden-scenario voor de productie.
80. Nog grotere onzekerheid is er over de voortgang van de bodemdaling na het verminderen of stopzetten van de winning. Weliswaar hebben de onderzoeken (LTS) naar het Amelandvoorkomen nieuwe kennis opgeleverd maar zelfs dat leverde maar een beperkte passing op tussen de modelmatige benadering en de gemeten bodemdaling. We refereerden er hierboven ook al aan. Het leverde in ieder geval wel de notie op, dat de bodemdaling na het stoppen van de winning veel langer zal duren in de orde van decennia en met veel grotere snelheden, dan in 2006 bij het Rijksprojectbesluit werd verondersteld.⁴¹
81. Het is niet bekend of de methodiek zoals toegepast bij Ameland voldoende passende resultaten van de bodemdaling op langere termijn oplevert als gevolg van de grote onbekendheid met de parameters van het Ternaardvoorkomen. In het winningsplan heeft de NAM de bodemdaling niet verder voorspeld dan tot en met 2040. Nu de winning volgens dit plan tot het midden van de dertiger jaren kan duren en zoals gezegd de bodemdaling na het stoppen van de winning decennia kan duren zal ook de periode waarover de NAM in het winningsplan de bodemdaling prognosticeert zich veel verder in de tijd moeten uitstrekken tot enkele decennia na het voorgenomen einde van de winning. Immers, Hadk vereist niet alleen dat de gebruiksruimte nu niet wordt overschreden maar eist ook dat die gebruiksruimte in de verre toekomst niet wordt overschreden als gevolg van de gaswinning.
82. Hiervoor is al aangegeven, dat vanwege de lange duur van de na-ijl het ook noodzakelijk is om de periode waarover het beleidsscenario voor de gebruiksruimte zich uitstrekt langer te maken dan de nu gehanteerde vijf jaren.
83. Wat betreft de na-ijl wordt in het MER verwezen naar verouderde informatie uit de passende beoordeling gaswinning Waddenzee (ministerie EZ 2006)⁴² Hoewel de genoemde LTS studie niet specifiek op het nieuw te ontwikkelen veld bij Ternaard ziet, blijkt, zoals Waddenvereniging e.a. eerder al aangaven, uit deze studie dat volgens de nieuwste wetenschappelijke inzichten de conclusies uit de passende beoordeling over na-ijling van 2006 onjuist zijn.

⁴¹ Zie bijvoorbeeld Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017 figure 20

⁴² MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 35

Afhankelijk van hoe lang en hoeveel er uit een veld gewonnen is, zal er een voortgaande bodemdaling van meerdere millimeters per jaar zijn voor mogelijk meerdere decennia. Dit wordt ook door NAM zelf erkend. Zo vermeld NAM in haar evaluatie van de monitoring van de al bestaande gaswinning onder de Waddenzee dat:

*'Een naijleffect van ca. 0,5 mm per jaar blijft waarschijnlijk nog jaren aanwezig.'*⁴³

84. Omdat er nog steeds, na een jarenlang LTS-onderzoek, onbekend is wat nu precies de sturende fysische processen in de ondergrond zijn, is het betrouwbaar en nauwkeurig voorspellen van de bodemdaling onmogelijk. Wij verzoeken de minister om het SODM, als onafhankelijk toezichthouder, te verzoeken een grafiek aan te leveren waarin zij het in haar woorden 'ergst mogelijke bodemdalingsscenario' hebben weergegeven.⁴⁴ Hierbij zien wij graag de grafiek van alle doorgerekende scenario's en realisaties zijn ingevoegd en niet enkel de grafiek met de selectie van 27 scenario's, zoals die in het winningsplan is toegevoegd.⁴⁵

Onderdeel 4: Monitoring

'De Auditcommissie die de jaarlijkse rapportage van de NAM beoordeelt, geeft aan dat de monitoring van natuurwaarden nog altijd moeilijk als beslis-instrument is in te zetten. Na tien jaar ontwikkeling van het monitoringssysteem is dit een teleurstellende stand van zaken.'⁴⁶

85. Alhoewel op het moment van het verlenen van toestemming voldoende zeker moet zijn, dat er geen aantasting is van de natuurwaarden is, is het bij de gaswinning blijikbaar toegestaan om onzekerheden door monitoring achteraf te ondervangen. Het winningsplan en het eveneens ter inzage liggende monitoringsplan (bijlage D van de PB) gaat uit van het voortzetten van de huidige monitoring, zoals ingevoerd na de toestemming voor de winning van de velden Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen.

⁴³ Monitoring van de effecten van bodemdaling door gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie monitoring 2013-2019, p.7

⁴⁴ Advies SODM, p.3

⁴⁵ Wij bedoelen hier een grafiek vergelijkbaar met grafiek 22 van het Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017.

⁴⁶ Advies SODM, p.6.

Het monitoringsplan – dat overigens nog niet is goedgekeurd – mist een onderzoek naar de eventuele noodzaak tot uitbreiding van de monitoring nu de winning uit het Ternaardveld voorgenomen is.

86. Het adviescollege constateert dat bij de monitoring niet van alle beschikbare data gebruik wordt gemaakt en adviseert om meer gebruik te maken van recente inzichten, meettechnieken en analysemethoden meer gebruik te maken van metingen over de gehele wadden en normen te stellen voor overschrijding. Nergens uit de voorgenomen besluiten blijkt, dat deze adviezen ter harte zijn genomen terwijl dit wel (minimaal) noodzakelijk is om in voldoende mate te kunnen blijven beoordelen of de gaswinning geen significante effecten veroorzaakt of dreigt te veroorzaken.
87. Over de monitoring van het droogvallend wadplaatareaal kan nog het volgende worden opgemerkt. Het is bij de bestaande wadengaswinning na 14 jaar monitoren nog niet gelukt om het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren. Dit is niet zo gek, omdat de foutmarge van de Lidar metingen aan droogvallend wadplaatareaal jaar op jaar ongeveer 7 cm is, terwijl de hoogteafname ergens rond enkele millimeters per jaar zit. Het feit dat nu na 14 jaar een afnemende trend geconstateerd is, waarbij onduidelijk is welke rol de grote onnauwkeurigheid van de metingen hierbij heeft gespeeld, maken het onmogelijk om de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren en bijtijds in te grijpen. Verder kan opgemerkt worden dat het wadengebied een zeer dynamisch gebied is. Als iets niet meetbaar is, wil dat niet direct zeggen dat het geen (grote) gevolgen heeft. Zoals hiervoor is aangegeven is Lidar, de meetmethode voor het wadplaatareaal, lang niet nauwkeurig genoeg om jaar op jaar het droogvallend wadplaatareaal te monitoren. Daarmee is niet uitgesloten dat significant negatieve effecten optreden terwijl de metingen dit vanwege de aan de techniek inherente onnauwkeurigheid dit niet waarnemen.
88. Het idee van monitoring met een hand aan de kraan is achterhaald. Door de decennialange na-ijl kan de gaswinning van vandaag de drijvende kracht zijn achter bodemdaling die over tientallen jaren optreedt. Zelfs als de kraan wordt dichtgedraaid gaat de bodemdaling nagenoeg met onverminderde snelheid nog tientallen jaren door. Je kunt het meten, je kunt het monitoren, maar je kunt er niets meer tegen doen.

Conclusie Hadk

Adviescollege: ‘De rigide eis van 100% zekerheid dat de gebruiksruijnte niet mag worden overschreden kan niemand wetenschappelijk gezien waar maken.’⁴⁷

89. Sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling en monitoring van de gaswinning uit de velden Ternaard zoals voorgesteld, leidt tot de conclusie, dat de onzekerheden bij alle onderdelen gezamenlijk zó groot zijn, dat niet met wetenschappelijke zekerheid voldaan kan worden aan de eis, dat de gebruiksruijnte niet mag worden overschreden.
90. Uit figuur 11-4A blijkt, dat ook bij beperking van de productie volgens het midden-scenario de bodemdaling de grens van de gebruiksruijnte benadert. Daarbij is in die figuur geen enkele rekening gehouden met onzekerheden bij de zeespiegelstijging, zoals opgenomen in het advies UU en is evenmin de bodemdaling na het stoppen van de winning (na-ijl) volledig meegerekend.
91. Als rekening zou worden gehouden met de onzekerheidsmarges die in het advies UU zijn opgenomen, namelijk een snelheid van de zeespiegelstijging 2,4 +/- 1,5 mm/jr tot 2026 en 4,5 mm/jr in 2050 met een ondergrens van 3 mm/jr en een bovengrens van 6,2 mm/jr dan overschrijven tot 2040 tenminste 24 van de 27 voorspelde bodemdalingen op enig moment het meegroeivermogen en overschrijven vanaf 2040 alle voorspellingen het meegroeivermogen.
92. De conclusie is dan ook, dat op grond van de Hadk voor deze winning geen instemming of een vergunning op grond van de Wnb kan en mag worden verleend.

Diverse constatering en in relatie tot de ter inzage liggende stukken

Project

93. In de PB is terecht aangenomen, dat de (extra) zandsuppletie en behoefte van de gaswinning onderdeel is van het project. Het is echter geen onderdeel van de gaswinning zelf, zodat beoordeeld zal moeten worden of die zandsuppleties een mitigerende of compenserende maatregel zijn. Die beoordeling ontbreekt echter in de PB. In het laatste geval, als de extra zandsuppletie als compenserende maatregel moet worden aangemerkt, zal in de PB ook een onderzoek naar alternatieven en dwingende redenen van groot openbaar belang (de zogenaamde ADC-toets) moeten bevatten. Die toets ontbreekt in ieder geval.

---

⁴⁷ ‘De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p. 17 voetnoot 21.

94. Vele hectares beschermde onderwaternatuur in het ene beschermde natuurgebied zullen bedekt worden onder een dikke laag zand om gaswinning onder een ander beschermd natuurgebied mogelijk te maken. De effecten van dergelijke omvangrijke zandsuppleties ontbreekt geheel.

In het MER wordt op gemerkt dat significant negatieve effecten van winning, transport en suppletie van zand op de habitattypen en soorten die beschermd zijn binnen het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone niet op voorhand kunnen worden uitgesloten.⁴⁸ Echter, zodra gaswinning in de Waddenzee aanvangt is volgens de systematiek suppletie wel noodzakelijk om significant negatieve effecten op de natuurwaarden door de gaswinning binnen Natura 2000-gebied Waddenzee te voorkomen.

95. Wat betreft suppleren wordt verder een valse vergelijking gemaakt met de nationaal te suppleren hoeveelheid in vergelijking met de hoeveelheid die gesuppleerd moet worden in het kader van de zandsuppleties. Echter, een vergelijk met de hoeveelheden die gesuppleerd zijn in de afgelopen jaren ter behoud van de basiskustlijn van de eilanden (exclusief de hoeveelheden die voor de bestaande waddengaswinningen gedaan worden) ontbreekt geheel. Opgemerkt kan worden dat de MER verouderd is omdat er nog gesproken wordt over komende suppleties bij Ameland in de periode tot 2020⁴⁹. Het is belangrijk om voor het berekenen van de impact helder te hebben hoeveel extra zandsuppleties worst case plaatsvinden op welke locaties ter compensatie van de bodemdaling door de gaswinning. In de PB ontbreekt een beoordeling van de effecten van de extra zandsuppleties ten behoeve van de gaswinning Ternaard. Dit is in strijd van de Wnb en de Habitatrichtlijn.

96. Ook ontbreekt een beschouwing in de PB of deze extra suppleties nog wel mogelijk zijn in het kader van de verplichtingen van Nederland ten aanzien van het in stand houden van de Waddenzee als Natura 2000-gebied op grond van de artikelen 6, lid 1 en lid 2 van de Habitatrichtlijn. Op grond van die artikelen kan de plicht ontstaan om het totaal van de beschikbare suppletiecapaciteit volop in te zetten voor het behoud van de Waddenzee bij een toenemende snelheid van de zeespiegelstijging.

Cumulatie of death by a thousand cuts

‘Een reeks van gevolgen die op zichzelf beperkt zijn, kunnen in combinatie met elkaar significant zijn’⁵⁰

⁴⁸ P. 108 MER gasboring en gaswinning Ternaard.

⁴⁹ MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 29.

⁵⁰ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018, p.46

97. In de inleiding werd al gewezen op het feit dat veel natuurwaarden in de Waddenzee al 50 jaar gradueel achteruitgaan, ondanks het vele beleid en alle nationale en internationale beschermingsregimes die van toepassing zijn op de Waddenzee en het waddengebied. Een belangrijke oorzaak is ons inziens de impact van veel kleinere en grotere activiteiten die door de jaren heen toegestaan worden. Activiteiten waarvan bij sommige op zichzelf al niet uitgesloten kan worden dat er een kans is op significante effecten, zoals bij de onderhavige aanvragen voor gaswinning onder de Waddenzee, maar ook de vele activiteiten die op zichzelf geen grote impact hebben, maar juist door hun veelheid toch leiden tot grote effecten.
98. Op grond van de Wnb dient niet alleen naar de effecten van het project zelf maar ook naar de effecten van andere plannen en projecten gekeken te worden. Dat is maar zeer gedeeltelijk gebeurd in de PB. Er is wel een achttal activiteiten geïdentificeerd in de PB maar op geen enkele wijze is in de PB de relatie gelegd van deze activiteiten met de effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in relatie met de effecten op deze doelstellingen van het project gaswinning zelf. Sterker nog, de effecten van deze andere plannen en projecten op de instandhoudingsdoelstellingen worden niet eens genoemd. De effecten als gevolg van de uitvoering van de monitoring op die instandhoudingsdoelstellingen ontbreken ook in het cumulatieoverzicht. Diverse activiteiten die aangrijpen op dezelfde beschermde natuurwaarden binnen de relevante beschermde natuurgebieden ontbreken geheel in de opsomming, laat staan dat er een beoordeling heeft plaatsgevonden van hun gezamenlijke impact op de individuele beschermde natuurwaarden. Voor een juiste cumulatie dient gekeken te worden naar het geheel van de impact op beschermde natuurwaarden binnen bijvoorbeeld het gehele oppervlak van Natura 2000-gebied Waddenzee en dient niet enkel gekeken te worden naar het kombergingsgebied Pinkegat. Zelfs als we de onjuiste uitvoering van de cumulatieopgave volgen ontbreekt zelfs dan nog volgens deze onjuist uitgevoerde cumulatie de cumulatie in het Borndiep.
99. Wij willen in het verband van cumulatie specifiek verwijzen naar de memo van de Europese Commissie en de daarin gegeven handvaten voor het juist uitvoeren van een cumulatiebeoordeling en de daar genoemde illustratieve voorbeelden. Niet alleen dienen alle plannen en projecten (afgerond, goedgekeurd maar nog niet afgerond, of voorgesteld zijn) te worden meegenomen in de beoordeling. Ook dienen deze mogelijke cumulatieve gevolgen te worden beoordeeld op basis van deugdelijke referentiegegevens en niet alleen leunen op kwalitatieve criteria.⁵¹

---

⁵¹ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018 p.48

Stikstof

100. De emissie van stikstofverbindingen zijn een gevolg van het aanleggen van de winningsplaats, het boren van het boorgat en het affakkelen met de bijbehorende transporten. Daar komt de emissie van het gebruik van dit gas nog bij (en natuurlijk de CO₂-uitstoot hiervan). In het ontwerp van de Wnb-vergunning is aangenomen, dat al deze activiteiten op grond van de wijziging van het Besluit natuurbescherming (Bnb) per 1 juli 2021 zijn vrijgesteld van vergunningverlening. Die vrijstelling geldt in ieder geval niet voor het affakkelen. Bovendien is die vrijstelling zoals opgenomen in het Bnb in strijd met de Habitatrichtlijn.
101. De extra zandsuppletie is ook onderdeel van het project zodat de emissies die daar een gevolg van zijn ook moeten worden meegenomen in de berekening van de stikstofdepositie. Bij het ontbreken van exacte gegevens van tijd en plaats van deze suppleties zal dan van worst-case moeten worden uitgegaan. Omdat de zandsuppleties onderdeel van het project zijn en de effecten van het gehele project voorafgaand aan het verlenen van toestemming beoordeeld dienen te zijn, dienen de effecten van suppleties voorafgaand aan het verlenen van de toestemming in kaart gebracht te zijn. Inclusief de stikstofberekeningen.
Er wordt vermeld dat er een hoeveelheid van $1,76 \times 10^6 \text{ m}^3$ zand zal moeten worden gesuppleerd tot 2050. Ter vergelijking: Voor de suppleties rond Vlieland Oost en Vlieland Havenstrand diende een veel kleinere hoeveelheid zand gesuppleerd te worden⁵². Toch leverde deze suppletie al een significante stikstofdepositie op.
102. Overigens is de verwijzing op pagina 102 van de PB naar een notitie van RIVM volstrekt achterhaald na de uitspraken van de ABRvS van 19 mei 2019 over de PAS. Bij de aanvraag voor de Wnb-vergunning zit een bijlage (F) over 'verleasen' van NO_x van de offshore platforms K14-FA-01 en L09-FF-01. Onduidelijk is of dit 'verleasen' nu wel of niet wordt toegepast. De vergunning Wnb gaat daar niet op in. Voor zover de Habitatrichtlijn dit zou toelaten, kan dat 'verleasen' alleen ingezet worden als voor de platforms een nieuwe vergunning op grond van de Wnb wordt afgegeven waarin dit 'verleasen' is vastgelegd.
103. Uit de PB en het ontwerp voor de vergunning Wnb blijkt de zekerheid niet, dat er geen significante effecten kunnen zijn door de stikstofdepositie van dit project op zich, en zeker niet in samenhang met de depositie van andere plannen en projecten.

---

⁵² Passende beoordeling strandsuppletie Vlieland oost en havenstrand, 21 maart 2018 p.5 en p.18.

Tevens kan de vraag gesteld worden hoe het niet beoordelen van bijvoorbeeld de effecten van de stikstofdepositie door de verwijdering van de productielocatie en de benodigde zandsuppleties met het argument dat dit nu nog niet te berekenen is (waarom zou dit niet te berekenen zijn, er kan toch gewoon een worst case berekening gemaakt worden?) zich verhoudt met de juridische eis dat voorafgaand aan het verlenen van toestemming voor een project alle effecten moeten zijn beoordeeld. Het argument dat je nu nog niet alle effecten kan beoordelen kan toch enkel leiden tot de constatering dat eventuele toestemming pas verleend kan worden als alle effecten wel adequaat in kaart zijn gebracht en de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid is verkregen dat de effecten niet leiden tot een kans op significant negatieve effecten? Vergunningverlening in het kader van de Wet natuurbescherming is toch geen kopen op de pof?

Licht, geluid en andere verstorend

104. De productielocatie ligt op korte afstand (750 m) vanaf het Natura 2000-gebied Waddenzee. Ondanks dat de PB stelt, dat er geen negatieve effecten kunnen zijn door licht, geluid en dergelijke is dit niet verzekerd. Vooral de piekgeluiden kunnen verstorend zijn voor vogels die foerageren op de wadplaten vlak bij de kust. Bovendien is er geen rekening gehouden met binnendijks broedende of foeragerende vogels die deel uit maken van de populaties behorend bij de Waddenzee.

Aardbevingen

105. De kans op aardbevingen is weliswaar klein maar zeker niet nul. Over de mogelijke sterkte van een aardbeving door de gaswinning uit deze velden is zeer weinig bekend, zeker nu er zo veel onduidelijkheid is ten aanzien van het gedrag van dit veld, zoals hiervoor al is aangegeven. Over de gevolgen voor de natuur van een aardbeving in het wadengebied is eveneens zeer weinig bekend, ondanks dat de aardbevingen van het Slochterenveld ook effecten gehad moeten hebben op de oostelijke Waddenzee. Door deze optelsom van onzekerheden is onduidelijk in welke mate aardbevingen effecten kunnen hebben op de Waddennatuur. Noch de aanvraag Wnb noch de PB gaan hierop in. Enkel het SODM geeft in haar advies aan dat aardbevingen van een magnitude van maximaal 3,7 mogelijk zijn, en dat er kans is op schade aan gebouwen.

Door niet in te gaan op mogelijke effecten voor de natuur zijn de aanvraag Wnb en PB onvolledig en zijn niet alle mogelijke effecten op het Natura 200-gebied beoordeeld.

Omgevingsvergunningen

106. Er liggen drie ontwerpen voor omgevingsvergunningen ter inzage. Twee op grond van de coördinatierregelen van de minister van EZK en de derde van de gemeente Noardeast Fryslân. De laatste vergunning betreft alleen een vergunning voor de ontsluiting op de N358.

De omgevingsvergunning Ternaard is onvolledig getoetst aan de Wabo, zoals gewijzigd per 1 januari 2017 samen met de wijziging van de Mijnbouwwet (Stb 2016, en is in strijd met de bouwverboden Waddenzee.

Vaste land, kwelders

107. De gaswinning uit de Ternaard-velden heeft grote negatieve effecten op de vast wal van Fryslân en de aanliggende kwelders van de Waddenzee.

Voor de vaste wal en de kwelders geldt niet, in tegenstelling tot de Waddenzee, dat de bodemdaling door sedimentatie kan worden gecompenseerd. De bodemdaling is dus onafwendbaar en niet compenseerbaar met alle negatieve gevolgen van dien. Negatieve effecten die er nu al zijn, zoals toenemende verzilting worden versterkt. In samenhang met de toenemende zeespiegel levert dat grote nadelen op voor het gebruik van het achter de dijken liggende land. Het watersysteem wordt eveneens ontregeld. Dit watersysteem zal nimmer hersteld kunnen worden van de gevolgen van deze bodemdaling.

Het is ook niet ondenkbaar, zoals het SODM ook aangeeft, dat als gevolg van de bodemdaling schade ontstaat aan gebouwen. Alles afwegende horen beperkte belangen van deze extra gaswinning niet te prevaleren boven de belangen van de bewoners en de regionale overheden, zoals de gemeente, Wetterskip en provincie Fryslân.

108. De bodemdaling van de kwelders kan leiden tot aantasting van de natuurwaarden op die kwelders. Alhoewel de kwelders niet groot zijn in het getroffen gedeelte van de kust zijn ze daar juist wel zeldzaam en dus voor de natuur in die omgeving extra belangrijk. Daarmee is bij de beoordeling in de PB onvoldoende rekening gehouden.

Conclusie

In het geval van de voorliggende plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee kan schade aan het gebied niet worden uitgesloten, en is ze zelfs waarschijnlijk.

De onzekerheden over de bodemdaling van deze winning, de toenemende snelheid van de stijging van de zeespiegel, de onmogelijkheden om op basis van monitoring bij te sturen zijn inmiddels zo groot dat het Hadk-principe voor de Waddenzee niet (meer) verantwoord kan worden toegepast. Er bestaat daardoor geen wetenschappelijk zekerheid dat de natuurlijke waarden van de Waddenzee niet worden aangetast. Voor een adequate bescherming van de natuur van de waddengebied zal dan ook door het bevoegd gezag moeten worden geconstateerd dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid niet aanwezig is.

Het niet toestaan van deze nieuwe gaswinning zal recht doen aan de sinds 1971 gemaakte afspraken, neergelegd in internationale en nationale beschermingsregimes. Het kan een eerste stap zijn van de Nederlandse overheid richting een duurzame bescherming en een duurzaam herstel van de natuur van het waddengebied.

Ook klimaatverandering is een argument waarom voor de aangevraagde activiteit geen toestemming mag worden verleend. Zo kan specifiek binnen de kaders van de Mijnbouwwet de toestemming niet verleend worden. De Minister zou de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Uiteraard zijn wij bereid om vragen over de zienswijze te beantwoorden, en eventuele onduidelijkheden toe te lichten. We verzoeken de minister om ons in het geval van gewijzigde omstandigheden/nieuwe inzichten de mogelijkheid te bieden om onze zienswijze aan te vullen. Wij zijn en blijven echter overtuigd dat gaswinning binnen de bestaande juridische kaders niet toegestaan kan worden.

Wij hopen echter dat de overheid niet alleen deze toestemming niet verleent omdat dit vanuit juridisch oogpunt niet mogelijk is, maar dat zij tevens tot het inzicht komt dat er een andere benadering noodzakelijk is, als we de unieke waarden van het Werelderfgoed Waddenzee daadwerkelijk willen behouden.

We hopen dat de discussie rondom de gaswinning in de Waddenzee tot hernieuwde inzichten over het belang van het beschermen van natuur en het tegengaan van gevaarlijke klimaatverandering zal leiden.

Het niet toestaan van deze vergunning kan bovendien het punt markeren waarop de Nederlandse staat in bredere context kiest voor een serieuze aanpak van de klimaatproblematiek en het voortgaande biodiversiteitsverlies.

Met vriendelijke groet,
mede namens Urgenda,

Bijlage 1

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[REDACTED]

Verzonden: 10/6/2021 4:09:24 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus 2166
Huisnummer: -
Postcode: 3800 CD
Woonplaats: Amersfoort
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Natuurmonumenten

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie de bijlage met de zienswijze van Natuurmonumenten

84092264_6930987_Natuurmonumenten_zienswijze_ontwerpbesluiten_gaswinning_Ternaard.docx

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie de bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie de bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie de bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie de bijlage

Aan Ministers van EZK, LNV, I&W en BZK,
DB Wetterskip Fryslan en B&W Noardeast-Fryslân
Bureau Energieprojecten
Postbus 111
9200 AC Drachten

Datum 6 oktober 2021
Behandeld door [REDACTED]
Telefoonnummer [REDACTED]
Natuurgebied Waddenzee
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard

Geachte ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK), Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), minister van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân en College van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân,

Natuurmonumenten dient hierbij een zienswijze in naar aanleiding van de publicatie op vrijdag 27 augustus van de ontwerpbesluiten¹ ten behoeve van de gaswinning van het voorkomen Ternaard onder de Waddenzee door de NAM. Deze zienswijze is gebaseerd op de door de Waddenvereniging ingediende zienswijze,

Het waddengebied en haar bescherming

IUCN: *'NOTING that the Wadden Sea is one of the shallowest coastal areas in the Netherlands and therefore extremely vulnerable to the effects of climate change among which are rises in seawater temperature and sea level'*²

IUCN: *'REQUESTS the government of the Netherlands to withdraw the draft permit for fossil fuel mining in recognition of the global need to protect and preserve the Wadden Sea as a UNESCO World Heritage Site, a critical stop-over in the East-Atlantic Flyway, as well as the global need to prevent damage to critical habitats from greenhouse gas emissions'*³

---

¹ Instemming winningsplan, Instemming meetplan, Vergunning Wet natuurbescherming, Rijksinpassingsplan, Omgevingsvergunningen, Vergunningen en meldingen Waterwet.

² <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

³ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 2 van 27

1. De Waddenzee is een uniek natuurgebied. Dat vindt niet alleen Natuurmonumenten, dit is een mondiaal erkend feit.
2. Vanwege zijn unieke geologische en ecologische waarden staat de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst van Unesco. Nergens anders ter wereld bestaat er zo'n dynamisch landschap met een veelheid aan leefgebieden die gevormd zijn door wind en getijden. De biodiversiteit op wereldschaal is afhankelijk van de Waddenzee. In het kader van de Trilaterale Waddenzee Samenwerking dragen Denemarken, Duitsland en Nederland samen de verantwoordelijkheid voor het behoud van dit onvervangbare ecosysteem, ten behoeve van de huidige en de toekomstige generaties.⁴
3. Het gebied is niet alleen erkend als Unesco Werelderfgoed maar vindt tevens bescherming onder diverse nationale en internationale wetgeving en verdragen. Het is een triest feit om te moeten concluderen dat, **50! jaar** na het sluiten van het Ramsar verdrag op 2 februari 1971, de natuur in het waddengebied nog steeds niet effectief beschermd wordt. Vele natuurwaarden gaan al decennialang gradueel achteruit. Onze stellige overtuiging is dat dit veroorzaakt wordt door grotere en kleinere menselijke activiteiten in en buiten het gebied. Wij constateren dat door de jaren heen steeds meer activiteiten worden toegestaan in het gebied. In het algemeen wordt elk van deze activiteiten wordt als niet of nauwelijks schadelijk beoordeeld. Toch moet na 50 jaar natuurbescherming de trieste balans opgemaakt worden dat veel natuurwaarden er steeds (een beetje) slechter voor staan. Zo is bijvoorbeeld de kraamkamerfunctie voor vis van de Waddenzee sinds de jaren 80 afgenomen⁵ en is voor trekvogels bij een grote meerderheid van de gemonitorde soorten sprake van een afname op lange termijn,. Daarbij kan opgemerkt worden dat de oorzaak van die afname vermoedelijk in de Waddenzee zelf ligt.⁶ Om de voortgaande achteruitgang te stoppen zal de overheid het gebied anders en beter moeten beschermen. Er zijn de afgelopen decennia vele pogingen gedaan om het gebied beter te beheren en te beschermen. Er zijn en waren vele ambtenaren en politici met hart voor het gebied die vanuit hun bevoegdheid en liefde voor het gebied hun uiterste best hebben gedaan om het gebied net iets beter te beschermen en beheren. Uiteindelijk heeft dit er tot de dag van vandaag helaas niet toe geleid dat de weg naar herstel op vele fronten meetbaar is ingezet.
4. Ondanks dat een leeuwendeel van de activiteiten in het waddengebied 'passend beoordeeld' is, is er nog steeds sprake van een voortgaande achteruitgang van vele natuurwaarden. De overheid zou zelf op basis van de laatste wetenschappelijke inzichten over het gebied en de diverse natuurwaarden onderzoek moeten doen naar de gevolgen van de (veelheid) van activiteiten en daar conclusies aan moeten verbinden.
5. Hoe verhouden de ontwerpbesluiten van de ministers van EZK en LNV om opnieuw gas te gaan winnen onder de Waddenzee zich met bijvoorbeeld het Ospar-verdrag,? Dit verdrag is in 1992 in Parijs ondertekend en is nu al ruim 23 jaren in werking. Het verdrag roept op om alle noodzakelijke maatregelen te nemen om het zeegebied te

---

⁴ <https://www.waddensea-worldheritage.org/nl>

⁵ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/fish#subsection_5

⁶ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/migratory-birds#subsection_5

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 3 van 27

beschermen tegen nadelige gevolgen van menselijke activiteiten. Welke waarde heeft het daarin genoemde voorzorgsbeginsel? Hoe verhoudt het toestaan van nieuwe gaswinning met alle gevolgen van dien zich met het Unesco-verdrag, de Bernconventie, Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), de Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA) en alle andere verdragsverplichtingen?

6. IUCN adviseert het UNESCO comité over de status van werelderfgoederen en mogelijke plaatsing van werelderfgoederen op de lijst van Endangered World Heritage. Welke waarde hecht de Nederlandse overheid aan de resolutie door de wereldconventie van IUCN in september 2021, waarin opgeroepen wordt tot het intrekken van de concept toestemmingen en het gebied te beschermen op een manier die recht doet aan de status van het gebied als Unesco Werelderfgoed?⁷ Is in de overwegingen tot het verlenen van toestemming voor nieuwe gaswinning meegenomen dat sinds 2020 IUCN klimaatverandering heeft aangemerkt als grootste bedreiging van natuurlijke werelderfgoederen, en is onderzocht of het verlenen van deze toestemming mogelijk zal leiden tot plaatsen van het Werelderfgoed Waddenzee op de lijst van World Heritage in Danger?
7. Na 50 jaar natuurnatuurbescherming van de Waddenzee door middel van diverse nationale wetten, beleid en internationale verdragen is het de vraag hoe het bevoegd gezag de achteruitgang van de diverse natuurwaarden gaat stoppen en de weg naar herstel in gaat zetten. Wij zien graag een overzicht van het te voeren beleid en de te nemen maatregelen die ervoor gaan zorgen dat de achteruitgang op korte termijn tot staan wordt gebracht en tot herstel van de natuur en de integriteit van het Waddengebied zullen leiden. Dit zullen een ander beleid en andere maatregelen moeten zijn dan die tot op heden zijn gehanteerd, omdat geconcludeerd kan worden dat het beleid en de maatregelen van de afgelopen 50 jaar op diverse onderdelen gefaald hebben.

Gevaarlijke klimaatverandering en de noodzaak om het (wadden)gas onder de grond te laten zitten

Inleiding

8. Hiervoor is toegelicht dat de natuurwaarden en de integriteit van het Waddengebied in de afgelopen 50 jaar aanzienlijk zijn geschaad, in weerwil van de bescherming van het gebied via internationale verdragen en Europese en nationale wet- en regelgeving. In die zin heeft het huidige beleid gefaald.
9. Daar komt nog bij dat ook klimaatverandering een grote impact heeft op het Waddengebied, wat de negatieve trend van de afgelopen jaren op veel fronten zal versterken. Zo zal klimaatverandering onder meer zorgen voor opwarming en verzuring van het zeewater en dat heeft effect op de leefbaarheid van het gebied voor beschermde plant- en diersoorten. Klimaatverandering zorgt ook voor meer

---

⁷ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 4 van 27

weersextremen, zoals aanhoudende droogte en extreme neerslag. Ook in dit verband is het Waddengebied extra kwetsbaar.

10. De voorgenomen gaswinning in Ternaard strookt niet met de verplichting van de Nederlandse Staat om een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering. Uit de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en expert-rapportages op het gebied van de energietransitie volgt namelijk dat de klimaatdoelstelling van Parijs geen ruimte meer laat voor het in ontwikkeling nemen van nieuwe olie- en gasprojecten. Dat wordt hieronder nader toegelicht.
11. Deze argumentatie geldt in algemene zin voor alle ontwerpbesluiten, nu elk individueel ontwerpbesluit onderdeel uitmaakt van en samenhangt met de beslissing om gas te winnen vanuit Ternaard. In deze zienswijze zal Natuurmonumenten specifiek toelichten waarom de Minister zijn instemming met het opgestelde winningsplan zou moeten weigeren op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b), (c) en (d).

De deelverantwoordelijkheid van de Staat om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen

12. Klimaatverandering is een wereldwijd probleem en vraagt om wereldwijde actie. Alle relevante actoren hebben in dat verband een deelverantwoordelijkheid. In de zaak Urgenda hebben de Rechtbank Den Haag, het Gerechtshof Den Haag en de Hoge Raad ook bevestigd dat de Staat gehouden is een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering.
13. Deze positieve verplichting voor de Staat om 'het zijne' te doen berust op artikelen 2 en 8 EVRM, omdat een ernstig risico bestaat dat gevaarlijke klimaatverandering plaatsvindt die het leven en het welzijn van de Nederlandse ingezetenen, en de rest van de wereldbevolking, bedreigt.⁸
14. Concreet betekent dit dat de Staat een verplichting heeft om zijn klimaatbeleid in te richten in lijn met het Akkoord van Parijs, inhoudende dat de stijging van de wereldwijde gemiddelde temperatuur moet worden beperkt tot maximaal 1,5 graden Celsius. Om die doelstelling te behalen geldt als uitgangspunt dat de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer beperkt blijven tot maximaal 430 ppm. De huidige concentratie broeikasgassen is 416 ppm.⁹
15. Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van artikelen 2 en 8 EVRM heeft moet uiteraard worden uitgegaan van onder meer de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en internationaal aanvaarde standaarden.¹⁰ In dit verband zijn onder meer de rapporten van het IPCC van belang, alsmede andere

---

⁸ Hoge Raad 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006.

⁹ [Carbon Dioxide | Vital Signs – Climate Change: Vital Signs of the Planet \(nasa.gov\)](https://climate.nasa.gov/evidence/), meting van augustus 2021

¹⁰ ECLI:NL:HR:2019:2006: "Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van de art. 2 en 8 EVRM heeft, moet worden gelet op breed gedragen inzichten in de wetenschap en internationaal aanvaarde standaarden."

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 5 van 27

gezaghebbende rapporten en onderzoeken, waaronder die van het IEA en het VN-Milieuprogramma.

16. Op 7 augustus 2021 heeft Working Group I van het IPCC een rapport uitgebracht getiteld: Climate Change 2021 - The Physical Science Basis.¹¹ Het rapport bevat de laatste inzichten in de klimaatwetenschap en is goedgekeurd door alle 195 leden van het IPCC.
17. De bevindingen van het IPCC zijn onthutsend. Klimaatverandering voltrekt zich in een sneller tempo dan tot nu toe werd aangenomen en bepaalde veranderingen zijn onomkeerbaar. Het KNMI schrijft aan de hand van het IPCC-rapport (onderstreping toegevoegd):

*“In alle gebieden in de wereld hebben zich snelle klimaatveranderingen voltrokken, die zich manifesteren in een toename van weersextremen. De mondiaal gemiddelde temperatuur is in het laatste decennium tot 1,1°C (0,8°C tot 1,3°C) gestegen ten opzichte van de pre-industriële periode 1850-1900. Het tempo van mondiale opwarming is ongeëvenaard in tenminste de laatste tweeduizend jaar. Sommige veranderingen zijn in de komende eeuwen tot millennia onomkeerbaar, zoals de opwarming van de oceanen, het smelten van de ijskappen en de stijging van de zeespiegel. Bij een verdere temperatuurtoename neemt de frequentie en intensiteit van hittegolven, extreme neerslag en droogte toe. Ook het risico op het overschrijden van bepaalde fysische drempelwaarden in het klimaatsysteem, met abrupte en onomkeerbare klimaatveranderingen tot gevolg, wordt dan groter.”*¹²

18. Het rapport laat zien dat dat het resterende koolstofbudget om opwarming van de aarde nog tot 1,5 graden Celsius te beperken per begin 2020 nog 400 Gigaton CO₂ bedraagt (met 67 procent zekerheid).¹³ In het jaar 2019 bedroeg de uitstoot van fossiele CO₂-emissies ongeveer 38 Gigaton.¹⁴
19. Het IPCC stelt vast dat onmiddellijke, snelle en grootschalige reducties in CO₂- en andere broeikasgasemissies noodzakelijk zijn om de klimaatdoelstelling van Parijs niet

¹¹ IPCC, 2021: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press. In Press.

¹² [KNMI - IPCC: Menselijke beïnvloeding van het klimaatsysteem vaststaand feit, 1,5 °C-grens 10 jaar eerder bereikt dan verwacht](#)

¹³ IPCC, 2021: Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, p. 38.

¹⁴ United Nations Environment Programme (2020). Emissions Gap Report 2020. Nairobi, p. 30-31. Dit is exclusief CO₂-emissies die het gevolg zijn van landgebruik.

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 6 van 27

te overschrijden. Dat betekent dat er minder fossiele brandstoffen moeten worden geproduceerd.

20. Het IEA is oorspronkelijk opgericht in reactie op de oliecrisis van 1973 en had traditioneel de rol om de leveringszekerheid van olie voor haar leden – de Westerse olie-importerende landen – te bewaken. Het IEA analyseert ontwikkelingen in de energiesector en publiceert in dat verband jaarlijks de World Energy Outlook met gedetailleerde analyses en vooruitzichten. Het IEA richt zich ook tot beleidsmakers. Met het oog op COP26 publiceerde het IEA in juli 2021 de resultaten van grootschalig en peer reviewed onderzoek in het rapport *Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector*.
21. Het IEA-rapport beschrijft de essentiële voorwaarden voor de mondiale energiesector om in 2050 uit te komen op netto nul emissies en daarmee kans te houden op beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5 °C. Het IEA stelt vast dat steeds meer landen zich weliswaar hebben gecommitteerd om in 2050 op netto nul emissies uit te komen, maar dat deze toezeggingen meestal niet zijn vastgelegd in korte-termijn acties en uitvoerbare plannen, terwijl de komende tien jaar cruciaal zijn om nog zicht te houden op het behalen van de klimaatdoelstelling.
22. Zelfs als de huidige toezeggingen worden uitgevoerd, resteert nog 22 Gigaton aan CO₂ emissies uit energie en industriële processen in 2050. Het IEA concludeert echter dat er nog wel een reductiepad is naar netto-nul en dat pad is volgens het IEA ook technologisch haalbaar, kosteneffectief en maatschappelijk rechtvaardig. Daarvoor is wel vereist dat alle overheden hun huidige klimaatplannen aanscherpen.
23. In dit reductiepad bestaat er geen ruimte meer voor nieuwe olie- en gasprojecten buiten de projecten waar men in 2021 al aan gecommitteerd is. Dat betekent dat er geen nieuwe olie- en gasvelden in ontwikkeling kunnen worden genomen.¹⁵
24. Het derde rapport dat wij hier aanhalen is het (mede) door het VN-Milieuprogramma opgestelde Production Gap Report 2020 (“PGR2020”) over de kloof tussen de (geplande) productie van fossiele brandstoffen en mondiale productieniveaus die consistent zouden zijn met de opgave om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.
25. In PGR2020 is vastgesteld dat de productie van kolen, olie en gas tussen 2020 en 2030 wereldwijd met 11%, 4%, respectievelijk 3% moet afnemen om in lijn te blijven met de doelstellingen van het Parijs Akkoord en de opgave om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 °C. De voorgenomen planning van projecten laat echter een jaarlijkse productiestijging van 2% zien voor elke fossiele brandstof. Onderstaande figuur betreft een grafische weergave van de productiekloof uit de samenvattende video van PGR2020:

---

¹⁵ Zie International Energy Agency Special Report, *Net Zero by 2050 A Roadmap for the Global Energy Sector*, p. 20 – 21.

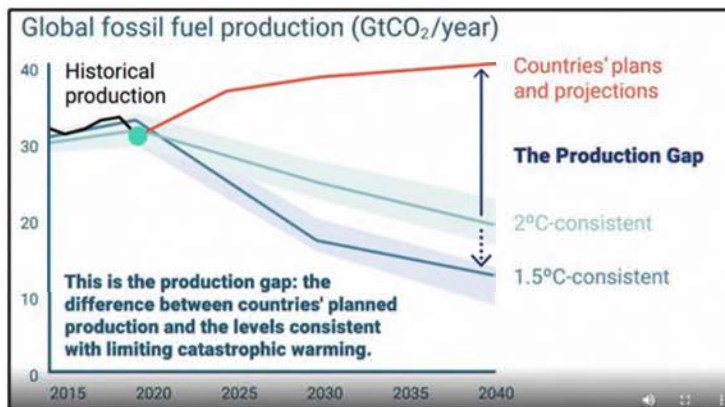

Aan Bureau Energieprojecten

Datum 6 oktober 2021

Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard

Pagina 7 van 27

26. PGR2020 identificeert in dat verband zes noodzakelijke acties voor overheden om een ordelijke en rechtvaardige transitie weg van fossiele brandstoffen te bewerkstelligen, waaronder het beperken van nieuwe fossiele productieactiviteiten en infrastructuur. Dat zou ook het risico op kapitaalvernietiging door zogeheten stranded assets verminderen:

4. Introduce restrictions on fossil fuel production activities and infrastructure. Restricting new fossil fuel production activities and infrastructure can avoid locking in levels of fossil fuel production higher than those consistent with climate goals. It can also reduce the risk of stranded assets and communities.

27. PGR2020 maakt duidelijk dat dit geldt voor alle fossiele brandstoffen, dus ook voor gas.¹⁶

Tussenconclusie

28. Klimaatwetenschappers, marktspecialisten en alle andere gezaghebbende autoriteiten op het gebied van klimaatverandering en de energietransitie zijn het erover eens dat drastische maatregelen noodzakelijk zijn om gevaarlijke klimaatverandering nog te voorkomen of in ieder geval te beperken. Dat vereist nieuwe beleid en verdergaande emissiereducties. Dit betekent dat er geen ruimte meer is voor nieuwe gaswinning.
29. Hieronder zal verder worden toegelicht dat de Minister in zijn afwegingen rondom de voorgenomen gaswinning in Ternaard zich onvoldoende rekenschap heeft gegeven van de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en andere relevante ontwikkelingen.

De argumentatie van de Minister rechtvaardigt geen nieuwe gaswinning

30. De afgelopen jaren hanteert de Minister steeds hetzelfde uitgangspunt om instemming te verlenen voor nieuwe gaswinning in Nederland, namelijk dat er aan de

¹⁶ Executive Summary — The Production Gap: 2020 Report, p. 4.

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 8 van 27

energietransitie wordt gewerkt maar dat het nu eenmaal een gegeven is dat het gebruik van aardgas de komende decennia als brandstof en grondstof een belangrijke rol speelt in Nederland en daarbuiten. Verder zou gaswinning uit kleine velden in Nederland minder uitstoot veroorzaken dan het importeren van gas uit het buitenland.

31. Dezelfde argumenten liggen nu ten grondslag aan het ontwerp-instemmingsbesluit voor de gaswinning in Ternaard. Diverse Kamerleden hebben de Minister reeds bevraagd over de verhouding tussen deze voorgenomen gaswinning en de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten die met zich brengen dat we zo snel mogelijk moeten stoppen met fossiele brandstoffen. Het antwoord van de Minister is als volgt (onderstreping toegevoegd):

“Het recent verschenen IPCC-rapport bevestigt nogmaals het belang om te verduurzamen. Daarom zet het kabinet in op het decarboniseren van het gassysteem door middel van energiebesparing en het vervangen van aardgas door elektriciteit, groen gas, duurzame waterstof en duurzame warmte. Deze omslag is echter niet van de ene op de andere dag gerealiseerd. De verwachting is dat aardgas de komende decennia nog noodzakelijk is voor bijvoorbeeld de productie van elektriciteit en de energie- en warmtebehoefte van huishoudens. Het stoppen met aardgaswinning in Nederland, ook onder de Waddenzee, lijkt in het kader van het terugbrengen van broeikasgassen contraproductief. In een recent onderzoek van het Oxford Institute for Energy Studies is berekend dat het vervangen van 1 miljard kuub in Nederland geproduceerd aardgas door geïmporteerd aardgas leidt tot minimaal 135.000 ton extra uitstoot van broeikasgassen. Het kabinet kiest er daarom voor om gas te winnen uit de kleine velden in eigen land wanneer dit veilig kan voor mens en milieu, en zolang en voor zover dit nodig is voor de Nederlandse gasvraag (Kamerstuk 33 529, nr. 469 en 32 813; 31 239, nr. 486). De gaswinning onder de Waddenzee maakt hiervan onderdeel uit.”¹⁷

32. Wij begrijpen natuurlijk ook dat Nederland niet van vandaag op morgen van aardgas af is. Dat laat echter onverlet dat de Nederlandse Staat zijn klimaatbeleid dient aan te passen in lijn met de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en alles in het werk moet stellen om de energietransitie te versnellen en de afhankelijkheid van aardgas zo snel als mogelijk te verminderen. Het enkele feit dat Nederland de komende jaren nog aardgas nodig zal hebben, verklaart ook niet waarom er nu een nieuw gasveld in ontwikkeling kan worden genomen voor de komende 15 jaar, terwijl dit op gespannen voet staat met bovengenoemde gezaghebbende rapporten.
33. Er moeten ook vraagtekens worden geplaatst bij de aangehaalde vergelijking tussen de uitstoot van geïmporteerd aardgas in vergelijking met Nederlands aardgas. Het “onderzoek” van het Oxford Institute for Energy Studies (“OIES”) waar de Minister naar verwijst betreft een kort artikeltje van amper 11 pagina’s van één onderzoeker van het OIES. Het gaat dus niet om deugdelijk peer reviewed onderzoek. Bij nadere verdieping in de achtergrond van het OIES blijkt bovendien dat dit onderzoeksinstituut wordt

---

¹⁷ Minister van Economische Zaken en Klimaat, Beantwoording vragen over gaswinning onder de Waddenzee, 13 september 2021.

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 9 van 27

gesponsord door nagenoeg alle grote olie- en gasbedrijven, inclusief Shell en ExxonMobil.¹⁸ Dat de Minister zich bedient van dergelijk materiaal om zijn standpunt te onderbouwen is moeilijk te begrijpen.¹⁹

Jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak

34. Afgelopen jaar deed de Afdeling een aantal uitspraken in beroepsprocedures tegen instemmingsbesluiten voor winningsplannen waarin de verhouding tussen gaswinning en klimaatbeleid aan de orde is geweest: op 1 april 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:938), op 26 augustus 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2048), 2 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2875), 23 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:3091) en op 31 maart 2021 (ECLI:NL:RVS:2021:660). In die zaken heeft de Afdeling besloten dat klimaatverandering niet met zich meebracht dat de gaswinning die daar aan de orde was in strijd kwam met het planmatig beheer en gebruik van delfstoffen.
35. Dit betreft uitspraken over bestreden besluiten uit 2018 en 2019 en dus ruim vóór publicatie van de gezaghebbende rapporten die Natuurmonumenten hier aanhaalt. Er is daarom sprake van gewijzigde omstandigheden die in dit geval tot een andere uitkomst moeten leiden.
36. Alle uitspraken gaan uit van de aanname dat Nederland nu eenmaal voorlopig nog afhankelijk is van aardgas en eigen gasproductie in dat geval de voorkeur heeft. De mate waarin Nederland nog afhankelijk blijft van aardgas is echter geen gegeven en afhankelijk van het beleid van de Staat. Dat kan ook leiden tot een andere afweging met betrekking tot het importeren van gas. De Minister kan niet zomaar uitgaan van een voortzetting van het huidige beleid, nu een dringende noodzaak bestaat tot aanscherping daarvan.

Conclusie

37. Het bovenstaande leidt tot de conclusie dat de Minister de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen zou moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen.
38. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Klimaatverandering en het behoud van de Waddenzee voor huidige en komende generaties.

¹⁸ [Benefactors and Sponsors | Oxford Institute for Energy Studies \(oxfordenergy.org\)](#)

¹⁹ De auteur stelt overigens dat de impact van Noors aardgas gelijk zou zijn aan Nederlands aardgas.

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 10 van 27

39. Het staat vast dat de impact van klimaatverandering op het waddengebied enkel zal toenemen. Eerder werd al geconcludeerd dat veel natuurwaarden in het gebied de afgelopen 50 jaar een negatieve trend laten zien. De impact die klimaatverandering op het gebied heeft zal deze negatieve trend op vele fronten versterken. Welke concrete maatregelen gaat de overheid nemen om de beschermde natuurwaarden in het waddengebied te behouden en te versterken, daarbij rekening houdend met de gevolgen van het deel van de klimaatverandering dat al niet meer te voorkomen is? Om dit te illustreren een voorbeeld waar maatregelen op zijn plaats lijken: Door de voor de nieuw aangevraagde gaswinning noodzakelijke extra zandsuppleties zullen vele in het kader van Natura 2000 als beschermd aangemerkte soorten bedekt raken en sterven. Die soorten maken onderdeel uit van beschermde habitat. Veel van deze soorten ervaren nu al de negatieve gevolgen van klimaatverandering en zullen dat in toenemende mate ondervinden. Zo warmt het zeewater steeds verder op en neemt de zuurgraad van het water toe. Hoe wordt dan alsnog de achteruitgang gestopt en het noodzakelijke herstel gerealiseerd?

Het ontbreken van draagvlak: een volwaardige regio of enkel wingewest?

40. Alle betrokken regionale overheden, provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, gemeente Noardeast Fryslân, hebben, ieder vanuit de aan hen toevertrouwde belangen, geadviseerd om niet in te stemmen met het winningsplan en geen vergunning te verlenen op grond van de Wet natuurbescherming. De ministers hebben deze verplichte en welgemeende adviezen naast zich neergelegd zonder deugdelijke onderbouwing met zwaarwegende argumenten waarom deze gaswinning noodzakelijk zou zijn. Er is dus geen enkel draagvlak voor deze winning in de regio. Hoe werkt het verlenen van toestemming voor gaswinning tegen de uitdrukkelijke wens in van de regionale overheden door in de regio? Wat betekent dit voor het draagvlak en vertrouwen vanuit de regio bij de ontwikkeling van toekomstige projecten? Schaadt de opstelling van de rijksoverheid niet het draagvlak vanuit de regio dat zo nodig is voor bijvoorbeeld het realiseren van komende projecten voor de energietransitie? Hoe verhoudt zich de verdeling van bevoegdheden tussen rijksoverheid en regionale overheden met betrekking tot het behalen van de vanuit Europese regelgeving gestelde doelen op het gebied van natuur en milieu? Wie heeft de regie over bijvoorbeeld het behalen van de Natura-2000 doelen?

Beheerautoriteit

41. Op 1 maart 2020 is de beheerautoriteit Waddenzee van start gegaan.²⁰ Doel hiervan is te komen tot beter samenhangend beheer van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee op het gebied van natuur-, vis- en waterbeheer. Het beheer en het beleid van de wadden is heel versnipperd. Vele overheidsorganen spelen een rol bij de bescherming van het gebied, maar echte regie ontbreekt. Wat is de rol van de beheerautoriteit binnen deze vergunningverlening? Als de beheerautoriteit geen

²⁰ Jaarplan 2021 Beheerautoriteit Waddenzee,
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021D09719&did=2021D09719>)

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 11 van 27

zeggingskracht heeft binnen het proces van vergunningverlening in het waddengebied, en deze in het bijzonder, wat is dan haar rol? Wat gaat de minister doen met de vragen die de beheerautoriteit in haar brief van 17 juni 2021 aangaf richting het ministerie van LNV?

De kwestie van het kunnen en moeten weigeren van de toestemmingen voor gaswinning

42. De minister van EZK heeft richting de Tweede Kamer aangegeven dat de regering de gevraagde toestemmingen niet kan weigeren, en geen mogelijkheden heeft om de plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee te blokkeren. Het van Rijkswegge gebezigde argument, dat de Mijnbouwwet en/of de Wet natuurbescherming dwingen tot instemming respectievelijk vergunningverlening is onjuist. Eerder in deze zienswijze hebben wij vastgesteld dat de minister op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b),(c) en (d) de instemming moet weigeren. Hieronder gaan we kort in op enkele andere regelgeving die verplicht tot het weigeren van desbetreffende instemmingen en toestemmingen. Opgemerkt kan worden dat dit slechts enkele voorbeelden betreft en zeker niet een uitputtende lijst is.

43. Wij zijn van oordeel dat de minister van EZK de bestaande winningsvergunning uit 1969 moet intrekken of wijzigen. Art. 21 Mijnbouwwet (hierna Mbw) biedt de mogelijkheid tot intrekking van de winningsvergunning. In de toelichting bij het amendement op art. 21 Mbw staat: *'De indieners beogen hiermee nieuwe gaswinningsprojecten op de waddeneilanden, in de Waddenzee, het Werelderfgoedgebied en in de aan de Waddeneilanden grenzende Natura 2000 gebieden onmogelijk te maken.'* Dit roept de vraag op in hoeverre de minister met deze onderliggende bedoeling rekening heeft gehouden? Had de minister niet op grond van art 32 b Mbw het concessiegebied moeten verkleinen? Er hebben immers in het betrokken deel gedurende een periode van de voorafgaande twee kalenderjaren geen significante activiteiten met betrekking tot opsporen of winnen van koolwaterstoffen plaatsgevonden. Nu bij het Ternaard veld zeker al sinds de jaren 80 geen activiteiten zijn geweest, werpt de vraag zich op of de minister niet, mede gezien de wens van de kamer, over (had) moet (en) gaan tot het verkleinen van het concessiegebied?

44. De Wet natuurbescherming (hierna:Wnb) kent geen limitatieve opsomming van weigeringsgronden. Dit houdt in, dat de minister beleidsvrijheid heeft om de vergunning te weigeren zelfs als – wat in dit geval niet zo is – er geen wezenlijke aantasting van de natuurwaarden of significantie van de effecten plaatsvindt.

Vereiste wetenschappelijke zekerheid dat er geen schade optreedt ontbreekt

'De gemeten trend in het areaal wadplaten sinds 2010 is licht negatief'²¹
'.. dit leidt tot nadere studie met als doel de trend en de mogelijke rol

²¹ Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 12 van 27

van bodemdaling door gaswinning daarin te begrijpen. De komende jaren zal dit onderzoek doorgaan.²²

45. Wij gaan hierna eerst in op de door de Habitatrictlijn en Wet natuurbescherming vereiste van voorafgaande wetenschappelijke zekerheid. Vervolgens maken we een aantal opmerkingen over de HadK systematiek, waarna we ingaan op de invulling van de verschillende elementen van het HADK-principe, gevolgd door overige opmerkingen over de voorgestelde besluiten.
46. Gelet op met name het voorzorgsbeginsel moet ervan uitgegaan worden dat een plan of project significante gevolgen kan hebben wanneer het op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zake niet valt uit te sluiten dat het plan of project de instandhoudingsdoelstellingen van de betreffende gebieden in gevaar brengt.²³ Deze wetenschappelijke zekerheid dient voorafgaand aan het verlenen van toestemming te worden verkregen. Het citaat hierboven illustreert dat 14 jaar na de verlening van de toestemming voor de gaswinning (in 2006) er nu toch (nog steeds) onzekerheden blijken te zijn over de gevolgen van gaswinning, en dat de resultaten van 14 jaar monitoren nu aanleiding zijn tot verder onderzoek naar de geconstateerde negatieve trend in de ontwikkeling van het wadplaatareaal en de relatie met bodemdaling door gaswinning. Hoe dit zich verhoudt met de vereiste voorafgaande wetenschappelijke zekerheid dat er geen aantasting zal plaatsvinden van de natuurlijke kenmerken van het gebied is ons een raadsel.
- Er zijn meer nieuwe inzichten na 14 jaar gaswinning onder de Waddenzee. Zoals de 'nieuwe inzichten' omtrent het door ingenieur Houtenbos in 2007 bij de Raad van State²⁴ aangekaarte na-ijleffect. De Raad van State ging uit van de juistheid van de conclusies van het RIKZ rapport van 14 juni 2004. Hierin werd geconstateerd dat na-ijleffecten gering zouden zijn, en werd als voorwaarde gesteld dat zowel bodemdaling als zeespiegelstijging nauwkeurig zouden moeten worden gevolgd.²⁵In het deskundigenbericht werd geconstateerd dat de na-ijling binnen 1,5 -3 jaar tot nul zou afnemen. Pas in 2017 volgde de erkenning dat de beweringen van Ingenieur Houtenbos in 2007 correct waren en die van het RIKZ onjuist. In de LTS-studie werd onomstotelijk aangetoond dat een significante na-ijling van de bodem voor een periode van meerdere decennia hoogstwaarschijnlijk zal optreden.²⁶
47. Dit zijn slechts twee voorbeelden van voortschrijdend wetenschappelijk inzicht door de jaren heen. Geconcludeerd kan worden dat de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid voor het toestaan van de wadengaswinning in 2007 eigenlijk ontbrak, en dat de nieuwe wetenschappelijke inzichten, die nagenoeg één op één van toepassing zijn op de nu ter inzage liggende concept toestemmingen voor nieuwe gaswinning het onmogelijk maken te stellen dat er voorafgaand aan het verlenen van toestemming

²² Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

²³ Zie bijvoorbeeld ABRvS 15 september 2021, ECLI:NL:RVS:2021:2085, r.o. 5.2.

²⁴ Raad van State, 29 augustus 2007, ECLI:NL:RVSBB2499 r.o. 2.16.5 en verder

²⁵ Iets wat met name voor de zeespiegelstijging onmogelijk is gebleken.

²⁶ Zie Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 13 van 27

voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee wel wetenschappelijke zekerheid is van het uitblijven van aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied.

Schade door gaswinning is niet op voorhand uit te sluiten door middel van toepassing van de hand aan de kraan systematiek

48. Voor gaswinning onder de Waddenzee is de Hand aan de kraan (hierna: HADK) systematiek geconstrueerd. Als de bodemdaling samen met de zeespiegelstijging onder de vastgestelde grens blijft waarbinnen het gebied kan ophogen door de aanvoer van zand en slib uit de Noordzee, dan wordt verondersteld dat er geen kans is op aantasting van de natuurlijke kenmerken. Het is echter niet uitgesloten dat zelfs als de waarden beneden de vastgestelde grens van de gebruiksruijnte blijven, er toch effecten op de natuur optreden.

Gemiddeld verlies van plaatareaal is niet een beoordeling van lokale effecten op korte en middellange termijn

49. Vast staat dat er afname van plaatareaal ten gevolge van de nieuwe gaswinning zal optreden. Onduidelijk is welk lokaal verlies aan plaatareaal en afname van droogvaltijd er binnen de bodemdalingscontour zal optreden, hoe de ontwikkeling door de jaren heen (vermoedelijk) zal zijn, en welke ecologische gevolgen daarvan te verwachten zijn. De systematiek van hand aan de kraan ziet enkel op een gemiddelde daling en gemiddelde aangroei over een volledig kombergingsgebied.

Verandering van sedimentsamenstelling en effecten op de ecologie

50. Ook is niet met wetenschappelijke zekerheid onderbouwd dat, zelfs als binnen de gebruiksruijnte gebleven wordt, de sedimentsamenstelling niet verandert door bijvoorbeeld de extra zandsuppleties en de extra aanvoer van grote hoeveelheden zand vanuit de Noordzee. Wij vragen ons af welke wetenschappelijke onderbouwing er beschikbaar is waarmee wetenschappelijke zekerheid wordt verkregen dat de sedimentsamenstelling binnen de kombergingsgebieden niet verandert onder invloed van de gaswinning op zichzelf en in cumulatie met andere vergunde en niet vergunde activiteiten?

51. Het is essentieel om wetenschappelijke zekerheid te hebben dat de sedimentsamenstelling niet veranderd. Een veranderende sedimentsamenstelling kan immers weer veranderingen van de soortensamenstelling van de bodem tot gevolg hebben, wat vervolgens weer gevolgen kan hebben voor bijvoorbeeld het voedselaanbod van vogels. In het kader van de bestaande gaswinning is onderzoek naar bodemdieren verplicht gesteld. Welke wetenschappelijke onderbouwing heeft dit over de periode 2006 tot 2021 opgeleverd om uit te sluiten dat deze verschuiving in soortensamenstelling van bodemdieren niet plaats vindt en niet plaats zal gaan plaats vinden?

Verlies van wadplaatareaal door de jaren heen

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 14 van 27

52. De theorie die ten grondslag ligt aan het opvullen van de door gaswinning veroorzaakte bodemdaling gaat uit van het eerst creëren van een groter volume binnen de betreffende kombergingen. Simpel gezegd: door de bodemdaling ontstaat er meer ruimte in de Waddenzee, en dit zorgt ervoor dat er transport van extra zand vanuit de Noordzee op gang komt. Hiervoor wordt dus eerst de bestaande balans verstoord. Dit betekent dat er eerst een verdieping plaats vindt, die ervoor zorgt dat extra zand wordt aangevoerd vanuit de Noordzee. Een duidelijke kwantificering van afname van wadplaatareaal ontbreekt. De enige kwantificering die wordt gegeven is gebaseerd op het verouderde zeespiegelstijgingsscenario en is zeker niet in lijn met de zeespiegelstijgingsscenario's die door het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee (hierna: adviescollege) worden geadviseerd.²⁷ Graag ontvangen we de geactualiseerde gegevens van de verwachte wadplaatareaal-ontwikkeling gebaseerd op de door de commissie geadviseerde randvoorwaarden voor zeespiegelstijgingsscenario's inclusief achterliggende berekeningen hiervan. Wij vragen ons af welke afname van droogvallend plaatareaal worst case zal optreden binnen een periode van 1, 5, 7 en bijvoorbeeld 10 jaar na aanvang van de gaswinning, hoe deze verminderde hoeveelheid zich door de tijd heen ontwikkelt en welke ecologische gevolgen dit met zich meebrengt. In het MER wordt opgemerkt dat dit wegvalt binnen de natuurlijke dynamiek. Echter, er is niet alleen sprake van een (tijdelijke?) afname van wadplaatareaal door deze activiteit, maar ook sprake van afname van wadplaatareaal door bijvoorbeeld de bestaande gas- en zoutwinningen en diverse andere werkzaamheden in de Waddenzee. Verder valt ons op dat op de korte termijn gerekend wordt met een gemiddelde wadplaat-geul verdeling terwijl in het bodemdalingsgebied verhoudingsgewijs veel meer plaatareaal aanwezig is dan gemiddeld binnen het kombergingsgebied.

Hand aan de Kraan

53. Het principe van HADK, dat is ontwikkeld ten behoeve van het Rijksprojectbesluit gaswinning onder de Waddenzee (hierna het Rpb) uit 2006, veronderstelt, dat als de natuurlijke sedimentatie de bodemdaling door de gaswinning en de zeespiegelstijging kan volgen er geen aantasting van de natuurlijke waarden van de Waddenzee zal plaatsvinden mits dit ook door intensieve monitoring wordt bevestigd en – bij dreigende aantasting – tijdig kan worden ingegrepen door de winning te verminderen of stop te zetten.
54. Bij het Rpb is dit uitgangspunt uitgewerkt. Die uitgangspunten zijn, naar wij begrijpen, onverkort van toepassing op de huidige voorgestelde besluiten. Alle elementen binnen het HADK-principe zullen dan ook uitgaande van hun worst case scenario's binnen de vastgestelde gebruiksruimte moeten passen, en daarbij kan niet uitgegaan worden van gemiddelde scenario's, zoals bij diverse ter inzage gelegde stukken het geval is. Zo kan het niet zo zijn, dat bij het voldoen aan de vereiste wetenschappelijke zekerheid bij één onderdeel, bijvoorbeeld sedimentatie, de wetenschappelijke zekerheid bij de andere onderdelen minder zeker hoeft te zijn. De reactie op de vier onderdelen van de HadK, sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling (inclusief na-ijl) en monitoring,

---

²⁷ 'De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p.23.

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 15 van 27

volgen hierna.

Onderdeel 1: Hadk: sedimentatie

55. In 2006 is voor de sedimentatiesnelheid een veilige ondergrens vastgesteld van 6 mm/jr voor het Pinkegat, dit ondanks de ook toen al door sommige wetenschappers van onder andere het Waterloopkundig Laboratorium (nu Deltares) bepleitte hogere grens. Handhaven van die ondergrens van 6 mm/jr blijft noodzakelijk ook al wordt er vanuit dezelfde hoek opnieuw gepleit voor een hogere ondergrens. Terzijde merken wij op, dat voor het Borndiep geen veilige grens is vastgesteld en dat ten onrechte in de passende beoordeling (PB) en het winningsplan uitgegaan is van 5 mm/jr²⁸. Deze 5 mm/jr als sedimentatiesnelheid is nergens onderbouwd. Tevens verwijzen wij wederom naar de uit de monitoring geconstateerde negatieve trend van de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal. Als de sedimentatie significant hoger ligt dan de veroorzaakte bodemdaling, zoals deze door NAM wordt gesteld dan zou een ophogend kombergingsgebied in lijn der verwachtingen liggen.
56. Bij de toepassing van hadk dient er rekening mee te worden gehouden, dat de sedimentatie vertraagd reageert op het door de bodemdaling toenemende verschil tussen de gemiddelde zeespiegel en de bodem. Nergens blijkt uit, dat bij het beoordelen van de effecten op de natuur hiermee rekening is gehouden. Er wordt enkel gekeken naar de gemiddelde sedimentatie over 19 jaren. Die 19 jaren is te lang om nog tijdig in te kunnen grijpen door vermindering of stoppen van de winning.
57. Het adviescollege²⁹ stelt weliswaar een andere benadering voor de sedimentatiegrens voor op basis van de verdrinkingsgrens maar dat is voor de onderhavige besluitvorming niet toepasbaar, ook al omdat het adviescollege dit koppelt aan een andere benadering van de HadK als geheel. Daarvoor is nader onderzoek noodzakelijk. Ook het rapport van Deltares³⁰ over de verdrinkingsgrens kan om dezelfde redenen geen aanleiding geven om van een andere waarde uit te kunnen gaan.
58. Er zijn onzekerheden ten aanzien van de sedimentatie waar de wetenschap tot op heden onvoldoende antwoord op heeft gegeven. Wij wezen hier eerder ook al op. Ten eerste is onduidelijk of de extra zandsuppleties als gevolg van de bodemdaling verschil veroorzaakt in de bodemsamenstelling met een andere verdeling van grote (zand) en kleinere (slib) fracties en de mogelijke gevolgen daarvan voor de natuurwaarden. Ten tweede blijkt uit de monitoring tot nu toe, dat het plaatareaal van de betrokken kombergingen Pinkegat en Zoutkamperlaag waaronder de bestaande gaswinningen plaatsvinden, gelijk blijven en afnemen terwijl in het algemeen wordt aangenomen dat het sedimentatievolume toeneemt. Is het vooral het sublitoraal dat de extra

---

²⁸ PB blz. 42

²⁹ Rapport van het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, omgaan met onzekerheden, 5 januari 2021, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

³⁰ Deltares, Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingsnelheid voor verdringing in de Nederlandse Waddenzee, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 16 van 27

sedimentatie opneemt?

Onderdeel 2: Hadk: zeespiegelstijging

NAM: ‘Een van de vragen is of, wanneer zo’n extreem scenario³¹ voor zeespiegelstijging werkelijkheid wordt, het HAK-principe in voldoende mate werkt, gegeven het na-ijleffect van diepe bodemdaling.’³²

59. Het bovenstaande citaat is uit 2019. Inmiddels is het scenario, waarnaar de NAM in het bovenstaande citaat naar verwijst door de ontwikkeling in wetenschappelijke inzichten over te verwachten zeespiegelstijging helaas niet meer als extreem te duiden maar eerder als een realistische mogelijkheid. Waar de snelle wetenschappelijke ontwikkeling op het terrein van de ontwikkeling van mondiale zeespiegelstijgingsscenario’s een steeds grimmiger en sterkere zeespiegelstijging voorspellen en modeleren, kan voor de beleidsmatig vastgestelde zeespiegelstijgingsscenario’s voor het vaststellen van de gebruiksruimte voor de gaswinning een tegengestelde trend worden geconstateerd. Bij elk nieuw scenario worden de verwachtingen op onrealistische wijze naar beneden bijgesteld.
60. Zowel in de bijlage bij het winningsplan³³ als in het ontwerp voor het instemmingsbesluit³⁴ is sprake van een advies van TNO van 18 december 2020. Dit relevante advies is niet bij de ter inzage gelegde stukken gevoegd. Dit advies is evenmin anderszins openbaar gemaakt. Wij zijn wel bekend met een advies van de Universiteit Utrecht over de zeespiegelstijging van 18 december 2020³⁵, hierna het advies UU.
61. Voorover is na te gaan zonder kennis van het advies van TNO zijn de NAM in het aangepaste winningsplan³⁶ en de minister in het ontwerp voor de instemming uitgegaan van een zeespiegelstijging van 2,4 mm/jr vanaf heden tot 2026 (beleidsscenario) en daarna een lineair toenemende zeespiegelstijging tot 4,5 mm/jr in 2050 (richtscenario). Deze benadering voldoet niet aan de uitgangspunten van het Rpb en is evenmin in overeenstemming met de vereisten van de Wet natuurbescherming (Wnb) en de Habitatrichtlijn, in het bijzonder artikel 6, lid 3 en het daar in besloten voorzorgbeginsel. De kans dat de gehanteerde waarden worden overschreden is – per definitie – 50% en dat voldoet geenszins aan de vereiste

---

³¹ DE afsmelting van Antarctica zoals die in bepaalde studies voorspelt wordt, zie p. 6 Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019.

³² Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019, p.7.

³³ Notitie van de NAM ‘Actualisatie en toelichting winningsplan’ als bijlage gevoegd bij het winningsplan, zie pagina 1.

³⁴ Blz. 12.

³⁵ Advies beleids- en richtscenario relatieve zeespiegelstijging Waddenzee, 18 december 2020, Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218.

³⁶ Die aanpassing is te vinden in de notitie die aan het winningsplan is toegevoegd.

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 17 van 27

wetenschappelijke zekerheid. Het adviescollege adviseert om voor het beleidsscenario rekening te houden met de onzekerheden in de definitie van het beleidsscenario.

62. Het advies UU geeft voor de snelheid van de zeespiegelstijging in het beleidsscenario een onzekerheidsmarge van $\pm 1,5$ mm/jr (met een zekerheid van tweemaal de standaardafwijking, zodat de kans op overschrijding ca. 2,5% is), ondanks dat de gemeten zeespiegel langs de Nederlandse kust een snellere stijging nog niet of maar beperkt signaleren. Door op geen enkele wijze rekening te houden met deze onzekerheidsmarge voldoet het aangepaste winningsplan en de goedkeuring niet aan de uitgangspunten voor HadK en de vereiste voorzorg die daarbij hoort.
63. De onzekerheid over de zeespiegelstijging op langere termijn (na 2030) is nog veel groter dan de toch al grote onzekerheid voor de kortere termijn. Immers, het is onzeker welk klimaatscenario zal worden gerealiseerd ondanks de afspraken in het akkoord van Parijs en het is buitengewoon onzeker, vooral door onzekerheid over de ontwikkelingen op Antarctica, welke snelheid van zeespiegelstijging daarvan het gevolg kan zijn. Het advies UU gaat daarom voor 2050 uit van een snelheid van 4,5 mm/jr met een onzekerheidsmarge van 3,0 tot 6,2 mm/jr (met een onzekerheidsmarge van 5%). Overigens is in het aangepaste winningsplan en de ontwerpen ten onrechte aangenomen, dat de snelheid van de zeespiegelstijging tussen 2026 en 2040 eenparig toeneemt, terwijl het advies UU stelt dat geen enkele uitspraak gedaan kan worden over het verloop van de zeespiegel tussen 2026 en 2040.
64. Het adviescollege adviseert om voor de langere termijn rekening te houden met een klimaatscenario, inclusief de onzekerheidsband, en van daaruit de zeespiegelstijging te benaderen. In het aangepaste winningsplan en de goedkeuring is ook met deze onzekerheden op geen enkele wijze rekening gehouden. Zowel de adviezen van de UU als de adviezen van het adviescollege leggen de ministers in de ontwerpbesluiten naast zich neer. Het adviescollege adviseert om voor HADK hogere waarden te hanteren voor het richtscenario dan de afgelopen vijf jaar en om korte termijn (tot 20 jaar) variabiliteit mee te nemen.
65. In oktober verschijnt van het KNMI het klimaatsignaal naar aanleiding van de recente rapporten van het IPCC. In dat klimaatsignaal zullen ook nieuwe prognoses van de zeespiegelstijging worden opgenomen. Deze informatie mag niet achterwege blijven bij een eventuele beslissing over de gaswinning Ternaard. In verband met de voortdurende na stopzetten van de gaswinning (na-), waarover hierna meer, is een termijn van vijf jaren voor het beleidsscenario te kort. Immers, de kans op een substantiële na-ijl van meer dan vijf jaren is meer dan aannemelijk weten we sinds de LTS-onderzoeken.

Onderdeel 3: Bodemdaling en na-ijl

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 18 van 27

NAM 2013: *'We've lost predictive power'*³⁷

66. Bovenstaande uitspraak werd door de NAM gedaan jaren nadat de gaswinning onder de Waddenzee en decennia nadat de gaswinning bij Ameland vergund was. Uit de monitoring blijkt dat de bodemdaling in de afgelopen jaren binnen de gebruiksruimte is gebeven, maar het had ook heel anders kunnen verlopen en kan in de toekomst heel anders verlopen. Eerder merkten wij al op dat met de kennis van nu, duidelijk is geworden dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid die er moet zijn voor toestemming verleend wordt voor een activiteit in Natura 2000-gebied niet aanwezig was en is.
67. Bij gaswinning probeert men op diverse onderdelen de toekomst te voorspellen, maar ontbreekt veel fundamentele kennis die noodzakelijk is voor een betrouwbare voorspelling. Zo is bij bodemdaling nog steeds niet duidelijk welke factoren sturend zijn, waardoor met zekerheid voorspellen niet lukt. Er is zelfs na het jarenlange LTS-onderzoek niet duidelijk geworden welke processen nu precies sturend zijn in de ondergrond bij het veroorzaken van bodemdaling. Nog steeds is er geen model ontwikkeld dat de bodemdaling met zekerheid kan voorspellen. In de M&R 2018 wordt aangegeven dat er nog substantiële onzekerheden zijn.³⁸ Dit is ook herkenbaar bij de gaswinning in Groningen. Zelfs nu de winning daar al significant is teruggebracht, nog steeds kan niemand precies voorspellen hoe het veld zich de komende decennia precies zal gaan gedragen.
68. Uit het ter inzage gelegde winningsplan en het ontwerp-instemmingsbesluit blijkt, dat de effecten op de bodem van de gaswinning bij Ternaard ook hoogst onzeker zijn. Er is grote onzekerheid over het gedrag van de breuken en er is onzekerheid over het gedrag van de verschillende compartimenten van het Ternaard-veld en de relatie met de aanliggende aquifers. Dit leidt in het aangepaste winningsplan tot zeer verschillende scenario's voor het verloop van de bodemdaling. Eigenlijk moet de conclusie zijn, dat op grond van de huidige kennis van de Ternaard-velden het dalingsgedrag onvoorspelbaar is. Zó onvoorspelbaar, dat het zelfs de vraag is of de gepresenteerde scenario's voor de bodemdaling rekening houdend met de vereiste voorzorg wel voldoende zekerheid bieden.
69. Het winningsplan geeft onder andere onzekerheden over de productie, over de begrenzing van de blokken, over de doorlatendheid van de breuken, over het gas-watercontact en over de relatie met de aquifers nabij de gasvoorkomens. Om te kunnen voldoen aan de eisen van HadK, namelijk de wetenschappelijke zekerheid dat de gebruiksruimte niet zal worden overschreden, zijn de onzekerheden te groot. Zelfs een serieuze 'worst-case' is vanwege de mate van onzekerheid niet realiseerbaar.

³⁷ NAM 2013 ,presentation Anomalous Time Dependent Subsidence, Antony Mossop (https://www.waddenacademie.nl/fileadmin/inhoud/pdf/03-Thema_s/Geowetenschap/Bodemdaling/03-NAM-research-program.pdf) NAM, Antonie Moshop

³⁸ Zie Gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen, resultaten uitvoering meet- en regelcyclus 2018, o.a. P13 en 28. Opgemerkt kan worden dat de remwegscenario's voor de waddengasvelden hier niet duidelijk in verbeeld zijn, zoals in de ter inzage gelegde stukken wordt gesuggereerd. Een duidelijke visualisatie van de remwegscenario's van alle waddengaswinningen tezamen in één grafiek zou welkom zijn.

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 19 van 27

In verband met de grote onzekerheid over het gedrag van deze velden stelt de toezichthouder, het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) voor om de winning te beperken tot aan de hydrostatische druk. Zelfs deze noodzakelijke, maar nog niet voldoende, beperking van het risico heeft de minister van EZK niet op willen nemen in het instemmingsbesluit. Daarmee zijn de risico's die genomen worden onverantwoord. Die risico's nemen onvoldoende af nu in het instemmingsbesluit bepaald is, dat de NAM slechts mag winnen volgens het midden-scenario voor de productie.

70. Nog grotere onzekerheid is er over de voortgang van de bodemdaling na het verminderen of stopzetten van de winning. Weliswaar hebben de onderzoeken (LTS) naar het Amelandvoorkomen nieuwe kennis opgeleverd maar zelfs dat leverde maar een beperkte passing op tussen de modelmatige benadering en de gemeten bodemdaling. We refereerden er hierboven ook al aan. Het leverde in ieder geval wel de notie op, dat de bodemdaling na het stoppen van de winning veel langer zal duren in de orde van decennia en met veel grotere snelheden, dan in 2006 bij het Rijksprojectbesluit werd verondersteld.³⁹
71. Het is niet bekend of de methodiek zoals toegepast bij Ameland voldoende passende resultaten van de bodemdaling op langere termijn oplevert als gevolg van de grote onbekendheid met de parameters van het Ternaardvoorkomen. In het winningsplan heeft de NAM de bodemdaling niet verder voorspeld dan tot en met 2040. Nu de winning volgens dit plan tot het midden van de dertiger jaren kan duren en zoals gezegd de bodemdaling na het stoppen van de winning decennia kan duren zal ook de periode waarover de NAM in het winningsplan de bodemdaling prognosticeert zich veel verder in de tijd moeten uitstrekken tot enkele decennia na het voorgenomen einde van de winning. Immers, HADK vereist niet alleen dat de gebruikruimte nu niet wordt overschreden maar eist ook dat die gebruikruimte in de verre toekomst niet wordt overschreden als gevolg van de gaswinning.
72. Hiervoor is al aangegeven, dat vanwege de lange duur van de na-ijl het ook noodzakelijk is om de periode waarover het beleidsscenario voor de gebruikruimte zich uitstrekt langer te maken dan de nu gehanteerde vijf jaren.
73. Wat betreft de na-ijl wordt in het MER verwezen naar verouderde informatie uit de passende beoordeling gaswinning Waddenzee (ministerie EZ 2006)⁴⁰ Hoewel de genoemde LTS studie niet specifiek op het nieuw te ontwikkelen veld bij Ternaard ziet, blijkt, zoals wij eerder al aangaven, uit deze studie dat volgens de nieuwste wetenschappelijke inzichten de conclusies uit de passende beoordeling over na-ijling van 2006 onjuist zijn. Afhankelijk van hoe lang en hoeveel er uit een veld gewonnen is, zal er een voortgaande bodemdaling van meerdere millimeters per jaar zijn voor mogelijk meerdere decennia. Dit wordt ook door NAM zelf erkend. Zo vermeld NAM in haar evaluatie van de monitoring van de al bestaande gaswinning onder de

---

³⁹ Zie bijvoorbeeld Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017 figure 20

⁴⁰ MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 35

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 20 van 27

Waddenzee dat: *'Een naitjeffect van ca. 0,5 mm per jaar blijft waarschijnlijk nog jaren aanwezig.'*⁴¹

74. Omdat er nog steeds, na een jarenlang LTS-onderzoek, onbekend is wat nu precies de sturende fysieke processen in de ondergrond zijn, is het betrouwbaar en nauwkeurig voorspellen van de bodemdaling onmogelijk. Wij verzoeken de minister om het SODM, als onafhankelijk toezichthouder, te verzoeken een grafiek aan te leveren waarin zij het in haar woorden 'ergst mogelijke bodemdalingsscenario' hebben weergegeven.⁴² Hierbij zien wij graag de grafiek van alle doorgerekende scenario's en realisaties zijn ingevoegd en niet enkel de grafiek met de selectie van 27 scenario's, zoals die in het winningsplan is toegevoegd.⁴³

Onderdeel 4: Monitoring

'De Auditcommissie die de jaarlijkse rapportage van de NAM beoordeelt, geeft aan dat de monitoring van natuurwaarden nog altijd moeilijk als beslis-instrument is in te zetten. Na tien jaar ontwikkeling van het monitoringssysteem is dit een teleurstellende stand van zaken.'⁴⁴

75. Alhoewel op het moment van het verlenen van toestemming voldoende zeker moet zijn, dat er geen aantasting is van de natuurwaarden is, is het bij de gaswinning blijkaar toegestaan om onzekerheden door monitoring achteraf te ondervangen. Het winningsplan en het eveneens ter inzage liggende monitoringsplan (bijlage D van de PB) gaat uit van het voortzetten van de huidige monitoring, zoals ingevoerd na de toestemming voor de winning van de velden Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen. Het monitoringsplan – dat overigens nog niet is goedgekeurd – mist een onderzoek naar de eventuele noodzaak tot uitbreiding van de monitoring nu de winning uit het Ternaardveld voorgenomen is.
76. Het adviescollege constateert dat bij de monitoring niet van alle beschikbare data gebruik wordt gemaakt en adviseert om meer gebruik te maken van recente inzichten, meettechnieken en analysemethoden meer gebruik te maken van metingen over de gehele wadden en normen te stellen voor overschrijding. Nergens uit de voorgenomen besluiten blijkt, dat deze adviezen ter harte zijn genomen terwijl dit wel (minimaal) noodzakelijk is om in voldoende mate te kunnen blijven beoordelen of de gaswinning geen significante effecten veroorzaakt of dreigt te veroorzaken.
77. Over de monitoring van het droogvallend wadplaatareaal kan nog het volgende worden opgemerkt. Het is bij de bestaande waddengaswinning na 14 jaar monitoren nog niet gelukt om het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren. Dit is niet zo gek, omdat de foutmarge van de Lidar metingen aan droogvallend wadplaatareaal

⁴¹ Monitoring van de effecten van bodemdaling door gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie monitoring 2013-2019, p.7

⁴² Advies SODM, p.3

⁴³ Wij bedoelen hier een grafiek vergelijkbaar met grafiek 22 van het Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017.

⁴⁴ Advies SODM, p.6.

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 21 van 27

jaar op jaar ongeveer 7 cm is, terwijl de hoogteafname ergens rond enkele millimeters per jaar zit. Het feit dat nu na 14 jaar een afnemende trend geconstateerd is, waarbij onduidelijk is welke rol de grote onnauwkeurigheid van de metingen hierbij heeft gespeeld, maken het onmogelijk om de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren en bijtijds in te grijpen. Verder kan opgemerkt worden dat het wadengebied een zeer dynamisch gebied is. Als iets niet meetbaar is, wil dat niet direct zeggen dat het geen (grote) gevolgen heeft. Zoals hiervoor is aangegeven is Lidar, de meetmethode voor het wadplaatareaal, lang niet nauwkeurig genoeg om jaar op jaar het droogvallend wadplaatareaal te monitoren. Daarmee is niet uitgesloten dat significant negatieve effecten optreden terwijl de metingen dit vanwege de aan de techniek inherente onnauwkeurigheid dit niet waarnemen.

78. Het idee van monitoring met een hand aan de kraan is achterhaald. Door de decennialange na-ijl kan de gaswinning van vandaag de drijvende kracht zijn achter bodemdaling die over tientallen jaren optreedt. Zelfs als de kraan wordt dichtgedraaid gaat de bodemdaling nagenoeg met onverminderde snelheid nog tientallen jaren door. Je kunt het meten, je kunt het monitoren, maar je kunt er niets meer tegen doen.

Conclusie HadK

Adviescollege: ‘De rigide eis van 100% zekerheid dat de gebruiksruimte niet mag worden overschreden kan niemand wetenschappelijk gezien waar maken.’⁴⁵

79. Sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling en monitoring van de gaswinning uit de velden Ternaard zoals voorgesteld, leidt tot de conclusie, dat de onzekerheden bij alle onderdelen gezamenlijk zó groot zijn, dat niet met wetenschappelijke zekerheid voldaan kan worden aan de eis, dat de gebruiksruimte niet mag worden overschreden.
80. Uit figuur 11-4A blijkt, dat ook bij beperking van de productie volgens het midden-scenario de bodemdaling de grens van de gebruiksruimte benadert. Daarbij is in die figuur geen enkele rekening gehouden met onzekerheden bij de zeespiegelstijging, zoals opgenomen in het advies UU en is evenmin de bodemdaling na het stoppen van de winning (na-ijl) volledig meegerekend.
81. Als rekening zou worden gehouden met de onzekerheidsmarges die in het advies UU zijn opgenomen, namelijk een snelheid van de zeespiegelstijging 2,4 +/- 1,5 mm/jr tot 2026 en 4,5 mm/jr in 2050 met een ondergrens van 3 mm/jr en een bovengrens van 6,2 mm/jr dan overschrijden tot 2040 tenminste 24 van de 27 voorspelde bodemdalingen op enig moment het meegroeivermogen en overschrijden vanaf 2040 alle voorspellingen het meegroeivermogen.
82. De conclusie is dan ook, dat op grond van de HadK voor deze winning geen instemming of een vergunning op grond van de Wnb kan en mag worden verleend.

---

⁴⁵ ‘De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p. 17 voetnoot 21.

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 22 van 27

Diverse constatering in relatie tot de ter inzage liggende stukken

Project

83. In de PB is terecht aangenomen, dat de (extra) zandsuppletie en behoefte van de gaswinning onderdeel is van het project. Het is echter geen onderdeel van de gaswinning zelf, zodat beoordeeld zal moeten worden of die zandsuppleties een mitigerende of compenserende maatregel zijn. Die beoordeling ontbreekt echter in de PB. In het laatste geval, als de extra zandsuppletie als compenserende maatregel moet worden aangemerkt, zal in de PB ook een onderzoek naar alternatieven en dwingende redenen van groot openbaar belang (de zogenaamde ADC-toets) moeten bevatten. Die toets ontbreekt in ieder geval.
84. Vele hectares beschermde onderwaternatuur in het ene beschermde natuurgebied zullen bedekt worden onder een dikke laag zand om gaswinning onder een ander beschermd natuurgebied mogelijk te maken. De effecten van dergelijke omvangrijke zandsuppleties ontbreekt geheel. In het MER wordt op gemerkt dat significant negatieve effecten van winning, transport en suppletie van zand op de habitattypen en soorten die beschermd zijn binnen het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone niet op voorhand kunnen worden uitgesloten.⁴⁶ Echter, zodra gaswinning in de Waddenzee aanvangt is volgens de systematiek suppletie wel noodzakelijk om significant negatieve effecten op de natuurwaarden door de gaswinning binnen Natura 2000-gebied Waddenzee te voorkomen.
85. Wat betreft suppleren wordt verder een valse vergelijking gemaakt met de nationaal te suppleren hoeveelheid in vergelijking met de hoeveelheid die gesuppleerd moet worden in het kader van de zandsuppleties. Echter, een vergelijk met de hoeveelheden die gesuppleerd zijn in de afgelopen jaren ter behoud van de basiskustlijn van de eilanden (exclusief de hoeveelheden die voor de bestaande waddegaswinningen gedaan worden) ontbreekt geheel. Opgemerkt kan worden dat de MER verouderd is omdat er nog gesproken wordt over komende suppleties bij Ameland in de periode tot 2020⁴⁷. Het is belangrijk om voor het berekenen van de impact helder te hebben hoeveel extra zandsuppleties worst case plaatsvinden op welke locaties ter compensatie van de bodemdaling door de gaswinning. In de PB ontbreekt een beoordeling van de effecten van de extra zandsuppleties ten behoeve van de gaswinning Ternaard. Dit is in strijd van de Wnb en de Habitatrichtlijn.
86. Ook ontbreekt een beschouwing in de PB of deze extra suppleties nog wel mogelijk zijn in het kader van de verplichtingen van Nederland ten aanzien van het in stand houden van de Waddenzee als Natura 2000-gebied op grond van de artikelen 6, lid 1 en lid 2 van de Habitatrichtlijn. Op grond van die artikelen kan de plicht ontstaan om het totaal van de beschikbare suppletiecapaciteit volop in te zetten voor het behoud van de Waddenzee bij een toenemende snelheid van de zeespiegelstijging.

---

⁴⁶ P. 108 MER gasboring en gaswinning Ternaard.

⁴⁷ MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 29.

Aan Bureau Energieprojecten
 Datum 6 oktober 2021
 Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
 Pagina 23 van 27

Cumulatie of death by a thousand cuts

‘Een reeks van gevolgen die op zichzelf beperkt zijn, kunnen in combinatie met elkaar significant zijn’⁴⁸

87. In de inleiding werd al gewezen op het feit dat veel natuurwaarden in de Waddenzee al 50 jaar gradueel achteruit gaan, ondanks het vele beleid en alle nationale en internationale beschermingsregimes die van toepassing zijn op de Waddenzee en het waddengebied. Een belangrijke oorzaak is ons inziens de impact van veel kleinere en grotere activiteiten die door de jaren heen toegestaan worden. Activiteiten waarvan bij sommige op zichzelf al niet uitgesloten kan worden dat er een kans is op significante effecten, zoals bij de onderhavige aanvragen voor gaswinning onder de Waddenzee, maar ook de vele activiteiten die op zichzelf geen grote impact hebben, maar juist door hun veelheid toch leiden tot grote effecten.
88. Op grond van de Wnb dient niet alleen naar de effecten van het project zelf maar ook naar de effecten van andere plannen en projecten gekeken te worden. Dat is maar zeer gedeeltelijk gebeurd in de PB. Er is wel een achttal activiteiten geïdentificeerd in de PB maar op geen enkele wijze is in de PB de relatie gelegd van deze activiteiten met de effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in relatie met de effecten op deze doelstellingen van het project gaswinning zelf. Sterker nog, de effecten van deze andere plannen en projecten op de instandhoudingsdoelstellingen worden niet eens genoemd. De effecten als gevolg van de uitvoering van de monitoring op die instandhoudingsdoelstellingen ontbreekt ook in het cumulatieve overzicht. Diverse activiteiten die aangrijpen op dezelfde beschermde natuurwaarden binnen de relevante beschermde natuurgebieden ontbreken geheel in de opsomming, laat staan dat er een beoordeling heeft plaatsgevonden van hun gezamenlijke impact op de individuele beschermde natuurwaarden. Voor een juiste cumulatie dient gekeken te worden naar het geheel van de impact op beschermde natuurwaarden binnen bijvoorbeeld het gehele oppervlak van Natura 2000-gebied Waddenzee en dient niet enkel gekeken te worden naar het kombergingsgebied Pinkegat. Zelfs als we de onjuiste uitvoering van de cumulatieopgave volgen ontbreekt zelfs dan nog volgens deze onjuist uitgevoerde cumulatie de cumulatie in het Borndiep.
89. Wij willen in het verband van cumulatie specifiek verwijzen naar de memo van de Europese Commissie en de daarin gegeven handvaten voor het juist uitvoeren van een cumulatieve beoordeling en de daar genoemde illustratieve voorbeelden. Niet alleen dienen alle plannen en projecten (afgerond, goedgekeurd maar nog niet afgerond, of voorgesteld zijn) te worden meegenomen in de beoordeling. Ook dienen deze mogelijke cumulatieve gevolgen te worden beoordeeld op basis van deugdelijke referentiegegevens en niet alleen leunen op kwalitatieve criteria⁴⁹

⁴⁸ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018, p.46

⁴⁹ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018 p.48

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 24 van 27

Stikstof

90. De emissie van stikstofverbindingen zijn een gevolg van het aanleggen van de winningsplaats, het boren van het boorgat en het affakkelen met de bijbehorende transporten. Daar komt de emissie van het gebruik van dit gas nog bij (en natuurlijk de CO₂-uitstoot hiervan). In het ontwerp van de Wnb-vergunning is aangenomen, dat al deze activiteiten op grond van de wijziging van het Besluit natuurbescherming (Bnb) per 1 juli 2021 zijn vrijgesteld van vergunningverlening. Die vrijstelling geldt in ieder geval niet voor het affakkelen. Bovendien is die vrijstelling zoals opgenomen in het Bnb in strijd met de Habitatrichtlijn.
91. De extra zandsuppletie is ook onderdeel van het project zodat de emissies die daar een gevolg van zijn ook moeten worden meegenomen in de berekening van de stikstofdepositie. Bij het ontbreken van exacte gegevens van tijd en plaats van deze suppleties zal dan van worst-case moeten worden uitgegaan. Omdat de zandsuppleties onderdeel van het project zijn en de effecten van het gehele project voorafgaand aan het verlenen van toestemming beoordeeld dienen te zijn, dienen de effecten van suppleties voorafgaand aan het verlenen van de toestemming in kaart gebracht te zijn. Inclusief de stikstofberekeningen. Er wordt vermeld dat er een hoeveelheid van $1,76 \times 10^6 \text{ m}^3$ zand zal moeten worden gesuppleerd tot 2050. Ter vergelijking: Voor de suppleties rond Vlieland Oost en Vlieland Havenstrand diende een veel kleinere hoeveelheid zand gesuppleerd te worden⁵⁰. Toch leverde deze suppletie al een significante stikstofdepositie op.
92. Overigens is de verwijzing op pagina 102 van de PB naar een notitie van RIVM volstrekt achterhaald na de uitspraken van de ABRvS van 19 mei 2019 over de PAS. Bij de aanvraag voor de Wnb-vergunning zit een bijlage (F) over 'verleasen' van NOx van de offshore platforms K14-FA-01 en L09-FF-01. Onduidelijk is of dit 'verleasen' nu wel of niet wordt toegepast. De vergunning Wnb gaat daar niet op in. Voor zover de Habitatrichtlijn dit zou toelaten, kan dat 'verleasen' alleen ingezet worden als voor de platforms een nieuwe vergunning op grond van de Wnb wordt afgegeven waarin dit 'verleasen' is vastgelegd.
93. Uit de PB en het ontwerp voor de vergunning Wnb blijkt de zekerheid niet, dat er geen significante effecten kunnen zijn door de stikstofdepositie van dit project op zich, en zeker niet in samenhang met de depositie van andere plannen en projecten. Tevens kan de vraag gesteld worden hoe het niet beoordelen van bijvoorbeeld de effecten van de stikstofdepositie door de verwijdering van de productielocatie en de benodigde zandsuppleties met het argument dat dit nu nog niet te berekenen is (waarom zou dit niet te berekenen zijn, er kan toch gewoon een worst case berekening gemaakt worden?) zich verhoudt met de juridische eis dat voorafgaand aan het verlenen van toestemming voor een project alle effecten moeten zijn beoordeeld? Het argument dat je nu nog niet alle effecten kan beoordelen kan toch enkel leiden tot de constatering dat eventuele toestemming pas verleend kan worden als alle effecten wel adequaat in kaart zijn gebracht en de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid is verkregen dat de effecten niet leiden tot een kans op significant negatieve effecten?

---

⁵⁰ Passende beoordeling strandsuppletie Vlieland oost en havenstrand, 21 maart 2018 p.5 en p.18.

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 25 van 27

Vergunningverlening in het kader van de Wet natuurbescherming is toch geen kopen op de pof?

Licht, geluid en andere verstoring

94. De productielocatie ligt op korte afstand (750 m) vanaf het Natura 2000-gebied Waddenzee. Ondanks dat de PB stelt, dat er geen negatieve effecten kunnen zijn door licht, geluid en dergelijke is dit niet verzekerd. Vooral de piekgeluiden kunnen verstorend zijn voor vogels die foerageren op de wadplaten vlak bij de kust. Bovendien is er geen rekening gehouden met binnendijks broedende of foeragerende vogels die deel uit maken van de populaties behorend bij de Waddenzee.

Aardbevingen

95. De kans op aardbevingen is weliswaar klein maar zeker niet nul. Over de mogelijke sterkte van een aardbeving door de gaswinning uit deze velden is zeer weinig bekend, zeker nu er zo veel onduidelijkheid is ten aanzien van het gedrag van dit veld, zoals hiervoor al is aangegeven. Over de gevolgen voor de natuur van een aardbeving in het Waddengebied is eveneens zeer weinig bekend, ondanks dat de aardbevingen van het Slochterenveld ook effecten gehad moeten hebben op de oostelijke Waddenzee. Door deze optelsom van onzekerheden is onduidelijk in welke mate aardbevingen effecten kunnen hebben op de Waddennatuur. Noch de aanvraag Wnb noch de PB gaan hierop in. Enkel het SODM geeft in haar advies aan dat aardbevingen van een magnitude van maximaal 3,7 mogelijk zijn, en dat er kans is op schade aan gebouwen. Door niet in te gaan op mogelijke effecten voor de natuur zijn de aanvraag Wnb en PB onvolledig en zijn niet alle mogelijke effecten op het Natura 200-gebied beoordeeld.

Omgevingsvergunningen

96. Er liggen drie ontwerpen voor omgevingsvergunningen ter inzage. Twee op grond van de coördinatieregelen van de minister van EZK en de derde van de gemeente Noardeast Fryslân. De laatste vergunning betreft alleen een vergunning voor de ontsluiting op de N358. De omgevingsvergunning Ternaard is onvolledig getoetst aan de Wabo, zoals gewijzigd per 1 januari 2017 samen met de wijziging van de Mijnbouwwet (Stb 2016), en is in strijd met de bouwverboden Waddenzee.

Vaste land, kwelders

97. De gaswinning uit de Ternaard-velden heeft grote negatieve effecten op de vast wal van Fryslân en de aanliggende kwelders van de Waddenzee. Voor de vaste wal en de kwelders geldt niet, in tegenstelling tot de Waddenzee, dat de bodemdaling door sedimentatie kan worden wordt gecompenseerd. De bodemdaling is dus onafwendbaar en niet compenseerbaar met alle negatieve gevolgen van dien. Negatieve effecten die er nu al zijn, zoals toenemende verzilting worden versterkt. In samenhang met de toenemende zeespiegel levert dat grote nadelen op voor het gebruik van het achter de dijken liggende land. Het watersysteem wordt eveneens ontregeld. Dit watersysteem zal nimmer hersteld kunnen worden van de gevolgen van

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 26 van 27

deze bodemdaling. Het is ook niet ondenkbaar, zoals het SODM ook aangeeft, dat als gevolg van de bodemdaling schade ontstaat aan gebouwen. Alles afwegende horen beperkte belangen van deze extra gaswinning niet te prevaleren boven de belangen van de bewoners en de regionale overheden, zoals de gemeente, Wetterskip en provincie Fryslân.

98. De bodemdaling van de kwelders kan leiden tot aantasting van de natuurwaarden op die kwelders. Alhoewel de kwelders niet groot zijn in het getroffen gedeelte van de kust zijn ze daar juist wel zeldzaam en dus voor de natuur in die omgeving extra belangrijk. Daarmee is bij de beoordeling in de PB onvoldoende rekening gehouden.

Conclusie

In het geval van de voorliggende plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee kan schade aan het gebied niet worden uitgesloten, en is ze zelfs waarschijnlijk.

De onzekerheden over de bodemdaling van deze winning, de toenemende snelheid van de stijging van de zeespiegel, de onmogelijkheden om op basis van monitoring bij te sturen zijn inmiddels zo groot dat het HADK-principe voor de Waddenzee niet (meer) verantwoord kan worden toegepast. Er bestaat daardoor geen wetenschappelijk zekerheid dat de natuurlijke waarden van de Waddenzee niet worden aangetast. Voor een adequate bescherming van de natuur van de Waddengebied zal dan ook door het bevoegd gezag moeten worden geconstateerd dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid niet aanwezig is.

Het niet toestaan van deze nieuwe gaswinning zal recht doen aan de sinds 1971 gemaakte afspraken, neergelegd in internationale en nationale beschermingsregimes. Het kan een eerste stap zijn van de Nederlandse overheid richting een duurzame bescherming en een duurzaam herstel van de natuur van het waddengebied.

Ook klimaatverandering is een argument waarom voor de aangevraagde activiteit geen toestemmingen mogen worden verleend. Zo kan specifiek binnen de kaders van de Mijnbouwwet de toestemming niet verleend worden. De Minister zou de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Uiteraard zijn wij bereid om vragen over de zienswijze te beantwoorden, en eventuele onduidelijkheden toe te lichten. Wij zijn overtuigd dat gaswinning binnen de bestaande juridische kaders niet toegestaan kan worden.

Wij hopen echter dat de overheid niet alleen deze toestemming niet verleent omdat dit vanuit juridisch oogpunt niet mogelijk is, maar dat zij tevens tot het inzicht komt dat er een andere benadering noodzakelijk is, als we de unieke waarden van het Werelderfgoed Waddenzee

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 6 oktober 2021
Onderwerp Zienswijze ontwerp-vergunningen gaswinning Ternaard
Pagina 27 van 27

daadwerkelijk willen behouden. We hopen dat de discussie rondom de gaswinning in de Waddenzee tot hernieuwde inzichten over het belang van het beschermen van natuur en het tegengaan van gevaarlijke klimaatverandering zal leiden.

Het niet toestaan van deze vergunning kan bovendien het punt markeren waarop de Nederlandse staat in bredere context kiest voor een serieuze aanpak van de klimaatproblematiek en het voortgaande biodiversiteitsverlies.

Hoogachtend,

A black rectangular redaction box covering the signature area.A long black rectangular redaction box covering the name of the sender.

Verzonden: 10/6/2021 4:11:42 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s): [REDACTED]
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus
Huisnummer: 3
Postcode: 9244 ZN
Woonplaats: Beetsterzwaag
Land: Nederland
Telefoonnummer: (0512) 38 14 48
E-mailadres: info@itfryskegea.nl
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens:
Organisatie: It Fryske Gea

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

zie bijlage

84092340_6930996_15901-pdf.pdf

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Van Harinxmaweg 17 Olterterp
Postbus 3 9244 ZN Beetsterzwaag
Telefoon (0512) 38 14 48
E-mail info@itfryskegea.nl
Website www.itfryskegea.nl
NL17 FA 0 6830 6832 55

Datum : Olterterp, 6 oktober 2021
Kenmerk : 21-15901-hj
Betreft : **zienswijze gaswinning Ternaard**

Geachte ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK), Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), minister van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Inspecteur-generaal der Mijnen, geacht dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân en geacht college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân,

It Fryske Gea dient, mede namens Het Groninger Landschap hierbij een zienswijze in naar aanleiding van de publicatie op vrijdag 27 augustus van de ontwerpbesluiten¹ ten behoeve van de gaswinning van het voorkomen Ternaard onder de Waddenzee door de NAM.

Het waddengebied en haar bescherming

IUCN: 'NOTING that the Wadden Sea is one of the shallowest coastal areas in the Netherlands and therefore extremely vulnerable to the effects of climate change among which are rises in seawater temperature and sea level'²

¹ Instemming winningsplan, Instemming meetplan, Vergunning Wet natuurbescherming, Rijksinpassingsplan, Omgevingsvergunningen, Vergunningen en meldingen Waterwet.

² <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

IUCN: 'REQUESTS the government of the Netherlands to withdraw the draft permit for fossil fuel mining in recognition of the global need to protect and preserve the Wadden Sea as a UNESCO World Heritage Site, a critical stop-over in the East-Atlantic Flyway, as well as the global need to prevent damage to critical habitats from greenhouse gas emissions'³

1. De Waddenzee is een uniek natuurgebied. Dit is een mondiaal erkend feit.
2. Vanwege zijn wereldwijd unieke geologische en ecologische waarden staat de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst van Unesco. Nergens anders ter wereld bestaat er zo'n dynamisch landschap met een veelheid aan leefgebieden die gevormd zijn door wind en getijden. De biodiversiteit op wereldschaal is afhankelijk van de Waddenzee. In het kader van de Trilaterale Waddenzee Samenwerking dragen Denemarken, Duitsland en Nederland samen de verantwoordelijkheid voor het behoud van dit onvervangbare ecosysteem, ten behoeve van de huidige en de toekomstige generaties.⁴

Waddenvereniging: '50 jaar natuurbescherming en nog steeds is de graduele achteruitgang van vele natuurwaarden niet gestopt.'

3. Het gebied is niet alleen erkend als Unesco Werelderfgoed maar vindt tevens bescherming onder diverse nationale en internationale wetgeving en verdragen. Het is een triest feit om te moeten concluderen dat, **50! jaar** na het sluiten van het Ramsar verdrag op 2 februari 1971, de natuur in het waddengebied nog steeds niet effectief beschermd wordt. Vele natuurwaarden gaan al decennialang gradueel achteruit. Onze stellige overtuiging is dat dit veroorzaakt wordt door grotere en kleinere menselijke activiteiten in en buiten het gebied. Wij constateren dat door de jaren heen steeds meer activiteiten worden toegestaan in het gebied. In het algemeen wordt elk van deze activiteiten als niet of nauwelijks schadelijk beoordeeld.

Toch moet na 50 jaar natuurbescherming de trieste balans opgemaakt worden dat veel natuurwaarden er steeds (een beetje) slechter voor staan. Zo is bijvoorbeeld de kraamkamerfunctie voor vis van de Waddenzee sinds de jaren 80 afgenomen⁵ en is voor trekvogels bij een grote meerderheid van de gemonitorde soorten sprake van een afname op lange termijn. Daarbij kan opgemerkt worden dat de oorzaak van die afname vermoedelijk in de Waddenzee zelf ligt.⁶ Om de voortgaande achteruitgang te stoppen zal de overheid het gebied anders en beter moeten beschermen. Er zijn de afgelopen decennia vele pogingen gedaan om het gebied beter te beheren en te beschermen. Er zijn en waren vele ambtenaren en politici met hart voor het gebied die vanuit hun bevlogenheid en liefde voor het gebied hun uiterste best hebben gedaan om het gebied net iets beter te beschermen en beheren. Uiteindelijk heeft dit er tot de dag van vandaag helaas niet toe geleid dat de weg naar herstel op vele fronten meetbaar is ingezet.

³ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

⁴ <https://www.waddensea-worldheritage.org/nl>

⁵ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/fish#subsection_5

⁶ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/migratory-birds#subsection_5

4. Ondanks dat een leeuwendeel van de activiteiten in het waddengebied 'passend beoordeeld' is, is er nog steeds sprake van een voortgaande achteruitgang van vele natuurwaarden. De overheid zou zelf op basis van de laatste wetenschappelijke inzichten over het gebied en de diverse natuurwaarden onderzoek moeten doen naar de gevolgen van de (veelheid) van activiteiten en daar conclusies aan moeten verbinden.
5. Hoe verhouden de ontwerpbesluiten van de ministers van EZK en LNV om opnieuw gas te gaan winnen onder de Waddenzee zich met bijvoorbeeld het Ospar-verdrag? Dit verdrag is in 1992 in Parijs ondertekend en is nu al ruim 23 jaren in werking. Het verdrag roept op om alle noodzakelijke maatregelen te nemen om het zeegebied te beschermen tegen nadelige gevolgen van menselijke activiteiten. Welke waarde heeft het daarin genoemde voorzorgsbeginsel? Hoe verhoudt het toestaan van nieuwe gaswinning met alle gevolgen van dien zich met het Unesco-verdrag, de Bernconventie, Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), de Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA) en alle andere verdragsverplichtingen?
6. IUCN adviseert het UNESCO comité over de status van werelderfgoederen en mogelijke plaatsing van werelderfgoederen op de lijst van Endangered World Heritage.
7. Welke waarde hecht de Nederlandse overheid aan de resolutie door de wereldconventie van IUCN in september 2021, waarin opgeroepen wordt tot het intrekken van de concept toestemmingen en het gebied te beschermen op een manier die recht doet aan de status van het gebied als Unesco Werelderfgoed?⁷ Is in de overwegingen tot het verlenen van toestemming voor nieuwe gaswinning meegenomen dat sinds 2020 IUCN klimaatverandering heeft aangemerkt als grootste bedreiging van natuurlijke werelderfgoederen, en is onderzocht of het verlenen van deze toestemming mogelijk zal leiden tot plaatsen van het Werelderfgoed Waddenzee op de lijst van World Heritage in Danger?
8. Na 50 jaar natuurnatuurbescherming van de Waddenzee door middel van diverse nationale wetten, beleid en internationale verdragen is het de vraag hoe het bevoegd gezag de achteruitgang van de diverse natuurwaarden gaat stoppen en de weg naar herstel in gaat zetten. Wij zien graag een overzicht van het te voeren beleid en de te nemen maatregelen die ervoor gaan zorgen dat de achteruitgang op korte termijn tot staan wordt gebracht en tot herstel van de natuur en de integriteit van het waddengebied zullen leiden. Dit zullen een ander beleid en andere maatregelen moeten zijn dan die tot op heden zijn gehanteerd, omdat geconcludeerd kan worden dat het beleid en de maatregelen van de afgelopen 50 jaar op diverse onderdelen gefaald hebben.

Gevaarlijke klimaatverandering en de noodzaak om het (wadden)gas onder de grond te laten zitten

---

⁷ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

Inleiding

9. Hiervoor is toegelicht dat de natuurwaarden en de integriteit van het waddengebied in de afgelopen 50 jaar aanzienlijk zijn geschaad, in weerwil van de bescherming van het gebied via internationale verdragen en Europese en nationale wet- en regelgeving. In die zin heeft het huidige beleid gefaald.
10. Daar komt nog bij dat ook klimaatverandering een grote impact heeft op het waddengebied, wat de negatieve trend van de afgelopen jaren op veel fronten zal versterken. Zo zal klimaatverandering onder meer zorgen voor opwarming en verzuring van het zeewater en dat heeft effect op de leefbaarheid van het gebied voor beschermde plant- en diersoorten.
11. Klimaatverandering zorgt ook voor zeespiegelstijging en meer weersextremen, zoals aanhoudende droogte en extreme neerslag. Ook in dit verband is het waddengebied extra kwetsbaar.
12. De voorgenomen gaswinning in Ternaard strookt niet met de verplichting van de Nederlandse Staat om een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering. Uit de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en expert-rapportages op het gebied van de energietransitie volgt namelijk dat de klimaatdoelstelling van Parijs geen ruimte meer laat voor het in ontwikkeling nemen van nieuwe olie- en gasprojecten. Dat wordt hieronder nader toegelicht.
13. Deze argumentatie geldt in algemene zin voor alle ontwerpbesluiten, nu elk individueel ontwerpbesluit onderdeel uitmaakt van en samenhangt met de beslissing om gas te winnen vanuit Ternaard. In deze zienswijze wij toelichten waarom de Minister zijn instemming met het opgestelde winningsplan zou moeten weigeren op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b), (c) en (d).

De deelverantwoordelijkheid van de Staat om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen

14. Klimaatverandering is een wereldwijd probleem en vraagt om wereldwijde actie. Alle relevante actoren hebben in dat verband een deelverantwoordelijkheid. In de zaak Urgenda hebben de Rechtbank Den Haag, het Gerechtshof Den Haag en de Hoge Raad ook bevestigd dat de Staat gehouden is een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering.
15. Deze positieve verplichting voor de Staat om 'het zijne' te doen berust op artikelen 2 en 8 EVRM, omdat een ernstig risico bestaat dat gevaarlijke klimaatverandering plaatsvindt die het leven en het welzijn van de Nederlandse ingezetenen, en de rest van de wereldbevolking, bedreigt.⁸
16. Concreet betekent dit dat de Staat een verplichting heeft om zijn klimaatbeleid in te richten in lijn met het Akkoord van Parijs, inhoudende dat de stijging van de wereldwijde gemiddelde temperatuur moet worden beperkt tot maximaal 1,5 graden Celsius. Om die doelstelling te behalen geldt als uitgangspunt dat de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer beperkt blijven tot maximaal 430 ppm. De huidige concentratie broeikasgassen is 416 ppm.⁹
17. Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van artikelen 2 en 8 EVRM heeft moet uiteraard worden uitgegaan van onder meer de laatste

⁸ Hoge Raad 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006.

⁹ Carbon Dioxide | Vital Signs – Climate Change: Vital Signs of the Planet ([nasa.gov](https://www.nasa.gov)), meting van augustus 2021

klimaatwetenschappelijke inzichten en internationaal aanvaarde standaarden.¹⁰ In dit verband zijn onder meer de rapporten van het IPCC van belang, alsmede andere gezaghebbende rapporten en onderzoeken, waaronder die van het IEA en het VN-Milieuprogramma.

IPCC-rapport: snelle, onmiddellijke en grootschalige reducties zijn noodzakelijk

18. Op 7 augustus 2021 heeft Working Group I van het IPCC een rapport uitgebracht getiteld: Climate Change 2021 - The Physical Science Basis.¹¹ Het rapport bevat de laatste inzichten in de klimaatwetenschap en is goedgekeurd door alle 195 leden van het IPCC.
19. De bevindingen van het IPCC zijn onthutsend. Klimaatverandering voltrekt zich in een sneller tempo dan tot nu toe werd aangenomen en bepaalde veranderingen zijn onomkeerbaar. Het KNMI schrijft aan de hand van het IPCC-rapport (onderstreping toegevoegd):
- “In alle gebieden in de wereld hebben zich snelle klimaatveranderingen voltrokken, die zich manifesteren in een toename van weersextremen. De mondiaal gemiddelde temperatuur is in het laatste decennium tot 1,1°C (0,8°C tot 1,3°C) gestegen ten opzichte van de pre-industriële periode 1850-1900.*
- Het tempo van mondiale opwarming is ongeëvenaard in tenminste de laatste tweeduizend jaar. Sommige veranderingen zijn in de komende eeuwen tot millennia onomkeerbaar, zoals de opwarming van de oceanen, het smelten van de ijskappen en de stijging van de zeespiegel. Bij een verdere temperatuurtoename neemt de frequentie en intensiteit van hittegolven, extreme neerslag en droogte toe.*
- Ook het risico op het overschrijden van bepaalde fysische drempelwaarden in het klimaatsysteem, met abrupte en onomkeerbare klimaatveranderingen tot gevolg, wordt dan groter.”¹²*
20. Het rapport laat zien dat dat het resterende koolstofbudget om opwarming van de aarde nog tot 1,5 graden Celsius te beperken per begin 2020 nog 400 Gigaton CO₂ bedraagt (met 67 procent zekerheid).¹³ In het jaar 2019 bedroeg de uitstoot van fossiele CO₂-emissies ongeveer 38 Gigaton.¹⁴
21. Het IPCC stelt vast dat onmiddellijke, snelle en grootschalige reducties in CO₂- en andere broeikasgasemissies noodzakelijk zijn om de klimaatdoelstelling van Parijs niet te overschrijden. Dat betekent dat er minder fossiele brandstoffen moeten worden geproduceerd.

¹⁰ ECLI:NL:HR:2019:2006: “Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van de art. 2 en 8 EVRM heeft, moet worden gelet op breed gedragen inzichten in de wetenschap en internationaal aanvaarde standaarden.”

¹¹ IPCC, 2021: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press. In Press.

¹² KNMI - IPCC: Menselijke beïnvloeding van het klimaatsysteem vaststaand feit, 1,5 °C-grens 10 jaar eerder bereikt dan verwacht

¹³ IPCC, 2021: Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, p. 38.

¹⁴ United Nations Environment Programme (2020). Emissions Gap Report 2020. Nairobi, p. 30-31. Dit is exclusief CO₂-emissies die het gevolg zijn van landgebruik.

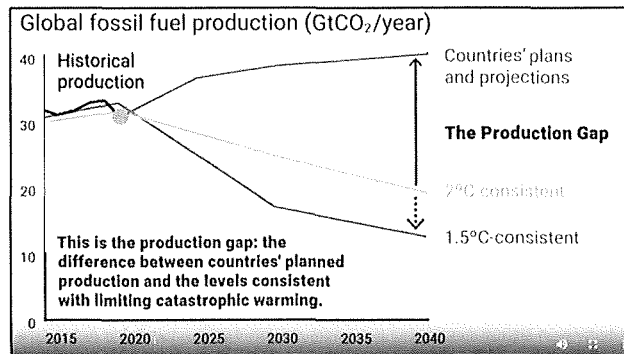
IEA-rapport: geen ruimte meer voor ontwikkeling van nieuwe olie- en gasvelden

22. Het IEA is oorspronkelijk opgericht in reactie op de oliecrisis van 1973 en had traditioneel de rol om de leveringszekerheid van olie voor haar leden – de Westerse olie-importerende landen – te bewaken. Het IEA analyseert ontwikkelingen in de energiesector en publiceert in dat verband jaarlijks de World Energy Outlook met gedetailleerde analyses en vooruitzichten. Het IEA richt zich ook tot beleidsmakers. Met het oog op COP26 publiceerde het IEA in juli 2021 de resultaten van grootschalig en peer reviewed onderzoek in het rapport Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector.
23. Het IEA-rapport beschrijft de essentiële voorwaarden voor de mondiale energiesector om in 2050 uit te komen op netto nul emissies en daarmee kans te houden op beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5 °C. Het IEA stelt vast dat steeds meer landen zich weliswaar hebben gecommitteerd om in 2050 op netto nul emissies uit te komen, maar dat deze toezeggingen meestal niet zijn vastgelegd in korte-termijn acties en uitvoerbare plannen, terwijl de komende tien jaar cruciaal zijn om nog zicht te houden op het behalen van de klimaatdoelstelling.
24. Zelfs als de huidige toezeggingen worden uitgevoerd, resteert nog 22 Gigaton aan CO₂ emissies uit energie en industriële processen in 2050. Het IEA concludeert echter dat er nog wel een reductiepad is naar netto-nul en dat pad is volgens het IEA ook technologisch haalbaar, kosteneffectief en maatschappelijk rechtvaardig. Daarvoor is wel vereist dat alle overheden hun huidige klimaatplannen aanscherpen.
25. In dit reductiepad bestaat er geen ruimte meer voor nieuwe olie- en gasprojecten buiten de projecten waar men in 2021 al aan gecommitteerd is. Dat betekent dat er geen nieuwe olie- en gasvelden in ontwikkeling kunnen worden genomen.¹⁵

Production Gap Report 2020: beperk nieuwe fossiele productieactiviteiten en investeringen in nieuwe infrastructuur

26. Het derde rapport dat wij hier aanhalen is het (mede) door het VN-Milieuprogramma opgestelde Production Gap Report 2020 (“PGR2020”) over de kloof tussen de (geplande) productie van fossiele brandstoffen en mondiale productieniveaus die consistent zouden zijn met de opgave om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.
27. In PGR2020 is vastgesteld dat de wereldwijde productie van kolen, olie en gas tussen 2020 en 2030 elk jaar opnieuw met 11%, 4%, respectievelijk 3% moet afnemen om in lijn te blijven met de doelstellingen van het Parijs Akkoord en de opgave om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 °C. De voorgenomen planning van projecten laat echter een jaarlijkse productiestijging van 2% zien voor elke fossiele brandstof. Onderstaande figuur betreft een grafische weergave van de productiekloof uit de samenvattende video van PGR2020:

¹⁵ Zie International Energy Agency Special Report, *Net Zero by 2050 A Roadmap for the Global Energy Sector*, p. 20 – 21.

28. PGR2020
verband zes

acties voor overheden om een ordelijke en rechtvaardige transitie weg van fossiele brandstoffen te bewerkstelligen, waaronder het beperken van nieuwe fossiele productieactiviteiten en infrastructuur. Dat zou ook het risico op kapitaalvernietiging door zogeheten stranded assets verminderen.¹⁶

identificeert in dat
noodzakelijke

4. Introduce restrictions on fossil fuel production activities and infrastructure. Restricting new fossil fuel production activities and infrastructure can avoid locking in levels of fossil fuel production higher than those consistent with climate goals. It can also reduce the risk of stranded assets and communities.

29. PGR2020 maakt verder duidelijk dat landen met grote mogelijkheden om te veranderen (kortweg: de rijke landen die deze transitie zelf kunnen financieren) en een relatief lage economische en maatschappelijke afhankelijkheid van fossiele productie het snelst in staat zullen zijn om de transitie te bewerkstelligen en hun economie te decarboniseren.¹⁷ Van die landen, waar Nederland ook onder valt, moet dan ook worden verwacht dat zij dat zo snel mogelijk doen.

Tussenconclusie

30. Klimaatwetenschappers, marktspecialisten en alle andere gezaghebbende autoriteiten op het gebied van klimaatverandering en de energietransitie zijn het erover eens dat drastische maatregelen noodzakelijk zijn om gevaarlijke klimaatverandering nog te voorkomen of in ieder geval te beperken. Dat vereist nieuw beleid en verdergaande emissiereducties. Dit betekent dat er geen ruimte meer is voor nieuwe gaswinning.

31. Hieronder zal verder worden toegelicht dat de Minister in zijn afwegingen rondom de voorgenomen gaswinning in Ternaard zich onvoldoende rekenschap heeft gegeven van de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en andere relevante ontwikkelingen.

De argumentatie van de Minister rechtvaardigt geen nieuwe gaswinning

32. De afgelopen jaren hanteert de Minister steeds hetzelfde uitgangspunt om instemming te verlenen voor nieuwe gaswinning in Nederland, namelijk dat er aan

¹⁶ Executive Summary – The Production Gap: 2020 Report.

¹⁷ SEI, IISD, ODI, E3G, and UNEP. (2020). The Production Gap Report: 2020 Special Report, p. 34.

de energietransitie wordt gewerkt maar dat het nu eenmaal een gegeven is dat het gebruik van aardgas de komende decennia als brandstof en grondstof een belangrijke rol speelt in Nederland en daarbuiten. Verder zou gaswinning uit kleine velden in Nederland minder uitstoot veroorzaken dan het importeren van gas uit het buitenland.

33. Dezelfde argumenten liggen nu ten grondslag aan het ontwerp-instemmingsbesluit voor de gaswinning in Ternaard. Diverse Kamerleden hebben de Minister reeds bevraagd over de verhouding tussen deze voorgenomen gaswinning en de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten die met zich meebrengen dat we zo snel mogelijk moeten stoppen met fossiele brandstoffen. Het antwoord van de Minister is als volgt (onderstreping toegevoegd):

“Het recent verschenen IPCC-rapport bevestigt nogmaals het belang om te verduurzamen. Daarom zet het kabinet in op het decarboniseren van het gassysteem door middel van energiebesparing en het vervangen van aardgas door elektriciteit, groen gas, duurzame waterstof en duurzame warmte. Deze omslag is echter niet van de ene op de andere dag gerealiseerd. De verwachting is dat aardgas de komende decennia nog noodzakelijk is voor bijvoorbeeld de productie van elektriciteit en de energie- en warmtebehoefte van huishoudens. Het stoppen met aardgaswinning in Nederland, ook onder de Waddenzee, lijkt in het kader van het terugbrengen van broeikasgassen contraproductief. In een recent onderzoek van het Oxford Institute for Energy Studies is berekend dat het vervangen van 1 miljard kuub in Nederland geproduceerd aardgas door geïmporteerd aardgas leidt tot minimaal 135,000 ton extra uitstoot van broeikasgassen. Het kabinet kiest er daarom voor om gas te winnen uit de kleine velden in eigen land wanneer dit veilig kan voor mens en milieu, en zolang en voor zover dit nodig is voor de Nederlandse gasvraag (Kamerstuk 33 529, nr. 469 en 32 813; 31 239, nr. 486). De gaswinning onder de Waddenzee maakt hiervan onderdeel uit.”¹⁸

34. Wij begrijpen natuurlijk ook dat Nederland niet van vandaag op morgen van aardgas af is. Dat laat echter onverlet dat de Nederlandse Staat zijn klimaatbeleid dient aan te passen in lijn met de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en alles in het werk moet stellen om de energietransitie te versnellen en de afhankelijkheid van aardgas zo snel als mogelijk te verminderen. Het enkele feit dat Nederland de komende jaren nog aardgas nodig zal hebben, verklaart ook niet waarom er nu een nieuw gasveld in ontwikkeling kan worden genomen voor de komende 15 jaar, terwijl dit op gespannen voet staat met bovengenoemde gezaghebbende rapporten.
35. Er moeten ook vraagtekens worden geplaatst bij de aangehaalde vergelijking tussen de uitstoot van geïmporteerd aardgas in vergelijking met Nederlands aardgas. Het ‘onderzoek’ van het Oxford Institute for Energy Studies (‘OIES’) waar de Minister naar verwijst betreft een kort artikelletje van amper 11 pagina’s van één onderzoeker van het OIES. Het gaat dus niet om deugdelijk peer-reviewed onderzoek. Bij nadere verdieping in de achtergrond van het OIES blijkt bovendien dat dit onderzoeksinstituut wordt gesponsord door grote bedrijven uit de olie- en

¹⁸ Minister van Economische Zaken en Klimaat, Beantwoording vragen over gaswinning onder de Waddenzee, 13 september 2021.

- gasindustrie, inclusief Shell en ExxonMobil.¹⁹ Dat de Minister zich bedient van dergelijk materiaal om zijn standpunt te onderbouwen is moeilijk te begrijpen.²⁰
36. De kabinetsappreciatie van 1 oktober 2021 over het IPCC-rapport herhaalt de belangrijke bevindingen uit het IPCC-rapport, maar komt verder neer op de mededeling dat het huidige beleid wordt voortgezet, met de extra investeringen die zijn aangekondigd op Prinsjesdag om de huidige klimaatdoelen te behalen en de opmerking dat mogelijk nog verdere aanscherping volgt in het licht van het Europese reductiedoel van 55% in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050. Verder zet het kabinet vooral in op beïnvloeding van andere landen, bijvoorbeeld in de G20.
37. In deze appreciatie, noch in de besluitvorming over de voorgenomen gaswinning wordt duidelijk hoe het Nederlandse beleid zich verhoudt tot het mondiaal resterende koolstofbudget waar een duidelijke begrenzing op zit. Zo is niet duidelijk hoeveel van het resterende koolstofbudget Nederland zichzelf toekent op basis van het huidige beleid en hoe de door de Minister gestelde aanhoudende vraag naar gas zich daartoe verhoudt. De besluitvorming over de gaswinning in Ternaard bevat geen bredere klimatologische afweging, die duidelijk wel noodzakelijk is in het licht van de bevindingen van bovengenoemde rapporten.
38. Op basis van het IEA-rapport en PGR2020 moet ook van de Minister worden verwacht dat hij in zijn afweging betreft wat het risico is dat nieuwe gaswinning leidt tot *stranded assets* in Nederland of daarbuiten en wie de kosten daarvan zal dragen. Er worden wereldwijd immers teveel fossiele brandstoffen geproduceerd en dat brengt niet alleen aanzienlijke risico's met zich voor het klimaat, maar ook grote financiële (systeem)risico's.
39. Ook deze risico's zijn niet meegenomen in de besluitvorming ten aanzien van de voorgenomen gaswinning in Ternaard.

Jurisprudentie van de Afdeling

40. Afgelopen jaar deed de Afdeling een aantal uitspraken in beroepsprocedures tegen instemmingsbesluiten voor winningsplannen waarin de verhouding tussen gaswinning en klimaatbeleid aan de orde is geweest: op 1 april 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:938), op 26 augustus 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2048), 2 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2875), 23 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:3091) en op 31 maart 2021 (ECLI:NL:RVS:2021:660). In die zaken heeft de Afdeling besloten dat klimaatverandering niet met zich bracht dat de gaswinning die daar aan de orde was in strijd kwam met het planmatig beheer en gebruik van delfstoffen.
41. Dit betreft uitspraken over bestreden besluiten uit 2018 en 2019 en dus ruim vóór publicatie van de gezaghebbende rapporten die wij hier aanhalen. Er is daarom sprake van gewijzigde omstandigheden die in dit geval tot een andere uitkomst moeten leiden.
42. Alle uitspraken gaan uit van de aanname dat Nederland nu eenmaal voorlopig nog afhankelijk is van aardgas en eigen gasproductie in dat geval de voorkeur heeft. De

¹⁹ [Benefactors and Sponsors | Oxford Institute for Energy Studies \(oxfordenergy.org\)](https://www.oxfordenergy.org/energy-benefactors-and-sponsors)

²⁰ De auteur stelt overigens dat de impact van Noors aardgas gelijk zou zijn aan Nederlands aardgas.

mate waarin Nederland nog afhankelijk blijft van aardgas is echter geen gegeven en afhankelijk van het beleid van de Staat. Dat kan, zeker in het licht van het bovenstaande, ook leiden tot een andere afweging met betrekking tot het importeren van gas, voor zover daar vanuit klimaatperspectief al ruimte voor zou zijn. De Minister kan niet zomaar uitgaan van een voortzetting van het huidige beleid, nu een dringende noodzaak bestaat tot aanscherping daarvan.

Conclusie

43. Het bovenstaande leidt tot de conclusie dat de Minister de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen zou moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen.
44. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Klimaatverandering en het behoud van de Waddenzee voor huidige en komende generaties.

45. Het staat vast dat de impact van klimaatverandering op het waddengebied enkel zal toenemen. Eerder werd al geconcludeerd dat veel natuurwaarden in het gebied de afgelopen 50 jaar een negatieve trend laten zien. De impact die klimaatverandering op het gebied heeft zal deze negatieve trend op vele fronten versterken. Welke concrete maatregelen gaat de overheid nemen om de beschermde natuurwaarden in het waddengebied te behouden en te versterken, daarbij rekening houdend met de gevolgen van het deel van de klimaatverandering dat al niet meer te voorkomen is? Om dit te illustreren een voorbeeld waar maatregelen op zijn plaats lijken: Door de voor de nieuw aangevraagde gaswinning noodzakelijke extra zandsuppleties zullen vele in het kader van Natura 2000 als beschermd aangemerkte soorten bedekt raken en sterven. Die soorten maken onderdeel uit van beschermde habitat. Veel van deze soorten ervaren nu al de negatieve gevolgen van klimaatverandering en zullen dat in toenemende mate ondervinden. Zo warmt het zeewater steeds verder op en neemt de zuurgraad van het water toe. Hoe wordt dan alsnog de achteruitgang gestopt en het noodzakelijke herstel gerealiseerd?

Het ontbreken van draagvlak: een volwaardige regio of enkel wingewest?

46. Alle betrokken regionale overheden, provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, gemeente Noardeast Fryslân, hebben, ieder vanuit de aan hen toevertrouwde belangen, geadviseerd om niet in te stemmen met het winningsplan en geen vergunning te verlenen op grond van de Wet natuurbescherming.

De ministers hebben deze verplichte en welgemeende adviezen naast zich neergelegd zonder deugdelijke onderbouwing met zwaarwegende argumenten waarom deze gaswinning noodzakelijk zou zijn.

Er is dus geen enkel draagvlak voor deze winning in de regio. Hoe werkt het verlenen van toestemming voor gaswinning tegen de uitdrukkelijke wens in van de regionale overheden door in de regio? Wat betekent dit voor het draagvlak en vertrouwen vanuit de regio bij de ontwikkeling van toekomstige projecten? Schaadt de opstelling van de rijksoverheid niet het draagvlak vanuit de regio dat zo nodig is voor bijvoorbeeld het realiseren van komende projecten voor de energietransitie? Hoe verhoudt zich de verdeling van bevoegdheden tussen rijksoverheid en regionale overheden met betrekking tot het behalen van de vanuit Europese regelgeving gestelde doelen op het gebied van natuur en milieu? Wie heeft de regio over bijvoorbeeld het behalen van de Natura-2000 doelen?

Beheerautoriteit: doel natuurkwaliteit verbeterend natuur een sturend instituut?

47. Op 1 maart 2020 is de beheerautoriteit Waddenzee van start gegaan.²¹ Doel hiervan is te komen tot beter samenhangend beheer van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee op het gebied van natuur-, vis- en waterbeheer. Het beheer en het beleid van de wadden is heel versnipperd. Vele overheidsorganen spelen een rol bij de bescherming van het gebied, maar echte regio ontbreekt. Wat is de rol van de beheerautoriteit binnen deze vergunningverlening? Als de beheerautoriteit geen zeggingskracht heeft binnen het proces van vergunningverlening in het waddengebied, en deze in het bijzonder, wat is dan haar rol? Wat gaat de minister doen met de vragen die de beheerautoriteit in haar brief van 17 juni 2021 aangaf richting het ministerie van LNV?

De kwestie van het kunnen en moeten weigeren van de toestemmingen voor gaswinning

48. De minister van EZK heeft richting de Tweede Kamer aangegeven dat de regering de gevraagde toestemmingen niet kan weigeren, en geen mogelijkheden heeft om de plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee te blokkeren.
49. Het van Rijkswegge gebezigde argument dat de Mijnbouwwet en/of de Wet natuurbescherming dwingen tot instemming respectievelijk vergunningverlening is onjuist. Eerder in deze zienswijze hebben wij vastgesteld dat de minister op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b),(c) en (d) de instemming moet weigeren. Hieronder gaan we kort in op enkele andere regelgeving die verplicht tot het weigeren van desbetreffende instemmingen en toestemmingen. Opgemerkt kan worden dat dit slechts enkele voorbeelden betreft en zeker niet een uitputtende lijst is.

---

²¹ Jaarplan 2021 Beheerautoriteit Waddenzee, (<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021D09719&did=2021D09719>)

50. Wij zijn van oordeel dat de minister van EZK de bestaande winningsvergunning uit 1969 moet intrekken of wijzigen. Art. 21 Mijnbouwwet (hierna Mbw) biedt de mogelijkheid tot intrekking van de winningsvergunning. In de toelichting bij het amendement op art. 21 Mbw staat: *'De indieners beogen hiermee nieuwe gaswinningsprojecten op de waddeneilanden, in de Waddenzee, het Werelderfgoedgebied en in de aan de Waddeneilanden grenzende Natura 2000 gebieden onmogelijk te maken.'* Dit roept de vraag op in hoeverre de minister met deze onderliggende bedoeling rekening heeft gehouden? Had de minister niet op grond van art 32 b Mbw het concessiegebied moeten verkleinen? Er hebben immers in het betrokken deel gedurende een periode van de voorafgaande twee kalenderjaren geen significante activiteiten met betrekking tot opsporen of winnen van koolwaterstoffen plaatsgevonden. Nu bij het Ternaard veld zeker al sinds de jaren 80 geen activiteiten zijn geweest, werpt de vraag zich op of de minister niet, mede gezien de wens van de Kamer, over (had) moet (en) gaan tot het verkleinen van het concessiegebied?
51. De Wet natuurbescherming (hierna:Wnb) kent geen limitatieve opsomming van weigeringsgronden. Dit houdt in, dat de minister beleidsvrijheid heeft om de vergunning te weigeren zelfs als – wat in dit geval niet zo is – er geen wezenlijke aantasting van de natuurwaarden of significantie van de effecten plaatsvindt.
52. Wij verwijzen ten overvloede naar het op 5 oktober jl. verschenen advies van de Waddenacademie²² en verzoeken dit advies als ingevoegd te beschouwen en mee te nemen in de reactie op deze zienswijze.

Vereiste wetenschappelijke zekerheid dat er geen schade optreedt ontbreekt

***'De gemeten trend in het areaal wadplaten sinds 2010 is licht negatief'*²³
*'.. dit leidt tot nadere studie met als doel de trend en de mogelijke rol van bodemdaling door gaswinning daarin te begrijpen. De komende jaren zal dit onderzoek doorgaan.'*²⁴**

53. Wij gaan hierna eerst in op de door de Habitatrictlijn en Wet natuurbescherming vereiste van voorafgaande wetenschappelijke zekerheid. Vervolgens maken we een aantal opmerkingen over de Hand aan de kraan (hierna Hadk)-systematiek, waarna we ingaan op de invulling van de verschillende elementen van het Hadk-principe, gevolgd door overige opmerkingen over de voorgestelde besluiten.
54. Gelet op met name het voorzorgsbeginsel moet ervan uitgegaan worden dat een plan of project significante gevolgen kan hebben wanneer het op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zake niet valt uit te sluiten dat het plan of project de instandhoudingsdoelstellingen van de betreffende gebieden in gevaar brengt.²⁵ Deze wetenschappelijke zekerheid dient voorafgaand aan het verlenen van toestemming te worden verkregen. Het citaat hierboven illustreert dat 14 jaar na de verlening van de toestemming voor de gaswinning (in 2006) er nu toch (nog steeds) onzekerheden blijken te zijn over de gevolgen van gaswinning, en dat de resultaten

²² Juridisch advies inzake het Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard), 5 oktober 2021.

²³ Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

²⁴ Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

²⁵ Zie bijvoorbeeld ABRvS 15 september 2021, ECLI:NL:RVS:2021:2085, r.o. 5.2.

van 14 jaar monitoren nu aanleiding zijn tot verder onderzoek naar de geconstateerde negatieve trend in de ontwikkeling van het wadplaatareaal en de relatie met bodemdaling door gaswinning.

Hoe dit zich verhoudt met de vereiste voorafgaande wetenschappelijke zekerheid dat er geen aantasting zal plaatsvinden van de natuurlijke kenmerken van het gebied is ons een raadsel. Er zijn meer nieuwe inzichten na 14 jaar gaswinning onder de Waddenzee. Zoals de 'nieuwe inzichten' omtrent het door ingenieur Houtenbos in 2007 bij de Raad van State²⁶ aangekaarte na-ijleffect. De Raad van State ging uit van de juistheid van de conclusies van het RIKZ rapport van 14 juni 2004. Hierin werd geconstateerd dat na-ijleffecten gering zouden zijn, en werd als voorwaarde gesteld dat zowel bodemdaling als zeespiegelstijging nauwkeurig zouden moeten worden gevolgd.²⁷ In het deskundigenbericht werd geconstateerd dat de na-ijling binnen 1,5 - 3 jaar tot nul zou afnemen. Pas in 2017 volgde de erkenning dat de beweringen van Ingenieur Houtenbos in 2007 correct waren en die van het RIKZ onjuist. In de LTS-studie werd onomstotelijk aangetoond dat een significante na-ijling van de bodem voor een periode van meerdere decennia hoogstwaarschijnlijk zal optreden.²⁸

55. Dit zijn slechts twee voorbeelden van voortschrijdend wetenschappelijk inzicht door de jaren heen. Geconcludeerd kan worden dat de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid voor het toestaan van de waddengaswinning in 2007 eigenlijk ontbrak, en dat de nieuwe wetenschappelijke inzichten, die nagenoeg één op één van toepassing zijn op de nu ter inzage liggende concept toestemmingen voor nieuwe gaswinning het onmogelijk maken te stellen dat er voorafgaand aan het verlenen van toestemming voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee wel wetenschappelijke zekerheid is van het uitblijven van aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied.

Schade door gaswinning is niet op voorhand uit te sluiten door middel van toepassing van de hand aan de kraan systematiek

56. Voor gaswinning onder de Waddenzee is de Hadk-systematiek geconstrueerd. Als de bodemdaling samen met de zeespiegelstijging onder de vastgestelde grens blijft waarbinnen het gebied kan ophogen door de aanvoer van zand en slib uit de Noordzee, dan wordt verondersteld dat er geen kans is op aantasting van de natuurlijke kenmerken. Het is echter niet uitgesloten dat zelfs als de waarden beneden de vastgestelde grens van de gebruikruimte blijven, er toch effecten op de natuur optreden.

Voorbeelden van mogelijke effecten die niet worden beoordeeld binnen Hadk

Gemiddeld verlies van plaatareaal is niet een beoordeling van lokale effecten op korte en middellange termijn

57. Vast staat dat er afname van plaatareaal ten gevolge van de nieuwe gaswinning zal optreden. Onduidelijk is welk lokaal verlies aan plaatareaal en afname van droogvaltijd er binnen de bodemdalingscontour zal optreden, hoe de ontwikkeling

²⁶ Raad van State, 29 augustus 2007, ECLI:NL:RVSBB2499 r.o. 2.16.5 en verder

²⁷ Iets wat met name voor de zeespiegelstijging onmogelijk is gebleken.

²⁸ Zie Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017

door de jaren heen (vermoedelijk) zal zijn, en welke ecologische gevolgen daarvan te verwachten zijn. De systematiek van hand aan de kraan ziet enkel op een gemiddelde daling en gemiddelde aangroei over een volledig kombergingsgebied.

Verandering van sedimentsamenstelling en effecten op de ecologie

58. Ook is niet met wetenschappelijke zekerheid onderbouwd dat, zelfs als binnen de gebruiksruimte gebleven wordt, de sedimentsamenstelling niet verandert door bijvoorbeeld de extra zandsuppleties en de extra aanvoer van grote hoeveelheden zand vanuit de Noordzee. Wij vragen ons af welke wetenschappelijke onderbouwing er beschikbaar is waarmee wetenschappelijke zekerheid wordt verkregen dat de sedimentsamenstelling binnen de kombergingsgebieden niet verandert onder invloed van de gaswinning op zichzelf en in cumulatie met andere vergunde en niet vergunde activiteiten?
59. Het is essentieel om wetenschappelijke zekerheid te hebben dat de sedimentsamenstelling niet verandert. Een veranderende sedimentsamenstelling kan immers weer veranderingen van de soortensamenstelling van de bodem tot gevolg hebben, wat vervolgens weer gevolgen kan hebben voor bijvoorbeeld het voedselaanbod van vogels. In het kader van de bestaande gaswinning is onderzoek naar bodemdieren verplicht gesteld. Welke wetenschappelijke onderbouwing heeft dit over de periode 2006 tot 2021 opgeleverd om uit te sluiten dat deze verschuiving in soortensamenstelling van bodemdieren niet plaats vindt en niet plaats zal gaan plaats vinden?

Verlies van wadplaatareaal door de jaren heen

60. De theorie die ten grondslag ligt aan het opvullen van de door gaswinning veroorzaakte bodemdaling gaat uit van het eerst creëren van een groter volume binnen de betreffende kombergingen. Simpel gezegd: door de bodemdaling ontstaat er meer ruimte in de Waddenzee, en dit zorgt ervoor dat er transport van extra zand vanuit de Noordzee op gang komt. Hiervoor wordt dus eerst de bestaande balans verstoord. Dit betekent dat er eerst een verdieping plaatsvindt, die ervoor zorgt dat extra zand wordt aangevoerd vanuit de Noordzee. Een duidelijke kwantificering van afname van wadplaatareaal ontbreekt. De enige kwantificering die wordt gegeven is gebaseerd op het verouderde zeespiegelstijgingsscenario en is zeker niet in lijn met de zeespiegelstijgingsscenario's die door het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee (hierna: adviescollege) worden geadviseerd.²⁹ Graag ontvangen we de geactualiseerde gegevens van de verwachte wadplaatareaal-ontwikkeling gebaseerd op de door de commissie geadviseerde randvoorwaarden voor zeespiegelstijgingsscenario's, inclusief achterliggende berekeningen hiervan. Wij vragen ons af welke afname van droogvallend plaatareaal worst case zal optreden binnen een periode van 1, 5, 7 en bijvoorbeeld 10 jaar na aanvang van de gaswinning, hoe deze verminderde hoeveelheid zich door de tijd heen ontwikkelt en welke ecologische gevolgen dit met zich meebrengt. In het MER wordt opgemerkt dat dit wegvalt binnen de natuurlijke dynamiek. Echter, er is niet alleen sprake van een (tijdelijke?) afname van wadplaatareaal door deze activiteit, maar ook sprake van afname van wadplaatareaal door bijvoorbeeld de bestaande gas- en zoutwinningen

²⁹ 'De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p.23.

en diverse andere werkzaamheden in de Waddenzee. Verder valt ons op dat op de korte termijn gerekend wordt met een gemiddelde wadplaat-geul verdeling terwijl in het bodemdalingsgebied verhoudingsgewijs veel meer plaatareaal aanwezig is dan gemiddeld binnen het kombergingsgebied.

Hand aan de Kraan

61. Het principe van Hadk, dat is ontwikkeld ten behoeve van het Rijksprojectbesluit gaswinning onder de Waddenzee (hierna het Rpb) uit 2006, veronderstelt, dat als de natuurlijke sedimentatie de bodemdaling door de gaswinning en de zeespiegelstijging kan volgen er geen aantasting van de natuurlijke waarden van de Waddenzee zal plaatsvinden mits dit ook door intensieve monitoring wordt bevestigd en – bij dreigende aantasting – tijdig kan worden ingegrepen door de winning te verminderen of stop te zetten.
62. Bij het Rpb is dit uitgangspunt uitgewerkt. Die uitgangspunten zijn, naar wij begrijpen, onverkort van toepassing op de huidig voorgestelde besluiten. Alle elementen binnen het Hadk-principe zullen dan ook uitgaande van hun worst case scenario's binnen de vastgestelde gebruiksruimte moeten passen, en daarbij kan niet uitgegaan worden van gemiddelde scenario's, zoals bij diverse ter inzage gelegde stukken het geval is. Zo kan het niet zo zijn, dat bij het voldoen aan de vereiste wetenschappelijke zekerheid bij één onderdeel, bijvoorbeeld sedimentatie, de wetenschappelijke zekerheid bij de andere onderdelen minder zeker hoeft te zijn. De reactie op de vier onderdelen van de Hadk, sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling (inclusief na-ijl) en monitoring, volgen hierna.

Onderdeel 1: Hadk: sedimentatie

63. In 2006 is voor de sedimentatiesnelheid een veilige ondergrens vastgesteld van 6 mm/jr voor het Pinkegat, dit ondanks de ook toen al door sommige wetenschappers van onder andere het Waterloopkundig Laboratorium (nu Deltares) bepleitte hogere grens. Handhaven van die ondergrens van 6 mm/jr blijft noodzakelijk ook al wordt er vanuit dezelfde hoek opnieuw gepleit voor een hogere ondergrens. Terzijde merken wij op, dat voor het Borndiep geen veilige grens is vastgesteld en dat ten onrechte in de passende beoordeling (PB) en het winningsplan uitgegaan is van 5 mm/jr³⁰. Deze 5 mm/jr als sedimentatiesnelheid is nergens onderbouwd. Tevens verwijzen wij wederom naar de uit de monitoring geconstateerde negatieve trend van de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal. Als de sedimentatie significant hoger ligt dan de veroorzaakte bodemdaling, zoals deze door NAM wordt gesteld, dan zou een ophogend kombergingsgebied in lijn der verwachtingen liggen.
64. Bij de toepassing van Hadk dient er rekening mee te worden gehouden, dat de sedimentatie vertraagd reageert op het door de bodemdaling toenemende verschil tussen de gemiddelde zeespiegel en de bodem. Nergens blijkt uit, dat bij het beoordelen van de effecten op de natuur hiermee rekening is gehouden. Er wordt

---

³⁰ PB blz. 42

enkel gekeken naar de gemiddelde sedimentatie over 19 jaren. Die 19 jaren is te lang om nog tijd in te kunnen grijpen door vermindering of stoppen van de winning.

65. Het adviescollege³¹ stelt weliswaar een andere benadering voor de sedimentatiegrens voor op basis van de verdrinkingsgrens, maar dat is voor de onderhavige besluitvorming niet toepasbaar, ook al omdat het adviescollege dit koppelt aan een andere benadering van de Hadk als geheel. Daarvoor is nader onderzoek noodzakelijk. Ook het rapport van Deltares³² over de verdrinkingsgrens kan om dezelfde redenen geen aanleiding geven om van een andere waarde uit te kunnen gaan.
66. Er zijn onzekerheden ten aanzien van de sedimentatie waar de wetenschap tot op heden onvoldoende antwoord op heeft gegeven. Wij wezen hier eerder ook al op. Ten eerste is onduidelijk of de extra zandsuppleties als gevolg van de bodemdaling verschil veroorzaakt in de bodemsamenstelling met een andere verdeling van grote (zand) en kleinere (slib) fracties en de mogelijke gevolgen daarvan voor de natuurwaarden. Ten tweede blijkt uit de monitoring tot nu toe, dat het plaatareaal van de betrokken kombergingen Pinkegat en Zoutkamperlaag waaronder de bestaande gaswinningen plaatsvinden, gelijk blijven en afnemen terwijl in het algemeen wordt aangenomen dat het sedimentatievolume toeneemt. Is het vooral het sublitoraal dat de extra sedimentatie opneemt?

Onderdeel 2: Hadk: zeespiegelstijging

NAM: 'Een van de vragen is of, wanneer zo'n extreem scenario³³ voor zeespiegelstijging werkelijkheid wordt, het HAK-principe in voldoende mate werkt, gegeven het na-ijleffect van diepe bodemdaling.'³⁴

67. Het bovenstaande citaat is uit 2019. Inmiddels is het scenario, waarnaar de NAM in het bovenstaande citaat naar verwijst door de ontwikkeling in wetenschappelijke inzichten over te verwachten zeespiegelstijging helaas niet meer als extreem te duiden maar eerder als een realistische mogelijkheid.
68. Waar de snelle wetenschappelijke ontwikkeling op het terrein van de ontwikkeling van mondiale zeespiegelstijgingsscenario's een steeds grimmiger en sterkere zeespiegelstijging voorspellen en modelleren, kan voor de beleidsmatig vastgestelde zeespiegelstijgingsscenario's voor het vaststellen van de gebruiksruimte voor de gaswinning een tegengestelde trend worden geconstateerd. Bij elk nieuw scenario worden de verwachtingen op onrealistische wijze naar beneden bijgesteld.

³¹ Rapport van het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, omgaan met onzekerheden, 5 januari 2021, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

³² Deltares, Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingssnelheid voor verdringing in de Nederlandse Waddenzee, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

³³ DE afsmelting van Antarctica zoals die in bepaalde studies voorspelt wordt, zie p. 6 Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019.

³⁴ Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019, p.7.

69. Zowel in de bijlage bij het winningsplan³⁵ als in het ontwerp voor het instemmingsbesluit³⁶ is sprake van een advies van TNO van 18 december 2020. Dit relevante advies is niet bij de ter inzage gelegde stukken gevoegd. Dit advies is evenmin anderszins openbaar gemaakt. Wij zijn wel bekend met een advies van de Universiteit Utrecht over de zeespiegelstijging van 18 december 2020³⁷, hierna het advies UU.
70. Voorover is na te gaan zonder kennis van het advies van TNO zijn de NAM in het aangepaste winningsplan³⁸ en de minister in het ontwerp voor de instemming uitgegaan van een zeespiegelstijging van 2,4 mm/jr vanaf heden tot 2026 (beleidsscenario) en daarna een lineair toenemende zeespiegelstijging tot 4,5 mm/jr in 2050 (richtscenario). Deze benadering voldoet niet aan de uitgangspunten van het Rpb en is evenmin in overeenstemming met de vereisten van de Wet natuurbescherming (Wnb) en de Habitatrichtlijn, in het bijzonder artikel 6, lid 3 en het daar in besloten voorzorgbeginsel. De kans dat de gehanteerde waarden worden overschreden is – per definitie – 50% en dat voldoet geenszins aan de vereiste wetenschappelijke zekerheid. Het adviescollege adviseert om voor het beleidsscenario rekening te houden met de onzekerheden in de definitie van het beleidsscenario.
71. Het advies UU geeft voor de snelheid van de zeespiegelstijging in het beleidsscenario een onzekerheidsmarge van $\pm 1,5$ mm/jr (met een zekerheid van tweemaal de standaardafwijking, zodat de kans op overschrijding ca. 2,5% is), ondanks dat de gemeten zeespiegel langs de Nederlandse kust een snellere stijging nog niet of maar beperkt signaleren. Door op geen enkele wijze rekening te houden met deze onzekerheidsmarge voldoet het aangepaste winningsplan en de goedkeuring niet aan de uitgangspunten voor Hadk en de vereiste voorzorg die daarbij hoort.
72. De onzekerheid over de zeespiegelstijging op langere termijn (na 2030) is nog veel groter dan de toch al grote onzekerheid voor de kortere termijn. Immers, het is onzeker welk klimaatscenario zal worden gerealiseerd ondanks de afspraken in het akkoord van Parijs en het is buitengewoon onzeker, vooral door onzekerheid over de ontwikkelingen op Antarctica, welke snelheid van zeespiegelstijging daarvan het gevolg kan zijn. Het advies UU gaat daarom voor 2050 uit van een snelheid van 4,5 mm/jr met een onzekerheidsmarge van 3,0 tot 6,2 mm/jr (met een onzekerheidsmarge van 5%). Overigens is in het aangepaste winningsplan en de ontwerpen ten onrechte aangenomen, dat de snelheid van de zeespiegelstijging tussen 2026 en 2040 eenparig toeneemt, terwijl het advies UU stelt dat geen enkele uitspraak gedaan kan worden over het verloop van de zeespiegel tussen 2026 en 2040.
73. Het adviescollege adviseert om voor de langere termijn rekening te houden met een klimaatscenario, inclusief de onzekerheidsband, en van daaruit de zeespiegelstijging te benaderen. In het aangepaste winningsplan en de goedkeuring is ook met deze onzekerheden op geen enkele wijze rekening gehouden. Zowel de adviezen van de

---

³⁵ Notitie van de NAM 'Actualisatie en toelichting winningsplan' als bijlage gevoegd bij het winningsplan, zie pagina 1.

³⁶ Blz. 12.

³⁷ Advies beleids- en richtscenario relatieve zeespiegelstijging Waddenzee, 18 december 2020, Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218.

³⁸ Die aanpassing is te vinden in de notitie die aan het winningsplan is toegevoegd.

UU als de adviezen van het adviescollege leggen de ministers in de ontwerpbesluiten naast zich neer. Het adviescollege adviseert om voor Hadk hogere waarden te hanteren voor het richtscenario dan de afgelopen vijf jaar en om korte termijn (tot 20 jaar) variabiliteit mee te nemen.

74. In oktober verschijnt van het KNMI het klimaatsignaal naar aanleiding van de recente rapporten van het IPCC. In dat klimaatsignaal zullen ook nieuwe prognoses van de zeespiegelstijging worden opgenomen. Deze informatie mag niet achterwege blijven bij een eventuele beslissing over de gaswinning Ternaard. In verband met de voortdurende bodemdaling na stopzetten van de gaswinning (na-ijleffect), waarover hierna meer, is een termijn van vijf jaren voor het beleidsscenario te kort. Immers, de kans op een substantiële na-ijl van meer dan vijf jaren is meer dan aannemelijk weten we sinds de LTS-onderzoeken.

Onderdeel 3: Bodemdaling en na-ijl

NAM 2013: 'We've lost predictive power'³⁹

75. Bovenstaande uitspraak werd door de NAM gedaan jaren nadat de gaswinning onder de Waddenzee en decennia nadat de gaswinning bij Ameland vergund was. Uit de monitoring blijkt dat de bodemdaling in de afgelopen jaren binnen de gebruiksruimte is gebleven, maar het had ook heel anders kunnen verlopen en kan in de toekomst heel anders verlopen. Eerder merkten wij al op dat met de kennis van nu, duidelijk is geworden dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid die er moet zijn voor toestemming verleend wordt voor een activiteit in Natura 2000-gebied niet aanwezig was en is.
76. Bij gaswinning probeert men op diverse onderdelen de toekomst te voorspellen, maar ontbreekt veel fundamentele kennis die noodzakelijk is voor een betrouwbare voorspelling. Zo is bij bodemdaling nog steeds niet duidelijk welke factoren sturend zijn, waardoor met zekerheid voorspellen niet lukt. Er is zelfs na het jarenlange LTS-onderzoek niet duidelijk geworden welke processen nu precies sturend zijn in de ondergrond bij het veroorzaken van bodemdaling. Nog steeds is er geen model ontwikkeld dat de bodemdaling met zekerheid kan voorspellen. In de M&R 2018 wordt aangegeven dat er nog substantiële onzekerheden zijn.⁴⁰ Dit is ook herkenbaar bij de gaswinning in Groningen. Zelfs nu de winning daar al significant is teruggebracht, nog steeds kan niemand precies voorspellen hoe het veld zich de komende decennia precies zal gaan gedragen.
77. Uit het ter inzage gelegde winningsplan en het ontwerp-instemmingsbesluit blijkt, dat de effecten op de bodem van de gaswinning bij Ternaard ook hoogst onzeker zijn. Er is grote onzekerheid over het gedrag van de breuken en er is onzekerheid over het gedrag van de verschillende compartimenten van het Ternaard-veld en de relatie met

³⁹ NAM 2013 ,presentation Anomalous Time Dependent Subsidence, Antony Mossop (https://www.waddenacademie.nl/fileadmin/inhoud/pdf/03-Thema_s/Geowetenschap/Bodemdaling/03-NAM-research-program.pdf) NAM, Antonie Moshop

⁴⁰ Zie Gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen, resultaten uitvoering meet- en regelcyclus 2018, o.a. P13 en 28. Opgemerkt kan worden dat de remwegscenario's voor de waddengasvelden hier niet duidelijk in verbeeld zijn, zoals in de ter inzage gelegde stukken wordt gesuggereerd. Een duidelijke visualisatie van de remwegscenario's van alle waddengaswinningen tezamen in één grafiek zou welkom zijn.

de aanliggende aquifers. Dit leidt in het aangepaste winningsplan tot zeer verschillende scenario's voor het verloop van de bodemdaling. Eigenlijk moet de conclusie zijn, dat op grond van de huidige kennis van de Ternaard-velden het dalingsgedrag onvoorspelbaar is. Zó onvoorspelbaar, dat het zelfs de vraag is of de gepresenteerde scenario's voor de bodemdaling rekening houdend met de vereiste voorzorg wel voldoende zekerheid bieden.

78. Het winningsplan geeft onder andere onzekerheden over de productie, over de begrenzing van de blokken, over de doorlatendheid van de breuken, over het gas-watercontact en over de relatie met de aquifers nabij de gasvoorkomens. Om te kunnen voldoen aan de eisen van Hadk, namelijk de wetenschappelijke zekerheid dat de gebruiksruimte niet zal worden overschreden, zijn de onzekerheden te groot. Zelfs een serieuze 'worst-case' is vanwege de mate van onzekerheid niet realiseerbaar.
79. In verband met de grote onzekerheid over het gedrag van deze velden stelt de toezichthouder, het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) voor om de winning te beperken tot aan de hydrostatische druk. Zelfs deze noodzakelijke, maar nog niet voldoende, beperking van het risico heeft de minister van EZK niet op willen nemen in het instemmingsbesluit. Daarmee zijn de risico's die genomen worden onverantwoord. Die risico's nemen onvoldoende af nu in het instemmingsbesluit bepaald is, dat de NAM slechts mag winnen volgens het midden-scenario voor de productie.
80. Nog grotere onzekerheid is er over de voortgang van de bodemdaling na het verminderen of stopzetten van de winning. Weliswaar hebben de onderzoeken (LTS) naar het Amelandvoorkomen nieuwe kennis opgeleverd maar zelfs dat leverde maar een beperkte passing op tussen de modelmatige benadering en de gemeten bodemdaling. We refereerden er hierboven ook al aan. Het leverde in ieder geval wel de notie op, dat de bodemdaling na het stoppen van de winning veel langer zal duren in de orde van decennia en met veel grotere snelheden, dan in 2006 bij het Rijksprojectbesluit werd verondersteld.⁴¹
81. Het is niet bekend of de methodiek zoals toegepast bij Ameland voldoende passende resultaten van de bodemdaling op langere termijn oplevert als gevolg van de grote onbekendheid met de parameters van het Ternaardvoorkomen. In het winningsplan heeft de NAM de bodemdaling niet verder voorspeld dan tot en met 2040. Nu de winning volgens dit plan tot het midden van de dertiger jaren kan duren en zoals gezegd de bodemdaling na het stoppen van de winning decennia kan duren zal ook de periode waarover de NAM in het winningsplan de bodemdaling prognosticeert zich veel verder in de tijd moeten uitstrekken tot enkele decennia na het voorgenomen einde van de winning. Immers, Hadk vereist niet alleen dat de gebruiksruimte nu niet wordt overschreden maar eist ook dat die gebruiksruimte in de verre toekomst niet wordt overschreden als gevolg van de gaswinning.
82. Hiervoor is al aangegeven, dat vanwege de lange duur van de na-ijl het ook noodzakelijk is om de periode waarover het beleidsscenario voor de gebruiksruimte zich uitstrekt langer te maken dan de nu gehanteerde vijf jaren.
83. Wat betreft de na-ijl wordt in het MER verwezen naar verouderde informatie uit de passende beoordeling gaswinning Waddenzee (ministerie EZ 2006)⁴² Hoewel de genoemde LTS studie niet specifiek op het nieuw te ontwikkelen veld bij Ternaard

⁴¹ Zie bijvoorbeeld Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017 figure 20

⁴² MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 35

ziet, blijkt, zoals wij eerder al aangaven, uit deze studie dat volgens de nieuwste wetenschappelijke inzichten de conclusies uit de passende beoordeling over na-ijling van 2006 onjuist zijn.

Afhankelijk van hoe lang en hoeveel er uit een veld gewonnen is, zal er een voortgaande bodemdaling van meerdere millimeters per jaar zijn voor mogelijk meerdere decennia. Dit wordt ook door NAM zelf erkend. Zo vermeld NAM in haar evaluatie van de monitoring van de al bestaande gaswinning onder de Waddenzee dat:

*'Een naijleffect van ca. 0,5 mm per jaar blijft waarschijnlijk nog jaren aanwezig.'*⁴³

84. Omdat er nog steeds, na een jarenlang LTS-onderzoek, onbekend is wat nu precies de sturende fysische processen in de ondergrond zijn, is het betrouwbaar en nauwkeurig voorspellen van de bodemdaling onmogelijk. Wij verzoeken de minister om het SODM, als onafhankelijk toezichthouder, te verzoeken een grafiek aan te leveren waarin zij het in haar woorden 'ergst mogelijke bodemdalingsscenario' hebben weergegeven.⁴⁴ Hierbij zien wij graag de grafiek van alle doorgerekende scenario's en realisaties zijn ingevoegd en niet enkel de grafiek met de selectie van 27 scenario's, zoals die in het winningsplan is toegevoegd.⁴⁵

Onderdeel 4: Monitoring

'De Auditcommissie die de jaarlijkse rapportage van de NAM beoordeelt, geeft aan dat de monitoring van natuurwaarden nog altijd moeilijk als beslis-instrument is in te zetten. Na tien jaar ontwikkeling van het monitoringssysteem is dit een teleurstellende stand van zaken.'⁴⁶

85. Alhoewel op het moment van het verlenen van toestemming voldoende zeker moet zijn, dat er geen aantasting is van de natuurwaarden is, is het bij de gaswinning blijkbaar toegestaan om onzekerheden door monitoring achteraf te ondervangen. Het winningsplan en het eveneens ter inzage liggende monitoringsplan (bijlage D van de PB) gaat uit van het voortzetten van de huidige monitoring, zoals ingevoerd na de toestemming voor de winning van de velden Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen. Het monitoringsplan – dat overigens nog niet is goedgekeurd – mist een onderzoek naar de eventuele noodzaak tot uitbreiding van de monitoring nu de winning uit het Ternaardveld voorgenomen is.
86. Het adviescollege constateert dat bij de monitoring niet van alle beschikbare data gebruik wordt gemaakt en adviseert om meer gebruik te maken van recente inzichten, meettechnieken en analysemethoden meer gebruik te maken van metingen over de gehele wadden en normen te stellen voor overschrijding. Nergens uit de voorgenomen besluiten blijkt, dat deze adviezen ter harte zijn genomen terwijl

⁴³ Monitoring van de effecten van bodemdaling door gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie monitoring 2013-2019, p.7

⁴⁴ Advies SODM, p.3

⁴⁵ Wij bedoelen hier een grafiek vergelijkbaar met grafiek 22 van het Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017.

⁴⁶ Advies SODM, p.6.

dit wel (minimaal) noodzakelijk is om in voldoende mate te kunnen blijven beoordelen of de gaswinning geen significante effecten veroorzaakt of dreigt te veroorzaken.

87. Over de monitoring van het droogvallend wadplaatareaal kan nog het volgende worden opgemerkt. Het is bij de bestaande waddengaswinning na 14 jaar monitoren nog niet gelukt om het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren. Dit is niet zo gek, omdat de foutmarge van de Lidar metingen aan droogvallend wadplaatareaal jaar op jaar ongeveer 7 cm is, terwijl de hoogteafname ergens rond enkele millimeters per jaar zit. Het feit dat nu na 14 jaar een afnemende trend geconstateerd is, waarbij onduidelijk is welke rol de grote onnauwkeurigheid van de metingen hierbij heeft gespeeld, maken het onmogelijk om de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren en bijtijds in te grijpen. Verder kan opgemerkt worden dat het wadengebied een zeer dynamisch gebied is. Als iets niet meetbaar is, wil dat niet direct zeggen dat het geen (grote) gevolgen heeft. Zoals hiervoor is aangegeven is Lidar, de meetmethode voor het wadplaatareaal, lang niet nauwkeurig genoeg om jaar op jaar het droogvallend wadplaatareaal te monitoren. Daarmee is niet uitgesloten dat significant negatieve effecten optreden terwijl de metingen dit vanwege de aan de techniek inherente onnauwkeurigheid dit niet waarnemen.
88. Het idee van monitoring met een hand aan de kraan is achterhaald. Door de decennialange na-ijl kan de gaswinning van vandaag de drijvende kracht zijn achter bodemdaling die over tientallen jaren optreedt. Zelfs als de kraan wordt dichtgedraaid gaat de bodemdaling nagenoeg met onverminderde snelheid nog tientallen jaren door. Je kunt het meten, je kunt het monitoren, maar je kunt er niets meer tegen doen.

Conclusie Hadk

Adviescollege: *'De rigide eis van 100% zekerheid dat de gebruiksruimte niet mag worden overschreden kan niemand wetenschappelijk gezien waar maken.'*⁴⁷

89. Sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling en monitoring van de gaswinning uit de velden Ternaard zoals voorgesteld, leidt tot de conclusie, dat de onzekerheden bij alle onderdelen gezamenlijk zó groot zijn, dat niet met wetenschappelijke zekerheid voldaan kan worden aan de eis, dat de gebruiksruimte niet mag worden overschreden.
90. Uit figuur 11-4A blijkt, dat ook bij beperking van de productie volgens het midden-scenario de bodemdaling de grens van de gebruiksruimte benadert. Daarbij is in die figuur geen enkele rekening gehouden met onzekerheden bij de zeespiegelstijging, zoals opgenomen in het advies UU en is evenmin de bodemdaling na het stoppen van de winning (na-ijl) volledig meegerekend.
91. Als rekening zou worden gehouden met de onzekerheidsmarges die in het advies UU zijn opgenomen, namelijk een snelheid van de zeespiegelstijging 2,4 +/- 1,5 mm/jr tot

---

⁴⁷ 'De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p. 17 voetnoot 21.

2026 en 4,5 mm/jr in 2050 met een ondergrens van 3 mm/jr en een bovengrens van 6,2 mm/jr dan overschrijden tot 2040 tenminste 24 van de 27 voorspelde bodemdalingen op enig moment het meegroeivermogen en overschrijden vanaf 2040 alle voorspellingen het meegroeivermogen.

92. De conclusie is dan ook, dat op grond van de Hadk voor deze winning geen instemming of een vergunning op grond van de Wnb kan en mag worden verleend.

Diverse constatering in relatie tot de ter inzage liggende stukken

Project

93. In de PB is terecht aangenomen, dat de (extra) zandsuppletie en behoefte van de gaswinning onderdeel is van het project. Het is echter geen onderdeel van de gaswinning zelf, zodat beoordeeld zal moeten worden of die zandsuppleties een mitigerende of compenserende maatregel zijn. Die beoordeling ontbreekt echter in de PB. In het laatste geval, als de extra zandsuppletie als compenserende maatregel moet worden aangemerkt, zal in de PB ook een onderzoek naar alternatieven en dwingende redenen van groot openbaar belang (de zogenaamde ADC-toets) moeten bevatten. Die toets ontbreekt in ieder geval.
94. Vele hectares beschermde onderwaternatuur in het ene beschermde natuurgebied zullen bedekt worden onder een dikke laag zand om gaswinning onder een ander beschermd natuurgebied mogelijk te maken. De effecten van dergelijke omvangrijke zandsuppleties ontbreekt geheel.
- In het MER wordt op gemerkt dat significant negatieve effecten van winning, transport en suppletie van zand op de habitattypen en soorten die beschermd zijn binnen het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone niet op voorhand kunnen worden uitgesloten.⁴⁸ Echter, zodra gaswinning in de Waddenzee aanvangt is volgens de systematiek suppletie wel noodzakelijk om significant negatieve effecten op de natuurwaarden door de gaswinning binnen Natura 2000-gebied Waddenzee te voorkomen.
95. Wat betreft suppleren wordt verder een valse vergelijking gemaakt met de nationaal te suppleren hoeveelheid in vergelijking met de hoeveelheid die gesuppleerd moet worden in het kader van de zandsuppleties. Echter, een vergelijking met de hoeveelheden die gesuppleerd zijn in de afgelopen jaren ter behoud van de basiskustlijn van de eilanden (exclusief de hoeveelheden die voor de bestaande waddengaswinningen gedaan worden) ontbreekt geheel. Opgemerkt kan worden dat de MER verouderd is omdat er nog gesproken wordt over komende suppleties bij Ameland in de periode tot 2020⁴⁹. Het is belangrijk om voor het berekenen van de impact helder te hebben hoeveel extra zandsuppleties worst case plaatsvinden op welke locaties ter compensatie van de bodemdaling door de gaswinning. In de PB ontbreekt een beoordeling van de effecten van de extra zandsuppleties ten behoeve van de gaswinning Ternaard. Dit is in strijd van de Wnb en de Habitatrichtlijn.
96. Ook ontbreekt een beschouwing in de PB of deze extra suppleties nog wel mogelijk zijn in het kader van de verplichtingen van Nederland ten aanzien van het in stand houden van de Waddenzee als Natura 2000-gebied op grond van de artikelen 6, lid 1

⁴⁸ p. 108 MER gasboring en gaswinning Ternaard.

⁴⁹ MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 29.

en lid 2 van de Habitatrichtlijn. Op grond van die artikelen kan de plicht ontstaan om het totaal van de beschikbare suppletiecapaciteit volop in te zetten voor het behoud van de Waddenzee bij een toenemende snelheid van de zeespiegelstijging.

Cumulatie of death by a thousand cuts

***'Een reeks van gevolgen die op zichzelf beperkt zijn, kunnen in combinatie met elkaar significant zijn'*⁵⁰**

97. In de inleiding werd al gewezen op het feit dat veel natuurwaarden in de Waddenzee al 50 jaar gradueel achteruitgaan, ondanks het vele beleid en alle nationale en internationale beschermingsregimes die van toepassing zijn op de Waddenzee en het waddengebied. Een belangrijke oorzaak is ons inziens de impact van veel kleinere en grotere activiteiten die door de jaren heen toegestaan worden. Activiteiten waarvan bij sommige op zichzelf al niet uitgesloten kan worden dat er een kans is op significante effecten, zoals bij de onderhavige aanvragen voor gaswinning onder de Waddenzee, maar ook de vele activiteiten die op zichzelf geen grote impact hebben, maar juist door hun veelheid toch leiden tot grote effecten.
98. Op grond van de Wnb dient niet alleen naar de effecten van het project zelf maar ook naar de effecten van andere plannen en projecten gekeken te worden. Dat is maar zeer gedeeltelijk gebeurd in de PB. Er is wel een achttal activiteiten geïdentificeerd in de PB maar op geen enkele wijze is in de PB de relatie gelegd van deze activiteiten met de effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in relatie met de effecten op deze doelstellingen van het project gaswinning zelf. Sterker nog, de effecten van deze andere plannen en projecten op de instandhoudingsdoelstellingen worden niet eens genoemd. De effecten als gevolg van de uitvoering van de monitoring op die instandhoudingsdoelstellingen ontbreken ook in het cumulatieoverzicht. Diverse activiteiten die aangrijpen op dezelfde beschermde natuurwaarden binnen de relevante beschermde natuurgebieden ontbreken geheel in de opsomming, laat staan dat er een beoordeling heeft plaatsgevonden van hun gezamenlijke impact op de individuele beschermde natuurwaarden. Voor een juiste cumulatie dient gekeken te worden naar het geheel van de impact op beschermde natuurwaarden binnen bijvoorbeeld het gehele oppervlak van Natura 2000-gebied Waddenzee en dient niet enkel gekeken te worden naar het kombergingsgebied Pinkegat. Zelfs als we de onjuiste uitvoering van de cumulatieopgave volgen ontbreekt zelfs dan nog volgens deze onjuist uitgevoerde cumulatie de cumulatie in het Borndiep.
99. Wij willen in het verband van cumulatie specifiek verwijzen naar de memo van de Europese Commissie en de daarin gegeven handvaten voor het juist uitvoeren van een cumulatiebeoordeling en de daar genoemde illustratieve voorbeelden. Niet alleen dienen alle plannen en projecten (afgerond, goedgekeurd maar nog niet afgerond, of voorgesteld zijn) te worden meegenomen in de beoordeling. Ook dienen deze mogelijke cumulatieve gevolgen te worden beoordeeld op basis van deugdelijke referentiegegevens en niet alleen leunen op kwalitatieve criteria.⁵¹

⁵⁰ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018, p.46

⁵¹ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018 p.48

Stikstof

100. De emissie van stikstofverbindingen zijn een gevolg van het aanleggen van de winningsplaats, het boren van het boorgat en het affakkelen met de bijbehorende transporten. Daar komt de emissie van het gebruik van dit gas nog bij (en natuurlijk de CO₂-uitstoot hiervan). In het ontwerp van de Wnb-vergunning is aangenomen, dat al deze activiteiten op grond van de wijziging van het Besluit natuurbescherming (Bnb) per 1 juli 2021 zijn vrijgesteld van vergunningverlening. Die vrijstelling geldt in ieder geval niet voor het affakkelen. Bovendien is die vrijstelling zoals opgenomen in het Bnb in strijd met de Habitatrichtlijn.
101. De extra zandsuppletie is ook onderdeel van het project zodat de emissies die daar een gevolg van zijn ook moeten worden meegenomen in de berekening van de stikstofdepositie. Bij het ontbreken van exacte gegevens van tijd en plaats van deze suppleties zal dan van worst-case moeten worden uitgegaan. Omdat de zandsuppleties onderdeel van het project zijn en de effecten van het gehele project voorafgaand aan het verlenen van toestemming beoordeeld dienen te zijn, dienen de effecten van suppleties voorafgaand aan het verlenen van de toestemming in kaart gebracht te zijn. Inclusief de stikstofberekeningen.
Er wordt vermeld dat er een hoeveelheid van $1,76 \times 10^6 \text{ m}^3$ zand zal moeten worden gesuppleerd tot 2050. Ter vergelijking: Voor de suppleties rond Vlieland Oost en Vlieland Havenstrand diende een veel kleinere hoeveelheid zand gesuppleerd te worden⁵². Toch leverde deze suppletie al een significante stikstofdepositie op.
102. Overigens is de verwijzing op pagina 102 van de PB naar een notitie van RIVM volstrekt achterhaald na de uitspraken van de ABRvS van 19 mei 2019 over de PAS. Bij de aanvraag voor de Wnb-vergunning zit een bijlage (F) over 'verleasen' van NO_x van de offshore platforms K14-FA-01 en L09-FF-01. Onduidelijk is of dit 'verleasen' nu wel of niet wordt toegepast. De vergunning Wnb gaat daar niet op in. Voor zover de Habitatrichtlijn dit zou toelaten, kan dat 'verleasen' alleen ingezet worden als voor de platforms een nieuwe vergunning op grond van de Wnb wordt afgegeven waarin dit 'verleasen' is vastgelegd.
103. Uit de PB en het ontwerp voor de vergunning Wnb blijkt de zekerheid niet, dat er geen significante effecten kunnen zijn door de stikstofdepositie van dit project op zich, en zeker niet in samenhang met de depositie van andere plannen en projecten.

Tevens kan de vraag gesteld worden hoe het niet beoordelen van bijvoorbeeld de effecten van de stikstofdepositie door de verwijdering van de productielocatie en de benodigde zandsuppleties met het argument dat dit nu nog niet te berekenen is (waarom zou dit niet te berekenen zijn, er kan toch gewoon een worst case berekening gemaakt worden?) zich verhoudt met de juridische eis dat voorafgaand aan het verlenen van toestemming voor een project alle effecten moeten zijn beoordeeld. Het argument dat je nu nog niet alle effecten kan beoordelen kan toch enkel leiden tot de constatering dat eventuele toestemming pas verleend kan

⁵² Passende beoordeling strandsuppletie Vlieland oost en havenstrand, 21 maart 2018 p.5 en p.18.

worden als alle effecten wel adequaat in kaart zijn gebracht en de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid is verkregen dat de effecten niet leiden tot een kans op significant negatieve effecten? Vergunningverlening in het kader van de Wet natuurbescherming is toch geen kopen op de pof?

Licht, geluid en andere verstoring

104. De productielocatie ligt op korte afstand (750 m) vanaf het Natura 2000-gebied Waddenzee. Ondanks dat de PB stelt, dat er geen negatieve effecten kunnen zijn door licht, geluid en dergelijke is dit niet verzekerd. Vooral de piekgeluiden kunnen verstorend zijn voor vogels die foerageren op de wadplaten vlak bij de kust. Bovendien is er geen rekening gehouden met binnendijs broedende of foeragerende vogels die deel uit maken van de populaties behorend bij de Waddenzee.

Aardbevingen

105. De kans op aardbevingen is weliswaar klein maar zeker niet nul. Over de mogelijke sterkte van een aardbeving door de gaswinning uit deze velden is zeer weinig bekend, zeker nu er zo veel onduidelijkheid is ten aanzien van het gedrag van dit veld, zoals hiervoor al is aangegeven. Over de gevolgen voor de natuur van een aardbeving in het waddengebied is eveneens zeer weinig bekend, ondanks dat de aardbevingen van het Slochterenveld ook effecten gehad moeten hebben op de oostelijke Waddenzee. Door deze optelsom van onzekerheden is onduidelijk in welke mate aardbevingen effecten kunnen hebben op de Waddennatuur. Noch de aanvraag Wnb noch de PB gaan hierop in. Enkel het SODM geeft in haar advies aan dat aardbevingen van een magnitude van maximaal 3,7 mogelijk zijn, en dat er kans is op schade aan gebouwen.

Door niet in te gaan op mogelijke effecten voor de natuur zijn de aanvraag Wnb en PB onvolledig en zijn niet alle mogelijke effecten op het Natura 200-gebied beoordeeld.

Omgevingsvergunningen

106. Er liggen drie ontwerpen voor omgevingsvergunningen ter inzage. Twee op grond van de coördinatieregelen van de minister van EZK en de derde van de gemeente Noardeast Fryslân. De laatste vergunning betreft alleen een vergunning voor de ontsluiting op de N358. De omgevingsvergunning Ternaard is onvolledig getoetst aan de Wabo, zoals gewijzigd per 1 januari 2017 samen met de wijziging van de Mijnbouwwet (Stb 2016, en is in strijd met de bouwverboden Waddenzee.

Vaste land, kwelders

107. De gaswinning uit de Ternaard-velden heeft grote negatieve effecten op de vast wal van Fryslân en de aanliggende kwelders van de Waddenzee. Voor de vaste wal en de kwelders geldt niet, in tegenstelling tot de Waddenzee, dat

de bodemdaling door sedimentatie kan worden gecompenseerd. De bodemdaling is dus onafwendbaar en niet compenseerbaar met alle negatieve gevolgen van dien. Negatieve effecten die er nu al zijn, zoals toenemende verzilting worden versterkt. In samenhang met de toenemende zeespiegel levert dat grote nadelen op voor het gebruik van het achter de dijken liggende land. Het watersysteem wordt eveneens ontregeld. Dit watersysteem zal nimmer hersteld kunnen worden van de gevolgen van deze bodemdaling.

Het is ook niet ondenkbaar, zoals het SODM ook aangeeft, dat als gevolg van de bodemdaling schade ontstaat aan gebouwen. Alles afwegende horen beperkte belangen van deze extra gaswinning niet te prevaleren boven de belangen van de bewoners en de regionale overheden, zoals de gemeente, Wetterskip en provincie Fryslân.

108. De bodemdaling van de kwelders kan leiden tot aantasting van de natuurwaarden op die kwelders. Alhoewel de kwelders niet groot zijn in het getroffen gedeelte van de kust zijn ze daar juist wel zeldzaam en dus voor de natuur in die omgeving extra belangrijk. Daarmee is bij de beoordeling in de PB onvoldoende rekening gehouden.

Conclusie

In het geval van de voorliggende plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee kan schade aan het gebied niet worden uitgesloten, en is ze zelfs waarschijnlijk.

De onzekerheden over de bodemdaling van deze winning, de toenemende snelheid van de stijging van de zeespiegel, de onmogelijkheden om op basis van monitoring bij te sturen zijn inmiddels zo groot dat het Hadk-principe voor de Waddenzee niet (meer) verantwoord kan worden toegepast. Er bestaat daardoor geen wetenschappelijk zekerheid dat de natuurlijke waarden van de Waddenzee niet worden aangetast. Voor een adequate bescherming van de natuur van de waddegebied zal dan ook door het bevoegd gezag moeten worden geconstateerd dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid niet aanwezig is.

Het niet toestaan van deze nieuwe gaswinning zal recht doen aan de sinds 1971 gemaakte afspraken, neergelegd in internationale en nationale beschermingsregimes. Het kan een eerste stap zijn van de Nederlandse overheid richting een duurzame bescherming en een duurzaam herstel van de natuur van het waddegebied.

Ook klimaatverandering is een argument waarom voor de aangevraagde activiteit geen toestemming mag worden verleend. Zo kan specifiek binnen de kaders van de Mijnbouwwet de toestemming niet verleend worden. De Minister zou de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Uiteraard zijn wij bereid om vragen over de zienswijze te beantwoorden, en eventuele onduidelijkheden toe te lichten. We verzoeken de minister om ons in het geval van gewijzigde omstandigheden/nieuwe inzichten de mogelijkheid te bieden om onze zienswijze aan te vullen. Wij zijn en blijven echter overtuigd dat gaswinning binnen de bestaande juridische kaders niet toegestaan kan worden.

Wij hopen echter dat de overheid niet alleen deze toestemming niet verleent omdat dit vanuit juridisch oogpunt niet mogelijk is, maar dat zij tevens tot het inzicht komt dat er een andere benadering noodzakelijk is, als we de unieke waarden van het Werelderfgoed Waddenzee daadwerkelijk willen behouden.

We hopen dat de discussie rondom de gaswinning in de Waddenzee tot hernieuwde inzichten over het belang van het beschermen van natuur en het tegengaan van gevaarlijke klimaatverandering zal leiden.

Het niet toestaan van deze vergunning kan bovendien het punt markeren waarop de Nederlandse staat in bredere context kiest voor een serieuze aanpak van de klimaatproblematiek en het voortgaande biodiversiteitsverlies.

Met vriendelijke groet,

Mede namens:
Het Groninger Landschap

Verzonden: 10/6/2021 4:15:28 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Op de hele wereld is er is maar 1 Waddenzee.

Dit gebied is zo bijzonder dat het is uitgeroepen tot unesco erfgoed. Hoe kan je het in je hoofd halen om dit aan te tasten?

Is de mensheid echt zo dom om alle ervaringen uit het verleden niet mee te laten wegen in de huidige besluitvorming.

Met andere woorden: is geld echt belangrijker dan natuur?

Over 10 jaar lopen ze weer als hardst te roepen dat de flora en fauna uitsterft. Gek hé?

Nou er zijn genoeg studies welke het belang van de Waddenzee onderstreept.

Laten wij als Nederland het goede voorbeeld geven aan oa Brazilië met hun amazonegebied.

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ja

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ja

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja, het belang van wonen in een mooie, diverse omgeving.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bovenstaand

Verzonden: 10/6/2021 5:19:41 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Ontwerpbesluit gaswinning ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ja, gebaseerd op modellen.

Geen rekening houdend met voortschrijdend inzicht

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ja verantwoordelijkheid voor voortschrijdend inzicht

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja, bezorgd!

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Ja, ik onderbouw het Bezwaar op nog nader te noemen gronden

Verzonden: 10/6/2021 7:44:35 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus 925
Huisnummer: 12
Postcode: 3700 AX
Woonplaats: Zeist
Land: Nederland
Telefoonnummer: (030) 693 77 00
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Vogelbescherming Nederland

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Ontwerpbesluiten gaswinning Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Het ontwerpbesluit gaat er ten onrechte van uit dat significant negatieve effecten voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee met zekerheid zijn uit te sluiten en er daarom toestemming zou kunnen of moeten worden verleend voor de gaswinning. De passende beoordeling verschaft echter niet de vereiste zekerheid dat dit het geval is. De Wnb-vergunning kan daarom niet worden verleend.

84096224_6931883_891-21_Zienswijze_ontwerp_Wnb_vergunning_gaswinning_Ternaard.pdf

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ja, zie de bijgevoegde zienswijze en de daarin vermelde documenten.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Vogelbescherming Nederland komt op voor in het wild levende vogels en hun leefgebieden in Nederland en wereldwijd. De Waddenzee is een van de belangrijkste vogelgebieden in Nederland. Wij worden in ons belang geraakt, omdat de bestreden besluiten toestemming verlenen voor een activiteit (de gaswinning bij Ternaard) die zeer schadelijk kan zijn voor de Waddenzee en de vogels die daar hun leefgebied hebben.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

De Waddenacademie heeft een belangrijk advies uitgebracht: Juridisch advies inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard), 5 oktober 2021 (bijgevoegd). Dat advies komt net als Vogelbescherming Nederland tot de conclusie dat de vergunning niet kan worden verleend, omdat er geen zekerheid is dat significant negatieve effecten met zekerheid zijn uitgesloten.

84096224_6931884_Advies_Waddenacademie_gaswinning_Ternaard_-_5_oktober_2021.pdf

Bureau Energieprojecten
 Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
 Postbus 111
 9200 AC Drachten

Digitaal verzonden

Datum : 6 oktober 2021
 Ons kenmerk : 891-21
 Doorkiesnummer : XXXXXXXXXX
 Betreft : Zienswijze ontwerpbesluiten gaswinning Ternaard

Geachte heer/mevrouw,

Vogelbescherming Nederland dient hierbij een zienswijze in op de ontwerpbesluiten waarmee toestemming wordt verleend voor de gaswinning bij Ternaard onder de Waddenzee door de NAM.

De Waddenvereniging heeft een zienswijze ingediend die wij onderschrijven en wij verzoeken u de gronden die daarin staan als hier herhaald en ingelast te beschouwen.

Vogelbescherming heeft daarnaast kennis genomen van het *Juridisch advies inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard)* dat is uitgebracht door de Waddenacademie op 5 oktober 2021 (zie bijlage). Wij verzoeken u alle argumenten die in dit advies zijn opgenomen als hier herhaald en ingelast te beschouwen. Uit het advies blijkt dat de ontwerpvergunning Wet natuurbescherming (Wnb) en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee ontbreekt. Artikelen 2.7 en 2.8 Wnb laten in dit geval niet toe dat de vergunning wordt verleend, omdat uit de passende beoordeling niet de vereiste zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het gebied niet zal aantasten. Dit betekent dat de Minister van LNV de Wnb-vergunning moet weigeren.

Vogelbescherming is van mening dat de minister de vergunning ook kan weigeren als wel zou zijn voldaan aan de vereisten uit artikelen 2.7 en 2.8 Wnb. De Wnb kent geen limitatieve opsomming van weigeringsgronden. Dit houdt in, dat de minister beleidsvrijheid heeft om de vergunning te weigeren zelfs als – wat in dit geval niet zo is – er geen wezenlijke aantasting van de natuurwaarden of significantie van de effecten plaatsvindt. Artikel 2.7, lid 3 Wnb (kort gezegd: het bevoegd gezag verleent een vergunning uitsluitend indien de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken niet zal aantasten / geen significante gevolgen heeft) moet zo worden uitgelegd dat het

bevoegd gezag alleen een vergunning kan verlenen als significante effecten zijn uitgesloten. Maar in dit artikellid kan niet een verplichting worden gelezen in die zin dat het bevoegd gezag gehouden zou zijn om voor een project een vergunning te verlenen als significante effecten zijn uitgesloten. Zo'n gebonden bevoegdheid kan niet worden gelezen in artikel 6, lid 3, van de Habitatrichtlijn en in de wetsgeschiedenis van artikel 2.7, lid 3, valt hiervoor geen enkele steun te vinden. Zou de wetgever een gebonden bevoegdheid hebben beoogd, dan zou dit zeker in de wetsgeschiedenis zijn toegelicht. Dit te meer, omdat de voorlopers van de Wnb (Natuurbeschermingswet en de Natuurbeschermingswet 1998) het bevoegd gezag ook een vrije bevoegdheid toekenden om een vergunning al dan niet te verlenen. Het bevoegd gezag heeft dus de ruimte om een vergunning hoe dan ook te weigeren ter bescherming van het belang van natuurbescherming.

De Waddenacademie komt in haar advies tot dezelfde conclusie: "Ook wanneer door aanvullend onderzoek, het wegnemen van de tekortkomingen van de hand-aan-de-kraan-aanpak en andere maatregelen het oordeel zou ontstaan dat redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen kan worden uitgesloten, dan moet gezien de formulering van artikel 2.7, derde lid van de Wet natuurbescherming worden aangenomen dat de Minister van LNV de mogelijkheid heeft om een vergunning te weigeren. Hierbij kunnen ook oordelen over de verhouding tussen het project gaswinning Ternaard en verplichtingen op grond van internationale natuurbeschermingsverdragen (niet onderzocht in dit spoedadvies) een rol spelen."

Wij verzoeken u op grond van bovenstaande overwegingen om de Wnb-vergunning niet te verlenen.

Hoogachtend,

[Redacted signature]

[Redacted signature]

Aan: Parlement en Wetenschap
Van: Waddenacademie
Betreft: Juridisch advies inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard)
Datum: 5 oktober 2021

Ruiterskwartier 121A
NL-8911 BS Leeuwarden

T +31 (0)58 233 90 30

info@waddenacademie.nl
www.waddenacademie.nl

SAMENVATTING

AANLEIDING

De NAM heeft vergunningen aangevraagd voor een productieboring naar het gasveld Ternaard. Dit gasveld ligt voor het grootste deel onder het kombergingsgebied 'Pinkegat' in de Waddenzee. De verantwoordelijke ministers (van EZK en LNV) zijn voornemens dit project toe te staan en hebben op 27 augustus 2021 diverse ontwerp-besluiten ter inzage gelegd, waaronder een ontwerp-instemmingsbesluit onder de Mijnbouwwet (Minister van EZK) en een ontwerp-vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (Minister van LNV).

In het debat met de vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer op 15 september 2021 werd door een groot deel van de fracties kritisch op deze ontwerp-besluiten gereageerd. De Minister van EZK gaf daarbij aan dat de wetgeving hem niet de mogelijkheid geeft de vergunning te weigeren. Volgens de Minister zijn op de korte termijn geen nadelige gevolgen voor de natuur te verwachten - mede vanwege de toepassing van de hand-aan-de-kraan-aanpak.

De vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer heeft naar aanleiding van dit debat besloten om onafhankelijk extern juridisch advies in te winnen. Daarbij is de volgende centrale vraag geformuleerd:

"In hoeverre biedt de wetgeving in brede zin de minister de mogelijkheid een vergunning voor gaswinning onder de Waddenzee te weigeren?"

Omdat voor het project gaswinning Ternaard de rijkscoördinatierегeling wordt gevolgd waarmee diverse besluiten gezamenlijk en onder coördinatie van de Minister van EZK worden voorbereid, mag ervan worden uitgegaan dat de vraag ook betrekking heeft op het al of niet door een andere minister kunnen weigeren van een voor het project benodigde vergunning.

Dit advies is opgesteld door de Waddenacademie en beantwoordt de bovenstaande vraag op basis van het geldende natuurbeschermingsrecht. Daarbij wordt de aandacht met name toegespitst op het geldende EU-recht voor gebiedenbescherming - het Natura 2000-regime - zoals verankerd in artikel 6 van de Habitatrictlijn en zoals geïmplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming. Concreet gaat het daarbij om het al of niet bestaan van de mogelijkheid voor de minister van LNV om een vergunning op grond van artikel 2.7, lid 2 van de Wet natuurbescherming te weigeren.

HET JURIDISCH KADER

Op grond van artikel 6, lid 3 van de Habitatrictlijn - in de Nederlandse wetgeving terug te vinden in de artikelen artikel 2.7 en volgende van de Wet natuurbescherming - mag een plan of project in of buiten een Natura 2000 gebied niet worden vergund wanneer het 'significante effecten' voor een Natura 2000-gebied kan veroorzaken. Daarbij moet ook gekeken worden naar cumulatieve effecten met andere activiteiten. Een effect is 'significant' wanneer het een nadelig effect heeft op de natuurlijke kenmerken die het gebied geschikt laten zijn voor de soorten en habitattypen waarvoor zogenaamde Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd.

Bij deze toets moet het voorzorgbeginsel worden toegepast. Het Hof van Justitie van de EU stelt de eis "**dat er geen redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat dat die plannen of projecten geen schadelijke gevolgen hebben voor de natuurlijke kenmerken van de betrokken gebieden.**"¹ Wanneer die wetenschappelijke twijfel wel bestaat dient de vergunning te worden geweigerd. Het is dus uitdrukkelijk niet zo dat een vergunning slechts geweigerd kan worden wanneer het bevoegd gezag kan bewijzen dat er significante gevolgen zouden kunnen optreden. Redelijke wetenschappelijke twijfel over het optreden van significante gevolgen is hiervoor voldoende.

Sociaaleconomische belangen mogen bij deze beoordeling geen rol spelen. Deze belangen kunnen wel een rol spelen bij het overwegen van uitzonderingen op het beschermingsregime via de zogenaamde 'ADC-toets' (artikel 6, lid 4), maar dus niet bij de uitleg en toepassing van artikel 6, lid 3.

---

¹ Zie bijv. HvJEU, arrest in de zaken C 293/17 en C 294/17, 7 november 2018 (PAS-arrest), r.o. 112 en HvJEU, C-142/16, 26 april 2016, r.o. 33.

TOETSING PROJECT GASWINNING TERNAARD

De Minister van LNV is bij de toetsing van de vergunningaanvraag voor het project gaswinning Ternaard uitgegaan van het juiste criterium dat geen redelijke wetenschappelijke twijfel mag bestaan dat die plannen of projecten geen schadelijke gevolgen hebben voor de natuurlijke kenmerken van de betrokken Natura 2000-gebieden, waaronder de Waddenzee. Bij de toetsing aan dit criterium neemt de minister in de ontwerp-Wet natuurbeschermingsvergunning de conclusie van de NAM over dat die redelijke wetenschappelijke twijfel niet bestaat, waarbij wordt verwezen naar de door de NAM bij de aanvraag gevoegde 'passende beoordeling'.

Naar het oordeel van de Waddenacademie is deze conclusie van de minister en de NAM **onjuist** omdat de passende beoordeling op een aantal punten onvolledig is in de beoordeling of onderbouwing van conclusies. Hierdoor kan de ontwerp-vergunning niet steunen op het oordeel dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het optreden van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee en andere Natura 2000-gebieden ontbreekt.

Hieronder worden de belangrijkste redenen voor het aannemen van redelijke wetenschappelijke twijfel opgesomd:

- I) **Een hand-aan-de-kraan-aanpak kan passen binnen het Natura 2000-regime maar alleen onder een aantal voorwaarden. Aan deze voorwaarden is voor het project gaswinning Ternaard niet voldaan:**
  - i. *Bij het berekenen van de gebruiksruimte moet uitgegaan zijn van de worst-case-scenario's voor wat betreft de factoren die gezamenlijk de gebruiksruimte bepalen. Alleen dan kan immers worden gesteld dat de optelsom van risico's/onzekerheden met zekerheid niet gaat leiden tot overschrijding van de gebruiksruimte.*
Aan deze voorwaarde wordt niet voldaan omdat de onzekerheidsmarge van 1,5 mm die onderdeel vormt van het meest recente zeespiegelstijgingsscenario niet wordt meegenomen in de berekeningen.
  - ii. *Voor de juridische houdbaarheid van de hand-aan-de-kraan-aanpak in het kader van Natura 2000 moet de gebruiksruimte in verband worden gebracht met de maximaal toelaatbare effecten op de natuurlijke kenmerken (de instandhoudingsdoelstellingen) van het Natura 2000 gebied*

Deze koppeling is niet helder. Bij de huidige toepassing van de hand-aan-de-kraan-aanpak ligt het accent in sterke mate op de in mm-gemeten relatie tussen bodemdaling, sedimentatie en zeespiegelstijging.

- iii. *Bij het berekenen van de gebruiksruimte en bij de monitoring moeten ook de cumulatieve effecten (zie hierboven) zijn meegerekend.*
Aandacht voor cumulatie van bodemdaling door uiteenlopende gaswinningen is gewaarborgd door het meten van de diepe bodemdaling door gaswinning in een kombergingsgebied met behulp van langdurige metingen op GPS stations. Het Natura 2000-regime vereist echter dat cumulatieve effecten worden onderzocht in relatie tot de natuurlijke kenmerken en instandhoudingsdoelstellingen van de Waddenzee en betwijfeld kan worden of die toetsing in de passende beoordeling volledig is.
- iv. *Omdat de gebruiksruimte vaak afhankelijk zal zijn van factoren die in tijd kunnen fluctueren, moet de omvang van de gebruiksruimte regelmatig worden gecontroleerd en zo nodig worden herzien.*
Ook aan dit criterium wordt niet voldaan, vooral vanwege de versnelling van zeespiegelstijging. Staatstoezicht op de mijnen, de Auditcommissie gaswinning Waddenzee en het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee adviseren daarom alle om het zeespiegelscenario met grotere regelmaat (volgens het Adviescollege jaarlijks) te actualiseren.
- v. *De monitoring mag geen onzekerheden omvatten die ruis geven over de vraag of de gebruiksruimte wordt overschreden.*
Voor dit criterium wordt verwezen naar het rapport van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee. De Minister van EZK leidt uit dit rapport af dat voor de korte termijn geen bezwaren bestaan tegen vergunningverlening voor gaswinning op basis van de hand-aan-de-kraan-aanpak. Een goed begrip van de eisen van het Natura 2000-regime maakt echter duidelijk dat met dit oordeel te weinig acht wordt geslagen op de in het rapport genoemde onzekerheden. Zo stelt het Adviescollege onder meer vast dat bij de effectenbeoordeling geen rekening wordt gehouden met cumulatieve effecten.
- vi. *De monitoring moet zo regelmatig plaatsvinden dat de kraan tijdig kan worden dichtgedraaid en zeker moet zijn dat na stopzetting geen na-ijleffecten kunnen optreden die toch tot overschrijding van de gebruiksruimte kunnen leiden.*

Ook ten aanzien van deze voorwaarde bestaat onzekerheid omdat de passende beoordeling uitgaat van vrij oude berekeningen voor andere gasvelden. Daarbij wordt impliciet aangenomen dat de eigenschappen van het gasveld Ternaard vergelijkbaar zijn met de andere velden zonder dat dit goed wordt onderbouwd.

Het voorgaande betekent dat de wijze waarop de hand-aan-de-kraan-aanpak voor het project gaswinning Ternaard invulling is gegeven onvoldoende waarborgen biedt voor het uitsluiten van redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee.

II) Langere termijn

Tegen de achtergrond van het voorgaande is onduidelijk hoe de verwachte versnelling van zeespiegelstijging na 2026 zich verhoudt tot een vergunning waarin ook winning na die datum wordt toegestaan. Niet wordt gemotiveerd waarop de afgifte van een vergunning voor winning tot 2035 dan binnen het Natura 2000-regime past. Hierbij speelt een rol dat het Hof van Justitie van de EU heeft bepaald dat een passende beoordeling volledig moet zijn en definitieve conclusies moet bevatten.

III) (On)volledigheid van de passende beoordeling

Ook naast de onzekerheden die hierboven aan de orde zijn geweest zijn er aanvullende redenen om te twifelen aan de volledigheid van de passende beoordeling en het definitieve karakter van de conclusies, ook voor de korte termijn. Zo wordt pas in de loop van de jaren op basis van drukmetingen (minimaal 3 jaar) in het reservoir en de detailmetingen van de bodemdaling duidelijk wat een realistisch winningsscenario is voor dit veld.

De noodzaak van volledigheid van de passende beoordeling doet ook de vraag rijzen of ten behoeve van de passende beoordeling onderzoek is gedaan naar typische soorten van habitattypen waarvoor doelstellingen gelden en naar de aanvullende soorten en habitattypen die voor de Waddenzee en de andere relevante Natura 2000-gebieden in het Ontwerp-wijzigingsbesluit habitatrictlijngebieden vanwege aanwezige waarden zijn genoemd.

In de passende beoordeling wordt voorts geen aandacht besteed aan stikstofdeposities die verband houden met de voorziene extra zandwinning en -suppletie.

IV) Juridische typering van extra zandsuppletie

De passende beoordeling geeft aan dat in verband met bodemdaling extra zandsuppletie zal worden ingezet als mitigerende maatregel. In voorgaande jaren heeft het Hof van Justitie van de EU in enkele arresten meer duidelijkheid gegeven onder welke voorwaarden een maatregel als mitigerende maatregel mag worden meegeteld in de passende beoordeling. Hieronder wordt aangegeven dat betwijfeld kan worden of de extra zandsuppletie aan deze voorwaarden voldoet.

ADVIES COMMISSIE MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE NIET AFGEWACHT

Tegen de achtergrond van de hierboven besproken onderwerpen is het opmerkelijk dat de ontwerp-vergunningen ter inzage zijn gelegd voordat de Commissie voor de milieu-effectrapportage de gelegenheid heeft gehad om over het MER-rapport voor gaswinning Ternaard advies uit te brengen. Omdat deze Commissie pas recent om advies is gevraagd staat ook vast dat het advies niet beschikbaar zal zijn voor mensen en organisaties die gebruik willen maken van de inspraakmogelijkheid. De juridische consequenties van deze gang van zaken vallen buiten de reikwijdte van dit advies maar vragen wel verdere aandacht.

ANTWOORD OP DE CENTRALE VRAAG

Op basis van de voorgaande bevindingen moet geconcludeerd worden dat de ontwerp-vergunning Wet natuurbescherming en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee ontbreekt. Het Natura 2000-regime, zoals gecomplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming, laat in een dergelijk geval niet toe dat de vergunning wordt verleend.

Daarmee heeft de Minister van LNV dus niet zozeer de mogelijkheid om de Wnb-vergunning te weigeren maar zal zij de vergunning wel *moeten* weigeren, tenzij de weg van artikel 6, lid 4 Habitatrichtlijn (de zogenaamde 'ADC-toets') wordt gevolgd. Wanneer deze ADC-route gevolgd zou

worden en aan de eisen voor die route voldaan zou worden, heeft de Minister overigens nog steeds de mogelijkheid om een vergunning te weigeren.

Ook wanneer door aanvullend onderzoek, het wegnemen van de tekortkomingen van de hand-aan-de-kraan-aanpak en andere maatregelen het oordeel zou ontstaan dat redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen kan worden uitgesloten, dan moet gezien de formulering van artikel 2.7, derde lid van de Wet natuurbescherming worden aangenomen dat de Minister van LNV de mogelijkheid heeft om een vergunning te weigeren. Hierbij kunnen ook oordelen over de verhouding tussen het project gaswinning Ternaard en verplichtingen op grond van internationale natuurbeschermingsverdragen (niet onderzocht in dit spoedadvies) een rol spelen.

JURIDISCH ADVIES INZAKE NATURA 2000 EN GASWINNING ONDER DE WADDENZEE (PROJECT GASWINNING TERNAARD)

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De NAM heeft vergunningen aangevraagd voor een productieboring naar het gasveld Ternaard. Dit gasveld ligt voor het grootste deel onder het kombergingsgebied 'Pinkegat' onder de Waddenzee. Op grond van de Mijnbouwwet (art. 141a(1)(a)(c)) wordt de rijkscoördinatieregeling (art. 3.35 Wro) gevolgd waarmee diverse besluiten gezamenlijk en onder coördinatie van de Minister van EZK worden voorbereid. De bedoeling is om het gasveld in 2023/2024 in productie te nemen.

Voor het mogelijk maken van deze gaswinning zijn op 27 augustus 2021 diverse ontwerp-besluiten ter inzage gelegd, waaronder een ontwerp-instemmingsbesluit onder de Mijnbouwwet (Minister van EZK) en een ontwerp-vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (Minister van LNV). Zienswijzen kunnen tot 7 oktober 2021 worden ingebracht.

De voorgenomen gaswinning Ternaard heeft uitvoerig aandacht gekregen tijdens het overleg van de vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer op 15 september 2021 (hierna: de commissie en commissieoverleg d.d. 15 september). Een groot deel van de aanwezige TK-fracties reageerde kritisch tot zeer kritisch op het voornemen van het kabinet om de vereiste vergunningen af te geven. In zijn reactie gaf de Minister van EZK aan dat het besluit om met deze gaswinning in te stemmen geen politiek besluit betreft maar een besluit is op een vergunningaanvraag, waarbij de wetgeving leidend is geweest.

De Minister gaf daarbij aan dat deze wetgeving hem niet de mogelijkheid geeft de vergunning te weigeren. Voor wat betreft het beroep van meerdere fracties op het voorzorgbeginsel stelde de Minister dat op de korte termijn geen nadelige gevolgen voor de natuur te verwachten zijn, dat gewerkt wordt met de hand-aan-de-kraan-aanpak en dat het weigeren van de vergunning op grond van de onzekerheden op de lange termijn onredelijk zou zijn.

De vaste commissie voor EZK heeft naar aanleiding van dit debat besloten om onafhankelijk extern juridisch advies in te winnen. Daarbij zijn langs

twee sporen adviesverzoeken uitgezet: een advies over de natuurbeschermingswetgeving en een advies over andere wetgeving (o.a. Mijnbouwwet). Het advies inzake het eerste spoor (natuurbeschermingswetgeving) is uitgezet naar de Waddenacademie.

1.2 Centrale vraag en reikwijdte

De commissie voor EZK heeft de volgende centrale vraag geformuleerd:

“In hoeverre biedt de wetgeving in brede zin de minister de mogelijkheid een vergunning voor gaswinning onder de Waddenzee te weigeren?”

Omdat voor het project gaswinning Ternaard de rijkscoördinatierегeling wordt gevolgd waarmee diverse besluiten gezamenlijk en onder coördinatie van de Minister van EZK worden voorbereid, gaan wij ervan uit dat de vraag ook betrekking heeft op het al of niet door een andere minister kunnen weigeren van een voor het project benodigde vergunning. Dit advies beoogt deze vraag te beantwoorden voor het spoor van het geldende natuurbeschermingsrecht. Daarbij wordt de aandacht met name toegespitst op het geldende EU-recht voor gebiedenbescherming - het Natura 2000-regime - zoals verankerd in artikel 6 van de Habitatrictlijn en geïmplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming. Concreet gaat het daarbij om het al of niet bestaan van de mogelijkheid voor de minister van LNV om een vergunning op grond van artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming te weigeren.

1.3 Waddenacademie, onderzoeksaanpak en externe review

Dit advies is opgesteld door de Waddenacademie. De Waddenacademie is een onafhankelijke en zelfstandige netwerkorganisatie die kennis regisseert ten behoeve van een duurzame ontwikkeling van het Waddengebied, waar de waarden van de natuur en het landschap aan de basis staan van identiteit, welvaart en welzijn van bewoners, ondernemers en bezoekers.²

Hoewel kennisvragen vaak door de Waddenacademie worden uitgezet naar kennisinstituten, is dit advies vanwege de grote tijdsdruk opgesteld door de portefeuillehouders van de Waddenacademie. Daarmee wordt op het Waddengebied toegespitste wetenschappelijke kennis van uiteenlopende disciplines (m.n. kennis op het gebied van de fysische geografie, economie, ecologie, cultuurhistorie en het recht) met elkaar

---

² Zie <https://www.waddenacademie.nl/>.

verbonden en toegankelijk en toepasbaar gemaakt voor overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers.

Het onderzoek is gebaseerd op bestaande informatie waarbij voor de studie van het relevante recht gebruik is gemaakt van het geldende recht (met name de Habitatrictlijn en de Wet natuurbescherming), rechtspraak (met name rechtspraak van het Hof van Justitie van de EU en de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State), richtsnoeren van de Europese Commissie en de literatuur. Voor de studie van het project gaswinning Ternaard is gebruik gemaakt van onder meer de passende beoordeling voor het project, de gepubliceerde ontwerp Wet natuurbeschermingsvergunning, diverse afgegeven adviezen, relevante onderzoeksrapporten en de literatuur.

Vanwege de grote maatschappelijke en politieke gevoeligheid van het onderhavige dossier in Nederland, heeft de Vlaamse hoogleraar Prof. An Cliquet een review uitgevoerd op een tussenconcept en het eindconcept van dit advies. De commentaren van Prof. Cliquet zijn van grote waarde geweest en zijn verwerkt in deze definitieve versie van het advies.

1.4 Structuur

In dit advies zal eerst het Natura 2000-regime worden toegelicht (paragraaf 2). Daarbij zal bijzondere aandacht uitgaan naar:

- Het criterium voor het kunnen verlenen of weigeren van een vergunning op grond van artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming (subparagraaf 2.1);
- De betekenis van het voorzorgbeginsel (subparagraaf 2.2);
- De relevantie van cumulatieve effecten (subparagraaf 2.3);
- De vraag wie eventuele nadelige effecten of het ontbreken daarvan moet bewijzen (subparagraaf 2.4).

Vervolgens wordt ingegaan op de 'hand-aan-de-kraan-aanpak' en hoe deze aanpak zich verhoudt tot het in paragraaf 2 beschreven Natura 2000-regime.

Op basis van dit juridisch kader (paragraaf 2 en 3) wordt vervolgens de aandacht gericht op het gaswinning Ternaard-project en de hierboven geformuleerde centrale vraag (paragraaf 4). De laatste paragraaf (paragraaf 5) bevat de belangrijkste conclusies, zoals die ook in de samenvatting zijn opgenomen.

2. Het juridisch kader: Natura 2000

2.1 Artikel 6(3) Habitatrichtlijn (geïmplementeerd in art. 2.7 Wet natuurbescherming)

Op grond van artikel 6, lid 3 van de Habitatrichtlijn (geïncorporeerd in de Nederlandse wetgeving door artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming), mag een plan of project in of buiten een Natura 2000 gebied niet worden vergund wanneer het – zelfstandig of door cumulatie – significante effecten voor de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied kan veroorzaken.³

Het begrip ‘**project**’ moet daarbij ruim worden uitgelegd: aanvankelijk werd in Nederland aangenomen dat het alleen zou gaan om activiteiten die fysieke veranderingen in/aan de bodem aanbrengen, maar het Hof van Justitie van de EU (hierna: HvJEU) heeft duidelijk gemaakt dat het gaat om alle activiteiten die – rekening houdend met cumulatie - significante gevolgen kunnen veroorzaken.⁴ Het begrip ‘project’ omvat dus bijvoorbeeld ook het beweiden van koeien, het overvliegen met vliegtuigen, e.d.

Het begrip ‘**significantie**’ moet worden uitgelegd in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied, in dit geval de Waddenzee: een effect is significant wanneer het een nadelig effect betreft voor de natuurlijke kenmerken die het gebied geschikt laten zijn voor de soorten en habitattypen waarop de instandhoudingsdoelstellingen betrekking hebben.

Het voorgaande betekent dat begrippen als ‘redelijkheid’ of ‘balans tussen ecologie en economie’ uitdrukkelijk geen criterium vormen voor beoordeling van vergunningsaanvragen in de zin van artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming. Sociaaleconomische belangen kunnen wel een rol spelen bij het overwegen van uitzonderingen op het beschermingsregime via de zogenaamde ‘ADC-toets’ (artikel 6, lid 4), maar dus niet bij de uitleg en toepassing van artikel 6, lid 3.

---

³ Artikel 6, lid 3 Habitatrichtlijn. Deze bepaling geldt niet voor een plan of project dat direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het betrokken gebied. Voor een uitvoerige bespreking van het Natura 2000-regime, zie o.a. Kees Bastmeijer en Arie Trouwborst, ‘Zijn de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn fit? Een bespreking van de krachtige kenmerken en kritiekpunten van de EU Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn tegen de achtergrond van de EU Fitness Check,’ Tilburg University, 2015.

⁴ Zie HvJEU, arrest in de zaken C-293/17 en C-294/17, 7 november 2018 (PAS-arrest).

2.2 Voorzorgbeginsel

Arresten van het HvJEU maken duidelijk dat het voorzorgbeginsel in het Natura 2000-regime van grote betekenis is, met expliciete consequenties voor de toelating van menselijke activiteiten in en rond Natura 2000-gebieden. Gesteld mag worden dat op basis van de wijze waarop het beginsel in artikel 6 van de EUHabitatrichtlijn verankerd is en de betekenis die het HvJEU aan het voorzorgbeginsel geeft bij de uitleg van dit regime, er juridisch sprake is van een codificatie van het beginsel tot in die rechtspraak uitgewerkte 'rechtsregels'. Dit betekent dat het beginsel niet alleen een rol speelt bij de interpretatie van het recht maar – zoals we hieronder zullen zien – ook een concrete vertaling heeft gekregen naar concrete verplichtingen en verboden.

Voor wat betreft de vergunningenpraktijk is van belang dat voorzorg een rol speelt bij zowel i) de vraag of een zogenaamde 'passende beoordeling' (en vergunningaanvraag) nodig is (fase 1 van artikel 6, lid 3 Hrl) als bij ii) de vraag of een plan of project na een dergelijke beoordeling vergund kan worden (fase 2 van artikel 6, lid 3 Hrl). De drempel voor fase 1 is bijzonder laag in de zin dat zodra er een *mogelijkheid* bestaat dat de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied worden aangetast al een passende beoordeling moet worden gemaakt.⁵

Wanneer een passende beoordeling is gemaakt moet ook het antwoord op de vraag of het plan of project doorgang mag vinden op voorzorg zijn gebaseerd. Het HvJEU maakte dit al in 2004 duidelijk met het Waddenzee(kokkelvisserij)arrest:

“56 De conclusie is dus dat voor het plan of project slechts toestemming kan worden verleend indien de bevoegde nationale autoriteiten de zekerheid hebben verkregen dat het geen schadelijke gevolgen heeft voor de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied.

57 Wanneer er onzekerheid bestaat of deze schadelijke gevolgen voor het gebied zullen uitblijven, zal de bevoegde autoriteit dus toestemming voor het betrokken plan of project moeten weigeren.

58 In dit verband moet worden vastgesteld dat in het in artikel 6, lid 3, tweede volzin, van de habitatrichtlijn neergelegde toestemmingscriterium het voorzorgsbeginsel besloten ligt (zie arrest van 5 mei 1998, National Farmers' Union e.a., C-157/96,

---

⁵ Zie o.a. Conclusie Advocaat Generaal Sharpston in zaak C-258/11 (Sweetman), paragraaf 47.

Jurispr. blz. I-2211, punt 63) en dat dit het mogelijk maakt om aantasting van beschermde gebieden als gevolg van plannen of projecten, op efficiënte wijze te voorkomen. Met een minder streng toestemmingscriterium zou de verwezenlijking van de doelstelling van bescherming van de gebieden, het doel van deze bepaling, niet even goed kunnen worden gegarandeerd.”⁶

In meer recente rechtspraak wordt door het HvJEU veelal kortweg gerefereerd aan **“het criterium dat er geen redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat dat die plannen of projecten geen schadelijke gevolgen hebben voor de natuurlijke kenmerken van de betrokken gebieden.”**⁷ Wanneer die wetenschappelijke twijfel wel bestaat dient de vergunning te worden geweigerd.

Vanuit dit oogpunt is het voorts begrijpelijk dat het HvJEU ook meermalen heeft benadrukt dat een passende beoordeling volledig moet zijn en dus geen leemten mag bevatten. Onvolledige passende beoordelingen leiden immers juist tot ‘redelijke wetenschappelijke twijfel’, bijvoorbeeld omdat bepaalde effecten niet zijn onderzocht of omdat de effectbeoordeling zich niet uitstrekt tot alle soorten of habitattypen (inclusief typische soorten⁸) waarvoor Natura 2000-(gebieds)doelstellingen gelden.

Voorzorg blijft overigens ook na vergunningverlening een rol spelen, bijvoorbeeld bij de toetsing van effecten van vergunde activiteiten aan het ‘verslechtingsverbod’ van artikel 6, lid 2, van de Habitatrichtlijn. Het HvJEU heeft aangegeven dat artikel 6, lid 2 in beginsel niet geschonden wordt door een project dat op deugdelijke wijze de toets van artikel 6, lid 3 heeft doorstaan (significante gevolgen zijn dan immers uitgesloten), maar wijst er wel op dat na vergunningverlening toch gevolgen kunnen optreden die dan aan artikel 6, lid 2 getoetst moeten worden.⁹

⁶ HvJEU, arrest in de zaak C-127/02, 7 september 2007 (Kokkelvisserij Waddenzee).

⁷ Zie bijv. HvJEU, arrest in de zaken C-293/17 en C-294/17, 7 november 2018 (PAS-arrest), r.o. 112 en HvJEU, C-142/16, 26 april 2016, r.o. 33.

⁸ HvJEU, arrest in zaak C-461/17, 7 november 2018 (Holohan), r.o. 39, 40 en 70.

⁹ HvJEU-arrest in zaak C-127/02, 7 september 2004 (Waddenzee), punt 37:

“Niettemin valt niet uit te sluiten dat het plan of project, ook als dat niet te wijten is aan fouten van de bevoegde nationale autoriteiten, naderhand toch een verslechtering of verstoring blijkt mee te brengen. In die omstandigheden maakt de toepassing van artikel 6, lid 2, van de habitatrichtlijn het mogelijk te voldoen aan het hoofddoel, behoud en bescherming van de kwaliteit van het milieu, met inbegrip van de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna, zoals in de eerste overweging van de considerans van die richtlijn wordt beschreven.”

In dit verband is relevant dat volgens het Hof artikel 6, lid 2 en lid 3 eenzelfde beschermingsniveau beogen te realiseren, waarmee het voorzorgbeginsel bij de toepassing van artikel 6, lid 2 dus ook eenzelfde betekenis moet worden toegekend als bij artikel 6, lid 3. In het kader van een vrij recent geschil voor het Europese Hof tussen de Europese Commissie en Spanje over wateronttrekking heeft het HvJEU duidelijk gemaakt dat daarom ook bij de toetsing aan het verslechteringsverbod het criterium van afwezigheid van redelijke wetenschappelijke twijfel moet worden toegepast.

Concreet betekent dit dat artikel 6, lid 2 van de Habitatrichtlijn geschonden wordt wanneer redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat over de vraag of een plan of project dat in uitvoering is nadelige gevolgen veroorzaakt voor de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied.¹⁰

Dit aspect is mede relevant voor de discussie over de EU-rechtelijke conformiteit van de 'hand-aan-de-kraan'-benadering.

2.3 *Cumulatieve effecten*

Artikel 6, lid 3 Hrl vereist dat bij de beoordeling van de effecten van een plan of project ook gekeken wordt naar cumulatie van effecten. Een belangrijke vraag is in dit verband welke effecten bij die cumulatietoets meegenomen moeten worden. In haar jurisprudentie beperkt de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: ABRvS) de reikwijdte van deze beoordeling aanzienlijk:

“Hierbij hoeven onzekere toekomstige gebeurtenissen en projecten waarvoor een Nbw-vergunning is verleend ten tijde van het nemen van een besluit tot verlening van een Nbw-vergunning en die ook reeds zijn uitgevoerd, in beginsel niet afzonderlijk te worden betrokken (vergelijk de uitspraak van 15 juli 2015, zaak nr. 201406756/1/R2, rechtsoverweging 8.5).”¹¹

Voor wat betreft de in dit citaat genoemde al vergunde en uitgevoerde activiteiten was de ABRvS in een eerdere uitspraak nog wat explicieter:

¹⁰ Zoals geformuleerd door AG Kokott in haar Conclusie voor het Hof in deze zaak: “Derhalve moet Spanje kunnen aantonen dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel over bestaat dat de voortzetting van de huidige praktijken op het gebied van grondwateronttrekking geen schadelijke gevolgen heeft voor beschermde habitats in de beschermingszones”. Zie Conclusie AG Kokott in zaak C-559/19, 3 december 2020, r.o. 69-73.

¹¹ ABRvS, 7 oktober 2015, ECLI:NL:RVS:2015:3111, r.o. 3.2.

“Met betrekking tot andere projecten waarvoor een Nbw-vergunning is verleend ten tijde van het nemen van het bestreden besluit en die ook reeds zijn uitgevoerd dan wel bestaande activiteiten waarvoor geen Nbw-vergunning benodigd is, overweegt de Afdeling dat de gevolgen van die activiteiten in de meeste gevallen kunnen worden geacht in de omgeving te zijn verdisconteerd en derhalve in beginsel niet meer afzonderlijk in de beoordeling van de cumulatieve effecten hoeven te worden betrokken.”¹²

Kaajan (specialist natuurbeschermingsrecht ENVIR Advocaten) vat dit oordeel van de ABRvS als volgt samen: “De effecten van dergelijke activiteiten behoren dan, met andere woorden, tot de autonome situatie.”¹³

Deze beperking staat op gespannen voet met artikel 6, lid 3, zoals uitgelegd door het HvJEU en de Europese Commissie. Artikel 6, lid 3 beoogt schadelijke gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden te voorkomen door een strikte beoordeling van plannen en projecten. Veel milieuproblemen kennen een cumulatief karakter en het is uitdrukkelijk de bedoeling van de richtlijn om ook op die cumulatie grip te krijgen. Zo legt het HvJEU uit dat “wanneer het cumulatieve effect van projecten buiten beschouwing wordt gelaten, zulks in de praktijk tot gevolg heeft dat alle projecten van een bepaald type aan de beoordelingsverplichting kunnen worden onttrokken, hoewel zij tezamen een aanzienlijk milieueffect kunnen hebben.”¹⁴

Zo levert het beschouwen van effecten van bestaande activiteiten als ‘verdisconteerd in de bestaande situatie’ in de praktijk vaak geen goede beoordeling van de cumulatieve gevolgen op. Veel vergunde activiteiten lopen immers in tijd door waarmee nieuwe effecten zich in tijd ook blijven voordoen en dus nog niet ‘verdisconteerd’ zijn in de bestaande milieukwaliteit en daarom meegenomen moeten worden bij de cumulatietoets voor nieuwe plannen en projecten. Bovendien kunnen bepaalde effecten zich pas in de loop van de tijd voordoen.¹⁵

---

¹² ABRvS 16 april 2014, nr. 201304768, r.o. 38.2.

¹³ Zie de blog van Marieke Kaajan op: <https://envir-advocaten.com/nl/publicaties/cumulatie-uitwerkingsplan-verplicht/>.

¹⁴ HvJEU arrest in zaak C-418/04, r.o. 245., C-392/96, punten 76, 82).

¹⁵ Zie de blog van Marieke Kaajan op: <https://envir-advocaten.com/nl/publicaties/cumulatie-uitwerkingsplan-verplicht/>.

Het HvJEU is bovendien zeer expliciet over het meenemen van effecten van bestaande (in het verleden aangevangen) activiteiten in de cumulatietoets:

“Artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verlangt van de nationale autoriteiten dat zij in het kader van het onderzoek van de cumulatieve gevolgen alle projecten in aanmerking nemen die samen met het project waarvoor een vergunning is aangevraagd, significante gevolgen kunnen hebben, rekening houdend met de doelstellingen van deze richtlijn, ook al dateren zij van vóór de datum waarop deze richtlijn in nationaal recht is omgezet.”¹⁶

Onder meer op basis van de jurisprudentie van het HvJEU heeft de Europese Commissie in 2018 de reikwijdte van de cumulatietoets expliciet gemaakt in haar herziene artikel 6-richtsnoeren:

“Wanneer wordt nagegaan of er mogelijk sprake is van significante gevolgen, moet de combinatie met andere plannen en/of projecten eveneens in ogenschouw worden genomen om rekening te houden met cumulatieve gevolgen tijdens de beoordeling van het plan of project in kwestie. De combinatiebepaling betreft andere plannen of projecten die reeds zijn afgerond, die zijn goedgekeurd maar niet afgerond, of daadwerkelijk zijn voorgesteld.”¹⁷

Daarbij gaat het dus uitdrukkelijk niet alleen om andere plannen en projecten die in een procedure van goedkeuring verkeren, maar ook om de gevolgen van plannen en projecten die al in uitvoering zijn, inclusief die plannen en projecten die al een aanvang hebben genomen voordat het Natura 2000-regime ging gelden:

“Naast de gevolgen van deze plannen of projecten die het hoofdonderwerp van de beoordeling vormen, kan het passend zijn in dit "tweede niveau" van beoordeling de gevolgen in aanmerking te nemen van reeds afgeronde plannen en projecten, waaronder gevolgen die voorafgingen aan de datum van omzetting van de richtlijn of de datum waarop het gebied is aangewezen (zie bijvoorbeeld C-142/16, punten 61 en 63). Hoewel reeds afgeronde plannen en projecten op zichzelf zijn uitgesloten van de

¹⁶ HvJEU-arrest in zaak C-142/16, kolengestookte centrale van Moorbург (Duitsland), 26 april 2017, r.o. 61.

¹⁷ Europese Commissie, ‘Mededeling van de Commissie Beheer van Natura-2000-gebieden. De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG)’, Brussel, C(2018) 7621 final, Brussel, 21 november 2018, p. 42.

beoordelingsvereisten van artikel 6, lid 3, is het nog altijd belangrijk om deze in aanmerking te nemen bij het beoordelen van de gevolgen van het huidige plan of project teneinde te bepalen of er sprake is van potentiële cumulatieve gevolgen van het huidige project in combinatie met andere reeds afgeronde plannen en projecten. De gevolgen van dergelijke afgeronde plannen en projecten maken gewoonlijk deel uit van de Ausgangssituation van het gebied die in dit stadium in aanmerking wordt genomen.”¹⁸

Volgens de Europese Commissie gaat het bij de cumulatietoets ook over cumulatie met projecten van andere sectoren.¹⁹ Ook benadrukt de Europese Commissie dat het belangrijk is om de cumulatietoets niet als bijzaak te beschouwen:

“De mogelijke cumulatieve gevolgen moeten worden beoordeeld op basis van deugdelijke referentiegegevens en niet alleen leunen op kwalitatieve criteria. De beoordeling moet bovendien in de algemene beoordeling worden geïntegreerd en mag niet als bijzaak worden behandeld, die pas aan het eind van de beoordelingsprocedure aan de orde komt.”²⁰

2.4 Bewijslast

Bovenstaande discussie roept de vraag op wie in een vergunningbeoordelingsproces moet aantonen dat – mede gelet op cumulatie - wel of geen sprake is van “redelijke wetenschappelijke twijfel” over nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied. Van belang in dit verband is allereerst dat het HvJEU duidelijk heeft gemaakt dat een passende beoordeling van de effecten van een plan of project volledig moet zijn:

“Wat de overeenkomstig artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verrichte beoordeling betreft, moet duidelijk worden gesteld dat zij geen leemten mag vertonen en volledige, precieze en definitieve constatering en conclusies dient te bevatten die elke redelijke wetenschappelijke twijfel over de effecten van de geplande werken op het betrokken beschermde gebied kunnen wegnemen (zie in die zin arrest van 24 november 2011, Commissie/Spanje, reeds aangehaald, punt 100 en aldaar aangehaalde rechtspraak). [...]”²¹

¹⁸ Idem.

¹⁹ Idem, p. 43.

²⁰ Idem.

²¹ HvJEU, zaak C-258/11 (Sweetman), 11 april 2013, r.o. 44.

Vervolgens is het aan het bevoegd gezag om redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen uit te sluiten, alvorens een vergunning verleend kan worden:

“Vervolgens vloeit uit artikel 6, lid 3, tweede volzin, van de habitatrichtlijn voort dat in een geval zoals dat van het hoofdgeding, de bevoegde nationale autoriteiten, rekening houdend met de conclusies van de passende beoordeling van de gevolgen van die werkzaamheden voor het betrokken gebied, gelet op de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied, slechts toestemming voor die activiteit hadden kunnen geven **wanneer zij de zekerheid hadden verkregen dat deze geen schadelijke gevolgen had voor de natuurlijke kenmerken van dat gebied**, en dat dit het geval zou zijn geweest indien er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestond dat er geen dergelijke gevolgen waren (zie arrest Waddenvereniging en Vogelbeschermingsvereniging, reeds aangehaald, punt 67)” (markering door auteur).²²

Dit betekent dat het aan het bevoegd gezag is om te bewijzen dat een vergunning conform de eisen van het Natura 2000-regime verleend kan worden en dat in het kader van artikel 6, lid 3 dus redelijke wetenschappelijke twijfel over schadelijke gevolgen voor de kenmerken van het gebied ontbreekt.²³ Het is dus uitdrukkelijk niet zo dat een vergunning slechts geweigerd kan worden wanneer het bevoegd gezag kan bewijzen dat er significante gevolgen zouden kunnen optreden. De overheid kan de bewijslast overigens wel bij de aanvrager leggen met de toelichting dat bij redelijke wetenschappelijke twijfel geen vergunning verleend kan worden.

²² HvJEU-arrest in zaak C-418/04, Com-Ierland, para. 258.

²³ Een parallel kan hier worden gelegd met een uitspraak van het HvJEU inzake de bewijslast dat een uitzondering kan worden toegelaten op het soortenbeschermingsrecht van de Habitatrichtlijn; zie HvJEU-arrest in zaak C-88/19, 11 juni 2020, r.o. 25: “Tevens dient erop te worden gewezen dat artikel 16, lid 1, van de habitatrichtlijn, dat nauwkeurig en uitputtend de voorwaarden omschrijft waaronder de lidstaten mogen afwijken van de artikelen 12 tot en met 14 en artikel 15, onder a) en b), daarvan, een uitzondering vormt op het door die richtlijn opgezette beschermingssysteem, die dus restrictief moet worden uitgelegd **en volgens welke de autoriteit die het besluit neemt voor elke afwijking moet bewijzen dat aan de gestelde voorwaarden is voldaan** (arrest van 10 oktober 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, C-674/17, EU:C:2019:851, punt 30)” (markering door auteur).

3. 'Hand-aan-de-kraan'-aanpak en Natura 2000

Voor uiteenlopende projecten (o.a. bij gas- en zoutwinning) is in Nederland de zogenaamde 'hand-aan-de-kraan-aanpak' toegepast. De vraag is hoe deze aanpak zich verhoudt tot het hierboven beschreven Natura 2000-regime. Deze aanpak wordt niet expliciet in de EU-richtlijnen genoemd en is voor zover ons bekend nog niet door het HvJEU beoordeeld.

De jurisprudentie van het HvJEU en de grote nadruk die daarbij op het voorzorgbeginsel wordt gelegd, maken echter wel duidelijk dat 'redelijke wetenschappelijke twijfel' over de aantasting van de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet aanvaard mag worden 'in ruil' voor een monitoringssysteem.

Voor scherpere in de discussie is het goed om verschillende denkbare situaties te onderscheiden:

- a) Het is zeker of waarschijnlijk dat de natuurlijke kenmerken aangetast zullen worden (= significante gevolgen zullen optreden);
- b) De best beschikbare kennis wordt toegepast, maar gaten in kennis maken het niet mogelijk om met zekerheid te stellen dat er geen effecten gaan optreden die de natuurlijke kenmerken aantasten. Er is dus sprake van redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen maar toch wil men de activiteit vergunnen onder de voorwaarden dat de effecten achteraf gemonitord worden en dat actie wordt ondernomen wanneer zou blijken dat de natuurlijke kenmerken inderdaad worden aangetast;
- c) Er bestaan gaten in kennis over de daadwerkelijk effecten, maar er bestaat wel wetenschappelijke zekerheid (geen wetenschappelijke twijfel over het feit) dat die effecten niet direct zo groot zullen zijn dat de natuurlijke kenmerken - rekening houdende met cumulatieve - aangetast gaan worden. Zodra uit monitoring blijkt dat effecten desondanks toch optreden kan de activiteit worden stopgezet met de zekerheid dat de negatieve effecten hierdoor gering zijn gebleven en zullen blijven en dat van aantasting van de natuurlijke kenmerken nog steeds met zekerheid geen sprake is. Er is dus in feite sprake van een zekere gebruiksruimte en, hoewel onzekerheid bestaat of er effecten zijn, is wel zeker dat door monitoring en tijdig optreden de effecten de gebruiksruimte (en daarmee de grens van significantie) nimmer zullen overschrijden;

- d) Het is zeker (ook gelet op cumulatieve gevolgen) dat de natuurlijke kenmerken niet zullen worden aangetast en er bestaan geen leemten in kennis (afwezigheid redelijke wetenschappelijke twijfel).

In de situaties a) en b) moet een vergunning op grond van artikel 6, lid 3 worden geweigerd en kan de vergunning eventueel onder toepassing van artikel 6, lid 4 worden vergund wanneer aan de vereisten van de ADC-toets wordt voldaan. In situatie d) kan een vergunning worden verleend.

Situatie b) en c) zouden beide kunnen worden beschouwd als 'hand aan de kraan'-toepassingen. Situatie b) is echter duidelijk strijdig met artikel 6, lid 3. Er is immers redelijke wetenschappelijke twijfel omdat monitoring het optreden van significante gevolgen niet kan voorkomen maar enkel wel of niet zal vaststellen. Situatie c) is erop gericht om in alle situaties aantasting van de natuurlijke kenmerken uit te sluiten: uitgangspunt is namelijk dat indien onvoorziene effecten optreden deze tijdig zullen worden gesignaleerd, de activiteit tijdig stopgezet zal worden en de zekerheid bestaat dat de negatieve effecten binnen de 'gebruiksruimte' en dus onder de 'significantie-grens' blijven. De ABRvS heeft situatie c) van toepassing geacht bij eerdere gaswinning in de Waddenzee en deze aanpak aanvaardbaar geacht.²⁴

In theorie kan de situatie onder c) inderdaad verdedigbaar worden geacht, maar wel onder een aantal strikte voorwaarden.

Kernvoorwaarde is dat de gebruiksruimte met zekerheid niet overschreden gaat worden. Wanneer hierover twijfel of onzekerheid bestaat is in feite sprake van een situatie als bedoeld onder b) en bestaat er dus 'redelijke wetenschappelijke twijfel'.

Deze kernvoorwaarde impliceert de volgende **meer specifieke voorwaarden**:

- i. Bij het berekenen van de gebruiksruimte moet uitgegaan zijn van de worst-case-scenario's voor wat betreft de factoren die gezamenlijk de gebruiksruimte bepalen. Alleen dan kan immers worden gesteld dat de optelsom van risico's/onzekerheden met

²⁴ ABRvS, 29 augustus 2007, nr. 200606028/1, r.o. 2.17.13: "Zoals in het deskundigenbericht is opgemerkt, is het principe "hand aan de kraan" een waarborg om, voor zover nodig, te voorkomen dat de gebruiksruimte zou worden overschreden, met als primair terugkoppelingsmechanisme het meten van de bodemdaling." Zie ook de uitleg van de regering in antwoord op een kamervraag (september 2013): Eerste Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 32 002, C (4 september 2013), p. 7-8.

- zekerheid niet gaat leiden tot overschrijding van de gebruiksruimte;
- ii. Voor de juridische houdbaarheid van de hand-aan-de-kraan-aanpak in het kader van Natura 2000 moet de gebruiksruimte in verband worden gebracht met de maximaal toelaatbare effecten op de natuurlijke kenmerken (de instandhoudingsdoelstellingen) van het Natura 2000 gebied
  - iii. Bij het berekenen van de gebruiksruimte en bij de monitoring moeten ook de cumulatieve effecten (zie hierboven) zijn meegerekend;
  - iv. Omdat de gebruiksruimte vaak afhankelijk zal zijn van factoren die in tijd kunnen fluctueren, moet de omvang van de gebruiksruimte regelmatig worden gecontroleerd en zo nodig worden herzien;
  - v. De monitoring zelf mag geen onzekerheden omvatten die ruis geven over de vraag of de gebruiksruimte al dan niet overschreden wordt;
  - vi. De monitoring moet zo regelmatig plaatsvinden dat de kraan tijdig kan worden dichtgedraaid en zeker moet zijn dat na stopzetting geen na-ijleffecten kunnen optreden die alsnog tot overschrijding van de gebruiksruimte kunnen leiden.

4. Toets project Ternaard aan het Natura 2000-regime

4.1 Inleiding

Voor de beantwoording van de vraag in hoeverre de natuurbeschermingswetgeving 'de minister' (voor dit onderzoek: de minister van LNV) de mogelijkheid biedt om een vergunning voor gaswinning (Ternaard) onder de Waddenzee te weigeren moet het project gaswinning Ternaard naast het hierboven geschetste juridische kader worden gelegd.

Tijdens het debat met de commissie op 15 september 2021 heeft de minister van EZK toegezegd de commissie te informeren "over de mogelijkheden om het verlenen van vergunningen die zien op nieuwe gasboringen onder de Waddenzee te weigeren op basis van de Mijnbouwwet, de Wet natuurbescherming en de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn." Daartoe heeft de Minister op 27 september 2021 een brief naar de commissie gezonden.²⁵

²⁵ Brief Minister van EZK aan de vaste kamercommissie van EZK, 'vergunningverlening gaswinning Ternaard', kenmerk DGKE-WO / 21238171, 27 september 2021

Voor wat betreft het kader van de Wet natuurbescherming stelt de Minister in deze brief:

“De Europese Vogel- en Habitatrichtlijn is door Nederland geïmplementeerd middels de Wet natuurbescherming. In de artikelen 2.7 en 2.8 van deze wet wordt onder meer geregeld op welke wijze projecten die significante gevolgen voor Natura 2000-gebieden kunnen hebben, getoetst moeten worden. Bij deze toetsing geldt als uitgangspunt dat uit een zogeheten “passende beoordeling”, die moet worden opgesteld door de aanvrager van een vergunning, zekerheid moet zijn verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van betrokken Natura 2000-gebieden niet zal aantasten. De passende beoordeling moet zijn gebaseerd op de beste beschikbare wetenschappelijke kennis. Wanneer de zekerheid dat geen aantasting van de natuurlijke kenmerken zal plaatsvinden niet kan worden verkregen op basis van de passende beoordeling, moet de vergunning – behoudens in de specifieke situatie die is geregeld in artikel 2.8, vierde lid, van de Wet natuurbescherming, waarop in het onderhavige geval geen beroep wordt gedaan – worden geweigerd.”²⁶

Deze beschrijving komt in de kern overeen met het hierboven uitvoeriger beschreven juridisch kader. De minister is in de brief vervolgens uiterst bondig voor wat betreft de uitkomsten van de toepassing van dit kader op het project gaswinning Ternaard:

“Voor het project gaswinning Ternaard heeft NAM een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming aangevraagd en heeft de minister van LNV als bevoegd gezag, in het ontwerpbesluit, geconcludeerd dat met de passende beoordeling, de daarbij behorende rapportages en documenten, de vergunningvoorschriften en mitigerende maatregelen en dat wordt voldaan aan de wettelijke vereisten.”

Voor een nadere onderbouwing van deze conclusie wordt in de brief verwezen naar het ontwerpbesluit vergunning Wet natuurbescherming Ternaard.²⁷

---

²⁶ Idem, p. 5-6.

²⁷ Ontwerp vergunning Wet natuurbescherming gaswinning Ternaard, kenmerk DGNVLG / 21031407, bekend gemaakt op 27 augustus 2021, beschikbaar op: https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/07/OB06-ontwerp-Wnbvergunning_Gaswinning_Ternaard-DEF_Geredigeerd.pdf.

Voor een beter beeld en scherper antwoord op de door de vaste commissie van EZK gestelde vraag is het daarom noodzakelijk de ontwerpvergunning Wet natuurbescherming,²⁸ bekend gemaakt op 27 augustus 2021, en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling²⁹ d.d. 11 maart 2021, nader te bespreken. De ontwerp vergunning heeft zowel betrekking op de aanleg van de productielocatie (aanlegfase; o.a. bouw plaatsen boorinstallatie, boren van een nieuwe put en aanleg van een transportleiding) als de winning van gas (productiefase). De minister van LNV is bevoegd om op de aanvraag voor deze vergunning te beslissen.

Mede vanwege de beperkte tijd die voor de ontwikkeling van dit advies beschikbaar is geweest, beoogt dit document geen volledige toets aan dit juridisch kader uit te voeren. De aandacht wordt daarom toegespitst op enkele geselecteerde onderwerpen die van bijzonder belang zijn voor de beantwoording van de vraag of het beschreven juridisch kader goed is toegepast en, meer specifiek, of op grond van de uitgevoerde passende beoordeling met recht geconcludeerd is dat er geen redelijke wetenschappelijke twijfel is over het optreden van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee en/of andere Natura 2000-gebieden.

4.2 Beoordeling toepasselijkheid Wnb-vergunningplicht en centraal criterium voor vergunningverlening

Het project 'Gaswinning Ternaard' wordt terecht als 'project' in de zin van het Natura 2000-regime beschouwd. Eveneens conform het hierboven beschreven regime (fase 1 van de toepassing van artikel 6, lid 3 van de Habitatrictlijn) is de minister van oordeel dat het project significante gevolgen voor Natura 2000 gebieden kan hebben waardoor een vergunningplicht bestaat op grond van artikel 2.7, lid 2 van de Wet natuurbescherming (implementatie van artikel 6, lid 3 Habitatrictlijn).³⁰ Daarbij worden door de minister de volgende Natura 2000-gebieden genoemd: Waddenzee, Duinen Schiermonnikoog, Duinen Ameland en Noordzeekustzone.

Eveneens in overeenstemming met het Natura 2000-regime is het in de ontwerp-vergunning geformuleerde centrale criterium voor het kunnen

---

²⁸ Idem.

²⁹ Arcadis (in opdracht van de NAM), 'Passende beoordeling gasboring en gaswinning Ternaard', 11 maart 2021, beschikbaar op: <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/07/A06-Aanvraag-Wet%20natuurbescherming.pdf>.

³⁰ Ontwerp vergunning Wet natuurbescherming, p. 3.

verlenen van de vergunning: de vergunning kan volgens de minister alleen worden verleend “als de aanvrager een passende beoordeling [...] heeft overgelegd, waaruit zonder redelijke wetenschappelijke twijfel kan worden geconcludeerd dat het project niet zal leiden tot aantasting van de natuurlijke kenmerken van de betrokken Natura 2000-gebieden.”³¹

Juist is ook dat de passende beoordeling niet alleen betrekking heeft op de Waddenzee maar ook op andere Natura 2000-gebieden waarin significante effecten kunnen optreden:

“De PB toetst de effecten aan de instandhouding-doelstellingen uit het aanwijzingsbesluit van de Natura 2000- gebieden Waddenzee, Duinen Schiermonnikoog, Duinen Ameland en Noordzeekustzone.”³²

Voor de aanlegfase en winningsfase beoordeelt de passende beoordeling de volgende aspecten: verstoring (geluid, licht, visueel), oppervlakteverlies, verandering in populatiedynamiek, verdroging en vernatting, bodemdaling en vermessing en verzuring (stikstofdepositie).³³ De passende beoordeling concludeert dat significante gevolgen bij voorbaat kunnen worden uitgesloten voor al deze aspecten, met uitzondering van de aspecten bodemdaling en vermessing en verzuring. Op basis van verdere beoordelingen concludeert de passende beoordeling vervolgens dat ook op laatstgenoemde aspecten geen redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat over het uitblijven van significante effecten. Hieronder wordt nader ingegaan op de vraag of de beoordelingen overtuigend zijn.

4.3 Bodemdaling en hand-aan-de-kraan

De passende beoordeling legt uit dat de hand-aan-de-kraan-aanpak wordt gevolgd: “de gaswinning wordt beperkt of stilgelegd voordat de natuurgrens (het ‘meegroei-vermogen’) van de Waddenzee dreigt te worden overschreden”.³⁴ Met deze aanpak wordt beoogd te waarborgen dat de bodem niet sneller daalt dan het Waddensysteem kan compenseren door de aanvoer van slib en zand, waarbij ook rekening wordt gehouden met zeespiegelstijging. Om te zorgen dat de aanvoer van zand voldoende kan zijn wordt er extra suppletie van zand voor de kust van de Waddeneilanden aangebracht. Met deze aanpak wordt een gebruiksruimte bepaald: “de bodemdaling die als gevolg van de gaswinning op mag

³¹ Idem.

³² Idem.

³³ Idem, p. 4.

³⁴ Passende beoordeling, p. 7-8.

treden, zonder dat er significant negatieve effecten op het Waddensysteem ontstaan.” Deze ruimte is voor het Pinkegat bepaald op 6 mm per jaar.³⁵

Deze aanpak komt in theorie overeen met de situatie zoals beschreven onder c) in paragraaf 3 en kan dus passen binnen het Natura 2000-regime, mits voldaan wordt aan de in paragraaf 3 beschreven voorwaarden. Kernvoorwaarde is dan dat geen twijfel bestaat over de vraag of de gebruiksruijnte wordt overschreden. Is deze twijfel er wel, dan is er feitelijk sprake van redelijke wetenschappelijke twijfel over nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee en kan de hand-aan-de-kraan-aanpak geen vergunning rechtvaardigen.

Hieronder worden de in paragraaf 3 geformuleerde voorwaarden voor het project gaswinning Ternaard kort besproken:

- i. *Bij het berekenen van de gebruiksruijnte moet uitgegaan zijn van de worst-case-scenario's voor wat betreft de factoren die gezamenlijk de gebruiksruijnte bepalen. Alleen dan kan immers worden gesteld dat de optelsom van risico's/onzekeheden met zekerheid niet gaat leiden tot overschrijding van de gebruiksruijnte.*

Aan deze voorwaarde wordt niet voldaan omdat de onzekerheidsmarge van 1,5 mm die onderdeel vormt van het meest recente zeespiegelstijgingsscenario niet wordt meegenomen in de berekeningen.

De Universiteit Utrecht, KNMI, Deltares en TNO hebben voor de periode 2021-2026 een nieuw beleidsscenario voor zeespiegelstijging opgesteld (zeespiegelstijging inclusief de natuurlijke bodemdaling). Voor deze periode gaat het om 2,4 mm per jaar met een onzekerheidsmarge van $\pm 1,5$ mm per jaar. De onzekerheidsband is gebaseerd op tweemaal de standaard deviatie en betreft de toepassing van het voorzorgsprincipe in verband met versnelling in zeespiegelstijging sinds 1994.³⁶ De Auditcommissie gaswinning Waddenzee adviseert in het recente advies voor de periode 2020-2026 “aan te geven welke consequenties dit heeft voor de toetsing aan het voorzorgbeginsel” en in het bijzonder of bij het bepalen van de gebruiksruijnte wordt uitgegaan van een zeespiegelstijging van 2,4 mm/jaar of van $2,4+1,5=3,9$ mm/jaar.³⁷

³⁵ Voor een nadere uitleg van o.a. het begrip ‘meegroeivermogen’ en een beoordeling van de 6 mm norm, zie Zheng Bing Wang en Ad van der Spek, ‘Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingssnelheid voor verdrinking in de Nederlandse Waddenzee’, 2021

³⁶ Commissie voor de milieu-effectrapportage, ‘NAM Waddenwinningen 2020-2026. Advies over het monitoringsprogramma’, 15 juli 2021, p. 9-10.

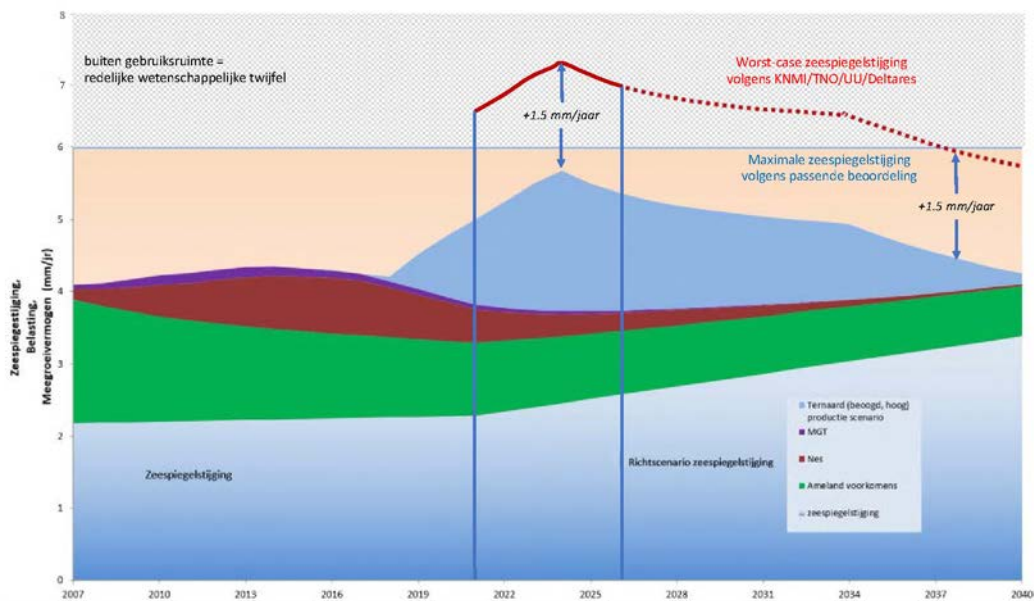
³⁷ Idem.

In de passende beoordeling van 11 maart 2021 wordt uitgegaan van een zeespiegelstijging van 1,8 mm per jaar. Een herberekening gaat uit van 2,4 mm per jaar. De onzekerheidsmarge van 1,5 mm per jaar is derhalve in de passende beoordeling niet meegenomen en krijgt ook in de ontwerpvergunning zelf geen aandacht. Dit betekent dat er een risico wordt aanvaard dat de gebruiksruijnte de komende jaren wordt overschreden. Bij de berekeningen wordt immers uitgegaan van een toelaatbare bodemdaling van $6 \text{ mm} - 2,4 \text{ mm} = 3,6 \text{ mm}$ per jaar, terwijl dat $6 \text{ mm} - 3,9 (2,4+1,5) = 2,1 \text{ mm}$ per jaar had moeten zijn.

Met onzekerheid of binnen de gebruiksruijnte gebleven zal worden ontstaat redelijke wetenschappelijke twijfel over mogelijke nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee. Dat ook monitoring zal plaatsvinden doet hieraan niet af. De monitoring gaat in dit geval immers uit van een onjuiste gebruiksruijnteberekening.

Figuur 1: Figuur 4-1 uit de passende beoordeling (gebaseerd op het 2016 scenario), opgehoogd met de 1,5 mm onzekerheidsmarge van het zeespiegelstijgingsscenario 2021-2026. De figuur vraagt verdere correctie op basis van het nieuwe 2021-2026 scenario, het richtscenario voor de periode daarna, alsmede de uiteindelijk gekozen variant wat betreft de beoogde start en omvang van de gaswinning Ternaard. De figuur laat echter zien dat de gebruiksruijme van 6 mm overschreden kan gaan worden, waarmee sprake is van redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen in de zin van het Natura 2000-regime.

- ii. *Voor de juridische houdbaarheid van de hand-aan-de-kraan-aanpak in het kader van Natura 2000 moet de gebruiksruijme in verband worden gebracht met de maximaal toelaatbare effecten op de natuurlijke kenmerken (de instandhoudingsdoelstellingen) van het Natura 2000 gebied*

Bij de huidige toepassing van de hand-aan-de-kraan-aanpak ligt het accent in sterke mate op de in snelheden ('mm per jaar') gemeten relaties tussen bodemdaling, sedimentatie en zeespiegelstijging. De vraag is echter of daarmee voldoende invulling wordt gegeven aan het vereiste van het Hof van Justitie EU dat het begrip 'significante effecten' wordt uitgelegd in relatie tot de natuurlijke kenmerken en Natura 2000-doelen van de Waddenzee.

Tegen deze achtergrond kan ook worden gewezen op de constatering van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee “dat de lopende meetprogramma’s voor gas- en zoutwinning een schat aan informatie aandragen waarmee de effectiviteit van het HadK-principe voortdurend getoetst wordt”, maar “dat er geen hanteerbare definitie is gegeven van wat redelijke twijfel is”.³⁸

- iii. *Bij het berekenen van de gebruiksruimte en bij de monitoring moeten ook de cumulatieve effecten (zie hierboven) zijn meegerekend*

Aandacht voor cumulatie van bodemdaling door uiteenlopende gaswinningen is gewaarborgd door het meten van de *diepe* bodemdaling door gaswinning in een kombergingsgebied met behulp van langdurige metingen op GPS stations. Bij dergelijke metingen wordt altijd het totale resultaat van de diepe bodemdaling van de velden gemeten waarbij het dus per definitie al een cumulatief effect betreft. Het uitsplitsen van de totale gemeten diepe bodemdaling naar de bijdragen (ontwikkelingen in) van afzonderlijke velden is alleen op basis van deze metingen niet mogelijk. Hiervoor zullen modellen moeten worden gebruikt.

Het Natura 2000-regime vereist echter dat cumulatieve effecten worden onderzocht in relatie tot de natuurlijke kenmerken en instandhoudingsdoelstellingen van de Waddenzee. Onduidelijkheden in de koppeling tussen bodemdaling en deze kenmerken en doelen (zie hierboven) werken daarmee ook door als zwakte in de cumulatieve effectbeoordeling. In dit verband wordt erop gewezen dat de passende beoordeling in Tabel 8-4 minder categorieën activiteiten in de beoordeling van cumulatieve effecten worden betrokken dan in de passende beoordeling die in 2006 voor de gaswinning Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen is gemaakt. Voor laatstgenoemde beoordeling was deze lijst veel uitgebreider (zie p. 47 en p. 53), waaronder zoutwinning, wadlopen, e.d. Verwezen wordt ook naar hetgeen hieronder wordt opgemerkt over het ontbreken van aandacht voor cumulatieve effecten bij monitoring.

- iv. *Omdat de gebruiksruimte vaak afhankelijk zal zijn van factoren die in tijd kunnen fluctueren, moet de omvang van de gebruiksruimte regelmatig worden gecontroleerd en zo nodig worden herzien*

De van de 6 mm-per-jaar norm³⁹ afgeleide gebruiksruimte is niet alleen afhankelijk van bodemdaling maar ook van toekomstige zeespiegelstijging

³⁸ Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, ‘De toekomst van Hand aan de Kraan’. Omgaan met onzekerheden, 8 januari 2021, p.6

³⁹ Zie voor een nadere uitleg van deze norm en begrippen als ‘meegroeivermogen’, zie Zheng Bing Wang en Ad van der Spek,

en sedimentatie. Regelmatige evaluatie en zo nodig bijstelling van de gebruiksruimte is dus belangrijk om redelijke wetenschappelijke twijfel over effecten te voorkomen. Staatstoezicht op de Mijnen (hierna: SodM) adviseert na te gaan of het mogelijk is op regelmatigere basis het zeespiegelscenario aan te passen, en steeds een overgangperiode te gebruiken, een aanbeveling die door de Auditcommissie gaswinning Waddenzee wordt onderschreven.⁴⁰

Het Adviescollege Hand aan de Kraan acht richting de toekomst “een betere analyse van de onzekerheden wenselijk waar het gaat om de verwachte zeespiegelstijging en natuurlijke sedimentatie”⁴¹ en stelt concreet voor “jaarlijks te evalueren of er nieuwe inzichten zijn met betrekking tot de zeespiegelstijgingsscenario’s, dit vooral in het licht van de snel veranderende wetenschappelijke inzichten.”⁴² Omdat dit voor het project gaswinning Ternaard niet is gewaarborgd, wordt ook aan dit criterium niet voldaan.

Tegen de achtergrond van het voorgaande is voorts onduidelijk hoe de verwachte versnelling van zeespiegelstijging na 2026 zich verhoudt tot een vergunning waarin ook winning na die datum wordt toegestaan. In de passende beoordeling wordt erkend dat deze verdere stijging kan leiden tot het geheel ontbreken van gebruiksruimte, met name wanneer de hierboven onder i) bedoelde onzekerheidsmarge wel in de berekeningen wordt betrokken. Zo stelt de passende beoordeling: “Vanwege de versnelling van de zeespiegelstijging, neemt de beschikbare gebruiksruimte af tot nul, als de snelheid van zeespiegelstijging groter wordt dan het meegroeivermogen.”⁴³ In de passende beoordeling ontbreekt de motivatie waarom de afgifte van een vergunning voor winning tot 2035 wel binnen het Natura 2000-regime past. Het HvJEU geeft namelijk expliciet aan dat een passende beoordeling volledig moet zijn.

- v. *De monitoring mag geen onzekerheden omvatten die ruis geven over de vraag of de gebruiksruimte overschreden wordt.*

Voor dit criterium wordt verwezen naar het rapport van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee. De Minister van EZK leidt uit dit rapport

⁴⁰ ‘Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingssnelheid voor verdrinking in de Nederlandse Waddenzee’, 2021

⁴¹ Commissie voor de milieu-effectrapportage, ‘NAM Waddenwinningen 2020-2026. Advies over het monitoringsprogramma’, 15 juli 2021, p. 10.

⁴² Idem, p. 12.

⁴³ Adviescollege, p. 46.

⁴⁴ Passende beoordeling, p. 31.

af dat voor de korte termijn geen bezwaren bestaan tegen vergunningverlening voor gaswinning op basis van de hand-aan-de-kraan-aanpak, maar daarbij wordt te weinig acht geslagen op de in het rapport genoemde onzekerheden. Zo stelt het Adviescollege onder meer:

“Ook wordt er bij de effectenbeoordeling geen rekening gehouden met cumulatieve effecten, waaronder die als gevolg van klimaatverandering (met uitzondering van zeespiegelstijging) en verstoring. Deze effecten vormen geen onderdeel van de monitoringprogramma’s rond de gas- en zoutwinning. Veel van deze gegevens zijn wel beschikbaar of beschikbaar te maken; wat ontbreekt is een geautomatiseerde bewerking en interpretatie van de verschillende gegevensbronnen, bijvoorbeeld aan de hand van “machine learning”. Het adviescollege beveelt daarom aan om de bestaande meet- en monitoringprogramma’s uit te breiden naar de gehele Nederlandse Waddenzee om ontwikkeling in indicatoren beter te kunnen vergelijken met voorspelde patronen als gevolg van de delfstoffenwinning. Daarnaast beveelt het adviescollege aan om een statistische analyse uit te voeren op (nader vast te stellen) sleutelindicatoren om een uitspraak te kunnen doen over het tijdig en betrouwbaar signaleren van effecten van delfstofwinning voor de natuurwaarden.”⁴⁴

- vi. *De monitoring moet zo regelmatig plaatsvinden dat de kraan tijdig kan worden dichtgedraaid en zeker moet zijn dat na stopzetting geen na-ijleffecten kunnen optreden die toch tot overschrijding van de gebruiksruijme kunnen leiden.*

Ook ten aanzien van deze voorwaarde bestaat onzekerheid omdat de passende beoordeling uitgaat van vrij oude berekeningen voor andere gasvelden. Het na-ijl effect van bodemdaling na inperking of stopzetting van gaswinning is enkele jaren geleden veel beter uitgezocht voor het Ameland veld en de Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen (MLV) velden met behulp van de zogenaamde LTS1 en LTS2 studies (Long Term Subsidence = LTS). In dit licht is het opmerkelijk dat in de passende beoordeling voor gaswinning Ternaard op p. 86 wordt verwezen naar de passende beoordeling gaswinning Waddenzee uit 2006. Het Ameland veld zal meer last hebben van na-ijleffecten dan de MLV velden en vermoedelijk het Ternaard veld. Als de productie wordt gestopt in de MLV velden per 1 januari 2021 zal in de daaropvolgende jaren de snelheid van bodemdaling afnemen. Na circa 5 jaar ligt de daalsnelheid dan beneden 0,5 mm per jaar.

⁴⁴ Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, ‘De toekomst van Hand aan de Kraan’. Omgaan met onzekerheden, 8 januari 2021, p.6

Nog 5 jaar later is de daalsnelheid 0,1-0,2 mm/jaar. De onzekerheid in de remwegsnelheid is in beeld gebracht door hoge en lage scenario's voor bodemdaling te presenteren die nog bij de gemeten data passen. Daaruit wordt geconcludeerd dat de onzekerheid klein is. Impliciet wordt aangenomen dat de eigenschappen van het veld van Ternaard vergelijkbaar zijn met de MLV velden, maar deze aanname wordt in de passende beoordeling 'Gaswinning Ternaard' niet nader onderbouwd.

Het voorgaande betekent dat de wijze waarop de hand-aan-de-kraan-aanpak voor het project gaswinning Ternaard invulling is gegeven onvoldoende waarborgen biedt voor het uitsluiten van redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee.

4.4 (On)volledigheid van de passende beoordeling

Het Hof van Justitie van de EU heeft duidelijk gemaakt "dat de overeenkomstig artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verrichte beoordeling geen leemten mag vertonen en volledige, precieze en definitieve constatering en conclusies moet bevatten die elke redelijke wetenschappelijke twijfel over de gevolgen van de geplande werkzaamheden voor het betrokken beschermde gebied kunnen wegnemen."⁴⁵

Ook naast de onzekerheden die hierboven aan de orde zijn geweest zijn er aanvullende redenen om te twijfelen aan de volledigheid van de passende beoordeling en het definitieve karakter van de conclusies. Zo wordt pas in de loop van de jaren op basis van drukmetingen (minimaal 3 jaar) in het reservoir en de detailmetingen van de bodemdaling duidelijk wat een realistisch winningsscenario is voor dit veld (op basis van werking breuken, mate van verbinding van blokken en de geomechanische eigenschappen). Al met al kan dit 5-7 jaar kosten, waarmee het project in feite al halverwege de totale winningsperiode van 15 jaar is gevorderd. Op een aantal manieren wordt getracht de risico's in de eerste jaren te beperken, o.a. door eigenschappen van nabijgelegen velden te gebruiken in modellen en ook het productievolume in eerste instantie te beperken.

Staatstoezicht op de Mijnen stelt een extra criterium voor, namelijk dat de drukdaling in het veld niet beneden de hydrostatische druk mag komen (hier ca. 380 bar).⁴⁶ De Minister van EZK wil dit niet meenemen en wordt

⁴⁵ HvJEU, zaken C-387/15 en C-388/15, 21 juli 2016 (Orleans), r.o. 50.

⁴⁶ Advies SodM over Winningsplan Ternaard, 24 september 2019, <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/08/OB01-6-190924-Advies-SodM->

hierin gesteund door de Mijnraad die stelt dat ook in de andere waddenvelden sprake was van een overdruk bij start van de winning en dat daar de druk inmiddels ook sterk onder de hydrostatische druk is gedaald zonder dat dit tot meetbare problemen heeft geleid. Er wordt dus een sterk beroep gedaan op ervaring met nabijgelegen velden, echter zonder aan te geven hoe goed (of slecht) de overeenkomsten zijn met die velden. Onzeker is al met al of voldaan wordt aan de vereisten waaraan een passende beoordeling moet voldoen (volledigheid en definitieve conclusies) en – daarmee verband houdend – het vereiste van afwezigheid van redelijke wetenschappelijke twijfel.

De noodzaak van volledigheid van de passende beoordeling doet ook de vraag rijzen of ten behoeve van de passende beoordeling onderzoek is gedaan naar alle relevante soorten en habitattypen. Het Hof van Justitie van de EU heeft bijvoorbeeld expliciet gemaakt dat bij het beoordelen van effecten voor habitattypen waarvoor instandhoudingsdoelstellingen gelden ook gekeken moet worden naar effecten voor zogenaamde typische soorten.⁴⁷ Ook is niet gemotiveerd waarom geen aandacht bestaat voor de aanvullende soorten en habitattypen die voor de Waddenzee en de andere relevante Natura 2000-gebieden in het Ontwerp-wijzigingsbesluit habitatrichtlijngebieden vanwege aanwezige waarden zijn genoemd.⁴⁸

[WP-Ternaard-anm.pdf](#). Zie ook p.5 van dit advies: “De NAM geeft aan dat de productie is aangepast zodat de prognoses binnen het meegroeivermogen blijven. SodM vindt de onzekerheden echter te groot en de effectiviteit van de monitoring (zodat op tijd kan worden ingegrepen) te onzeker (zie punt d). Daarom adviseer ik om winning slechts toe te staan totdat de hydrostatische druk is bereikt. Een actualisatie van het winningsplan is nodig wanneer uit de dan beschikbare gegevens blijkt dat verdere winning veilig kan.”

⁴⁷ HvJEU, arrest in zaak C-461/17, 7 november 2018 (Holohan), r.o. 39, 40 en 70.

⁴⁸ Enkele jaren geleden is gebleken dat voor veel Natura 2000-gebieden in Nederland ten onrechte geen instandhoudingsdoelstellingen in de aanwijzingsbesluiten zijn opgenomen voor habitattypen en soorten die wel in meer dan verwaarloosbare mate in het gebied voorkomen. De Europese Commissie heeft duidelijk gemaakt dat dit een onjuiste implementatie betreft. Het kabinet heeft daarom het ‘ontwerp-wijzigingsbesluit habitatrichtlijngebieden vanwege aanwezige waarden’ opgesteld waarmee de aanwijzingsbesluiten van bestaande Natura 2000-gebieden worden gewijzigd. Voor de Waddenzee gaat het onder meer om toevoeging van de bruinvis. Het kabinet heeft in verband met de stikstofcrisis besloten in het verleden besloten dit wijzigingsbesluit niet in werking te laten treden omdat daarmee de maatschappelijke knel vanwege stikstof verder zou kunnen toenemen. Omdat het bij dit besluit om habitattypen en soorten gaat die al vanaf de aanmelding in de gebieden voorkomen, wordt deze habitattypen en soorten al lange tijd de voorgeschreven bescherming van het Natura 2000-regime onthouden. De passende beoordeling voor gaswinning Ternaard gaat niet in op de mogelijke effecten voor soorten als de bruinvis en andere natuurwaarden

4.5 Juridische typering van extra zandsuppletie

De passende beoordeling geeft aan dat in verband met bodemdaling ten opzichte van bestaande en toekomstige zandsuppleties *extra* zandsuppletie noodzakelijk is. Deze extra zandsuppletie wordt door de NAM en de minister gezien als mitigatiemaatregel waardoor de effecten onder de significantiegrens (binnen de gebruiksruimte van de hand-aan-de-kraan-aanpak) blijven.

In voorgaande jaren heeft het Hof van Justitie van de EU in enkele arresten meer duidelijkheid gegeven over de vraag wanneer een maatregel als mitigerende maatregel mag worden meegeteld in de passende beoordeling. Het HvJEU stelt daartoe twee vereisten:

- a) De maatregel moet de directe aantasting van natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied voorkomen. Wanneer de maatregel dit niet kan bewerkstelligen maar feitelijk gericht is op het compenseren van nadelige gevolgen, betreft het een compenserende maatregel in de zin van artikel 6, lid 4 van de Habitatrichtlijn. Indien het om compenserende maatregelen gaat had de ADC-toets van artikel 6, lid 4 doorlopen moeten worden (o.a. een strikte alternatieventoets);
- b) Een mitigerende maatregel mag alleen worden meegeteld in de passende beoordeling wanneer het positieve effect van de maatregel vaststaat ten tijde van het opstellen van de passende beoordeling. De voordelen van een mitigerende maatregel moeten met andere woorden “met de vereiste zekerheid worden voorzien op het tijdstip waarop de autoriteiten toestemming voor het betrokken project hebben verleend.”⁴⁹

Wat betreft vraag a) is discussie mogelijk. Wanneer de bodemdaling als zodanig moet worden beschouwd als de aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied, dan moet de extra zandsuppletie als compenserende maatregel worden beschouwd. In dat geval zou de hand-aan-de-kraan-aanpak falen omdat de suppletie dan in een passende beoordeling niet mee mag tellen als mitigerende maatregel. Verwezen wordt naar Ralph Frins, die op basis van een uitvoerige analyse van de

---

waarvoor instandhoudingsdoelstellingen opgenomen hadden moeten worden. De Minister van LNV zou in het kader van de beoordeling van de vergunningaanvraag gaswinning Ternaard moeten nagaan wat dit alles vanuit Europeesrechtelijk perspectief zou moeten betekenen voor de reikwijdte van passende beoordeling en vergunningverlening.

⁴⁹ Hof van Justitie EU, zaak C-164/17, 25 juli 2018, r.o. 53

2007-rechtszaak over gaswinning in de Waddenzee tot de conclusie komt dat de zandsuppletie moet worden aangemerkt als compensatiemaatregel en niet als mitigatie.⁵⁰

Wat betreft het onder b) bedoelde vereiste wordt in de passende beoordeling duidelijk gemaakt dat onzekerheden bestaan voor wat betreft onder meer de omvang en uitvoerbaarheid van toekomstige suppletiemaatregelen, in het bijzonder vanwege de lange termijn van gaswinning ten opzichte van planningen voor zandsuppleties:

“Op het moment van het opstellen van deze Passende beoordeling is het niet mogelijk om exact vast te stellen wanneer en welk extra volume voor de bodemdaling bij welke zandsuppletie van Rijkswaterstaat zal worden uitgevoerd, omdat de planning van de zandsuppleties door Rijkswaterstaat een tijdshorizon heeft die tot maximaal zes jaar vooruitkijkt. In deze Passende Beoordeling is het daarom niet mogelijk om vast te stellen wanneer (jaar, seizoen), op welke locatie (tussen welke strandpalen op Ameland), wat voor type (strandsuppletie, onderwatersuppletie, buitendeltasuppletie) en met wat voor schip of schepen de suppleties worden uitgevoerd. Het betreft immers een periode van tientallen jaren (zie figuur 6-1). Dit soort informatie over de uitvoering per suppletie is wel nodig voor het vaststellen van de natuureffecten.”⁵¹

Het is goed denkbaar dat deze onzekerheden oplosbaar zijn, maar vanuit juridisch oogpunt zijn dergelijke onzekerheden problematisch.

Verwijzing naar de aanvaarding van de hand-aan-de-kraan-aanpak in het verleden door de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State is in dit verband overigens niet overtuigend omdat het Hof van Justitie vooral de laatste jaren (o.a. in het kader van de stikstof/PAS-discussie) de bovenstaande eisen expliciet heeft gemaakt.

4.6 Stikstof

In de ontwerp-vergunning geeft de Minister van LNV aan dat per 1 juli 2021 een wijziging van het Besluit natuurbescherming in werking is getreden (nieuw artikel 2.5), “waarin is bepaald dat bouw- en aanlegwerkzaamheden worden aangewezen als activiteiten van de

⁵⁰ Ralph Frins, ‘Mitigatie, compensatie en saldering in het omgevingsrecht’, dissertatie (Den Haag: Instituut voor Bouwrecht, 2016), <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/157854>, paragrafen 2.5.2.1, 2.5.2.5 en 2.5.4.

⁵¹ Passende beoordeling, p. 55.

bouwsector die, voor wat betreft de gevolgen van stikstofdepositie op N2000-gebieden, buiten beschouwing worden gelaten voor de toepassing van artikel 2.7 lid 2 Wnb.”⁵²

De vraag of deze regeling aan de vereisten van artikel 6, lid 3 van de Habitatrictlijn voldoet valt buiten de reikwijdte van dit advies. Aangenomen mag echter worden dat stikstofemissies en deposities ook voortvloeien uit de winning en suppletie van zand als voorgestelde mitigatiemaatregel voor de gaswinning Ternaard en vaststaat dat deze activiteiten niet onder de reikwijdte van artikel 2.5 van het Besluit natuurbescherming vallen.

De passende beoordeling besteedt aan deze bijdrage aan stikstofdeposities echter geen aandacht. Omdat de kritische depositiewaarden ook in Natura 2000-gebieden van het Waddengebied nu al overschreden worden, doen de genoemde deposities redelijke wetenschappelijke twijfel rijzen over het ontstaan van significante gevolgen.

4.7 Advies Commissie voor de milieu-effectrapportage niet afgewacht

Tegen de achtergrond van de hierboven besproken onderwerpen is het opmerkelijk en jammer dat de ontwerp-vergunningen ter inzage zijn gelegd voordat de Commissie voor de milieu-effectrapportage de gelegenheid heeft gehad om over het milieu-effectrapport voor gaswinning Ternaard advies uit te brengen. Omdat deze Commissie pas recent om advies is gevraagd staat ook vast dat het advies niet beschikbaar zal zijn voor mensen en organisaties die gebruik willen maken van de inspraakmogelijkheid. De juridische consequenties van deze gang van zaken vallen buiten de reikwijdte van dit advies maar vragen verdere aandacht.

---

⁵² Ontwerp Wnb-vergunning, p.6.

5. Conclusie

Op basis van de voorgaande bevindingen moet geconcludeerd worden dat de ontwerp-vergunning Wet natuurbescherming en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee kan worden uitgesloten. Het Natura 2000-regime, zoals geïmplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming, laat in een dergelijk geval niet toe dat de vergunning wordt verleend.

Daarmee heeft de Minister van LNV dus niet zozeer de *mogelijkheid* om de Wnb-vergunning te weigeren maar zal zij de vergunning wel *moeten* weigeren, tenzij de weg van artikel 6, lid 4 Habitatrictlijn (de zogenaamde 'ADC-toets') wordt gevolgd. Wanneer deze ADC-route gevolgd zou worden en aan de eisen voor die route voldaan zou worden, heeft de Minister overigens nog steeds de *mogelijkheid* om een vergunning te weigeren.

Ook wanneer door aanvullend onderzoek, het wegnemen van de tekortkomingen van de hand-aan-de-kraan-aanpak en andere maatregelen het oordeel zou ontstaan dat redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen kan worden uitgesloten, dan moet gezien de formulering van artikel 2.7, derde lid van de Wet natuurbescherming worden aangenomen dat de Minister van LNV de mogelijkheid heeft om een vergunning te *weigeren*.

Hierbij kunnen ook oordelen over de verhouding tussen het project gaswinning Ternaard en verplichtingen op grond van internationale natuurbeschermingsverdragen (niet onderzocht in dit spoedadvies) een rol spelen.

Auteurs:

Review:

Verzonden: 10/6/2021 8:38:10 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

In de bijlage treft u mijn zienswijze aan. Die heeft grotendeels betrekking op het ontwerp-rijksinpassingsplan.

84096936_6932042_zienswijze_[REDACTED].pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ik verwijs naar de bijgevoegde zienswijze.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ik verwijs naar de bijgevoegde zienswijze.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Het plan heeft effect op mijn directe woon- en leefomgeving. Ik woon in [REDACTED]

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Ik verwijs naar de bijgevoegde zienswijze.

Geachte Rijksdienst,

Hierbij treft u mijn zienswijze aan voor de gaswinning bij Ternaard en onder het Waddenzee. Deze heeft hoofdzakelijk betrekking op het ontwerp-rijksinpassingsplan.

1. In het ontwerpbesluit m.b.t. de vaststelling van het rijksinpassingsplan staat het volgende: "gelet op het bepaalde in artikel 6.12 van de Wro in samenhang met artikel 6.2.1. van het Bro er geen sprake is van een bouwplan en dus geen exploitatieplan is vastgesteld". Dit komt niet overeen met de alinea op blz 124 van het ontwerp-rijksinpassingsplan, daar staat namelijk: "Om gemaakte kosten te verhalen dient het bevoegd gezag ingevolge artikel 6.25 juncto artikel 6.12 van de Wet ruimtelijke ordening een exploitatieplan vast te stellen voor gronden waarop een bouwplan opgenomen is. Het voorliggende inpassingsplan voorziet voor zover het betrekking heeft op het leidingtracé niet in een bouwplan zoals bedoeld in artikel 6.2.1 van het Bro; de productielocatie is echter wel een bouwplan zoals bedoeld in het betreffende artikel". Dit deel van de twee ontwerpbesluiten is niet zorgvuldig opgesteld.

2. Demissionair minister S. Blok zegt dat de juridische grondslag ontbreekt om de vergunning met betrekking tot de gaswinning onder te Waddenzee en bij Ternaard te weigeren. Hoe verhoudt die uitspraak zich tot artikel 3.28 van de Wet ruimtelijke ordening waarin een discretionaire bevoegdheid voor de minister is te lezen met betrekking tot de vaststelling van rijks inpassingsplannen?

3. In een eerdere fase heb ik de vraag gesteld waaruit de planologische toestemming voor de gaswinning bestaat gelet op de plangrens van het ontwerp-rijksinpassingsplan. Mijn vraag en het recent door het Rijk (?) gegeven antwoord staan hieronder in figuur 1.

Gelet op het antwoord licht ik mijn vraag toe:

Er vindt een grondboring plaats ten behoeve van gasopsporing en gaswinning. Ik neem aan dat deze grondboring vanaf de plangrens van het ontwerp-rijksinpassingsplan richting het gasveld gaat. Zo ja, dan gelden ten noorden van de plangrens van het ontwerp-rijksinpassingsplan de gemeentelijke bestemmingsplannen Bûtengebied Dongeradeel (2013) en de herziening daarvan (2016) en de beheersverordening Waddenzee en Noordzee (2016).

Mij lijkt dat de grondboring ten behoeve van gasopsporing en gaswinning en daarnaast al het gebruik in de fase na de grondboring ten behoeve van gaswinning niet is toegestaan op grond van de gebruiksregels van het bestemmingsplan Bûtengebied Dongeradeel (2013) en de herziening daarvan (2016).

Ook is de grondboring ten behoeve van gasopsporing en gaswinning en daarnaast al het gebruik in de fase na de grondboring ten behoeve van gaswinning niet toegestaan op grond van de gebruiksregels van de beheersverordening Waddenzee en Noordzee (2016). Zie bijvoorbeeld de in de beheersverordening opgenomen bestemming "Water", artikel 3 lid 3.4 aanhef en derde opsomteken waarin het volgende is vastgelegd: "Onder strijdig gebruik met deze bestemming wordt begrepen het gebruik dat afwijkt van de bestemmingsomschrijving, waaronder in ieder geval wordt begrepen: het gebruik van gronden ten behoeve van het exploreren en/of het exploiteren van delfstoffen, met uitzondering van het toegestane gebruik als bedoeld in lid 3.1 sub c".

Toegestaan gebruik op grond van de beheersverordening Waddenzee en Noordzee (2016) is met de werkzaamheden die gepaard gaan met gasopsporing en gaswinning binnen de plangrens van de genoemde beheersverordening niet aan de orde. Mijn conclusie is dan, dat de grondboring en al het daarna voorgestane gebruik ten behoeve van gaswinning op grond van zowel de genoemde bestemmingsplannen als de beheersverordening niet bij recht is toegestaan.

Naast dat ik graag een reactie ontvang op bovenstaande, blijft mijn vraag overeind: waaruit bestaat de planologisch-juridische toestemming voor gasopsporing en gaswinning nu het inpassingsplan alleen betrekking heeft op de aangeduide gronden binnen de plangrens van het ontwerp-rijksinpassingsplan?

1

35. Het plan is gas te winnen onder de Waddenzee. Daar geldt in ieder geval de gemeentelijke 'Beheersverordening Waddenzee en Noordzee' op grond waarvan gaswinning niet bij recht is toegestaan. Waaruit bestaat de planologische toestemming voor de gaswinning in de Waddenzee nu het inpassingsplan alleen betrekking heeft op het vaste land?

- In artikel 3 van de gemeentelijke beheersverordening is opgenomen dat het gebruik van de diepe ondergrond (dieper dan Normaal Amsterdams Peil (-50m) niet in de bestemming (i.e. de bestemming Water) is begrepen.
  - Het target waarnaar geboord wordt, ligt veel dieper (3400 meter onder NAP).
  - Bovendien ligt het target zelf buiten het besluitvlak van de beheersverordening Waddenzee en Noordzee.
  - Dat betekent dat voor het deel waarbinnen de boring wordt, geen planologisch regime geldt.
  - In dat geval geldt, wat betreft het deel dat gelegen is binnen gemeentelijk ingedeeld gebied, de bouwverordening.
  - Aangezien er geen bouwwerken in dit deel opgericht worden, staat de bouwverordening niet aan het planologisch gebruik ten behoeve van gaswinning in de weg.

Figuur 1

4. In de specifieke gebruiksregels van de beheersverordening Waddenzee en Noordzee (2016) is in artikel 3 lid 3.4 aanhef en laatste opsomteken het volgende vastgelegd: "Onder strijdig gebruik met deze bestemming wordt begrepen het gebruik dat afwijkt van de bestemmingsomschrijving, waaronder in ieder geval wordt begrepen: het storten/verspreiden van baggerspecie, anders dan afkomstig uit de Waddenzee en de rechtstreeks daarmee in verbinding staande havens". Wat voor conclusie is daaruit te trekken t.a.v. de voorgestane zandsuppleties, zijn deze in strijd met de gebruiksregels van de beheersverordening Waddenze en Noordzee (2016) en is deze strijdigheid niet weggenomen met de opgestelde ontwerpbesluiten?
5. Is op grond van de bestemmingsplannen Bûtengebied Dongeradeel (2013) en de herziening daarvan (2016) ook niet een omgevingsvergunning noodzakelijk voor 'het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk, of van werkzaamheden'? Het aanleggen van transport-, energie- en/of telecommunicatiekabels en/of-leidingen is omgevingsvergunningplichtig gesteld. Zo nee waarom niet? Zo ja, ontbreekt dit besluit dan bij de ter inzage liggende ontwerp-besluiten?
6. In paragraaf 1.2.1 van de toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan is geschreven dat gas nodig is voor de gebouwde omgeving en het bedrijfsleven. In dezelfde alinea onder het zwart gedrukte kopje 'kleineveldenbeleid' is nog een motivatie geschreven voor gaswinning (namelijk winning heeft voorkeur boven import, klimaatvoordeel, economie/werkgelegenheid, energieleveringszekerheid, kennis m.b.t. tot bodem en minder afhankelijk van het buitenland, en aardgasbaten, wat dit laatste ook maar mag betekenen. Wat wordt hier eigenlijk verstaan onder 'aardgasbaten'? Geld?

Naar mijn mening betreft dit een algemeen gegeven motivering die de NAM en het Rijk bij elk willekeurig zogenoemd 'klein gasveld' kunnen toepassen. Tijdens de bijpraatsessie van de NAM op 20 september 2021 heb ik gevraagd naar de maatwerkargumenten waaruit blijkt dat de gaswinning hier in Ternaard en onder het Wad zou moeten plaatsvinden. Naar mijn mening ontbreekt die motivering in de ontwerpbesluiten. ██████████ van het Ministerie heeft nog wel antwoord gegeven in de vorm van de uitspraak: 'wij willen dat gas'. Als de NAM en het Rijk het maatwerkargument willen geven door te verwijzen naar onderzoeken in de bijlage van de ontwerpbesluiten waarvan de conclusie is 'dat het kan', is dat naar mijn mening ook geen maatwerk argument / goed gegeven ruimtelijke onderbouwing. Waarom moet het gas gewonnen worden uit het Ternaarder veld met al de handelingen die daarbij horen onder het natuurgebied de Waddenzee? Moet een ontwerp-rijksinpassingsplan ook gebaseerd zijn op de 'goede ruimtelijke ordening'? Zo ja, dan is een maatwerkargument toch zeker daarbij van belang?

7. In vervolg op mijn punt onder 6, is de kans dat de NAM en het Rijk verwijzen naar het (kleinevelden)beleid waaruit blijkt dat 'het kan' of dat 'het beleid niet aan gaswinning in de weg staat'. Ik heb vragen over de juridische status van het kleineveldenbeleid. Is dit beleid in de zin van de Awb, waarom wel of niet? Is dit beleid vastgesteld aan de hand van een vaststellingsbesluit, waarom wel of niet? Is een vaststellingsbesluit van dit beleid nodig, waarom wel of niet? Op welke datum is dit beleid vastgesteld? Als er geen vaststellingsbesluit nodig was, sinds wanneer geldt het kleineveldenbeleid dat ten grondslag ligt aan de ontwerpbesluiten die nu ter inzage liggen? Via welke wijze is dit beleid in werking getreden? Is de vaststelling van dit beleid bekendgemaakt en daarmee in werking getreden, waarom wel of niet? Wil de NAM en het Rijk een link toevoegen waarmee het kleineveldenbeleid dat gebruikt is in het ontwerp-rijksinpassingsplan te raadplegen is?
8. Het kleineveldenbeleid is kort aan de orde geweest in de bijpraatsessie van de NAM op 20 september 2021. Daarbij is door [REDACTED] van het Ministerie gezegd dat het kleineveldenbeleid geagendeerd is in de Tweede Kamer (ik meen in de commissievergadering, mogelijk op 30 mei 2018?). [REDACTED] vertelde dat dit beleid daarbij nauwelijks aan de orde is geweest, omdat het geagendeerd was tijdens een debat over de gaswinsituatie en gaswingevolgen in Groningen. Is het niet zo dat hiermee ondeugdelijke en onzorgvuldige besluitvorming heeft plaatsgevonden ten aanzien van het kleineveldenbeleid. Wat is uw visie daarop gelet op de uitspraak van [REDACTED]?
9. Is het kleineveldenbeleid van het Rijk passend in de klimaatdoelen van Parijs? Te lezen is dat, om de klimaatdoelen van Parijs te halen, in Nederland het gebruik van fossiele brandstoffen zoals aardgas geleidelijk wordt afgebouwd. En wat doet de het Rijk en de NAM: nieuw aanboren van velden zoals genoemd in het kleineveldenbeleid.
10. Vindt de NAM en het Rijk werkelijk dat de gegeven motivatie, de agendering van het kleineveldenbeleid tijdens een debat over de gaswingevolgen en gassituatie in Groningen + de 'maatwerkmotivatie' bestaande uit "wij willen dat gas" opweegt tegen nieuwe gasopsporing en gaswinplan in het Unesco Werelderfgoedgebied waarin je naar de mening van velen geen enkel risico moet nemen?
11. In paragraaf 1.2.2 (blz 11, derde opsomming) is ten aanzien van aardbevingen geschreven dat eventuele effecten daarvan naar gebouwen en mens naar verwachting beperkt is. Hieruit blijkt, dat de besluitvorming op dit onderdeel plaatsvindt op basis van 'verwachtingen'. Die verwachting was er ook in Groningen, namelijk dat er geen aardbevingen zouden zijn. Zijn dit geen sussende woorden omdat de NAM en het Rijk ook niet weten wat er gaat gebeuren t.a.v. bodemdaling, natuurleven op, in en rondom het Wad, schade aan gebouwen en mens? Is het niet zo dat het hele 'hand aan de kraan principe' waarbij de gaswinning wordt beperkt of gestopt wanneer schade aan de natuurwaarden van het gebied dreigt op te treden juist ook aangeeft dat de NAM en het Rijk niet zeker weten wat er gaat gebeuren? Opvolgend: is het niet zo, dat de bodemdaling in Anjum sneller gaat dan verwacht? En dat de NAM daar nu een nadere eerder niet genoemde en of voorziene uitleg bij geeft (iets met een ligging in een kom)?
12. M.b.t. paragraaf 3.1.3 van het ontwerp-rijksinpassingsplan bij 'Structuurvisie Waddenzee', blz 21, eerste opsomming van gedachtenstreepjes:
Naar de mening van de NAM en het Rijk is het 'hand aan de kraan principe' verenigbaar met de volgende voorwaarde waaronder opsporing van gas onder de Waddenzee kan plaatsvinden: "Er bestaat wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel dat er geen schadelijke gevolgen zijn voor de in de structuurvisie beschreven natuurlijke waarden en kenmerken".
Wil de NAM en het Rijk uitleggen hoe het 'hand aan de kraan principe' verenigbaar is met voorwaarde dat er redelijkerwijs geen wetenschappelijke twijfel bestaat t.a.v. schadelijke gevolgen voor de in de structuurvisie beschreven natuurlijke waarden en kenmerken? Het 'hand aan de kraan' principe ademt immers alleen maar onzekerheid uit. Het is een vangnet voor het geval er ondanks alles wat uit de onderzoeken en monitoring blijkt toch wat mocht gebeuren.
13. Tijdens een dorpsbijeenkomst in Ternaard heeft [REDACTED] van het Ministerie het volgende uitgesproken over het gaswinplan bij Ternaard: "Als we niet welkom zijn komen we niet". In Ternaard is o.a. gedemonstreerd en er is een petitie ingediend tegen deze gaswinning. De

gemeente Noardeast-Fryslân wil de gaswinning niet. Wat is de betekenis van de woorden van [REDACTED] ten aanzien van het vertrouwensbeginsel? Is het vertrouwensbeginsel geschaad als gevolg van de uitgesproken woorden? Met de uitgesproken woorden van [REDACTED] wordt niet bedoeld de wens van de NAM en het Rijk om te komen tot een maatschappelijk acceptabele gaswinning. Dat is sowieso niet mogelijk voor direct belanghebbenden met oog voor natuur, en geen goed gevoel over (het risico voor) schade aan eigendom. Hij heeft bedoeld wat hij heeft uitgesproken. En daarbij is geen twijfel over wie deze woorden heeft uitgesproken.

14. Met betrekking tot paragraaf 3.2.1 van het ontwerp-rijksinpassingsplan bij 'Omgevingsvisie De Romte Diele'. Hier is onvoldoende gemotiveerd dat het plan voor gaswinning past in deze Omgevingsvisie. Op welke bladzijde en in welke alinea staat in de Omgevingsvisie geschreven dat dit plan hierin passend is?
15. In paragraaf 3.2.2 is verwezen naar het Streekplan van de provincie Fryslân. De daar te lezen navolgende alinea's gaan hier op door d.m.v. op het Streekplan gebaseerde uitwerkingen die weer dienen als onderbouwing van het gaswinplan bij Ternaard. In het Streekplan staat de volgende tekst in paragraaf 1.1.:
 "In het Streekplan Fryslân 2007 staan de provinciale kaders waarbinnen ruimtelijke ontwikkelingen de komende tien jaar kunnen plaatsvinden. Binnen deze kaders hebben gemeenten en andere initiatiefnemers ruim de mogelijkheid om ontwikkelingen tot stand te brengen, waarbij de kernkwaliteiten van Fryslân voor de toekomst in stand gehouden en versterkt worden. Daarbij stuurt de provincie op bovenlokale belangen, met als leidende gedachte: lokaal wat kan en provinciaal wat moet".
 De tien jaren zijn inmiddels verstreken. Kan het Streekplan en de uitwerkingen daarop daarom wel gebruikt worden in de onderbouwing van het ontwerp-rijksinpassingsplan? Heeft het Streekplan nog wel (juridische) waarde nu de tien jaren termijn is verstreken?
16. Is het met de gasopsporing en gaswinning gepaard gaande gebruik inpasbaar in de provinciale verordening gelet op Hoofdstuk 8 Kustverdediging van de provinciale verordening? (dit heeft een relatie met mijn reactie nummer 3: boring, gasopsporing en gaswinning onder de zeedijk door en op land en in het Wad terwijl dat gebruik geen onderdeel uit maakt van de ontwerp-rijksinpassingsplan).
17. In paragraaf 3.3.1 bij 'Structuurplan Dongeradeel'. Ook hier ontbreekt een onderbouwing dat het opsporen en winnen van gas inpasbaar is in het Structuurplan. Er wordt alleen maar iets geschreven over de alinea m.b.t. het bouwen van de installatie op het land. Maar de NAM en het Rijk wil de Waddenzee gebruiken voor gasopsporing en gaswinning. Ook in de volgende alinea ten aanzien van de bestemmingsplannen kan gewoon opgeschreven worden dat de gasopsporing en gaswinning in strijd is met de planologie. Nu is alleen de naam van het bestemmingsplan maar genoemd. Een conclusie ten aanzien van de bestemmingsplannen ontbreekt.
18. Zorgen, omdat ook de conclusie van paragraaf 5.2 Hydromorfologie is gebaseerd op verwachtingen. Op basis van deze verwachtingen wordt geconcludeerd dat v.w.b. het aspect hydromorfologie geen belemmering aanwezig is.
19. Is in het kader van Wet natuurbescherming onderzocht wat het daadwerkelijk gaswinning in het gasveld in het Wad in het buitendijks gebied voor effect heeft? Dit staat namelijk niet in de onderbouwing van het ontwerp-rijksinpassingsplan als gevolg van de ligging van de plangrens. Zo ja, waar staat dat precies? Zo nee, had dat niet moeten?
20. Er moet geheid worden in de aanlegfase. Is op basis van de Wet natuurbescherming onderzocht wat voor effect dat heeft voor de dieren die leven in en in de directe omgeving van het Wad? Zo ja, waar is die alinea terug te lezen? Zo nee, had dat niet moeten?
21. Wilt u uitleggen waarom het affakkelen op de voorgestane locatie dichtbij het natuurgebied Waddenzee niet in strijd is met de verbodsbepalingen van paragraaf 3.1 'Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn' van de Wet natuurbescherming en de hierin opgenomen verbodsbepalingen?

22. De motivatie dat de kans dat een vogel sterft in de vlam nihil is lijkt o.b.v. de Toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan (zie blz 57) uit de lucht gegrepen. Waarop is die conclusie gebaseerd rekening houdende met de ligging van de locatie t.o.v. het natuurgebied Waddenzee en daarnaast vogeltrektochten?
23. Op blz 58 van de Toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan is te lezen dat er stikstofemissie zal plaatsvinden. De stikstofemissie doet zich ook nog voor na emissiebeperkende maatregelen. Wilt u op een begrijpelijker wijze uitleggen, dan nu gedaan is in de laatste alinea op blz 58, dat deze stikstofemissie niet in de weg staat aan planuitvoering? Waarom is stikstofemissie hier toegestaan en moet de emissie niet 0.0 zijn op de daarvoor relevante gebieden? Wilt u de wetsartikelen daarbij noemen? En wat is de gedachte achter het vrijstellen van tijdelijke emissie. Ook een tijdelijke emissie is een emissie. Is deze gang van zaken wel in overeenstemming met de Europese Habitatrichtlijn, zo ja of zo nee, waarom dan?
24. Ook t.a.v. het aspect stikstof vindt de besluitvorming plaats o.b.v. een aanname. Wat is uw mening daarover? Deze aanname is te lezen op blz 59 van het ontwerp-rijksinpassingsplan en luidt: "Daardoor is het (zeer) aannemelijk dat de kritische depositiewaarden van de habitattypen in de Waddenzee in de verwijderingsfase niet overschreden zullen worden".
25. Op blz 61 van de toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan staat "Omdat bruinvissen vooral in de winterperiode voorkomen, en zandsuppleties in de zomerperiode worden uitgevoerd, zijn significante effecten door verstoring uit te sluiten. De zandsuppleties worden uitgevoerd op voldoende afstand van rustplaatsen van zeehonden of buiten de zoogperiode, waardoor significante effecten worden voorkomen". De bruinvis laat zich ook flink zien in de zomerperiode. Is hier in de context van deze alinea rekening mee gehouden i.r.t. significant negatief effect?
26. Op blz 62 van de toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan staat : "Voor vogels die broeden op stranden (strandplevier, bontbekplevier, dwergstern) dreigt het gevaar dat nesten verstoord of vernietigd worden door eventuele strandsuppleties. Het risico op deze effecten kan voorkomen worden door voorafgaand aan een eventuele strandsuppletie te onderzoeken of deze vogels op het betreffende strandgedeelte broeden, en voldoende afstand te houden tot deze broedplaatsen en/of suppleties uit te voeren na de broedtijd van deze soorten". "Kan" dit worden voorkomen, of wordt dit in deze voorkomen? En waaruit blijkt het antwoord op de vorige vraag gelet op de inhoud van de ter inzage liggende ontwerpbesluiten?
27. In de conclusie op blz 62 van het ontwerp-rijksinpassingsplan is te lezen: "de meeste effecten treden alleen op tijdens de aanlegfase, waarbij licht-, geluid- en optische verstoring optreedt rondom de boorlocatie door de werkzaamheden die hierbij nodig zijn. Gedurende de winning - het autonome proces van gas dat onder druk uit het gasveld naar het net stroomt - is geen sprake van enige uitstralingseffecten". Hoe wordt het gas bereikt, gaat dat via een grondboring onder de zeedijk door en dan onder het Wad? En dan, wordt er dan een buis in de grond aangebracht die wordt gekoppeld aan de bouwwerken die mogelijk worden gemaakt met het rijksinpassingsplan? Welke werkzaamheden of gebruik vinden plaats in de aanlegfase? Welke werkzaamheden of gebruik vinden plaats in de winfase? Is onderzocht wat voor effect die grondboring heeft i.r.t. de natuurwetgeving? Waar is dat na te lezen in de ter inzage liggende ontwerpbesluiten? Veroorzaakt het onder druk uitstromen van gas uit het gasveld geluid? Waarom wel of niet? En als dat geluid veroorzaakt, is daar in de besluitvorming rekening mee gehouden? Zo ja, waar is dat exact na te lezen? Waar stroomt dat gas dan doorheen, een buis?
28. Ook is in de conclusie op blz 62 van het ontwerp-rijksinpassingsplan te lezen: "De verstoringseffecten reiken nergens tot aan Natura 2000-gebieden waardoor geen sprake is van aantasting van de natuurlijke kenmerken van deze gebieden". Hoe zit dat met het heien dan? Dat trilt toch onder de grond door tot in het Natura-2000 gebied? De grondboring gaat toch door het Natura-2000 gebied? Is de aantasting van effecten als gevolg van het heien en de grondboring in Natura-2000 gebied onderzocht? Wat is daarover geconcludeerd?
29. Ook is in deze conclusie te lezen i.r.t. bodemdaling : "De verwachte daling leidt naar verwachting niet tot meetbare of merkbare gevolgen voor de geulen, platen en kwelders in de Waddenzee, ...". Is deze verwachting, of beter gezegd zijn deze verwachtingen, voldoende om de conclusie te trekken dat de geplande gaswinning nabij Ternaard niet zal leiden tot negatieve effecten op

beschermden natuurwaarden? Ook op dit onderdeel vindt de besluitvorming in het ontwerp-rijksinpassingsplan plaats op een verwachtingen.

30. In de conclusie staat ook: "De aanleg, het gebruik en de verwijdering van gaswinningsfaciliteiten in Ternaard leidt niet tot de aantasting van natuurlijke kenmerken van de Natura 2000-gebieden Waddenzee en Noordzeekustzone, op voorwaarde dat effecten gemitigeerd worden en de gezamenlijke gaswinningsruimtes onder de Waddenzee de gebruiksruimte niet overschrijden". Waar zijn deze effecten opgesomd en na te lezen? Wat betekent dit concreet? Waar bestaat de hier bedoelde mitigatie concreet uit en waar is dat in de besluitvorming na te lezen?
31. In paragraaf 5.4 van het ontwerp-rijksinpassingsplan wordt, denk ik, verwezen naar het Werelderfgoedverdrag. Nederland heeft zich onder het Werelderfgoedverdrag internationaal verplicht om het natuurlijke erfgoed van de Waddenzee te beschermen en te behouden voor volgende generaties, en daarbij geen moedwillige maatregelen te nemen die direct of indirect schade aan het erfgoed veroorzaken. Er is geschreven over de implementatie in Nederlandse regels. Maar ik mis in de motivatie een uitleg i.r.t. de artikelen van het Werelderfgoedverdrag. De motivatie o.b.v. de vier beoordelingscriteria in het ontwerp-rijksinpassingsplan sluit m.i. hierop niet volledig aan. De motivatie moet betrekking hebben op in ieder geval de gebruiksvormen: gasopsporing en gaswinning i.r.t. de inhoud van het hier genoemde verdrag. Het verdrag maakt bijvoorbeeld duidelijk dat een staat met werelderfgoed binnen zijn grondgebied verplicht is om 'bescherming, behoud, het toegankelijk maken en het overdragen aan komende generaties' te waarborgen (art. 4). Ook moeten 'opvoedkundige en voorlichtende programma's' worden ontwikkeld ter 'verhoging van de waardering en de eerbied' van het volk voor het werelderfgoed en bestaat de verplichting 'het publiek op grote schaal voor te lichten over de gevaren die dit erfgoed bedreigen' (art. 27). Deze verplichtingen gelden dus ook voor Nederland ten aanzien van de Waddenzee. Het Werelderfgoedverdrag onderstreept verder de noodzaak van internationale samenwerking om de Waddenzee als erfgoed voor de hele wereld te behouden. Als partij bij het verdrag erkent Nederland dat een '[wereld]erfgoed een erfgoed is van de gehele wereld, tot welks bescherming de gehele internationale gemeenschap verplicht is samen te werken' (art. 6). Met de ontwerpbesluiten die nu ter inzage liggen in combinatie met de daarbij gegeven motivatie druipt demissionair minister S. Blok in tegen de internationale afspraken die ons land met de ondertekening van het hier genoemde verdrag heeft gemaakt. Daarnaast: moet de conclusie op blz 67 / 68 zich niet richten op inpasbaarheid van het plan gericht op dit verdrag?
32. Op blz 100 van het ontwerp-rijksinpassingsplan staat: "Samenvattend kan gesteld worden dat het onwaarschijnlijk is dat een beving, zelfs met zeer conservatieve waarden voor de maximale magnitude van de beving, zal leiden tot schade aan de Waddendijk boven het Ternaard gasveld. Liquefactie kan daarom uitgesloten worden". Het gebruik van het woord 'kan' stelt ook hier niet gerust en duidt op onzekerheid in de motivatie en de besluitvorming over gasopsporing en gaswinning en de effecten daarvan. Ik kan namelijk samenvattend ook van alles stellen. Dat wil niet zeggen dat het ook uitkomt.
33. Wil de NAM en het Rijk in de beantwoording van deze zienswijze schriftelijke bevestiging dat bij een beving met een magnitude hoger dan 3 op de schaal van Richter de gasproductie van het bevende veld direct wordt stopgezet en dus nooit en te nimmer wordt hervat en dat het herhaaldelijk voorkomen van bevingen van een lagere magnitude ook tot insluiting kan leiden. Dit is overeenkomstig de tekst op blz 109 van de Toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan, de laatste zinsnede onder 'cumulatie'. Wat betekent 'insluiting' in deze? En hierbij het verzoek tot de volgende herschrijving: "...en dat het herhaaldelijk voorkomen van bevingen van een lagere magnitude ook tot insluiting leidt".
34. Op blz 109 van de Toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan staat het volgende: "Voor het kruisen van de waterkering door middel van een boring is een vergunningplicht, echter doordat het kruisen van de kering op grote diepte plaats vindt zijn effecten op voorhand uit te sluiten. Waterkeringen zijn daarom niet beschouwd voor de aanleg- en verwijderingsfase". Waar is het op voorhand uitsluiten van effecten van de boring onder deze zeedijk, onze wezenlijke waterkering, op gebaseerd?

35. De verwachte bodemdaling bij maximale winning leidt ertoe dat de kruinhoogte van de waterkering afneemt. Dit is te lezen op blz 110 van de toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan. Doordat de waterkering zal zakken en minder hoog zal zijn, neemt de levensduur van de kering met circa 4 jaar af. Vervolgens wordt geconcludeerd dat de waterkering qua levensduur voldoen aan waterveiligheidseisen in 2050 met betrekking tot de hoogte. Wat wordt er verwacht aan zakkende waterkering? Is dit nader toe te lichten? Hoeveel zakt de waterkering dan per bijvoorbeeld jaar? Betaalt de NAM deze extra kosten aan een extra zakkende waterkering als gevolg van de gaswinning? Zo niet wie betaalt dat dan en waarom?
36. Op blz 111 is onder het kopje 'stabiliteit' het volgende geschreven: "De onzekerheden in enerzijds de sterkte van de ondergrond en anderzijds in de belastingen hebben een veel groter effect op de beoordeling van de waterkering dan 6 cm bodemdaling. De stabiliteit van de waterkering neemt beperkt af, maar de kering blijft aan waterveiligheidseisen voldoen". Ook hier wordt weer gesproken over onzekerheden. Hoe is de conclusie te trekken dat de zeedijk aan de waterveiligheidseisen blijft voldoen als er onzekerheden in sterkte ondergrond en anderzijds de belastingen zijn? De grondboring gaat notabene door deze ondergrond van de zeedijk.
37. Blz 127 en verder ' Maatschappelijke uitvoerbaarheid'. Hier staat : "In het Afsprakenkader Ontzorging Gasveld Ternaard is de wijze waarop effecten van gaswinning worden beoordeeld vastgelegd, hoe de effecten worden gemonitord, wat er gebeurt indien effecten groter zijn dan vooraf verwacht en ook hoe omgegaan zal worden met eventueel optredende schade. Deze afspraken zijn gemaakt tussen de NAM en direct belanghebbenden, niet zijnde de overheden, als antwoord op en uitwerking van de zorgen en wensen vanuit de omgeving mocht gaswinning bij Ternaard doorgaan". Als inwoner van Ternaard vind ik mij directe belanghebbende (het plan heeft impact op mijn directe woon- en leefomgeving). Ik vind de aangehaalde alinea niet correct opgeschreven, omdat ik persoonlijk geen afspraken heb met de NAM. Blijkbaar is er een clubje mee bezig geweest. Als dat zo is, dan moet die werkwijze hier conform de werkelijkheid worden opgeschreven.
38. Wilt u uitleggen hoe de schade afhandeling aan woningen in Groningen verloopt? Is er voortgang voor Groningers, of is dit een meerjaren traject? Stel, ik krijg scheuren in mijn woning die gebouwd is in circa 1900. Ook schade aan fundering. Dat is toch nooit te herstellen? Velen van ons hebben namelijk de documentaire van schade aan woningen en woonboerderijen in Groningen gezien. Ook dit stelt niet gerust.
39. Kan in deze procedure, na een ingebreke stelling van het bevoegd gezag, ook beroep tegen het niet tijdig beslissen worden ingediend als het rijksinpassingsplan niet op tijd is vastgesteld? Zo nee waarom niet? Zo ja, is dit beroep in te dienen bij de Raad van State? Geldt in deze procedure dat het besluit m.b.t. de vaststelling van het rijksinpassingsplan moet zijn genomen binnen twaalf weken na de ter inzage termijn?
40. Waarom is het advies van SodM niet geheel overgenomen in de ontwerpbesluiten met name over de drukbegrenzing voor het reservoir en wat betekent dat voor het 'hand aan de kraan'- principe? Het antwoord hierop lijkt niet te zijn opgenomen in de ontwerpbesluiten, daarmee is dit niet goed gemotiveerd.
41. Is bij de NAM en het Rijk bekend of er gas aanwezig is onder steden als Den Haag, Amsterdam, Utrecht? Zo ja, wordt daar ook gas opgespoord en gewonnen, waarom wel of niet? Zo nee, waarom is dat niet bekend? En waarom wordt dat niet onderzocht?
42. Ik herinner me dat tijdens de in de bijpraatsessie van de NAM op 20 september 2021 is uitgelegd dat de door de NAM en het Rijk betitelde 'kleine velden' met elkaar zijn verbonden. Is dit juist?
43. In paragraaf 7.2.2 van de toelichting van het ontwerp-rijksinpassingsplan is opgeschreven hoe zal worden gehandeld met grondeigenaren wiens grond nodig is voor de planuitvoering. Uit deze tekst is op te maken dat alle benodigde toestemmingen ten tijde van de ter inzagelegging van de ontwerp-besluiten nog niet zijn afgehandeld. De uitvoerbaarheid van dit project is daarom niet aangetoond. Dat moet wel het geval zijn bij ter inzage legging van ontwerp-besluiten.

44. Gelet op al het bovenstaande verzoek ik het plan voor de gaswinning bij Ternaard en onder de Waddenzee geen doorgang te laten vinden.

Vriendelijke groet,

d.d. 6 oktober 2021

Verzonden: 10/6/2021 9:49:08 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Instemmingsbesluit Winningsplan

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Er bestaat er een faseverschil tussen het meten van bodemdaling, het dichtzitten van de kraan en het afnemen van bodemdaling. Op het moment dat je het meet, ben je te laat met ingrijpen.

Verder is onmogelijk om deze gasproductie stil te leggen als blijkt dat dit essentieel is om de klimaatdoelstelling te halen. Nature publiceerde een toekomstbeeld waarin staat dat we geen nieuwe bronnen moeten aanboren willen we de doelstelling halen. Als de minister over een paar jaar bedenkt dat de kraan direct dicht moet, is het te laat. Binnen de dan geldende wetgeving mag er gewoon doorgepompt worden. Ik ben van mening dat er op voorhand een clausule ingebouwd moet worden die de minister de mogelijkheid geeft om de kraan direct dichtzet.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Het hand aan de kraanprincipe is erg vrijblijvend opgezet.

Er ontbreekt volgens mij een expliciete formulering van de consequentie van het schenden van deze afspraak.

We moeten hard verduurzamen en nieuwe gasvoorzieningen dragen daar niet aan bij.

Hoe duurder de energievoorziening is, hoe meer het loont om duurzame alternatieven te overwegen en consumptie te beperken.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ik ben onderdeel van de generatie die de gevolgen van klimaatverandering geconfronteerd gaat worden.

Iedere dag werk ik aan het verduurzamen van de energievoorziening en probeer ik mijn eigen impact te beperken.

Ik beschouw de Parijsdoelstelling als ambitieus, maar gezamenlijk haalbaar doel. Volgens Nature is het niet haalbaar als we fossiele brandstoffen blijven winnen.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Nee.

Verzonden: 10/7/2021 12:23:52 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Ontwerp Wnb-vergunning Gaswinning Ternaard

Aanvraag vergunning Wet natuurbescherming project boring en gaswinning Ternaard

Ontwerpinstemmingsbesluit winningsplan Ternaard

Aanvraag instemming winningsplan Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

NAM stelt in het winningsplan op basis van de directe informatie (die ook nog onzeker is) betreffende bodemdaling en trillingen dat er geen nadelige gevolgen zullen zijn voor natuur en milieu. Hierbij wordt volledig achterwege gelaten dat de vrijgekomen stikstof bij de aanleg en de extra zandsuppleties die moeten worden toegepast om de veroorzaakte bodemdaling te compenseren (en zo schade aan de Noordzeekust voorkomen) wel degelijk schade aan de natuur toebrengen. Door het zo te formuleren wordt de suggestie gewekt dat de natuur zelf de daling volledig compenseert zonder enige consequenties elders. Dat de Waddenzee zelf het zand onttrekt is een natuurlijk proces maar één die het probleem van de bodemdaling uiteindelijk verplaatst naar de Noordzeekust waar het door mensen gecorrigeerd wordt. Hoewel de formulering niet volledig onjuist is, is deze wel misleidend. In het winningsplan en de algemene voorlichtingen zoals de informatiebijeenkomsten zou ook aandacht moeten zijn voor stikstof en zandsuppleties die wel uitgebreid uitgewerkt zijn in het milieu effectrapport.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Er wordt gekeken naar afzonderlijke onderdelen die alleen betrekking hebben op dit specifieke veld en deze specifieke activiteit. De schade wordt geformuleerd in specifieke minimale tijdelijke lokale hoeveelheden. Er is niet in kaart gebracht hoeveel verschillende activiteiten in het hele gebied reeds plaatsvinden, hebben plaatsgevonden en welke schade dit al heeft opgeleverd en hoever dit doorwerkt. Vanuit dat perspectief is het mogelijk te bepalen of het nog wel verantwoord is nog meer activiteiten toe te staan, hoe minimaal de effecten daarvan ook zullen zijn. Als je op het Oerd staat bevind je je al tussen drie boorlocaties in een door stikstof aangetast landschap terwijl toeristen vogels van hun nest jagen, er olie en plastic op het strand ligt en containerschepen voorbij varen. Neerlands Reid lijdt onder erosie (dit staat niet in het milieu effectrapport). Vanuit het perspectief van het ecosysteem als geheel en het serieus nemen van de cruciale rol van ecosystemen in tijden van een klimaatcrisis is het niet logisch de dingen zo nauw en afzonderlijk te berekenen. Is het ook niet logisch om een tijdelijke prognose van zeespiegelstijging aan te grijpen

als een mogelijkheid om meer gas te gaan winnen. Representatie van het ecosysteem (het waddengebied) als geheel ontbreekt volledig.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja, maar niet op een manier die in deze context van toepassing is.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Bij aanvang van gaswinning bij Ameland in 1986 werd een maximale bodemdaling van 26 centimeter voorspeld, later werd dit bijgesteld naar 19. Maar inmiddels is dit rond de 40. Uit de eerste LTS studie (2015) bleek dat er bijna twintig jaar lang geboord is met een aaneenschakeling van misinterpretaties, modellen die niet bij situatie passen, menselijke fouten en onvoorziene reacties. NAM werd in overtreding gesteld en uiteindelijk kwam er een gecorrigeerde studie LTSII, die nu de norm is. Begin 2019 spoelde deels een oude boorlocatie weg met ongeveer 4400m³ aan met diesel en barium vervuild zand. NAM deed zelf onderzoek naar schade aan de natuur en kwam tot de conclusie dat die er waarschijnlijk niet was. Het wegspoelen van de locatie gebeurde nadat NAM jarenlang geweest was op dit risico (ook door mij persoonlijk). Deze geschiedenis geeft weinig vertrouwen in het onderzoek dat NAM zelf doet en hoe betrouwbaar nieuwe hypothesen zijn moet nog blijken. Suggesties om onderzoeken naar effecten van gaswinning in de natuur te laten doen door partijen met meer betrokkenheid bij de natuur dan NAM zelf zouden moeten worden omarmd in plaats van afgewezen. NAM is een bedrijf met als enige belang het winnen van gas, hoe kan het dan bijvoorbeeld dat NAM degene is die moet aantonen dat er geen negatieve gevolgen zijn voor de voedselvoorziening van zee eenden?

Verzonden: 10/7/2021 8:44:34 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Inst. besluit winningsplan, inst. besluit meetplan, omgevingsvergunning Ternaard, watervergunning, vergunning wet natuurbescherming, omgevingsvergunning

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Dit kan ik in slechts 6 weken niet beantwoorden

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ik mis, of kan niet vinden waar de effecten op de zoutkoepels beschreven staan

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Waarschijnlijk wel

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Het ministerie neemt 2 jaar de tijd om te reageren, de burger moet in 6 weken reageren. Dit is ondoenlijk.

Zoveel aanvragen en ontwerpbesluiten tegelijk publiceren is ondemocratisch.

Verzonden: 10/7/2021 9:33:33 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: t Skoar
Huisnummer: 30
Postcode: 9145 CD
Woonplaats: Ternaard
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: secretaris@ternaard.nu
Als: Buurt en/of bewonersorganisatie
(Mede) namens: Vereniging Dorpsbelangen Ternaard
Organisatie: Vereniging Dorpsbelangen Ternaard

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

instemmingsbesluit, inpassingsplan, vergunning Wet Natuurbescherming.

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

nee.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

ja, hiervoor verwijzen wij naar bijgevoegde brief.

84101422_6932864_2021-10-06_zienswijze_ver-dorpsbelangen_Ternaard.pdf

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

ja, hiervoor verwijzen wij naar bijgevoegde brief.

84101422_6932865_2021-10-06_zienswijze_ver-dorpsbelangen_Ternaard.pdf

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

nee.

Vereniging Dorpsbelangen Ternaard

[REDACTED]
 't Skoar 30
 9145 CD TERNAARD

Bureau Energieprojecten
 Inspraakpunt Gaswinning Ternaard Ontwerpbesluiten
 Postbus 111
 9200 AC Drachten

Datum: 6 oktober 2021
 Onderwerp: zienswijze op ontwerpbesluit gaswinning Ternaard

Geachte heer, mevrouw,

Vereniging Dorpsbelangen Ternaard heeft kennis genomen van het ontwerpplan Gaswinning Ternaard zoals bekend gemaakt door Rijksdienst voor Ondernemend Nederland op 27 augustus 2021. Namens de Vereniging Dorpsbelangen Ternaard dien ik een zienswijze in op het ontwerpinstemmingsbesluit, het ontwerp inpassingsplan, het milieueffectrapport en de ontwerpbesluiten over de gaswinning Ternaard. In deze brief leest u onze zienswijze.

Vereniging Dorpsbelangen Ternaard

Voordat wij onze zienswijze geven, willen wij benoemen wat de doelstelling van Vereniging Dorpsbelangen Ternaard is en hoe wij in het proces tot vergunningverlening staan. Vereniging Dorpsbelangen Ternaard (hierna Dorpsbelangen) is een rechtspersoon en stelt zich ten doel de belangen van de bewoners, bedrijven en omgeving van Ternaard te behartigen. Dit doet Dorpsbelangen door activiteiten te organiseren voor de leefbaarheid in het dorp en als gesprekspartner met onder meer overheden.

Dorpsbelangen is ook betrokken bij het Omgevingsproces Ternaard, waaronder het ontzorgingsspoor en investeringsspoor. In dit proces denken wij actief mee om de gevolgen van gaswinning te beperken en ook om de leefbaarheid voor het gebied te waarborgen. Ondanks dit Omgevingsproces hebben wij grote zorgen over het ontwerpplan voor gaswinning. Dat is ook de reden om een zienswijze in te dienen.

Zienswijze

Het ontwerpplan gaat volgens Dorpsbelangen voorbij aan de lange termijneffecten die door gaswinning ontstaan. Gaswinning kan alleen doorgaan als het veilig kan en voldoet aan de wettelijke eisen. Volgens ons voldoet het plan niet aan de borgen voor veiligheid en ook niet aan de wettelijke eisen.

Over de veiligheid:

- Het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) is niet overgenomen. Om zeker te stellen dat de bodemdaling beheerst kan worden volgens de hand-aan-kraan systematiek, acht SodM het noodzakelijk dat de druk in het gasveld voorlopig boven de hydrostatische druk blijft. SodM heeft daarom EZK op 24 september 2019 geadviseerd een drukkbegeuzing voor het reservoir als voorwaarde op te nemen in het

instemmingsbesluit. Het advies over de reservoirdruk is niet overgenomen. In het ontwerp wordt hier een andere systematiek voor gebruikt. In grote lijnen wordt gekozen voor een lager productieniveau in de eerste zeven jaar. Hierdoor kan het gedrag van het gasveld m.b.t. bodemdaling op een nog veiligere manier gevolgd en beoordeeld worden volgens de NAM. Onze vraag is waarom is dit niet direct door SodM geadviseerd en betekent dit een juiste uitvoering van de hand-aan-kraan systematiek? Het ontwerp is hierover niet duidelijk en biedt daarom geen garantie voor veilig gaswinnen.

- Veilige gaswinning wordt gekoppeld aan de gebruiksruimte. De gebruiksruimte wordt bepaald door het meegroeivermogen gecorrigeerd met de relatieve zeespiegelstijging. Het scenario voor zeespiegelstijging wordt eens in de vijf jaar door het ministerie van EZK vastgesteld. Is deze vijf jaar voldoende om het juiste scenario voor zeespiegelstijging vast te stellen en is daarmee de gebruiksruimte voldoende veilig en zeker bepaald? Zeespiegelstijging is niet alleen een zorg voor het Waddengebied maar ook voor de zeedijk die op het gasveld ligt en voor de risico's op verzilting van de landbouwgrond. Gaswinning mag dit proces niet versterken.

Over de bescherming van het Waddengebied:

- Het Waddengebied is Natura 200 gebied en Unesco Werelderfgoed. Dat betekent dat we zorg dragen voor het natuurgebied. Dit uitgangspunt staat haaks op het verlenen van een vergunning voor gaswinning. Er zijn onderzoeken gedaan die uitwijzen dat op de korte termijn geen nadelige effecten zullen ontstaan voor de Waddenzee. Echter de langetermijneffecten zijn onzeker. Er is namelijk alleen gerekend met een scenario tot 2035. De Wet natuurbescherming stelt dat activiteiten waarvan zonder redelijke wetenschappelijke twijfel kan worden gesteld dat deze de natuur niet aantasten, de vergunning verleend mag worden. In dit ontwerp zijn de lange termijneffecten op de natuur niet meegenomen en dat maakt dat onvoldoende is uitgewerkt of dit plan voldoet aan de wettelijke eisen volgend uit de Wet natuurbescherming.
- De effecten worden middels monitoring bijgehouden en het sluit aan bij de wijze van monitoring als bij de velden van Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen. Echter als een negatief effect door monitoring wordt vastgesteld, dan is het immers te laat.

Wij vragen u onze zienswijze zorgvuldig mee te wegen in het definitief te nemen besluit op de aanvraag gaswinning van de NAM.

Met vriendelijke groet

[Redacted signature block]

Verzonden: 10/7/2021 11:31:19 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zienswijze ontwerp instemmingsbesluit gaswinningsplan Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Nee

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

nee

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Dat de Waddenzee blijft bestaan zoals die nu is, is belangrijk en noodzakelijk voor voor voedsel voor vogels die hier leven of jaarlijks op trektocht zijn, daar hun rustplaats en voedsel vinden. Het landschap is hier groots. Mijn werkplek ligt in de omgeving van Ternaard.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Laat alstublieft beschermde gebieden zoals het werelderfgoed De Wadden in tact. Bij gasboringen komt er onherroepelijk verandering in bodemgesteldheid.

Ook al wordt dit ontkend, zegt men dat dat is onderzocht en men zal stoppen c.q. ingrijpen als er verzakkingen of anderszins waar dan ook optreden.

Verzonden: 10/7/2021 1:17:06 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Wnb-vergunning Gaswinning Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

n.v.t.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

n.v.t.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Het gaat om een algemeen belang: het hoogst belangrijke Waddengebied vraagt om bescherming. De verwachte bodemdaling (door geen instantie betwist) is schadelijk voor de natuur, en daarmee schadelijk voor ieder van ons.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

n.v.t.

Verzonden: 10/7/2021 2:26:23 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus
Huisnummer: 9
Postcode: 9200 AD
Woonplaats: Drachten
Land: Nederland
Telefoonnummer: (088) 888 66 66
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Bedrijf
(Mede) namens:
Organisatie: LTO Noord

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zienswijze ontwerpbesluiten

- Gaswinning Ternaard - fase 1 - gaswinningslocatie
- Gaswinning Ternaard - fase 1 - pijpleiding

84110376_6934765_03321-
brf_Bureau_Energieprojecten_inz_zienswijze_ontwerp_besluiten_Ternaard.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

zie zienswijze

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

zie zienswijze

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

zie zienswijze

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

zie zienswijze

Bureau energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Vestiging Drachten
Lavendelheide 9
9202 PD Drachten

Postadres
Postbus 186
9200 AD Drachten

Hoofdkantoor
Zwartewaterallee 14
8031 DX Zwolle

Datum: 7 oktober 2021 Referentie: 03321/fri/rv-nv

Betreft: **Zienswijze ontwerpbesluiten**
- Gaswinning Ternaard - fase 1 - gaswinningslocatie
- Gaswinning Ternaard - fase 1 - pijpleiding

Geachte heer, mevrouw,

Met het oog op de belangen van onze leden in en rond het projectgebied dient de Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO) Noord hierbij een zienswijze in op de diverse ontwerp-instemmingsbesluiten in relatie tot de winning van gas bij Ternaard en het aanleggen van een pijpleiding naar Moddergat. De hierna volgende zienswijze is in nauw overleg met de LTO Noord afdeling Noardeast Fryslân, alsmede de daar gevestigde leden tot stand gekomen.

Algemeen

LTO Noord ziet aanleiding voor een zienswijze op deze ontwerpbesluiten, omdat in relatie tot deze besluiten aanzienlijke agrarische belangen op het spel staan. Het landgebruik boven het landsdeel van de winning is grotendeels agrarisch, hetgeen ons tot de conclusie brengt dat in potentie er zowel voor de agrarische productie als voor de agrarische onroerende goederen gevolgen zouden kunnen worden ervaren van de winning van gas in de ondergrond. Daar komt bij dat er ook een leiding zal worden aangelegd, waarbij zowel de aanleg als de exploitatie raakt aan de belangen van agrariërs wiens eigendom door deze leiding doorsneden zullen worden.

Kijkend naar de reacties/adviezen van lokale overheden en de wijze waarop in het voorliggende plan met de door hen gemaakte opmerkingen wordt omgegaan, valt op dat het bagatelliseren van zorgen als een rode draad door het document loopt. Wij vinden dat in het besluit onvoldoende blijkt wordt gegeven van het besef dat er onder burgers en boeren, gelet op de ontwikkelingen in Groningen, een forse deuk is geslagen in het vertrouwen in partijen die verantwoordelijkheid dragen rond de winning van aardgas. Daarenboven is volstrekt onduidelijk hoe het omgevingsproces dat zich richt op het ontzorgen van partijen zich verhoudt tot de formele opstelling van overheden die in hun besluiten (o.m. de Minister) deze ontzorgingsafspraken afdoen als een leuk onderonsje tussen NAM en overige partijen die de belangen in het gebied vertegenwoordigen. Ook deze waarneming geeft ons reden om ons met een zienswijze in de discussie te mengen en vanuit agrarisch perspectief een aantal zaken te adresseren.

Waterhuishouding en verzilting

In het winningsplan wordt aangegeven dat door gaswinning reeds 2 cm bodemdaling heeft plaatsgevonden. Dit lijkt weinig maar mag naar onze indruk niet als verwaarloosbaar beoordeeld worden. De effecten van deze kleine bodemdaling zal door de sector naar onze overtuiging wel gevoeld worden. Niet alleen doordat met die maaiveld daling een voor agrarische productie benodigde optimale waterhuishouding mogelijk in het geding komt, maar ook omdat die bodem gerelateerde effecten ook zullen doorwerken in de verzilting van de bodem.

Achter de boer en tuinder. Voor ons allemaal.

Met de kennis die de afgelopen periode is ontwikkeld als het gaat om verzilting en de ontwikkeling daarvan is het goed om te realiseren dat de voorspelde bodemdaling van 2 cm ook een onderschatting kan zijn. De wetenschappelijke onderbouwing van de stelling dat "gaswinning slechts beperkt kan bijdragen aan verzilting" ontbreekt volgens ons. Hierom zou het wat ons betreft wenselijk zijn dat er uit onderzoek en monitoring wordt vastgesteld hoe het zit en in dit geval het beginsel wordt gehanteerd dat er een effect kan zijn en de NAM zowel financieel als anderszins staat voor de gevolgen. Ook omdat het vooraf lastig inschatten is wat de gevolgen van gaswinning op de bodemdaling zal zijn pleiten wij ook rond Ternaard voor gedetailleerde vaststelling van de nulsituatie in relatie tot maaiveldniveau en verzilting, alsmede monitoring van de ontwikkelingen aangaande deze twee parameters. Daarnaast adviseert LTO Noord meldingen waar ondernemers lokale maaiveld-daling constateringen en waar de grond niet geroerd is (bijv. door menselijk handelen als sloot demping) of veroorzaakt door autonome processen (veen)inklinking te onderzoeken en/of onderdeel te laten zijn van nader onderzoek. Daarnaast is een vinger aan de post nodig of autonome processen (oxidatie, inklinking, zakking door slootdemping) versneld worden door bevingen.

Door een boring of open ontgraving wijzigt het evenwicht van zoet-zout. Het bevoegd gezag zal bij een initiatief dat (mogelijk) bijdraagt aan een toename van de verzilting door menselijk ingrijpen, zich moeten realiseren hoe fragiel het evenwicht zoet/zout is ten aanzien van de land- en tuinbouwfunctie. Omdat de landbouwfunctie onder druk kan komen bij een doorsnijding van de zoetwaterlens, is hoe dan ook onderzoek en draagvlak van de agrarische sector onmisbaar in de besluitvorming door de overheid. LTO Noord verzoekt bij elk initiatief de plaatsen van een aantal peilbuizen en peilschalen in het plangebied en omgeving om de huidige hydrologische situatie vast te leggen (0-meting startend ruim voor uitvoering) en veranderingen daarin onder invloed van de ingrepen in beeld te brengen gedurende een periode van enkele jaren na uitvoering. Mede om zodoende de effecten op de bedrijfsvoering te kunnen onderbouwen en motiveren. Een termijn van 1 jaar voor aanvang van de werkzaamheden is gebruikelijk (en ook 5 jaar daarna) maar dat de praktijk en ervaring leert dat het beter is 2 jaar voorafgaand aan de werkzaamheden een nulmeting in te richten. Dit omdat er jaren zijn die afwijkend kunnen zijn (omdat bv. het grondwater is weggezakt door droogte) en hierdoor als referentie geen goede nulmeting kunnen zijn. Daarnaast is het belangrijk dat er voorafgaand aan de nulmeting geen werkzaamheden (even een slootje graven) gedaan worden omdat de nulmeting als referentiekader gebruikt wordt waar later veel aan opgehangen wordt. Een tijdreeks van twee jaar is daarom betrouwbaarder.

Bodemtrilling

In het advies van TNO (blz. 5) wordt de kans op een bodemtrilling (seismische dreiging) geschat op 19%, LTO Noord vindt een kans van 1:5 niet gering. De met de trilling gepaard gaande grondversnelling van de beving bepaalt de gevolgen (seismische risico's) en hiermee de eventuele schade aan gebouwen en zetting. Het is niet uitgesloten dat er zich een beving met een Magnitude van > 2.5M kan voordoen. Het mag echter duidelijk zijn dat de zorgen van agrarische ondernemers met gebouwen en bouwwerken in het gebied, niet weggenomen worden met de opmerking dat het allemaal wel mee zal vallen. Termen als vertrouwen en gevoel van veiligheid zijn in het geding. De ervaring leert dat er in de bestaande winningsgebieden dikwijls grote zorgen leven over de mogelijkheid van schade aan en waardevermindering van (met name) onroerende zaken ten gevolge van gaswinning. Het is dan ook frustrerend om in de stukken te lezen dat er niet voor gekozen wordt om de nulsituatie (desnoods steekproefsgewijs) vast te leggen en zowel versnellingsmeters als tiltmeters en waterspanningsmeters te installeren. Hiermee zou volgens het adagium van "meten is weten" objectief kunnen worden vastgesteld of en in hoeverre de bodem beweegt als gevolg van de gaswinning.

Inzet van TILT meters

Burgers bevinden zich op het kantelpunt dat ze naast de analyse van deskundigen ook graag een eigen oordeel naast die van deskundigen willen kunnen leggen. Metingen die toegankelijk zijn voor meerdere partijen en door meerdere partijen gedeeld worden, kunnen het verschil tussen beide oordelen in balans brengen. TILT monitoren meten naast de grondversnelling de scheefstand op een bepaalde locatie. Ze kunnen ons op weg helpen om ervaringen en kennis op te doen om een eventuele causaliteit te vermoeden of (in een later stadium) te bevestigen.

Daarnaast constateert LTO Noord dat banken en verzekeraars geïnteresseerd zijn in risicoanalyses om in geval van investeringen bij klanten na te gaan of de aflossingen en afschrijvingen gelijke pas houden met de waarde van het onderpand op langere termijn in relatie tot schade aan het pand door bevingen. TILT monitoren zijn geschikt om deze risicoanalyse te ondersteunen. Naast het meten van versnellingen (KNMI) moet ook de tilt/hoekverkanteling gemeten worden om de effecten van de bevingen te kunnen aantonen. Met tilsensoren kan daadwerkelijke ontstane schade worden meten. Deze meten hoogfrequent met 100 tot 400 keer per seconde en op 1/25.000ste graad nauwkeurig en registreren telkens weer, beving na beving, hoe op den duur huizen van positie veranderen. Tilsensoren kunnen ook een sluimerende opbouw van schade inzichtelijk maken, lang voor dat deze voor het oog waarneembaar is. Naast het meten van de versnelling is namelijk ook de positie van het huis - dus hoe het is 'teruggekomen' - na bevingen, belangrijk. Er wordt niet gesteld dat het KNMI niet goed meet maar anders: er is meer behoefte aan nauwkeurigheid en gerichtheid op schade/veiligheid. Doel moet zijn om met de diverse technieken en specialisten te komen tot de Best Practice voor alle problematieken.

Wij verzoeken u in lijn met onze opmerkingen om de nulsituatie vast te leggen en op grond van een met de agrarische sector vast te stellen monitoringsplan, over te gaan tot zowel de plaatsing van versnellingsmeters alsmede tiltmeters en waterspanningsmeters. Dit omdat bij leden van LTO Noord de behoefte bestaat aan een vaststelling van de (in)directe oorzaken van ontstane schades aan onroerende goederen. Deze oorzaken kunnen te maken hebben met temperatuur- en/of weersinvloeden, maar ook met zettingen, bodembewegingen en grondwaterstanden.

Middel	Registratie van
Versnellingsmeters	belasting op constructie als gevolg van trillingen (mm/sec ²)
Tiltmeters	bewegingen, vervorming - ten gevolge van spanningsopbouw - en golf bewegingen (graden)
Waterspanningsmeters	verandering in waterspanning i.v.m. verweking-zetting

Schade en bewijslast

In het verlengde van het voorgaande opmerkingen is er onder de overige burgers, maar ook onder de agrarische ondernemers, frustratie over het feit dat in relatie tot de afhandeling van schade verwezen wordt naar de regels van Burgerlijk Recht. Wij achten het van groot belang dat vooraf duidelijk geregeld wordt dat eventuele schadeclaims vlot en adequaat worden afgehandeld. En dat over de afhandeling van eventuele schade duidelijk gecommuniceerd wordt zodat getroffen personen maximaal worden ontzorgd. Ondanks het feit dat het hier om een winning gaat waar de impact in de vorm van schade klein wordt geacht, gaan wij ervan uit dat de omkering van de bewijslast binnen de Mijnbouwwet van toepassing kan worden verklaard, om daarmee een belangrijk deel van het wantrouwen onder de bevolking tegen gaswinning te kunnen wegnemen.

Toepassing van de route schadevergoeding via het Burgerlijk Recht gaat uit van een duidelijk en direct causaal verband in de relatie tussen gaswinning en schade. Dit terwijl uit praktijkvoorbeelden in bijvoorbeeld de provincie Groningen blijkt dat de werkelijkheid veel gecompliceerder kan zijn. Wij zijn derhalve van mening dat u om die reden de omkering van bewijslast van toepassing moet verklaren; zeker in geval wanneer u de motivering van de winningsvergunning vanuit nut en noodzaak mogelijk wilt gaan maken. Ook in verband met de rechtsongelijkheid met winningsgebieden elders in het noorden, vragen wij u over te gaan tot het van toepassing verklaren van omgekeerde bewijslast.

Beschikbare informatie en de interpretatie ervan

Op de website van het KNMI en NAM-platform zijn data over het Groninger gasveld beschikbaar. Enkele voorbeelden van beschikbare gegevens op het NAM-platform zijn het aantal bevingen, de locatie, magnitude en tijdstip. Op de KNMI-website is o.a. de grondversnelling zichtbaar. Wat regelmatig ontbreekt, is de grondversnelling, hoekverkanteling en waterspanning.

De conclusie van LTO Noord is dat;

- (+) de data openbaar is;
- (-) de toegankelijkheid te wensen overlaat (KNMI: moeilijk vindbaar met een Engelstalig dashboard), de leesbaarheid in het geding is (geen uitleg) en het ontbreekt aan een interpretatie van de gegevens (geen duiding van de data);
- (-) aanvullende data rondom de gevolgen van de grondversnelling (hoekverkanteling, verweking) wenselijk zouden zijn (die ontbreken thans);
- (-) er bij een kennisvraag vanuit de schademelder nagenoeg geen sprake is van opbouw van kennis rondom causaliteit (wat de oorzaak ook kan zijn).

Aanleg gasleiding

Bij de aanleg van (ondergrondse) infrastructuur zoals een gasleiding zijn inhoud en proces van belang.

Inhoud

De belangen voor de grondeigenaar zijn qua inhoud te duiden in vier onderwerpen (A,B,C en D).

	Onderwerp	Werkwijze	Gewenst Resultaat
A	Tracékeuze	Volwaardige inbreng van aspecten die voor bedrijfsvoering van belang zijn voor behoud van de toekomstwaarde. Via de uitwerking van de agrarische waarden (*) kan het minst bezwaarlijke tracé worden bepaald. Raadpleging deskundigen. Beoordeling uitgangspunten, bouwstenen, uitwerking en vaststelling door werkgroep landbouw. Inzet beschikbare instrumenten.	Minst bezwaarlijk tracé (tracéoptimalisatie) Akkoord grondeigenaren Akkoord bestuurders
B	Cultuurtechniek	Beoordeling cultuurtechnisch rapport en cultuurtechnische standaard (CSK) door een werkgroep landbouw. Raadpleging deskundigen. Middelvorschriften i.p.v. doelvoorschriften Controle tijdens de aanleg (aanspreekpunt cultuurtechniek (i.p.v. na de aanleg. Inzet vertrouwenspersoon voor na-schade. Hoogtemeting 1-3-5 jaar.	Als bijlage bij de aanbesteding en als garanties voor de grondeigenaar. Akkoord grondeigenaren Akkoord bestuurders
C	ZR voorwaarden	Toetsing algemene voorwaarden en ZR door deskundige van LTO Nederland, waaronder duur en wijze van betaling (éénmalig of periodiek). Werkgroep landbouw informeren en ter beoordeling.	Model ZRO Akkoord grondeigenaren Akkoord bestuurders
D	Tarieven en rekenwijze	Uitwerken en vaststellen tarieven. Transparante opbouw rekenwijze. Toetsing deskundige LTO NL en NAM. Werkgroep landbouw informeren en ter beoordeling voorleggen.	Transparante opbouw tarieven en rekenwijze Akkoord grondeigenaren Akkoord bestuurders

(*) uitwerking agrarische waarden: a) tracélengte, b) tracélengte in grasland en akkerbouwgrond c) bodemopbouw i.r.t. herstel d) plantenziekten (fytosanitair), e) verziltingsrisico, f) aanlegmethode (open ontgraving versus gestuurde boring, LTO Noord verzoekt de ladder van voorkeur toe te passen met als uitgangspunt de voor landbouw minst bezwaarlijke wijze qua aanleg. Indien het leggen van leidingen (na onderbouwing en motivering) in openbare grond (stap 1) niet kan, een gestuurde boring (stap 2) (na onderbouwing en motivering) niet kan, het ploegen (BAM techniek) (stap 3) (na onderbouwing en motivering) niet kan, resteert pas de mogelijkheid voor een open ontgraving.

Proces

De belangen voor de grondeigenaar zijn qua proces te duiden in drie onderwerpen (A, B en C).

	Onderwerp	Werkwijze	Gewenst Resultaat
A	Draagvlak en mandaat	Instelling werkgroep landbouw Raadplegen deskundigen	Duiding van de landbouwvraagstukken Uitkomsten zijn basis voor de uitvoering Betrokkenheid grondeigenaren Keuze onderzoeksvraag en deskundigen Invloed op proces en inhoud Akkoord grondeigenaren
B	Transparantie	Instelling werkgroep landbouw Instelling werkgroep deskundigen	Positie en inbreng grondeigenaar versterken via bijeenkomsten-ambtelijke en bestuurlijke contacten en opzetten deskundigen en lokale werkgroep landbouw Proces-en projectafspraken
C	Proces- en projectafspraken	Werkgroep landbouw Raadplegen deskundigen Inzet stakeholder	Financiële proces-en projectafspraken (beschikbaar stellen van budget) Inhoudelijke proces-en projectafspraken Planning

Tot slot

Het mag duidelijk zijn dat de agrarische sector zich uitspreekt tegen de voorgestane ontwikkeling van gaswinning en de aanleg van een leiding. Hiermee zijn wij tegen het voorliggende instemmingsbesluiten.

Samengevat om de volgende redenen:

- Er wordt geen 0-meting uitgevoerd m.b.t. bodemdaling, verzilting en bodembeweging.
- Er wordt niet op verzilting en bodembeweging gemonitord.
- Er is geen sprake van omgekeerde bewijslast.
- Tiltmeters en waterspanningsmeters zijn niet opgenomen in het meet- en regelprotocol.
- De opbouw van kennis rondom causaliteit voor de bewoners wordt niet gefaciliteerd.
- De huidige en toekomstige informatie/data zijn niet toegankelijker en leesbaar.
- Er is geen mogelijkheid voor onderzoek naar de oorzaak van eventuele lokale maaiveldddaling.
- Schadevergoeding door toepassing van het Burgerlijk Recht is te kort door de bocht
- Er wordt niet ingegaan op inhoud en proces voor de grondeigenaar aangaande de gasleiding.

Wij hopen u met onze zienswijze van dienst te zijn in het zoeken naar een afgewogen besluit en daarmee een gedragen wijze van winnen van aardgas.

Hoogachtend

Verzonden: 10/7/2021 3:16:44 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Buurt en/of bewonersorganisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Buurtvereniging Lans de Dyk

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

ontwerp-instemmingsbesluit, het ontwerp inpassingsplan, het milieueffectrapport en de ontwerpbesluiten over de gaswinning Ternaard. Zie Bijlage

84111896_6935122_zienswijze_gaswinning_Ternaard-[REDACTED].pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage

84111896_6935123_zienswijze_gaswinning_Ternaard-[REDACTED].pdf

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage

84111896_6935124_zienswijze_gaswinning_Ternaard-[REDACTED].pdf

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage

84111896_6935125_zienswijze_gaswinning_Ternaard-_Botma.pdf

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage

84111896_6935126_zienswijze_gaswinning_Ternaard-[REDACTED].pdf

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard Ontwerpbesluiten
Postbus 111
9200 AC Drachten
Datum: 7 oktober 2021
Onderwerp: zienswijze op ontwerpbesluit gaswinning Ternaard

Geachte heer, mevrouw,

Wij hebben kennis genomen van het ontwerpplan Gaswinning Ternaard zoals bekend gemaakt door Rijksdienst voor Ondernemend Nederland op 27 augustus 2021. Hierbij dienen wij een zienswijze in op het ontwerp-instemmingsbesluit, het ontwerp inpassingsplan, het milieueffectrapport en de ontwerpbesluiten over de gaswinning Ternaard. In deze brief leest u onze zienswijze.

Wij wonen aan [REDACTED] langs de zeedijk. Ons huis staat op de grond waar onder andere het gasveld zich bevindt. Een prachtig mooi gebied bij de Waddenzee, Unesco werelderfgoed!

Wij zijn ook betrokken bij het Omgevingsproces Ternaard, waaronder het ontzorgingspoor en investeringsspoor. In dit proces denken wij actief mee om de gevolgen van gaswinning te beperken en ook om de leefbaarheid voor het gebied te waarborgen. Ondanks dit Omgevingsproces hebben wij grote zorgen over het ontwerpplan voor gaswinning. Dat is ook de reden om een zienswijze in te dienen.

Zienswijze

Het ontwerpplan gaat volgens ons voorbij aan de lange termijneffecten die door gaswinning ontstaan. Gaswinning kan alleen doorgaan als het veilig kan en voldoet aan de wettelijke eisen. Volgens ons voldoet het plan niet aan de borgen voor veiligheid en ook niet aan de wettelijke eisen.

Over de veiligheid:

- Het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) is niet overgenomen. Om zeker te stellen dat de bodemdaling beheerst kan worden volgens de hand-aan-kraan systematiek, acht SodM het noodzakelijk dat de druk in het gasveld voorlopig boven de hydrostatische druk blijft. SodM heeft daarom EZK op 24 september 2019 geadviseerd een drukbegrenzing voor het reservoir als voorwaarde op te nemen in het instemmingsbesluit. Het advies over de reservoirdruk is niet overgenomen. In het ontwerp wordt hier een andere systematiek voor gebruikt. In grote lijnen wordt gekozen voor een lager productieniveau in de eerste zeven jaar. Hierdoor kan het gedrag van het gasveld m.b.t. bodemdaling op een nog veiligere manier gevolgd en beoordeeld worden volgens de NAM. Onze vraag is waarom is dit niet direct door SodM geadviseerd en

betekent dit een juiste uitvoering van de hand-aan-kraan systematiek? Het ontwerp is hierover niet duidelijk en biedt daarom geen garantie voor veilig gaswinnen.

- Veilige gaswinning wordt gekoppeld aan de gebruiksruimte. De gebruiksruimte wordt bepaald door het meegroeivermogen gecorrigeerd met de relatieve zeespiegelstijging. Het scenario voor zeespiegelstijging wordt eens in de vijf jaar door het ministerie van EZK vastgesteld. Is deze vijf jaar voldoende om het juiste scenario voor zeespiegelstijging vast te stellen en is daarmee de gebruiksruimte voldoende veilig en zeker bepaald? Zeespiegelstijging is niet alleen een zorg voor het Waddengebied maar ook voor de zeedijk die op het gasveld ligt en voor de risico's op verzilting van de landbouwgrond. Gaswinning mag dit proces niet versterken.

Over de bescherming van het Waddengebied:

- Het Waddengebied is Natura 2000 gebied en Unesco Werelderfgoed. Dat betekent dat we zorg dragen voor het natuurgebied. Dit uitgangspunt staat haaks op het verlenen van een vergunning voor gaswinning. Er zijn onderzoeken gedaan die uitwijzen dat op de korte termijn geen nadelige effecten zullen ontstaan voor de Waddenzee. Echter de langetermijneffecten zijn onzeker. Er is namelijk alleen gerekend met een scenario tot 2035. De Wet natuurbescherming stelt dat activiteiten waarvan zonder redelijke wetenschappelijke twijfel kan worden gesteld dat deze de natuur niet aantasten, de vergunning verleend mag worden. In dit ontwerp zijn de lange termijneffecten op de natuur niet meegenomen en dat maakt dat onvoldoende is uitgewerkt of dit plan voldoet aan de wettelijke eisen volgend uit de Wet natuurbescherming.
- De effecten worden middels monitoring bijgehouden en het sluit aan bij de wijze van monitoring als bij de velden van Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen. Echter als een negatief effect door monitoring wordt vastgesteld, dan is het immers te laat.

Wij vragen u onze zienswijze zorgvuldig mee te wegen in het definitief te nemen besluit op de aanvraag gaswinning van de NAM.

Met vriendelijke groet,

Verzonden: 10/7/2021 3:47:19 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Gaswinning in de Waddenzee bij Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

De veiligheid voor de naaste omgeving kan niet gegarandeerd worden. Er is sprake van een aanname met alle onzekerheid van dien.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

De Waddenzee is een rust- en voederplaats voor miljoenen trekvogels. Door bodemdaling als gevolg van gaswinning vallen er minder platen droog, waardoor uitgehongerde en vermoeide vogels na een vlucht van duizenden kilometers geen voedsel meer kunnen vinden. Het wordt een slachting onder vogels. Vele verenigingen van vogelbescherming, ook die in Afrika, hebben zich tegen de winning uitgesproken.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

We wonen een acht tot tien kilometer van de Waddenzee, misschien ondervinden we aardbevingen, maar ik trek m'n mond open voor de vogels, die zich niet kunnen laten horen.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Het moet een keer afgelopen zijn met waarden verkwanselen voor geld.

Verzonden: 10/7/2021 4:05:43 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Gaswinning Ternaard

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Milieu-eisen worden niet voldoende gewaarborgd

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

De natuur

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

We leven blijkbaar in een industriële woestijn

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

De willekeur van een economisch regime.

Verzonden: 10/7/2021 4:18:28 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: ██████████
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: █
Straat: Het Spijk
Huisnummer: 20
Postcode: 8321 WT
Woonplaats: Urk
Land: Nederland
Telefoonnummer: (0527) 69 81 51
E-mailadres: ██████████
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Nederlandse Vissersbond

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Door middel van de brief in de bijlage dient belangenorganisatie voor de Nederlandse beroepsvisserij, de Nederlandse Vissersbond, namens haar leden, zijnde diverse betrokken visserijbedrijven, een zienswijze inzake de mededeling voor het voornemen van een 'Gaswinning Ternaard' gepubliceerd in de Staatscourant Nr. 39232 op 26 augustus 2021.

84113719_6935542_zienswijze_Gaswinning_Ternaard_DEF.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Nee

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Visserij. Voor uitvoerige onderbouwing verwijs ik u naar de brief in bijlage 1.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja, de beroepsvisserij wordt geraakt in haar belang. Voor uitvoerige onderbouwing verwijs ik u naar de brief in bijlage 1.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Ja. Voor uitvoerige onderbouwing verwijs ik u naar de brief in bijlage 1.

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC Drachten
Nederland

No.: -
Onderwerp: Zienswijze inzake project Gaswinning Ternaard
Uw schrijven: -
Urk, 7 oktober 2021

Geachte heer/mevrouw,

Door middel van deze brief dient belangenorganisatie voor de Nederlandse beroepsvisserij, de Nederlandse Vissersbond, namens haar leden, zijnde diverse betrokken visserijbedrijven, een zienswijze inzake de mededeling voor het voornemen van een 'Gaswinning Ternaard' gepubliceerd in de Staatscourant Nr. 39232 op 26 augustus 2021.

Gaswinning Ternaard en Waddenzee

Uit de hiervoor genoemde publicatie in de Staatscourant blijkt dat de Nederlandse Aardoliemaatschappij B.V. (NAM) gas wil gaan winnen uit het gasveld ten noorden van het dorp Ternaard. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land, het grootste deel onder de Waddenzee. De plannen voor dit project zijn reeds in een vergevorderd stadium, waarbij reeds een ontwerp-inpassingsplan, een milieueffectrapportage (MER) en de ontwerpbesluiten ter inzage liggen. De documenten die tot dusver in deze procedure zijn gepubliceerd wijzen erop dat vanuit het bevoegd gezag 'groen licht' gegeven zal worden voor de uitvoering van dit project.

De Nederlandse Vissersbond heeft ernstige twijfels aangaande het project en de mogelijke effecten op de leefomgeving, het ecosysteem alsmede de gevolgen van het project voor haar leden beroepsvisserij welke actief zijn op de Waddenzee.

Belangen beroepsvisserij

De beroepsvisserij vindt reeds decennialang plaats in zowel de Waddenzee als de Noordzee en heeft daarmee een erkend belang binnen het plangebied voor het project 'Gaswinning Ternaard'. Het plaatsen van de benodigde pijpleidingen, kabels en dergelijk op en in de Waddenzee betekent voor de beroepsvisserij een beperking voor het uitvoeren van een commerciële (beroeps)visserij. Het te realiseren gaswinningsgebied in de Waddenzee brengt gevolgen met zich mee voor de beroepsvisserij die in dit gebied plaatsvindt. In het opstellen van een milieueffectrapportage (MER) pleit de beroepsvisserij voor het meenemen van de potentiële effecten op de visserijactiviteiten in dit gebied gedegen te onderzoeken.

De Nederlandse Vissersbond ziet dat van alle kanten het werkgebied van haar leden beroepsvisserij, zowel de Noordzee als de Waddenzee, wordt "volgebouwd" en activiteiten worden uitgevoerd die niet alleen het ecosysteem schaden, maar ook de beroepsvisserij die al eeuwenlang een plek heeft op de Nederlandse Waddenzee en Noordzee. De belangen van de beroepsvisserij worden te weinig erkend

en niet meegenomen in de belangenafweging en realisatie van plannen m.b.t. de gaswinning rond Ternaard en in de Waddenzee. De visserijsector is in alle plannen het spreekwoordelijke 'ondergeschoven kindje'.

Cumulatieve effecten

Om die reden willen wij aandacht vragen voor de belangen van de beroepsvissers die hun activiteit beoefenen in het geplande gaswinningsgebied. Graag wil de visserijsector weten wat de mogelijke cumulatieve effecten zijn als gevolg van andere (reeds vergunde) projecten van derden in de omgeving, zoals de aanleg van kabeltracés en elektriciteitskabels. De sector is met name benieuwd wat de cumulatie van deze samenhang met overige (vergunde) projecten voor effect heeft op het milieu en visbestanden wanneer verschillende activiteiten in een gebied plaatsvinden. Vissers worden zeer beperkt in het uitoefenen van hun beroepsactiviteiten doordat veel gebieden uitgesloten worden door projecten zoals deze.

Werelderfgoed en Natura2000-gebied

De Waddenzee is een uniek, maar ook kwetsbaar, gebied dat vanwege zijn wereldwijd unieke geologische en ecologische waarden op de Werelderfgoedlijst van UNESCO staat. Nergens anders bestaat er zo'n dynamisch landschap met een veelheid aan leefgebieden die gevormd zijn door wind en getijden. De biodiversiteit op wereldschaal is afhankelijk van de Waddenzee.¹

Tevens is de Waddenzee aangemerkt als Natura2000-gebied. Onder het Natura2000-gebiedsbeschermingsregime dient er middels onderzoek, zijnde o.a. een passende beoordeling, voldoende overtuigend aangetoond te worden dat er geen significant negatieve effecten optreden ten aanzien van de natuurlijke kenmerken van het gebied, dan wel, dat er voldoende mitigerende maatregelen getroffen worden. De Nederlandse Vissersbond stelt dat op basis van de reeds gepubliceerde documenten er op dit moment onvoldoende zekerheid geboden is dat het project geen significant negatieve effecten zal genereren.

Wanneer dit gebied opengesteld wordt voor gaswinning, als de daarvoor benodigde vergunningen zijn verkregen, wijst de Nederlandse Vissersbond op het feit dat de mogelijke effecten van gaswinning niet doorbelast mogen worden aan de visserijsector in de vorm van mitigerende maatregelen. De Nederlandse Vissersbond bepleit daarom een goed gehandhaafd beleid waarin wordt vastgesteld dat het exploiteren van een gaswinningsgebied in een Natura2000-gebied geen verdere gevolgen heeft voor de visserijsector.

Nader onderzoek

De Nederlandse Vissersbond uit haar zorg over de visbestanden van de doelsoorten waarop de Nederlandse vissersvloot commercieel vist in het plangebied. Momenteel is er te weinig bekend over de effecten van gaswinning of bijbehorende constructies op en/of in zee op het bestaande ecosysteem en de daarin voorkomende, gezonde, visbestanden. De Nederlandse Vissersbond is dan ook van mening dat in het kader van het 'voorzorgsbeginsel' nader onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek dient plaats te vinden, nu te veel onduidelijk is aangaande de impact van dit project op het ecosysteem. En indien nodig dienen door de exploitanten van gaswinning maatregelen te worden genomen om significant negatieve effecten op het ecosysteem te mitigeren.

De beroepsvisserij mist in de milieueffectrapportage (MER) en de passende beoordeling tevens een (meer) gedetailleerde beschrijving wat de effecten van gaswinning in de Waddenzee zullen zijn t.a.v. de verstoring van vogels, vissen en/of zeezoogdieren, de verstoring van de zeebodem, het

---

¹ Bron: <https://www.waddensea-worldheritage.org/nl>

oppervlakteverlies van biologisch areaal en hinder en beperkingen voor de scheepvaart en visserij. Verder heeft de sector ook belang bij het weten wat de effecten zullen zijn van geleidelijke bodemdaling boven het gasveld en tot hoeveel mijl buiten het gasveld deze bodemdaling mogelijk kan strekken.

Ook vragen we ons af of de visserij een toebehoorde plek krijgt in de MER. In de indicatieve inhoudsopgave van de beoogde MER is niet duidelijk in welk hoofdstuk de beroepsvisserij een plek zal krijgen en of de beroepsvisserij überhaupt meegenomen zal worden in de MER.

Advies Waddenacademie

Daarnaast verwijzen we naar het juridisch advies van de Waddenacademie inzake het project Gaswinning Ternaard. Op verzoek van de vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer heeft de Waddenacademie onafhankelijk juridisch advies uitgebracht aangaande de vergunningaanvraag op basis van de Wet natuurbescherming (Wnb) ten behoeve van het project. Hierbij stond de vraag centraal of de wetgeving aan de minister de mogelijkheid biedt een Wnb-vergunning voor het project te weigeren.

De Waddenacademie concludeert dat “de ontwerp-vergunning Wet natuurbescherming en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee ontbreekt. Het Natura-2000 regime laat in een dergelijk geval niet toe dat de vergunning wordt verleend.” (Waddenacademie, 2021).

Volgens de Waddenacademie laat het Natura-2000 beschermingsregime het in dit geval niet toe een Wnb-vergunning af te geven t.b.v. het gaswinningsproject. Daarbij stelt de Waddenacademie dat er tevens onderzocht moet worden wat de verhouding tussen het project en de verplichtingen op grond van internationale natuurbeschermingsverdragen is. Dit heeft de Waddenacademie in haar advies buiten beschouwing gelaten.

De Nederlandse Vissersbond schaaft zich achter het advies van de Waddenacademie en spreekt haar grote zorgen uit over het traject tot dusver om te komen tot de uitvoering van het project Gaswinning Ternaard. In onze optiek bevestigt het advies van de Waddenacademie de zorgen die er bij ons en onze achterban heersen m.b.t. de impact van het project op o.a. het ecosysteem en de leefomgeving.

Duurzame energie

In het kader van de transitie naar meer duurzame energiebronnen en de Europese afspraken, vastgelegd in het Klimaatakkoord van Parijs, vragen wij ons af hoe en gaswinningsproject bijdraagt aan deze doelstellingen. Gelet op de klimaatdoelen van Parijs dient Nederland het gebruik van fossiele brandstoffen, zoals aardgas, juist af te bouwen. Een nieuw gaswinningsproject valt in onze optiek niet te rijmen met deze doelstellingen.

Tevens vragen wij ons af in hoeverre er lessen geleerd zijn op basis van de ontstane situatie rondom de gaswinning in Groningen. Als gevolg van de gaswinning in het Groningengasveld is de regio de afgelopen jaren getroffen door diverse aardbevingen, met veel (materiële) schade tot gevolg. Het kabinet heeft daarop besloten de gaswinning in Groningen af te bouwen en op termijn stop te zetten. In hoeverre worden de problemen die in Groningen spelen op deze wijze verplaatst naar Ternaard en de Waddenzee?

Tot slot

Wij gaan ervan uit dat we u voldoende hebben geïnformeerd omtrent het belang van visserij door middel van deze zienswijze. Wij willen als belanghebbende worden gekend in de verdere

besluitvorming en zouden graag nadere mondelinge toelichting van deze zienswijze willen geven. Mocht u naar aanleiding van deze brief vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [REDACTED], via telefoonnummer [REDACTED] of per e-mail [REDACTED]. Ik vertrouw erop dat u onze zienswijze serieus in overweging neemt. Bij voorbaat dank voor uw medewerking en in afwachting van uw antwoord.

Met vriendelijke groeten,

NEDERLANDSE VISSERSBOND

Bronverwijzing

Waddenacademie. (2021, 5 oktober). *Waddenacademie brengt juridisch advies uit inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard)*.

<https://www.waddenacademie.nl/nieuws/nieuwsbericht/waddenacademie-brengt-juridisch-advies-uit-inzake-natura-2000-en-gaswinning-onder-de-waddenzee-project-gaswinning-ternaard>

Verzonden: 10/7/2021 5:25:41 PM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s):

Voorletters: [REDACTED]

Straat: De Wissel

Huisnummer: 12

Postcode: 9244 EW

Woonplaats: Beetsterzwaag

Land: Nederland

Telefoonnummer: [REDACTED]

E-mailadres: grienlinks@fryslan.frl

Als: Politiek

(Mede) namens: [REDACTED] (PvdA Fryslân Statenfractie)

[REDACTED] (SIN Noardeast-Fryslân)

[REDACTED] (PvdA Noardeast-Fryslân), [REDACTED] (GL Harlingen), [REDACTED]

(PvdA Terschelling), [REDACTED] (SAM Waadhoeke), [REDACTED] (PvdA H

Organisatie: GL Fryslân en PvdA Fryslân

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Instemmingsbesluit winningsplan gaswinning Ternaard

Vergunning Wet Natuurbescherming (productielocatie en aanleg pijpleiding) gaswinning Ternaard

We vinden dat deze gaswinning uit de velden Ternaard niet plaats kan en mag vinden, dat de minister van EZK niet kan en mag instemmen met het winningsplan en dat de minister van LNV de vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (Wnb) niet kan en mag afgeven.

Het van Rijkswegge gebezigde argument, dat de Mijnbouwwet en/of de Wet natuurbescherming dwingen tot instemming respectievelijk vergunningverlening is onjuist. De Mijnbouwwet kent weliswaar een limitatieve opsomming van weigeringsgronden, maar bij de beoordeling van de effecten op natuur en milieu, sinds 2017 in die wet als weigeringsgrond opgenomen, geeft dat de mogelijkheid om – als negatieve effecten op de natuur niet kunnen worden uitgesloten – de instemming te weigeren. De Wnb kent geen limitatieve opsomming van weigeringsgronden. Dit houdt in, dat de minister beleidsvrijheid heeft om de vergunning te weigeren zelfs als – wat in dit geval niet zo is – er geen wezenlijke aantasting van de natuurwaarden of significantie van de effecten plaatsvindt.

In bijlage 1 onze hele zienswijze, het in bijlage 2 toegevoegde advies van de Waddenacademie maakt integraal onderdeel uit van onze zienswijze.

84116214_6935902_Zienswijze_gaswinning_Ternaard_- [REDACTED]
[REDACTED]_namens_GL_Fryslân_en_PvdA_Fryslân_-_7_oktober_2021.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

De gronden waarop de vergunning onder de Wnb wordt verstrekt zijn niet afdoende beargumenteerd en onderbouwd. "Wat de overeenkomstig artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verrichte beoordeling betreft, moet duidelijk worden gesteld dat zij geen leemten mag vertonen en volledige, precieze en definitieve constatering en conclusies dient te bevatten die elke redelijke wetenschappelijke twijfel over de effecten van de geplande werken op het betrokken beschermde gebied kunnen wegnemen

Vervolgens is het aan het bevoegd gezag om redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen uit te sluiten, alvorens een vergunning verleend kan worden."Zie verder in de bijlage 2

het advies van de Waddenacademie voor de argumentatie. Dit maakt integraal onderdeel uit van onze zienswijze.

84116214_6935903_Advies_Waddenacademie_gaswinning_Ternaard_-_5_oktober_2021.pdf

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

We vragen u met klem opnieuw te kijken naar de Passende Beoordeling. Er ontbreken enkele essentiële gegevens, waardoor er geen correcte weergave is van de effecten van de gaswinning op de instandhoudingsdoelstellingen van de Waddenzee. We lichten enkele van de volgens ons ontbrekende gegevens toe in bijlage 1. Ook het advies van de Waddenacademie in bijlage 2 licht toe waarom de gegevens in de Passende Beoordeling niet voldoende zijn voor het afgeven van een Wnb vergunning.

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

We vertegenwoordigen Statenfracties en raadsfracties van GroenLinks en PvdA in Fryslân, onderdeel van het 'hoogste orgaan' tenslotte als PS en GR leden. We voelen als volksvertegenwoordiger de plicht om de stem van de Friese burger te vertolken die zich direct verbonden voelt met de Waddenzee en breed in opstand komt tegen gaswinning en deze in het bijzonder. We zijn ook verantwoordelijk voor een groot deel van de Waddenzee (en dus de natuur op de Waddenzee) omdat dat onderdeel van de provincie Fryslân is. Als vertegenwoordigers van inwoners van Fryslân, mensen die wonen in de directe nabijheid van de Waddenzee (ook in het gaswingebed) en op de Waddeneilanden, hebben we er recht op dat de overheid dit stuk natuur beschermt. Wij gebruiken het om te genieten van de natuur, de vogels en het wad, en er te recreëren. We voelen ons verbonden met de Waddenzee en zijn de spreekbuis van de natuur van de Waddenzee, die zelf niet kan spreken.

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

We willen ook vermelden dat we graag het advies van de MER-commissie over de MER hadden kunnen lezen. Die is er nu niet op tijd. Vanwaar de haast? (Zie ook onze zienswijze in bijlage 1).

MACHTIGINGSFORMULIER

Hierbij geef ik (betrokkene),

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Toestemming aan:

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Hierna gemachtigde, om namens mij een zienswijze in te dienen betreffende het project
'Gaswinning Ternaard' [Gaswinning Ternaard | RVO.nl | Rijksdienst](http://GaswinningTernaard.RVO.nl)

Plaats:

Datum: 7-10-2017

Handtekening betrokkene:

[Redacted signature]

[Redacted signature]

ZIENSWIJZE GASWINNING TERNAARD

Bureau Energieprojecten
 Inspraakpunt gaswinning Ternaard
 Postbus 111
 9200 AC DRACHTEN

Leeuwarden, 7 oktober 2021

Geachte ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK), Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Inspecteur-generaal der Mijnen, geacht dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân en geacht college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân,

[REDACTED] (GrienLinks Statenfractie Fryslân) dient mede namens [REDACTED] (PvdA Statenfractie Fryslân) en de raadsleden [REDACTED] (Sociaal In Noardeast-Fryslân), [REDACTED] (PvdA Noardeast-Fryslân), [REDACTED] (GL Harlingen), [REDACTED] (PvdA Terschelling), [REDACTED] erus (SAM Waadhoeke), [REDACTED] (PvdA Harlingen), [REDACTED] (GL Leeuwarden), [REDACTED] (GL Achtkarspelen), [REDACTED] (GL De Fryske Marren), [REDACTED] (GL Ooststellingwerf), [REDACTED] (GL Heerenveen), [REDACTED] (GL SúdWest-Fryslân), [REDACTED] (GL Weststellingwerf), [REDACTED] (GL Tytjerksteradiel), [REDACTED] (GL Smallingerland) en [REDACTED] (GL Opsterland), hierbij een zienswijze in naar aanleiding van de publicatie op vrijdag 27 augustus 2021 van de ontwerpbesluiten¹ ten behoeve van de gaswinning bij Ternaard onder de Waddenzee door de NAM.

Klimaatverandering en versnelde zeespiegelstijging

Op 9 augustus 2021 kwam het zesde IPCC-rapport uit over de klimaatverandering. VN-Secretaris-Generaal António Guterres²: "Dit IPCC-rapport is een code rood voor de mensheid". Verder zegt hij in zijn verklaring: "Dit rapport moet het einde betekenen voor steenkool en fossiele brandstoffen, voordat ze onze planeet vernietigen. Landen moeten nieuwe exploratie en productie van fossiele brandstoffen stopzetten en ze moeten hernieuwbare energie subsidiëren in plaats van fossiele brandstoffen."

Het IPCC rapport geeft in alle nieuwe scenario's weer dat de 1,5 graden temperatuurstijging over circa tien jaar wordt bereikt, een decennium eerder dan verwacht. Deze temperatuurgrens is een belangrijke psychologische barrière vanwege het in 2015 gesloten Klimaatakkoord van Parijs, waarin wordt gestreefd de temperatuurstijging te beperken tot ruim onder de 2, en liever tot 1,5 graden. Diepe reducties in CO₂- en andere broeikasgasemissies zijn de komende decennia nodig om de temperatuurlimieten van Parijs in deze eeuw niet te overschrijden³.

Vanuit dit oogpunt vinden we het onbegrijpelijk dat uw ministeries een vergunning willen verlenen voor nieuwe gaswinning. Uw redenatie in uw brief⁴ van 27 september 2021 aan de Tweede Kamer over de gaswinning Ternaard dat gaswinning vooreerst nog noodzakelijk is *'vanuit klimaatoogpunt, ook gezien de stijging van de zeespiegel op lange termijn de grootste bedreiging voor de natuur van de Waddenzee vormt, is dit een logisch keuze'* wordt

¹ Instemming winningsplan, Instemming meetplan, Vergunning Wet natuurbescherming, Rijksinpassingsplan, Omgevingsvergunningen, Vergunningen en meldingen Waterwet.

² Guterres: "IPCC-rapport is code rood voor mensheid" (unric.org)

³ KNMI - IPCC: Menselijke beïnvloeding van het klimaatstelsel vaststaand feit. 1.5 °C-grens 10 jaar eerder bereikt dan verwacht

⁴ Kamerbrief vergunningverlening gaswinning Ternaard | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl pagina 2

onvoldoende onderbouwd en delen we niet. Ter beperking van klimaatverandering is het nodig om zo veel mogelijk fossiele delfstoffen in de grond te laten zitten en het gebruik van fossiele delfstoffen zo snel als mogelijk te verminderen.

De urgentie van het aanpakken van de klimaatverandering én de noodzaak van het beschermen van natuurlijke systemen (zoals de Waddenzee) zijn – zeker gecombineerd - in onze ogen juist redenen om géén nieuwe gaswinning toe te staan in de Waddenzee.

Vorzorgsbeginsel

De Waddenzee is een Natura-2000-gebied en Unesco werelderfgoed. Voor delfstoffenwinning onder de Waddenzee was en is de natuurwetgeving van toepassing: **op grond van de beste wetenschappelijke kennis moet vaststaan, dat de winning geen schadelijke gevolgen heeft voor de natuurlijke kenmerken van het gebied.** Er mag redelijkerwijs geen twijfel zijn. Volgens het Europese Hof is daarbij het voorzorgsbeginsel⁵ van toepassing.

We verwijzen met nadruk ook naar het wetenschappelijke advies van de Waddenacademie van 5 oktober 2021. Hierin wordt over het voorzorgsbeginsel gezegd: “Het Hof van Justitie van de EU stelt de eis “dat er geen redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat dat die plannen of projecten geen schadelijke gevolgen hebben voor de natuurlijke kenmerken van de betrokken gebieden.”⁶ Wanneer die wetenschappelijke twijfel wel bestaat dient de vergunning te worden geweigerd. Het is dus uitdrukkelijk niet zo dat een vergunning slechts geweigerd kan worden wanneer het bevoegd gezag kan bewijzen dat er significante gevolgen zouden kunnen optreden. Redelijke wetenschappelijke twijfel over het optreden van significante gevolgen is hiervoor voldoende.”

Er moet bedacht worden, dat de Waddenzee een zeer dynamisch systeem is met grote variatie in platen en geulen, waardoor het per definitie moeilijk zo niet onmogelijk is om in de praktijk te constateren wat de oorzaken (kunnen) zijn van veranderingen. Daarom is de vereiste wetenschappelijke zekerheid met voldoende voorzorg bij delfstoffenwinning onder de Waddenzee alleen te bereiken door uiterste zorgvuldigheid te betrachten en het inbouwen van extra zekerheden.

Tot nu toe is het hand-aan-de-kraan-principe gehanteerd om aan het voorzorgsbeginsel te kunnen voldoen bij de gaswinningen. “Dat heeft tot nu toe voldaan”⁷, zegt het Adviescollege dat het hand-aan-de-kraan-principe heeft onderzocht. Daarnaast zegt men “Richting de

⁵ Kokkelvissersarrest van 7 september 2004, C-127/02; ECLI:EU:C:2004:482. Het voorzorgsbeginsel en de eisen voor een passende beoordeling van artikel 6, lid 3, Habitatrichtlijn zijn daarna in vele arresten van het Hof bevestigd en nader ingevuld. Zie bijvoorbeeld ook Sweetman, C-258/11, ECLI:EU:C:2013:220, Spanje, C-404/09, ECLI:EU:C:2011:220 en Solvay, C-182/10 ECLI:EU:C:2012:82

⁶ [Advies Waddenacademie gaswinning Ternaard - 5 oktober 2021.pdf](#) pagina 2

⁷ “Samengevat stelt het Adviescollege vast dat het «hand aan de kraan»-principe tot op heden heeft voldaan. Richting de toekomst is echter een betere analyse van onzekerheden op langere termijn wenselijk, met name waar het gaat om de verwachte zeespiegelstijging en de natuurlijke sedimentatie. De onzekerheden in de bodemdaling door delfstoffenwinning worden, naar mening van het Adviescollege, al voldoende meegenomen. Het Adviescollege tekent daarbij aan dat zij van mening is dat de huidige invulling toereikend is, totdat een nieuwe versie van het «hand aan de kraan»-principe kan worden geformuleerd. Dit betekent dat de huidige invulling voor nu voldoet en dat het Adviescollege van oordeel is dat de Waddenzee op dit moment adequaat is beschermd als het gaat om de thans vergunde gasen zoutwinning. Tegelijkertijd wijst het Adviescollege op onzekerheden die tot de conclusie leiden dat enige effecten van economisch medegebruik in de Waddenzee nooit volledig zijn uit te sluiten, waarbij bovendien mogelijk sprake kan zijn van cumulatie. Voor de brede natuurkwaliteit van de Waddenzee raakt dit aan een complex vraagstuk rondom de draagkracht van de natuur in de Wadden. Daarom wil de Minister van LNV bij de beoordeling van de onderbouwing van vergunningsaanvragen nadrukkelijker aandacht besteden aan onzekerheden en de toepassing van het voorzorgsprincipe. Dit vanuit het oogpunt van het borgen van de natuurkwaliteit van UNESCO Werelderfgoed Waddenzee.” Brief minister aan Tweede Kamer 28 juni 2021 [_evaluatie hand aan de kraan-principe en actualisatie relatieve zeespiegelstijgingsscenario's \(4\).pdf](#)

toekomst is echter een betere analyse van onzekerheden op langere termijn wenselijk, met name waar het gaat om de verwachte zeespiegelstijging en de natuurlijke sedimentatie.”

Dit geeft ons inziens geen garanties dat dit hand-aan-de-kraan-principe ook goed gaat werken bij nieuwe gaswinning.

Daarnaast noemt dit adviescollege de cumulatie van effecten als onzekerheid. Dit wordt bevestigd in het advies van de Waddenacademie⁸.

Het hand-aan-de-kraanprincipe is en blijft naar onze mening een methode waarmee het paard achter de wagen wordt gespannen. Voordat de effecten van de winning meetbaar zijn moet een deel van de winning hebben plaatsgevonden. Voordat betrouwbare meetgegevens beschikbaar zijn is de winning een eind op weg en door na-ijleffecten zal het stopzetten van de winning de ongewenste bodemdaling niet meer tijdig kunnen stoppen, waarmee de effecten op de natuur onomkeerbaar worden. In theorie lijkt het hand-aan-de-kraan principe mooi, maar tijdig ingrijpen kan hiermee niet worden gegarandeerd. Ook dit is in strijd met het door u benoemde voorzorgsbeginsel.

Ook in het Deltares onderzoek⁹ naar de zeespiegelstijging staat de aanbeveling om beter te onderzoeken op welke wijze het meegroeivermogen in de Waddenzee reageert op de versnelde zeespiegelstijging in combinatie met de bodemdaling als gevolg van de voorgenomen gaswinning. Dit is nog een onzekerheid die onderzocht moet worden.

Deze onzekerheden maken dat er ons inziens niet voldaan kan worden aan het zogenaamde voorzorgsbeginsel. Wij vinden daarom dat de natuurvergunning (Wnb) voor gaswinning onder de Waddenzee bij Ternaard niet verleend kan worden.

Deze stelling wordt bevestigd door het recente advies van Waddenacademie¹⁰: “Aan deze voorwaarde wordt niet voldaan omdat de onzekerheidsmarge van 1,5 mm die onderdeel vormt van het meest recente zeespiegelstijgingsscenario niet wordt meegenomen in de berekeningen.”

Internationale oproep

Internationale overheden en organisaties¹¹ hebben u – vanuit hetzelfde voorzorgsbeginsel - opgeroepen af te zien van nieuwe gaswinning onder het Waddengebied. De Waddenzee is een belangrijke broed- en rustplaats voor trekvogels (van Siberië tot Afrika). We verwijzen naar o.a. het verdrag van Bonn¹². Dit verdrag gaat over het behoud en beheer van terrestrische, aquatische en aviaire trekkende soorten in hun hele verspreidingsgebied. We verzoeken u de internationale oproepen en verdragen serieus te nemen en mee te laten wegen in uw beslissing en de vergunning voor de gaswinning in de Waddenzee bij Ternaard niet te verlenen.

Passende beoordeling

De Waddenzee is een Natura-2000 gebied. Voor elk Natura 2000-gebied zijn instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor alle beschermde soorten en habitats die

⁸ Paragraaf 2.3 pagina 14 e.v. [Advies Waddenacademie gaswinning Ternaard - 5 oktober 2021.pdf](#)

⁹ Deltares rapport 17 maart 2021 p 27 aanbevelingen

[.Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingssnelheid voor verdrinking in de Nederlandse Waddenzee \(1\).pdf](#)

¹⁰ [Advies Waddenacademie gaswinning Ternaard - 5 oktober 2021.pdf](#) pagina 3

¹¹ “Het internationale congres voor natuurbescherming roept Nederland op om af te zien van nieuwe gaswinning in de Waddenzee. Op het IUCN World Congress in Marseille haalde een oproep van onder meer de Waddenvereniging om niet te starten met nieuwe gaswinning in het natuurgebied een grote meerderheid” [Internationaal congres roept kabinet op Waddenzee ongemoeid te laten | NOS](#)

¹² [VN-Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten | Wadden Sea \(waddensea-worldheritage.org\)](#)

daar in niet-verwaarloosbare hoeveelheden aanwezig zijn. Per soort of habitat is aangegeven of behoud van de huidige aantallen/arealen voldoende is, dan wel of een uitbreiding of een verbetering nodig is.¹³ Als er een activiteit wordt ondernomen in een Natura-2000 gebied moet beoordeeld worden of deze een 'significant negatief effect' op die instandhoudingsdoelstellingen zal hebben. In een 'Passende Beoordeling' wordt de invloed van die activiteit beoordeeld. De minister van LNV verstrekt de natuurvergunning voor het Natura 2000-gebied de Waddenzee en beoordeelt de Passende Beoordeling. **We vragen u met klem opnieuw te kijken naar de Passende Beoordeling. Er ontbreken enkele essentiële gegevens, waardoor er geen correcte weergave is van de effecten van de gaswinning op de instandhoudingsdoelstellingen van de Waddenzee. We lichten enkele van de volgens ons ontbrekende gegevens toe.**

De gebruiksruimte onder druk door versnelde zeespiegelstijging

"De gebruiksruimte voor gaswinning onder de Waddenzee wordt bepaald door het natuurlijke meegroeivermogen (sedimentatiesnelheid) van de komberging waarin gaswinning plaatsvindt, verminderd met de zeespiegelstijging. Voor de gaswinning onder de Waddenzee geldt dat zolang de bodemdalingssnelheid door de gaswinning lager is dan de beschikbare gebruiksruimte, er geen aantasting van de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee plaatsvindt en er dus geen schade optreedt aan de natuur. Om te bepalen of de gebruiksruimte wordt overschreden zijn drie factoren van belang: de zeespiegelstijging in de Waddenzee, de sedimentatie in de Waddenzee (natuurlijk herstelvermogen) en de bodemdaling door gaswinning onder de Waddenzee." (..) "Voor de bodemdalingsscenario's is gekozen om geen 'worst case'-scenario's op te nemen in de passende beoordeling: "De initiatiefnemer kan uitgaan van de verwachtingswaarden, zonder de extra onzekerheidsband mee te nemen".(..) "Uit het voorgaande volgt dat in het 'hand aan de kraan'-principe voor de zeespiegelstijging en de bodemdaling uitgegaan wordt van de verwachtingswaarden, die verkregen worden door niet de gehele extra onzekerheid mee te nemen. Dit is zorgvuldig omdat voor het meegroeivermogen een zeer conservatieve inschatting wordt gebruikt."(uit brief minister aan Tweede Kamer 20 april 2020¹⁴)

Het rapport van het IPCC over de versnelde zeespiegelstijging maakt dat we anders naar deze afweging moeten gaan kijken.

De zeespiegelstijging op korte termijn is zeer onzeker door de onzekerheid over het volgen van de mondiale zeespiegelstijging en op lange termijn nog groter door de onzekerheid over het klimaatpad dat mondiaal gerealiseerd zal worden, ondanks het akkoord van Parijs en binnen ieder klimaatpad vooral door onduidelijkheid over de ontwikkelingen rond (west)Antarctica.

Het adviescollege constateert ook dat de keuze uit 2017 onvoldoende is onderbouwd en constateert sterk toenemende onzekerheden over de zeespiegelstijging op langere termijn en adviseert om van hogere scenario's uit te gaan en jaarlijks te evalueren. Het adviescollege adviseert ook om eerst een keuze te maken in het klimaatpad (een van de IPCC-paden RCP 2.6 – RCP 8.5) met een bandbreedte van 5%-95% percentiel en daarna de invloed op de zeespiegelstijging te bepalen¹⁵

Kort gezegd: als je niet zeker weet of het meevalt, heb je dus geen vereiste zekerheid. In 2006 is bij de invoering van het hand-aan-de-kraan-principe gesteld dat op alle drie de

¹³ Doelstellingen Natura 2000 - Kenniscentrum InfoMil

¹⁴ kamerbrief-over-gaswinning-in-de-waddenzee-met-hand-aan-de-kraan.pdf 20 april 2020

¹⁵ Advies van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, De toekomst van de Hand aan de Kraan, omgaan met onzekerheden, blz. 19 – 23. Voor de onzekerheid West-Antarctische ijskap, zie pagina 60

onderdelen aan die zekerheid voldaan moest zijn om aan de Habitatrichtlijn te kunnen voldoen (zekerheid over de mogelijkheid dat er geen significante effecten op de natuur optreden).

Gezien de onzekerheden rond de versnelde zeespiegelstijging is er echter een te grote kans, dat de zogenaamde gebruiksruimte zal worden overschreden. waardoor er niet voldaan wordt aan de Europese richtlijnen voor bescherming van het Natura 2000-gebied de Waddenzee.

Zandsuppleties

In de Passende Beoordeling ontbreekt een beoordeling van de effecten van de extra zandsuppleties ten behoeve van de gaswinning Ternaard. Dit is in strijd met de Wnb en de Habitatrichtlijn. Ook ontbreekt een beschouwing in de Passende Beoordeling of deze extra suppleties nog wel mogelijk zijn in het kader van de verplichtingen van Nederland ten aanzien van het in stand houden van de Waddenzee als Natura 2000-gebied op grond van de artikelen 6, lid 1 en lid 2 van de Habitatrichtlijn. Op grond van die artikelen kan de plicht ontstaan om het totaal van de beschikbare suppletiecapaciteit volop in te zetten voor het behoud van de Waddenzee bij een toenemende snelheid van de zeespiegelstijging.

Robuustheid van Waddenzee

“Deze klimaatverschuivingen, en de druk die deze op een bijzonder gebied als de Waddenzee opleveren, komen bovenop de andere menselijke invloeden. Bedrijvigheid in en om het gebied neemt toe, door toerisme, bevissing en de exploitatie van natuurlijke grondstoffen. Die bedrijvigheid gaat gepaard met milieuvervuiling, plastic, enzovoort. Dat maakt het extra belangrijk om alles op alles te zetten om emissies en menselijke druk in dit gebied tot een minimum te beperken. Los daarvan rijst nu ook de vraag: gegeven de toekomstverwachtingen, met welke maatregelen kunnen we het Waddengebied robuuster maken voor klimaatverandering? Helpt het om meer zand in het systeem te brengen of op te vangen in kwetsbare gebieden?” Deze vraag werpen Marjolijn Haasnoot, onderzoeker klimaatadaptatie Deltares en Universiteit Utrecht en IPCC lead author werkgroep 2 en Bart van den Hurk, klimaatwetenschapper Deltares en VU en IPCC lead author werkgroep 1 op in een artikel in de Leeuwarder Courant van 5 oktober 2021. Wij vragen ons af of dit in de Passende Beoordeling is meegenomen.

Geomorfologie

Ook vinden we dat er rekening moet worden gehouden met de verschillen in het Waddensysteem. Het gebied kent een grote ruimtelijke variatie en de geomorfologie van het gebied verschilt sterk. Deze variatie en verschillen leiden tot verschillen in de flora en fauna binnen het gebied. In de onderbouwing van het besluit zijn deze verschillen onvoldoende beschreven en zijn de effecten niet of nauwelijks in beeld gebracht. Hoe is het mogelijk te spreken van zorgvuldigheid als geen rekening wordt gehouden met de ruimtelijke variatie en geomorfologie?

Stapelings van effecten

Op grond van de Wnb dient niet alleen naar de effecten van het project zelf maar ook naar de effecten van andere plannen en projecten gekeken te worden. Er is wel een achttal activiteiten geïdentificeerd in de Passende Beoordeling maar op geen enkele wijze is in de Passende Beoordeling de relatie gelegd van deze activiteiten met de effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in relatie met de effecten op deze doelstellingen van het project gaswinning zelf.

Stikstof en PAS

De Passende Beoordeling heeft niet de uitspraak van de Raad van State (19 mei 2019) over de PAS (programmatische aanpak stikstof) meegenomen in haar beoordeling. Ook wordt de uitstoot van stikstof bij de zandsuppleties niet meegenomen. We vragen u deze gegevens te herzien.

Effecten droge kant van de dijk

Bodemdaling zal eveneens effecten hebben op de (geo)hydrologische situatie in het waddengebied. Door de optredende bodemdaling aan de landzijde van de waddendijk neemt het potentiaalverschil tussen de waterstand in de Waddenzee en de oppervlaktewaterpeilen en van het freatisch vlak in de (landbouw) percelen toe. Een en ander zal leiden tot een structurele toename van zoute kwel. De effecten voor het hoogwaardige landbouwkundige gebied, waarin onder meer pootaardappelen worden geteeld, kan leiden tot economische schade voor de bedrijven achter de dijk. Deze effecten en de mate waarin deze verzilting plaats zal vinden is in het besluit onvoldoende onderzocht en de schade die het landbouwgebied hiervan tot in lengte van jaren zal ondervinden is niet aangegeven en onderbouwd. Daarnaast zal er ook verzilting plaatsvinden van de percelen met andere functies, zoals natuur en woningbouw.

Zowel wateroverlast bij gebouwen en mogelijke schade aan infrastructuur en dijken is niet onderzocht en onderbouwd. Deze onduidelijkheid leidt tot veel onrust bij de bewoners en andere betrokkenen.

De gevolgen voor het watersysteem in Fryslân zijn niet meegenomen in de beoordeling. Een (versnelde) zeespiegelstijging zal gevolgen hebben voor inlaat, afvoer en beheer van water in Fryslân.

De effecten van de boorinstallatie (licht, geluid) op de natuur zowel binnendijs als buitendijs zijn niet in beeld gebracht.

Het schadeloket gaat niet uit van preventie, maar van curatief beleid. Wij vinden dat deze effecten nader onderzocht moeten worden en dat hier geen invulling wordt gegeven aan het zorgvuldigheidsprincipe.

Aardbevingen

Veel bewoners maken zich ongerust over het boren naar gas in hun omgeving. De ervaringen in Groningen met de onverwacht grote aardbevingen als gevolg van de gaswinning hebben ze niet gerustgesteld. De kans op een aardbeving bij de gaswinning onder de Waddenzee bij Ternaard is aanwezig, hoewel volgens de NAM minimaal. Onbekend is ook hoe de Waddenzee reageert op verschuivingen in de bodem.

We zien graag op deze punten een aanvulling en een herziene Passende Beoordeling.

Geen vergunning verstrekken

We vinden dat deze gaswinning uit de velden Ternaard niet plaats kan en mag vinden, dat de minister van EZK niet kan en mag instemmen met het winningsplan en dat de minister van LNV de vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (Wnb) niet kan en mag afgeven. Deze stellingname wordt ondersteund door het in de bijlage toegevoegde advies van de Waddenacademie.

Het van Rijkswege gebezigde argument, dat de Mijnbouwwet en/of de Wet natuurbescherming dwingen tot instemming respectievelijk vergunningverlening is onjuist¹⁶. De Mijnbouwwet kent weliswaar een limitatieve opsomming van weigeringsgronden, maar bij de beoordeling van de effecten op natuur en milieu, sinds 2017 in die wet als weigeringsgrond opgenomen, geeft dat de mogelijkheid om – als negatieve effecten op de natuur niet kunnen worden uitgesloten – de instemming te weigeren. De Wnb kent geen limitatieve opsomming van weigeringsgronden. Dit houdt in, dat de minister beleidsvrijheid heeft om de vergunning te weigeren zelfs als – wat in dit geval niet zo is – er geen wezenlijke aantasting van de natuurwaarden of significantie van de effecten plaatsvindt.

Advies van de Waddenacademie

De vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer heeft de minister op 15 september 2021 verzocht om onafhankelijk extern juridisch advies met de volgende onderzoeksvraag: “In hoeverre biedt de wetgeving in brede zin de minister de mogelijkheid een vergunning voor gaswinning onder de Waddenzee te weigeren?”

Dit onderzoek is uitgevoerd door de Waddenacademie. Zij hebben hun advies op 5 oktober 2021 gepresenteerd. **We hebben het hele advies toegevoegd aan onze zienswijze en we vragen u dit advies als integraal onderdeel te zien van onze zienswijze.**

Het antwoord op de centrale onderzoeksvraag luidt:

“Op basis van de voorgaande bevindingen moet geconcludeerd worden dat de ontwerp-vergunning Wet natuurbescherming en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee ontbreekt. Het Natura 2000-regime, zoals gecombineerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming, laat in een dergelijk geval niet toe dat de vergunning wordt verleend. Daarmee heeft de Minister van LNV dus niet zozeer de mogelijkheid om de Wnb-vergunning te weigeren maar zal zij de vergunning wel moeten weigeren, tenzij de weg van artikel 6, lid 4 Habitatrictlijn (de zogenaamde 'ADC-toets') wordt gevolgd.

Wanneer deze ADC-route gevolgd zou worden en aan de eisen voor die route voldaan zou worden, heeft de Minister overigens nog steeds de mogelijkheid om een vergunning te weigeren. Ook wanneer door aanvullend onderzoek, het wegnemen van de tekortkomingen van de hand-aan-de-kraan-aanpak en andere maatregelen het oordeel zou ontstaan dat redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen kan worden uitgesloten, dan moet gezien de formulering van artikel 2.7, derde lid van de Wet natuurbescherming worden aangenomen dat de Minister van LNV de mogelijkheid heeft om een vergunning te weigeren. Hierbij kunnen ook oordelen over de verhouding tussen het project gaswinning Ternaard en verplichtingen op grond van internationale natuurbeschermingsverdragen (niet onderzocht in dit spoedadvies) een rol spelen. “

Geen oordeel van de MER-commissie aanwezig

De ontwerp-vergunningen zijn ons inziens vrij onverwacht ter inzage gelegd. Dat dit gebeurde voordat de Commissie voor de milieueffectrapportage (MER) de gelegenheid heeft gehad om over het MER-rapport voor gaswinning Ternaard advies uit te brengen is in onze ogen bijzonder. We hebben dus voor onze zienswijze geen inzicht gehad in de beoordeling

¹⁶ In de vergadering van de Commissie EZK van de Tweede Kamer op 15 september 2021 is dit nogmaals door de minister van EZK naar voren gebracht.

van de MER door de MER-commissie en dat vinden we vervelend. We vragen u deze handelwijze toe te lichten.

We gaan er vanuit dat bovenstaande voldoende voor u is om niet in te stemmen met het winningsplan en de vergunning onder de Wet Natuurbescherming niet te verlenen.

[BIJLAGE: Juridisch advies inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard) Waddenacademie, 5 oktober 2021]

Namens de indieners

GrienLinks Statenfractie Fryslân

Aan: Parlement en Wetenschap
Van: Waddenacademie
Betreft: Juridisch advies inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard)
Datum: 5 oktober 2021

Ruiterskwartier 121A
NL-8911 BS Leeuwarden

T +31 (0)58 233 90 30

info@waddenacademie.nl
www.waddenacademie.nl

SAMENVATTING

AANLEIDING

De NAM heeft vergunningen aangevraagd voor een productieboring naar het gasveld Ternaard. Dit gasveld ligt voor het grootste deel onder het kombergingsgebied 'Pinkegat' in de Waddenzee. De verantwoordelijke ministers (van EZK en LNV) zijn voornemens dit project toe te staan en hebben op 27 augustus 2021 diverse ontwerp-besluiten ter inzage gelegd, waaronder een ontwerp-instemmingsbesluit onder de Mijnbouwwet (Minister van EZK) en een ontwerp-vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (Minister van LNV).

In het debat met de vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer op 15 september 2021 werd door een groot deel van de fracties kritisch op deze ontwerp-besluiten gereageerd. De Minister van EZK gaf daarbij aan dat de wetgeving hem niet de mogelijkheid geeft de vergunning te weigeren. Volgens de Minister zijn op de korte termijn geen nadelige gevolgen voor de natuur te verwachten - mede vanwege de toepassing van de hand-aan-de-kraan-aanpak.

De vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer heeft naar aanleiding van dit debat besloten om onafhankelijk extern juridisch advies in te winnen. Daarbij is de volgende centrale vraag geformuleerd:

"In hoeverre biedt de wetgeving in brede zin de minister de mogelijkheid een vergunning voor gaswinning onder de Waddenzee te weigeren?"

Omdat voor het project gaswinning Ternaard de rijkscoördinatierегeling wordt gevolgd waarmee diverse besluiten gezamenlijk en onder coördinatie van de Minister van EZK worden voorbereid, mag ervan worden uitgegaan dat de vraag ook betrekking heeft op het al of niet door een andere minister kunnen weigeren van een voor het project benodigde vergunning.

Dit advies is opgesteld door de Waddenacademie en beantwoordt de bovenstaande vraag op basis van het geldende natuurbeschermingsrecht. Daarbij wordt de aandacht met name toegespitst op het geldende EU-recht voor gebiedenbescherming - het Natura 2000-regime - zoals verankerd in artikel 6 van de Habitatrictlijn en zoals geïmplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming. Concreet gaat het daarbij om het al of niet bestaan van de mogelijkheid voor de minister van LNV om een vergunning op grond van artikel 2.7, lid 2 van de Wet natuurbescherming te weigeren.

HET JURIDISCH KADER

Op grond van artikel 6, lid 3 van de Habitatrictlijn - in de Nederlandse wetgeving terug te vinden in de artikelen artikel 2.7 en volgende van de Wet natuurbescherming - mag een plan of project in of buiten een Natura 2000 gebied niet worden vergund wanneer het 'significante effecten' voor een Natura 2000-gebied kan veroorzaken. Daarbij moet ook gekeken worden naar cumulatieve effecten met andere activiteiten. Een effect is 'significant' wanneer het een nadelig effect heeft op de natuurlijke kenmerken die het gebied geschikt laten zijn voor de soorten en habitattypen waarvoor zogenaamde Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd.

Bij deze toets moet het voorzorgbeginsel worden toegepast. Het Hof van Justitie van de EU stelt de eis "**dat er geen redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat dat die plannen of projecten geen schadelijke gevolgen hebben voor de natuurlijke kenmerken van de betrokken gebieden.**"¹ Wanneer die wetenschappelijke twijfel wel bestaat dient de vergunning te worden geweigerd. Het is dus uitdrukkelijk niet zo dat een vergunning slechts geweigerd kan worden wanneer het bevoegd gezag kan bewijzen dat er significante gevolgen zouden kunnen optreden. Redelijke wetenschappelijke twijfel over het optreden van significante gevolgen is hiervoor voldoende.

Sociaaleconomische belangen mogen bij deze beoordeling geen rol spelen. Deze belangen kunnen wel een rol spelen bij het overwegen van uitzonderingen op het beschermingsregime via de zogenaamde 'ADC-toets' (artikel 6, lid 4), maar dus niet bij de uitleg en toepassing van artikel 6, lid 3.

---

¹ Zie bijv. HvJEU, arrest in de zaken C 293/17 en C 294/17, 7 november 2018 (PAS-arrest), r.o. 112 en HvJEU, C-142/16, 26 april 2016, r.o. 33.

TOETSING PROJECT GASWINNING TERNAARD

De Minister van LNV is bij de toetsing van de vergunningaanvraag voor het project gaswinning Ternaard uitgegaan van het juiste criterium dat geen redelijke wetenschappelijke twijfel mag bestaan dat die plannen of projecten geen schadelijke gevolgen hebben voor de natuurlijke kenmerken van de betrokken Natura 2000-gebieden, waaronder de Waddenzee. Bij de toetsing aan dit criterium neemt de minister in de ontwerp-Wet natuurbeschermingsvergunning de conclusie van de NAM over dat die redelijke wetenschappelijke twijfel niet bestaat, waarbij wordt verwezen naar de door de NAM bij de aanvraag gevoegde 'passende beoordeling'.

Naar het oordeel van de Waddenacademie is deze conclusie van de minister en de NAM **onjuist** omdat de passende beoordeling op een aantal punten onvolledig is in de beoordeling of onderbouwing van conclusies. Hierdoor kan de ontwerp-vergunning niet steunen op het oordeel dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het optreden van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee en andere Natura 2000-gebieden ontbreekt.

Hieronder worden de belangrijkste redenen voor het aannemen van redelijke wetenschappelijke twijfel opgesomd:

- I) **Een hand-aan-de-kraan-aanpak kan passen binnen het Natura 2000-regime maar alleen onder een aantal voorwaarden. Aan deze voorwaarden is voor het project gaswinning Ternaard niet voldaan:**
  - i. *Bij het berekenen van de gebruiksruijnte moet uitgegaan zijn van de worst-case-scenario's voor wat betreft de factoren die gezamenlijk de gebruiksruijnte bepalen. Alleen dan kan immers worden gesteld dat de optelsom van risico's/onzekerheden met zekerheid niet gaat leiden tot overschrijding van de gebruiksruijnte.*
Aan deze voorwaarde wordt niet voldaan omdat de onzekerheidsmarge van 1,5 mm die onderdeel vormt van het meest recente zeespiegelstijgingsscenario niet wordt meegenomen in de berekeningen.
  - ii. *Voor de juridische houdbaarheid van de hand-aan-de-kraan-aanpak in het kader van Natura 2000 moet de gebruiksruijnte in verband worden gebracht met de maximaal toelaatbare effecten op de natuurlijke kenmerken (de instandhoudingsdoelstellingen) van het Natura 2000 gebied*

Deze koppeling is niet helder. Bij de huidige toepassing van de hand-aan-de-kraan-aanpak ligt het accent in sterke mate op de in mm-gemeten relatie tussen bodemdaling, sedimentatie en zeespiegelstijging.

- iii. *Bij het berekenen van de gebruiksruimte en bij de monitoring moeten ook de cumulatieve effecten (zie hierboven) zijn meegerekend.*
Aandacht voor cumulatie van bodemdaling door uiteenlopende gaswinningen is gewaarborgd door het meten van de diepe bodemdaling door gaswinning in een kombergingsgebied met behulp van langdurige metingen op GPS stations. Het Natura 2000-regime vereist echter dat cumulatieve effecten worden onderzocht in relatie tot de natuurlijke kenmerken en instandhoudingsdoelstellingen van de Waddenzee en betwijfeld kan worden of die toetsing in de passende beoordeling volledig is.
- iv. *Omdat de gebruiksruimte vaak afhankelijk zal zijn van factoren die in tijd kunnen fluctueren, moet de omvang van de gebruiksruimte regelmatig worden gecontroleerd en zo nodig worden herzien.*
Ook aan dit criterium wordt niet voldaan, vooral vanwege de versnelling van zeespiegelstijging. Staatstoezicht op de mijnen, de Auditcommissie gaswinning Waddenzee en het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee adviseren daarom alle om het zeespiegelscenario met grotere regelmaat (volgens het Adviescollege jaarlijks) te actualiseren.
- v. *De monitoring mag geen onzekerheden omvatten die ruis geven over de vraag of de gebruiksruimte wordt overschreden.*
Voor dit criterium wordt verwezen naar het rapport van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee. De Minister van EZK leidt uit dit rapport af dat voor de korte termijn geen bezwaren bestaan tegen vergunningverlening voor gaswinning op basis van de hand-aan-de-kraan-aanpak. Een goed begrip van de eisen van het Natura 2000-regime maakt echter duidelijk dat met dit oordeel te weinig acht wordt geslagen op de in het rapport genoemde onzekerheden. Zo stelt het Adviescollege onder meer vast dat bij de effectenbeoordeling geen rekening wordt gehouden met cumulatieve effecten.
- vi. *De monitoring moet zo regelmatig plaatsvinden dat de kraan tijdig kan worden dichtgedraaid en zeker moet zijn dat na stopzetting geen na-ijleffecten kunnen optreden die toch tot overschrijding van de gebruiksruimte kunnen leiden.*

Ook ten aanzien van deze voorwaarde bestaat onzekerheid omdat de passende beoordeling uitgaat van vrij oude berekeningen voor andere gasvelden. Daarbij wordt impliciet aangenomen dat de eigenschappen van het gasveld Ternaard vergelijkbaar zijn met de andere velden zonder dat dit goed wordt onderbouwd.

Het voorgaande betekent dat de wijze waarop de hand-aan-de-kraan-aanpak voor het project gaswinning Ternaard invulling is gegeven onvoldoende waarborgen biedt voor het uitsluiten van redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee.

II) Langere termijn

Tegen de achtergrond van het voorgaande is onduidelijk hoe de verwachte versnelling van zeespiegelstijging na 2026 zich verhoudt tot een vergunning waarin ook winning na die datum wordt toegestaan. Niet wordt gemotiveerd waarop de afgifte van een vergunning voor winning tot 2035 dan binnen het Natura 2000-regime past. Hierbij speelt een rol dat het Hof van Justitie van de EU heeft bepaald dat een passende beoordeling volledig moet zijn en definitieve conclusies moet bevatten.

III) (On)volledigheid van de passende beoordeling

Ook naast de onzekerheden die hierboven aan de orde zijn geweest zijn er aanvullende redenen om te twifelen aan de volledigheid van de passende beoordeling en het definitieve karakter van de conclusies, ook voor de korte termijn. Zo wordt pas in de loop van de jaren op basis van drukmetingen (minimaal 3 jaar) in het reservoir en de detailmetingen van de bodemdaling duidelijk wat een realistisch winningsscenario is voor dit veld.

De noodzaak van volledigheid van de passende beoordeling doet ook de vraag rijzen of ten behoeve van de passende beoordeling onderzoek is gedaan naar typische soorten van habitattypen waarvoor doelstellingen gelden en naar de aanvullende soorten en habitattypen die voor de Waddenzee en de andere relevante Natura 2000-gebieden in het Ontwerp-wijzigingsbesluit habitatrictlijngebieden vanwege aanwezige waarden zijn genoemd.

In de passende beoordeling wordt voorts geen aandacht besteed aan stikstofdeposities die verband houden met de voorziene extra zandwinning en -suppletie.

IV) Juridische typering van extra zandsuppletie

De passende beoordeling geeft aan dat in verband met bodemdaling extra zandsuppletie zal worden ingezet als mitigerende maatregel. In voorgaande jaren heeft het Hof van Justitie van de EU in enkele arresten meer duidelijkheid gegeven onder welke voorwaarden een maatregel als mitigerende maatregel mag worden meegeteld in de passende beoordeling. Hieronder wordt aangegeven dat betwijfeld kan worden of de extra zandsuppletie aan deze voorwaarden voldoet.

ADVIES COMMISSIE MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE NIET AFGEWACHT

Tegen de achtergrond van de hierboven besproken onderwerpen is het opmerkelijk dat de ontwerp-vergunningen ter inzage zijn gelegd voordat de Commissie voor de milieu-effectrapportage de gelegenheid heeft gehad om over het MER-rapport voor gaswinning Ternaard advies uit te brengen. Omdat deze Commissie pas recent om advies is gevraagd staat ook vast dat het advies niet beschikbaar zal zijn voor mensen en organisaties die gebruik willen maken van de inspraakmogelijkheid. De juridische consequenties van deze gang van zaken vallen buiten de reikwijdte van dit advies maar vragen wel verdere aandacht.

ANTWOORD OP DE CENTRALE VRAAG

Op basis van de voorgaande bevindingen moet geconcludeerd worden dat de ontwerp-vergunning Wet natuurbescherming en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee ontbreekt. Het Natura 2000-regime, zoals gecomplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming, laat in een dergelijk geval niet toe dat de vergunning wordt verleend.

Daarmee heeft de Minister van LNV dus niet zozeer de mogelijkheid om de Wnb-vergunning te weigeren maar zal zij de vergunning wel *moeten* weigeren, tenzij de weg van artikel 6, lid 4 Habitatrichtlijn (de zogenaamde 'ADC-toets') wordt gevolgd. Wanneer deze ADC-route gevolgd zou

worden en aan de eisen voor die route voldaan zou worden, heeft de Minister overigens nog steeds de mogelijkheid om een vergunning te weigeren.

Ook wanneer door aanvullend onderzoek, het wegnemen van de tekortkomingen van de hand-aan-de-kraan-aanpak en andere maatregelen het oordeel zou ontstaan dat redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen kan worden uitgesloten, dan moet gezien de formulering van artikel 2.7, derde lid van de Wet natuurbescherming worden aangenomen dat de Minister van LNV de mogelijkheid heeft om een vergunning te weigeren. Hierbij kunnen ook oordelen over de verhouding tussen het project gaswinning Ternaard en verplichtingen op grond van internationale natuurbeschermingsverdragen (niet onderzocht in dit spoedadvies) een rol spelen.

JURIDISCH ADVIES INZAKE NATURA 2000 EN GASWINNING ONDER DE WADDENZEE (PROJECT GASWINNING TERNAARD)

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De NAM heeft vergunningen aangevraagd voor een productieboring naar het gasveld Ternaard. Dit gasveld ligt voor het grootste deel onder het kombergingsgebied 'Pinkegat' onder de Waddenzee. Op grond van de Mijnbouwwet (art. 141a(1)(a)(c)) wordt de rijkscoördinatieregeling (art. 3.35 Wro) gevolgd waarmee diverse besluiten gezamenlijk en onder coördinatie van de Minister van EZK worden voorbereid. De bedoeling is om het gasveld in 2023/2024 in productie te nemen.

Voor het mogelijk maken van deze gaswinning zijn op 27 augustus 2021 diverse ontwerp-besluiten ter inzage gelegd, waaronder een ontwerp-instemmingsbesluit onder de Mijnbouwwet (Minister van EZK) en een ontwerp-vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (Minister van LNV). Zienswijzen kunnen tot 7 oktober 2021 worden ingebracht.

De voorgenomen gaswinning Ternaard heeft uitvoerig aandacht gekregen tijdens het overleg van de vaste commissie voor EZK van de Tweede Kamer op 15 september 2021 (hierna: de commissie en commissieoverleg d.d. 15 september). Een groot deel van de aanwezige TK-fracties reageerde kritisch tot zeer kritisch op het voornemen van het kabinet om de vereiste vergunningen af te geven. In zijn reactie gaf de Minister van EZK aan dat het besluit om met deze gaswinning in te stemmen geen politiek besluit betreft maar een besluit is op een vergunningaanvraag, waarbij de wetgeving leidend is geweest.

De Minister gaf daarbij aan dat deze wetgeving hem niet de mogelijkheid geeft de vergunning te weigeren. Voor wat betreft het beroep van meerdere fracties op het voorzorgbeginsel stelde de Minister dat op de korte termijn geen nadelige gevolgen voor de natuur te verwachten zijn, dat gewerkt wordt met de hand-aan-de-kraan-aanpak en dat het weigeren van de vergunning op grond van de onzekerheden op de lange termijn onredelijk zou zijn.

De vaste commissie voor EZK heeft naar aanleiding van dit debat besloten om onafhankelijk extern juridisch advies in te winnen. Daarbij zijn langs

twee sporen adviesverzoeken uitgezet: een advies over de natuurbeschermingswetgeving en een advies over andere wetgeving (o.a. Mijnbouwwet). Het advies inzake het eerste spoor (natuurbeschermingswetgeving) is uitgezet naar de Waddenacademie.

1.2 Centrale vraag en reikwijdte

De commissie voor EZK heeft de volgende centrale vraag geformuleerd:

“In hoeverre biedt de wetgeving in brede zin de minister de mogelijkheid een vergunning voor gaswinning onder de Waddenzee te weigeren?”

Omdat voor het project gaswinning Ternaard de rijkscoördinatie-regeling wordt gevolgd waarmee diverse besluiten gezamenlijk en onder coördinatie van de Minister van EZK worden voorbereid, gaan wij ervan uit dat de vraag ook betrekking heeft op het al of niet door een andere minister kunnen weigeren van een voor het project benodigde vergunning. Dit advies beoogt deze vraag te beantwoorden voor het spoor van het geldende natuurbeschermingsrecht. Daarbij wordt de aandacht met name toegespitst op het geldende EU-recht voor gebiedenbescherming - het Natura 2000-regime - zoals verankerd in artikel 6 van de Habitatrictlijn en geïmplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming. Concreet gaat het daarbij om het al of niet bestaan van de mogelijkheid voor de minister van LNV om een vergunning op grond van artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming te weigeren.

1.3 Waddenacademie, onderzoeks-aanpak en externe review

Dit advies is opgesteld door de Waddenacademie. De Waddenacademie is een onafhankelijke en zelfstandige netwerkorganisatie die kennis regisseert ten behoeve van een duurzame ontwikkeling van het Waddengebied, waar de waarden van de natuur en het landschap aan de basis staan van identiteit, welvaart en welzijn van bewoners, ondernemers en bezoekers.²

Hoewel kennisvragen vaak door de Waddenacademie worden uitgezet naar kennisinstituten, is dit advies vanwege de grote tijdsdruk opgesteld door de portefeuillehouders van de Waddenacademie. Daarmee wordt op het Waddengebied toegespitste wetenschappelijke kennis van uiteenlopende disciplines (m.n. kennis op het gebied van de fysische geografie, economie, ecologie, cultuurhistorie en het recht) met elkaar

---

² Zie <https://www.waddenacademie.nl/>.

verbonden en toegankelijk en toepasbaar gemaakt voor overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers.

Het onderzoek is gebaseerd op bestaande informatie waarbij voor de studie van het relevante recht gebruik is gemaakt van het geldende recht (met name de Habitatrictlijn en de Wet natuurbescherming), rechtspraak (met name rechtspraak van het Hof van Justitie van de EU en de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State), richtsnoeren van de Europese Commissie en de literatuur. Voor de studie van het project gaswinning Ternaard is gebruik gemaakt van onder meer de passende beoordeling voor het project, de gepubliceerde ontwerp Wet natuurbeschermingsvergunning, diverse afgegeven adviezen, relevante onderzoeksrapporten en de literatuur.

Vanwege de grote maatschappelijke en politieke gevoeligheid van het onderhavige dossier in Nederland, heeft de Vlaamse hoogleraar Prof. An Cliquet een review uitgevoerd op een tussenconcept en het eindconcept van dit advies. De commentaren van Prof. Cliquet zijn van grote waarde geweest en zijn verwerkt in deze definitieve versie van het advies.

1.4 Structuur

In dit advies zal eerst het Natura 2000-regime worden toegelicht (paragraaf 2). Daarbij zal bijzondere aandacht uitgaan naar:

- Het criterium voor het kunnen verlenen of weigeren van een vergunning op grond van artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming (subparagraaf 2.1);
- De betekenis van het voorzorgbeginsel (subparagraaf 2.2);
- De relevantie van cumulatieve effecten (subparagraaf 2.3);
- De vraag wie eventuele nadelige effecten of het ontbreken daarvan moet bewijzen (subparagraaf 2.4).

Vervolgens wordt ingegaan op de 'hand-aan-de-kraan-aanpak' en hoe deze aanpak zich verhoudt tot het in paragraaf 2 beschreven Natura 2000-regime.

Op basis van dit juridisch kader (paragraaf 2 en 3) wordt vervolgens de aandacht gericht op het gaswinning Ternaard-project en de hierboven geformuleerde centrale vraag (paragraaf 4). De laatste paragraaf (paragraaf 5) bevat de belangrijkste conclusies, zoals die ook in de samenvatting zijn opgenomen.

2. Het juridisch kader: Natura 2000

2.1 Artikel 6(3) Habitatrichtlijn (geïmplementeerd in art. 2.7 Wet natuurbescherming)

Op grond van artikel 6, lid 3 van de Habitatrichtlijn (geïncorporeerd in de Nederlandse wetgeving door artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming), mag een plan of project in of buiten een Natura 2000 gebied niet worden vergund wanneer het – zelfstandig of door cumulatie – significante effecten voor de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied kan veroorzaken.³

Het begrip ‘**project**’ moet daarbij ruim worden uitgelegd: aanvankelijk werd in Nederland aangenomen dat het alleen zou gaan om activiteiten die fysieke veranderingen in/aan de bodem aanbrengen, maar het Hof van Justitie van de EU (hierna: HvJEU) heeft duidelijk gemaakt dat het gaat om alle activiteiten die – rekening houdend met cumulatie - significante gevolgen kunnen veroorzaken.⁴ Het begrip ‘project’ omvat dus bijvoorbeeld ook het beweiden van koeien, het overvliegen met vliegtuigen, e.d.

Het begrip ‘**significantie**’ moet worden uitgelegd in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied, in dit geval de Waddenzee: een effect is significant wanneer het een nadelig effect betreft voor de natuurlijke kenmerken die het gebied geschikt laten zijn voor de soorten en habitattypen waarop de instandhoudingsdoelstellingen betrekking hebben.

Het voorgaande betekent dat begrippen als ‘redelijkheid’ of ‘balans tussen ecologie en economie’ uitdrukkelijk geen criterium vormen voor beoordeling van vergunningsaanvragen in de zin van artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming. Sociaaleconomische belangen kunnen wel een rol spelen bij het overwegen van uitzonderingen op het beschermingsregime via de zogenaamde ‘ADC-toets’ (artikel 6, lid 4), maar dus niet bij de uitleg en toepassing van artikel 6, lid 3.

³ Artikel 6, lid 3 Habitatrichtlijn. Deze bepaling geldt niet voor een plan of project dat direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het betrokken gebied. Voor een uitvoerige bespreking van het Natura 2000-regime, zie o.a. Kees Bastmeijer en Arie Trouwborst, ‘Zijn de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn fit? Een bespreking van de krachtige kenmerken en kritiekpunten van de EU Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn tegen de achtergrond van de EU Fitness Check,’ Tilburg University, 2015.

⁴ Zie HvJEU, arrest in de zaken C-293/17 en C-294/17, 7 november 2018 (PAS-arrest).

2.2 Voorzorgbeginsel

Arresten van het HvJEU maken duidelijk dat het voorzorgbeginsel in het Natura 2000-regime van grote betekenis is, met expliciete consequenties voor de toelating van menselijke activiteiten in en rond Natura 2000-gebieden. Gesteld mag worden dat op basis van de wijze waarop het beginsel in artikel 6 van de EUHabitatrichtlijn verankerd is en de betekenis die het HvJEU aan het voorzorgbeginsel geeft bij de uitleg van dit regime, er juridisch sprake is van een codificatie van het beginsel tot in die rechtspraak uitgewerkte ‘rechtsregels’. Dit betekent dat het beginsel niet alleen een rol speelt bij de interpretatie van het recht maar – zoals we hieronder zullen zien – ook een concrete vertaling heeft gekregen naar concrete verplichtingen en verboden.

Voor wat betreft de vergunningenpraktijk is van belang dat voorzorg een rol speelt bij zowel i) de vraag of een zogenaamde ‘passende beoordeling’ (en vergunningaanvraag) nodig is (fase 1 van artikel 6, lid 3 Hrl) als bij ii) de vraag of een plan of project na een dergelijke beoordeling vergund kan worden (fase 2 van artikel 6, lid 3 Hrl). De drempel voor fase 1 is bijzonder laag in de zin dat zodra er een *mogelijkheid* bestaat dat de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied worden aangetast al een passende beoordeling moet worden gemaakt.⁵

Wanneer een passende beoordeling is gemaakt moet ook het antwoord op de vraag of het plan of project doorgang mag vinden op voorzorg zijn gebaseerd. Het HvJEU maakte dit al in 2004 duidelijk met het Waddenzee(kokkelvisserij)arrest:

“56 De conclusie is dus dat voor het plan of project slechts toestemming kan worden verleend indien de bevoegde nationale autoriteiten de zekerheid hebben verkregen dat het geen schadelijke gevolgen heeft voor de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied.

57 Wanneer er onzekerheid bestaat of deze schadelijke gevolgen voor het gebied zullen uitblijven, zal de bevoegde autoriteit dus toestemming voor het betrokken plan of project moeten weigeren.

58 In dit verband moet worden vastgesteld dat in het in artikel 6, lid 3, tweede volzin, van de habitatrichtlijn neergelegde toestemmingscriterium het voorzorgsbeginsel besloten ligt (zie arrest van 5 mei 1998, National Farmers’ Union e.a., C-157/96,

⁵ Zie o.a. Conclusie Advocaat Generaal Sharpston in zaak C-258/11 (Sweetman), paragraaf 47.

Jurispr. blz. I-2211, punt 63) en dat dit het mogelijk maakt om aantasting van beschermde gebieden als gevolg van plannen of projecten, op efficiënte wijze te voorkomen. Met een minder streng toestemmingscriterium zou de verwezenlijking van de doelstelling van bescherming van de gebieden, het doel van deze bepaling, niet even goed kunnen worden gegarandeerd.”⁶

In meer recente rechtspraak wordt door het HvJEU veelal kortweg gerefereerd aan **“het criterium dat er geen redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat dat die plannen of projecten geen schadelijke gevolgen hebben voor de natuurlijke kenmerken van de betrokken gebieden.”**⁷ Wanneer die wetenschappelijke twijfel wel bestaat dient de vergunning te worden geweigerd.

Vanuit dit oogpunt is het voorts begrijpelijk dat het HvJEU ook meermalen heeft benadrukt dat een passende beoordeling volledig moet zijn en dus geen leemten mag bevatten. Onvolledige passende beoordelingen leiden immers juist tot ‘redelijke wetenschappelijke twijfel’, bijvoorbeeld omdat bepaalde effecten niet zijn onderzocht of omdat de effectbeoordeling zich niet uitstrekt tot alle soorten of habitattypen (inclusief typische soorten⁸) waarvoor Natura 2000-(gebieds)doelstellingen gelden.

Voorzorg blijft overigens ook na vergunningverlening een rol spelen, bijvoorbeeld bij de toetsing van effecten van vergunde activiteiten aan het ‘verslechtingsverbod’ van artikel 6, lid 2, van de Habitatrichtlijn. Het HvJEU heeft aangegeven dat artikel 6, lid 2 in beginsel niet geschonden wordt door een project dat op deugdelijke wijze de toets van artikel 6, lid 3 heeft doorstaan (significante gevolgen zijn dan immers uitgesloten), maar wijst er wel op dat na vergunningverlening toch gevolgen kunnen optreden die dan aan artikel 6, lid 2 getoetst moeten worden.⁹

⁶ HvJEU, arrest in de zaak C-127/02, 7 september 2007 (Kokkelvisserij Waddenzee).

⁷ Zie bijv. HvJEU, arrest in de zaken C-293/17 en C-294/17, 7 november 2018 (PAS-arrest), r.o. 112 en HvJEU, C-142/16, 26 april 2016, r.o. 33.

⁸ HvJEU, arrest in zaak C-461/17, 7 november 2018 (Holohan), r.o. 39, 40 en 70.

⁹ HvJEU-arrest in zaak C-127/02, 7 september 2004 (Waddenzee), punt 37: “Niettemin valt niet uit te sluiten dat het plan of project, ook als dat niet te wijten is aan fouten van de bevoegde nationale autoriteiten, naderhand toch een verslechtering of verstoring blijkt mee te brengen. In die omstandigheden maakt de toepassing van artikel 6, lid 2, van de habitatrichtlijn het mogelijk te voldoen aan het hoofddoel, behoud en bescherming van de kwaliteit van het milieu, met inbegrip van de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna, zoals in de eerste overweging van de considerans van die richtlijn wordt beschreven.”

In dit verband is relevant dat volgens het Hof artikel 6, lid 2 en lid 3 eenzelfde beschermingsniveau beogen te realiseren, waarmee het voorzorgbeginsel bij de toepassing van artikel 6, lid 2 dus ook eenzelfde betekenis moet worden toegekend als bij artikel 6, lid 3. In het kader van een vrij recent geschil voor het Europese Hof tussen de Europese Commissie en Spanje over wateronttrekking heeft het HvJEU duidelijk gemaakt dat daarom ook bij de toetsing aan het verslechteringsverbod het criterium van afwezigheid van redelijke wetenschappelijke twijfel moet worden toegepast.

Concreet betekent dit dat artikel 6, lid 2 van de Habitatrichtlijn geschonden wordt wanneer redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat over de vraag of een plan of project dat in uitvoering is nadelige gevolgen veroorzaakt voor de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied.¹⁰

Dit aspect is mede relevant voor de discussie over de EU-rechtelijke conformiteit van de 'hand-aan-de-kraan'-benadering.

2.3 *Cumulatieve effecten*

Artikel 6, lid 3 Hrl vereist dat bij de beoordeling van de effecten van een plan of project ook gekeken wordt naar cumulatie van effecten. Een belangrijke vraag is in dit verband welke effecten bij die cumulatietoets meegenomen moeten worden. In haar jurisprudentie beperkt de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: ABRvS) de reikwijdte van deze beoordeling aanzienlijk:

“Hierbij hoeven onzekere toekomstige gebeurtenissen en projecten waarvoor een Nbw-vergunning is verleend ten tijde van het nemen van een besluit tot verlening van een Nbw-vergunning en die ook reeds zijn uitgevoerd, in beginsel niet afzonderlijk te worden betrokken (vergelijk de uitspraak van 15 juli 2015, zaak nr. 201406756/1/R2, rechtsoverweging 8.5).”¹¹

Voor wat betreft de in dit citaat genoemde al vergunde en uitgevoerde activiteiten was de ABRvS in een eerdere uitspraak nog wat explicieter:

¹⁰ Zoals geformuleerd door AG Kokott in haar Conclusie voor het Hof in deze zaak: “Derhalve moet Spanje kunnen aantonen dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel over bestaat dat de voortzetting van de huidige praktijken op het gebied van grondwateronttrekking geen schadelijke gevolgen heeft voor beschermde habitats in de beschermingszones”. Zie Conclusie AG Kokott in zaak C-559/19, 3 december 2020, r.o. 69-73.

¹¹ ABRvS, 7 oktober 2015, ECLI:NL:RVS:2015:3111, r.o. 3.2.

“Met betrekking tot andere projecten waarvoor een Nbw-vergunning is verleend ten tijde van het nemen van het bestreden besluit en die ook reeds zijn uitgevoerd dan wel bestaande activiteiten waarvoor geen Nbw-vergunning benodigd is, overweegt de Afdeling dat de gevolgen van die activiteiten in de meeste gevallen kunnen worden geacht in de omgeving te zijn verdisconteerd en derhalve in beginsel niet meer afzonderlijk in de beoordeling van de cumulatieve effecten hoeven te worden betrokken.”¹²

Kaajan (specialist natuurbeschermingsrecht ENVIR Advocaten) vat dit oordeel van de ABRvS als volgt samen: “De effecten van dergelijke activiteiten behoren dan, met andere woorden, tot de autonome situatie.”¹³

Deze beperking staat op gespannen voet met artikel 6, lid 3, zoals uitgelegd door het HvJEU en de Europese Commissie. Artikel 6, lid 3 beoogt schadelijke gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden te voorkomen door een strikte beoordeling van plannen en projecten. Veel milieuproblemen kennen een cumulatief karakter en het is uitdrukkelijk de bedoeling van de richtlijn om ook op die cumulatie grip te krijgen. Zo legt het HvJEU uit dat “wanneer het cumulatieve effect van projecten buiten beschouwing wordt gelaten, zulks in de praktijk tot gevolg heeft dat alle projecten van een bepaald type aan de beoordelingsverplichting kunnen worden onttrokken, hoewel zij tezamen een aanzienlijk milieueffect kunnen hebben.”¹⁴

Zo levert het beschouwen van effecten van bestaande activiteiten als ‘verdisconteerd in de bestaande situatie’ in de praktijk vaak geen goede beoordeling van de cumulatieve gevolgen op. Veel vergunde activiteiten lopen immers in tijd door waarmee nieuwe effecten zich in tijd ook blijven voordoen en dus nog niet ‘verdisconteerd’ zijn in de bestaande milieukwaliteit en daarom meegenomen moeten worden bij de cumulatietoets voor nieuwe plannen en projecten. Bovendien kunnen bepaalde effecten zich pas in de loop van de tijd voordoen.¹⁵

---

¹² ABRvS 16 april 2014, nr. 201304768, r.o. 38.2.

¹³ Zie de blog van Marieke Kaajan op: <https://envir-advocaten.com/nl/publicaties/cumulatie-uitwerkingsplan-verplicht/>.

¹⁴ HvJEU arrest in zaak C-418/04, r.o. 245., C-392/96, punten 76, 82).

¹⁵ Zie de blog van Marieke Kaajan op: <https://envir-advocaten.com/nl/publicaties/cumulatie-uitwerkingsplan-verplicht/>.

Het HvJEU is bovendien zeer expliciet over het meenemen van effecten van bestaande (in het verleden aangevangen) activiteiten in de cumulatietoets:

“Artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verlangt van de nationale autoriteiten dat zij in het kader van het onderzoek van de cumulatieve gevolgen alle projecten in aanmerking nemen die samen met het project waarvoor een vergunning is aangevraagd, significante gevolgen kunnen hebben, rekening houdend met de doelstellingen van deze richtlijn, ook al dateren zij van vóór de datum waarop deze richtlijn in nationaal recht is omgezet.”¹⁶

Onder meer op basis van de jurisprudentie van het HvJEU heeft de Europese Commissie in 2018 de reikwijdte van de cumulatietoets expliciet gemaakt in haar herziene artikel 6-richtsnoeren:

“Wanneer wordt nagegaan of er mogelijk sprake is van significante gevolgen, moet de combinatie met andere plannen en/of projecten eveneens in ogenschouw worden genomen om rekening te houden met cumulatieve gevolgen tijdens de beoordeling van het plan of project in kwestie. De combinatiebepaling betreft andere plannen of projecten die reeds zijn afgerond, die zijn goedgekeurd maar niet afgerond, of daadwerkelijk zijn voorgesteld.”¹⁷

Daarbij gaat het dus uitdrukkelijk niet alleen om andere plannen en projecten die in een procedure van goedkeuring verkeren, maar ook om de gevolgen van plannen en projecten die al in uitvoering zijn, inclusief die plannen en projecten die al een aanvang hebben genomen voordat het Natura 2000-regime ging gelden:

“Naast de gevolgen van deze plannen of projecten die het hoofdonderwerp van de beoordeling vormen, kan het passend zijn in dit "tweede niveau" van beoordeling de gevolgen in aanmerking te nemen van reeds afgeronde plannen en projecten, waaronder gevolgen die voorafgingen aan de datum van omzetting van de richtlijn of de datum waarop het gebied is aangewezen (zie bijvoorbeeld C-142/16, punten 61 en 63). Hoewel reeds afgeronde plannen en projecten op zichzelf zijn uitgesloten van de

¹⁶ HvJEU-arrest in zaak C-142/16, kolengestookte centrale van Moorbург (Duitsland), 26 april 2017, r.o. 61.

¹⁷ Europese Commissie, ‘Mededeling van de Commissie Beheer van Natura-2000-gebieden. De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG)’, Brussel, C(2018) 7621 final, Brussel, 21 november 2018, p. 42.

beoordelingsvereisten van artikel 6, lid 3, is het nog altijd belangrijk om deze in aanmerking te nemen bij het beoordelen van de gevolgen van het huidige plan of project teneinde te bepalen of er sprake is van potentiële cumulatieve gevolgen van het huidige project in combinatie met andere reeds afgeronde plannen en projecten. De gevolgen van dergelijke afgeronde plannen en projecten maken gewoonlijk deel uit van de uitgangssituatie van het gebied die in dit stadium in aanmerking wordt genomen.”¹⁸

Volgens de Europese Commissie gaat het bij de cumulatietoets ook over cumulatie met projecten van andere sectoren.¹⁹ Ook benadrukt de Europese Commissie dat het belangrijk is om de cumulatietoets niet als bijzaak te beschouwen:

“De mogelijke cumulatieve gevolgen moeten worden beoordeeld op basis van deugdelijke referentiegegevens en niet alleen leunen op kwalitatieve criteria. De beoordeling moet bovendien in de algemene beoordeling worden geïntegreerd en mag niet als bijzaak worden behandeld, die pas aan het eind van de beoordelingsprocedure aan de orde komt.”²⁰

2.4 Bewijslast

Bovenstaande discussie roept de vraag op wie in een vergunningbeoordelingsproces moet aantonen dat – mede gelet op cumulatie - wel of geen sprake is van “redelijke wetenschappelijke twijfel” over nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied. Van belang in dit verband is allereerst dat het HvJEU duidelijk heeft gemaakt dat een passende beoordeling van de effecten van een plan of project volledig moet zijn:

“Wat de overeenkomstig artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verrichte beoordeling betreft, moet duidelijk worden gesteld dat zij geen leemten mag vertonen en volledige, precieze en definitieve constatering en conclusies dient te bevatten die elke redelijke wetenschappelijke twijfel over de effecten van de geplande werken op het betrokken beschermde gebied kunnen wegnemen (zie in die zin arrest van 24 november 2011, Commissie/Spanje, reeds aangehaald, punt 100 en aldaar aangehaalde rechtspraak). [...]”²¹

¹⁸ Idem.

¹⁹ Idem, p. 43.

²⁰ Idem.

²¹ HvJEU, zaak C-258/11 (Sweetman), 11 april 2013, r.o. 44.

Vervolgens is het aan het bevoegd gezag om redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen uit te sluiten, alvorens een vergunning verleend kan worden:

“Vervolgens vloeit uit artikel 6, lid 3, tweede volzin, van de habitatrichtlijn voort dat in een geval zoals dat van het hoofdgeding, de bevoegde nationale autoriteiten, rekening houdend met de conclusies van de passende beoordeling van de gevolgen van die werkzaamheden voor het betrokken gebied, gelet op de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied, slechts toestemming voor die activiteit hadden kunnen geven **wanneer zij de zekerheid hadden verkregen dat deze geen schadelijke gevolgen had voor de natuurlijke kenmerken van dat gebied**, en dat dit het geval zou zijn geweest indien er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestond dat er geen dergelijke gevolgen waren (zie arrest Waddenvereniging en Vogelbeschermingsvereniging, reeds aangehaald, punt 67)” (markering door auteur).²²

Dit betekent dat het aan het bevoegd gezag is om te bewijzen dat een vergunning conform de eisen van het Natura 2000-regime verleend kan worden en dat in het kader van artikel 6, lid 3 dus redelijke wetenschappelijke twijfel over schadelijke gevolgen voor de kenmerken van het gebied ontbreekt.²³ Het is dus uitdrukkelijk niet zo dat een vergunning slechts geweigerd kan worden wanneer het bevoegd gezag kan bewijzen dat er significante gevolgen zouden kunnen optreden. De overheid kan de bewijslast overigens wel bij de aanvrager leggen met de toelichting dat bij redelijke wetenschappelijke twijfel geen vergunning verleend kan worden.

²² HvJEU-arrest in zaak C-418/04, Com-Ierland, para. 258.

²³ Een parallel kan hier worden gelegd met een uitspraak van het HvJEU inzake de bewijslast dat een uitzondering kan worden toegelaten op het soortenbeschermingsrecht van de Habitatrichtlijn; zie HvJEU-arrest in zaak C-88/19, 11 juni 2020, r.o. 25: “Tevens dient erop te worden gewezen dat artikel 16, lid 1, van de habitatrichtlijn, dat nauwkeurig en uitputtend de voorwaarden omschrijft waaronder de lidstaten mogen afwijken van de artikelen 12 tot en met 14 en artikel 15, onder a) en b), daarvan, een uitzondering vormt op het door die richtlijn opgezette beschermingssysteem, die dus restrictief moet worden uitgelegd **en volgens welke de autoriteit die het besluit neemt voor elke afwijking moet bewijzen dat aan de gestelde voorwaarden is voldaan** (arrest van 10 oktober 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, C-674/17, EU:C:2019:851, punt 30)” (markering door auteur).

3. 'Hand-aan-de-kraan'-aanpak en Natura 2000

Voor uiteenlopende projecten (o.a. bij gas- en zoutwinning) is in Nederland de zogenaamde 'hand-aan-de-kraan-aanpak' toegepast. De vraag is hoe deze aanpak zich verhoudt tot het hierboven beschreven Natura 2000-regime. Deze aanpak wordt niet expliciet in de EU-richtlijnen genoemd en is voor zover ons bekend nog niet door het HvJEU beoordeeld.

De jurisprudentie van het HvJEU en de grote nadruk die daarbij op het voorzorgbeginsel wordt gelegd, maken echter wel duidelijk dat 'redelijke wetenschappelijke twijfel' over de aantasting van de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet aanvaard mag worden 'in ruil' voor een monitoringssysteem.

Voor scherpere in de discussie is het goed om verschillende denkbare situaties te onderscheiden:

- a) Het is zeker of waarschijnlijk dat de natuurlijke kenmerken aangetast zullen worden (= significante gevolgen zullen optreden);
- b) De best beschikbare kennis wordt toegepast, maar gaten in kennis maken het niet mogelijk om met zekerheid te stellen dat er geen effecten gaan optreden die de natuurlijke kenmerken aantasten. Er is dus sprake van redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen maar toch wil men de activiteit vergunnen onder de voorwaarden dat de effecten achteraf gemonitord worden en dat actie wordt ondernomen wanneer zou blijken dat de natuurlijke kenmerken inderdaad worden aangetast;
- c) Er bestaan gaten in kennis over de daadwerkelijk effecten, maar er bestaat wel wetenschappelijke zekerheid (geen wetenschappelijke twijfel over het feit) dat die effecten niet direct zo groot zullen zijn dat de natuurlijke kenmerken - rekening houdende met cumulatieve - aangetast gaan worden. Zodra uit monitoring blijkt dat effecten desondanks toch optreden kan de activiteit worden stopgezet met de zekerheid dat de negatieve effecten hierdoor gering zijn gebleven en zullen blijven en dat van aantasting van de natuurlijke kenmerken nog steeds met zekerheid geen sprake is. Er is dus in feite sprake van een zekere gebruiksruimte en, hoewel onzekerheid bestaat of er effecten zijn, is wel zeker dat door monitoring en tijdig optreden de effecten de gebruiksruimte (en daarmee de grens van significantie) nimmer zullen overschrijden;

- d) Het is zeker (ook gelet op cumulatieve gevolgen) dat de natuurlijke kenmerken niet zullen worden aangetast en er bestaan geen leemten in kennis (afwezigheid redelijke wetenschappelijke twijfel).

In de situaties a) en b) moet een vergunning op grond van artikel 6, lid 3 worden geweigerd en kan de vergunning eventueel onder toepassing van artikel 6, lid 4 worden vergund wanneer aan de vereisten van de ADC-toets wordt voldaan. In situatie d) kan een vergunning worden verleend.

Situatie b) en c) zouden beide kunnen worden beschouwd als 'hand aan de kraan'-toepassingen. Situatie b) is echter duidelijk strijdig met artikel 6, lid 3. Er is immers redelijke wetenschappelijke twijfel omdat monitoring het optreden van significante gevolgen niet kan voorkomen maar enkel wel of niet zal vaststellen. Situatie c) is erop gericht om in alle situaties aantasting van de natuurlijke kenmerken uit te sluiten: uitgangspunt is namelijk dat indien onvoorziene effecten optreden deze tijdig zullen worden gesignaleerd, de activiteit tijdig stopgezet zal worden en de zekerheid bestaat dat de negatieve effecten binnen de 'gebruiksruimte' en dus onder de 'significantie-grens' blijven. De ABRvS heeft situatie c) van toepassing geacht bij eerdere gaswinning in de Waddenzee en deze aanpak aanvaardbaar geacht.²⁴

In theorie kan de situatie onder c) inderdaad verdedigbaar worden geacht, maar wel onder een aantal strikte voorwaarden.

Kernvoorwaarde is dat de gebruiksruimte met zekerheid niet overschreden gaat worden. Wanneer hierover twijfel of onzekerheid bestaat is in feite sprake van een situatie als bedoeld onder b) en bestaat er dus 'redelijke wetenschappelijke twijfel'.

Deze kernvoorwaarde impliceert de volgende **meer specifieke voorwaarden**:

- i. Bij het berekenen van de gebruiksruimte moet uitgegaan zijn van de worst-case-scenario's voor wat betreft de factoren die gezamenlijk de gebruiksruimte bepalen. Alleen dan kan immers worden gesteld dat de optelsom van risico's/onzekerheden met

²⁴ ABRvS, 29 augustus 2007, nr. 200606028/1, r.o. 2.17.13: "Zoals in het deskundigenbericht is opgemerkt, is het principe "hand aan de kraan" een waarborg om, voor zover nodig, te voorkomen dat de gebruiksruimte zou worden overschreden, met als primair terugkoppelingsmechanisme het meten van de bodemdaling." Zie ook de uitleg van de regering in antwoord op een kamervraag (september 2013): Eerste Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 32 002, C (4 september 2013), p. 7-8.

- zekerheid niet gaat leiden tot overschrijding van de gebruiksruimte;
- ii. Voor de juridische houdbaarheid van de hand-aan-de-kraan-aanpak in het kader van Natura 2000 moet de gebruiksruimte in verband worden gebracht met de maximaal toelaatbare effecten op de natuurlijke kenmerken (de instandhoudingsdoelstellingen) van het Natura 2000 gebied
  - iii. Bij het berekenen van de gebruiksruimte en bij de monitoring moeten ook de cumulatieve effecten (zie hierboven) zijn meegerekend;
  - iv. Omdat de gebruiksruimte vaak afhankelijk zal zijn van factoren die in tijd kunnen fluctueren, moet de omvang van de gebruiksruimte regelmatig worden gecontroleerd en zo nodig worden herzien;
  - v. De monitoring zelf mag geen onzekerheden omvatten die ruis geven over de vraag of de gebruiksruimte al dan niet overschreden wordt;
  - vi. De monitoring moet zo regelmatig plaatsvinden dat de kraan tijdig kan worden dichtgedraaid en zeker moet zijn dat na stopzetting geen na-ijleffecten kunnen optreden die alsnog tot overschrijding van de gebruiksruimte kunnen leiden.

4. Toets project Ternaard aan het Natura 2000-regime

4.1 Inleiding

Voor de beantwoording van de vraag in hoeverre de natuurbeschermingswetgeving 'de minister' (voor dit onderzoek: de minister van LNV) de mogelijkheid biedt om een vergunning voor gaswinning (Ternaard) onder de Waddenzee te weigeren moet het project gaswinning Ternaard naast het hierboven geschetste juridische kader worden gelegd.

Tijdens het debat met de commissie op 15 september 2021 heeft de minister van EZK toegezegd de commissie te informeren "over de mogelijkheden om het verlenen van vergunningen die zien op nieuwe gasboringen onder de Waddenzee te weigeren op basis van de Mijnbouwwet, de Wet natuurbescherming en de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn." Daartoe heeft de Minister op 27 september 2021 een brief naar de commissie gezonden.²⁵

²⁵ Brief Minister van EZK aan de vaste kamercommissie van EZK, 'vergunningverlening gaswinning Ternaard', kenmerk DGKE-WO / 21238171, 27 september 2021

Voor wat betreft het kader van de Wet natuurbescherming stelt de Minister in deze brief:

“De Europese Vogel- en Habitatrichtlijn is door Nederland geïmplementeerd middels de Wet natuurbescherming. In de artikelen 2.7 en 2.8 van deze wet wordt onder meer geregeld op welke wijze projecten die significante gevolgen voor Natura 2000-gebieden kunnen hebben, getoetst moeten worden. Bij deze toetsing geldt als uitgangspunt dat uit een zogeheten “passende beoordeling”, die moet worden opgesteld door de aanvrager van een vergunning, zekerheid moet zijn verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van betrokken Natura 2000-gebieden niet zal aantasten. De passende beoordeling moet zijn gebaseerd op de beste beschikbare wetenschappelijke kennis. Wanneer de zekerheid dat geen aantasting van de natuurlijke kenmerken zal plaatsvinden niet kan worden verkregen op basis van de passende beoordeling, moet de vergunning – behoudens in de specifieke situatie die is geregeld in artikel 2.8, vierde lid, van de Wet natuurbescherming, waarop in het onderhavige geval geen beroep wordt gedaan – worden geweigerd.”²⁶

Deze beschrijving komt in de kern overeen met het hierboven uitvoeriger beschreven juridisch kader. De minister is in de brief vervolgens uiterst bondig voor wat betreft de uitkomsten van de toepassing van dit kader op het project gaswinning Ternaard:

“Voor het project gaswinning Ternaard heeft NAM een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming aangevraagd en heeft de minister van LNV als bevoegd gezag, in het ontwerpbesluit, geconcludeerd dat met de passende beoordeling, de daarbij behorende rapportages en documenten, de vergunningvoorschriften en mitigerende maatregelen en dat wordt voldaan aan de wettelijke vereisten.”

Voor een nadere onderbouwing van deze conclusie wordt in de brief verwezen naar het ontwerpbesluit vergunning Wet natuurbescherming Ternaard.²⁷

---

²⁶ Idem, p. 5-6.

²⁷ Ontwerp vergunning Wet natuurbescherming gaswinning Ternaard, kenmerk DGNVLG / 21031407, bekend gemaakt op 27 augustus 2021, beschikbaar op: https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/07/OB06-ontwerp-Wnbvergunning_Gaswinning_Ternaard-DEF_Geredigeerd.pdf.

Voor een beter beeld en scherper antwoord op de door de vaste commissie van EZK gestelde vraag is het daarom noodzakelijk de ontwerpvergunning Wet natuurbescherming,²⁸ bekend gemaakt op 27 augustus 2021, en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling²⁹ d.d. 11 maart 2021, nader te bespreken. De ontwerp vergunning heeft zowel betrekking op de aanleg van de productielocatie (aanlegfase; o.a. bouw plaatsen boorinstallatie, boren van een nieuwe put en aanleg van een transportleiding) als de winning van gas (productiefase). De minister van LNV is bevoegd om op de aanvraag voor deze vergunning te beslissen.

Mede vanwege de beperkte tijd die voor de ontwikkeling van dit advies beschikbaar is geweest, beoogt dit document geen volledige toets aan dit juridisch kader uit te voeren. De aandacht wordt daarom toegespitst op enkele geselecteerde onderwerpen die van bijzonder belang zijn voor de beantwoording van de vraag of het beschreven juridisch kader goed is toegepast en, meer specifiek, of op grond van de uitgevoerde passende beoordeling met recht geconcludeerd is dat er geen redelijke wetenschappelijke twijfel is over het optreden van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee en/of andere Natura 2000-gebieden.

4.2 Beoordeling toepasselijkheid Wnb-vergunningplicht en centraal criterium voor vergunningverlening

Het project 'Gaswinning Ternaard' wordt terecht als 'project' in de zin van het Natura 2000-regime beschouwd. Eveneens conform het hierboven beschreven regime (fase 1 van de toepassing van artikel 6, lid 3 van de Habitatrictlijn) is de minister van oordeel dat het project significante gevolgen voor Natura 2000 gebieden kan hebben waardoor een vergunningplicht bestaat op grond van artikel 2.7, lid 2 van de Wet natuurbescherming (implementatie van artikel 6, lid 3 Habitatrictlijn).³⁰ Daarbij worden door de minister de volgende Natura 2000-gebieden genoemd: Waddenzee, Duinen Schiermonnikoog, Duinen Ameland en Noordzeekustzone.

Eveneens in overeenstemming met het Natura 2000-regime is het in de ontwerp-vergunning geformuleerde centrale criterium voor het kunnen

---

²⁸ Idem.

²⁹ Arcadis (in opdracht van de NAM), 'Passende beoordeling gasboring en gaswinning Ternaard', 11 maart 2021, beschikbaar op: <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/07/A06-Aanvraag-Wet%20natuurbescherming.pdf>.

³⁰ Ontwerp vergunning Wet natuurbescherming, p. 3.

verlenen van de vergunning: de vergunning kan volgens de minister alleen worden verleend “als de aanvrager een passende beoordeling [...] heeft overgelegd, waaruit zonder redelijke wetenschappelijke twijfel kan worden geconcludeerd dat het project niet zal leiden tot aantasting van de natuurlijke kenmerken van de betrokken Natura 2000-gebieden.”³¹

Juist is ook dat de passende beoordeling niet alleen betrekking heeft op de Waddenzee maar ook op andere Natura 2000-gebieden waarin significante effecten kunnen optreden:

“De PB toetst de effecten aan de instandhouding-doelstellingen uit het aanwijzingsbesluit van de Natura 2000- gebieden Waddenzee, Duinen Schiermonnikoog, Duinen Ameland en Noordzeekustzone.”³²

Voor de aanlegfase en winningsfase beoordeelt de passende beoordeling de volgende aspecten: verstoring (geluid, licht, visueel), oppervlakteverlies, verandering in populatiedynamiek, verdroging en vernatting, bodemdaling en vermessing en verzuring (stikstofdepositie).³³ De passende beoordeling concludeert dat significante gevolgen bij voorbaat kunnen worden uitgesloten voor al deze aspecten, met uitzondering van de aspecten bodemdaling en vermessing en verzuring. Op basis van verdere beoordelingen concludeert de passende beoordeling vervolgens dat ook op laatstgenoemde aspecten geen redelijke wetenschappelijke twijfel bestaat over het uitblijven van significante effecten. Hieronder wordt nader ingegaan op de vraag of de beoordelingen overtuigend zijn.

4.3 Bodemdaling en hand-aan-de-kraan

De passende beoordeling legt uit dat de hand-aan-de-kraan-aanpak wordt gevolgd: “de gaswinning wordt beperkt of stilgelegd voordat de natuurgrens (het ‘meegroeivermogen’) van de Waddenzee dreigt te worden overschreden”.³⁴ Met deze aanpak wordt beoogd te waarborgen dat de bodem niet sneller daalt dan het Waddensysteem kan compenseren door de aanvoer van slib en zand, waarbij ook rekening wordt gehouden met zeespiegelstijging. Om te zorgen dat de aanvoer van zand voldoende kan zijn wordt er extra suppletie van zand voor de kust van de Waddeneilanden aangebracht. Met deze aanpak wordt een gebruiksruimte bepaald: “de bodemdaling die als gevolg van de gaswinning op mag

³¹ Idem.

³² Idem.

³³ Idem, p. 4.

³⁴ Passende beoordeling, p. 7-8.

treden, zonder dat er significant negatieve effecten op het Waddensysteem ontstaan.” Deze ruimte is voor het Pinkegat bepaald op 6 mm per jaar.³⁵

Deze aanpak komt in theorie overeen met de situatie zoals beschreven onder c) in paragraaf 3 en kan dus passen binnen het Natura 2000-regime, mits voldaan wordt aan de in paragraaf 3 beschreven voorwaarden. Kernvoorwaarde is dan dat geen twijfel bestaat over de vraag of de gebruiksruijnte wordt overschreden. Is deze twijfel er wel, dan is er feitelijk sprake van redelijke wetenschappelijke twijfel over nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee en kan de hand-aan-de-kraan-aanpak geen vergunning rechtvaardigen.

Hieronder worden de in paragraaf 3 geformuleerde voorwaarden voor het project gaswinning Ternaard kort besproken:

- i. *Bij het berekenen van de gebruiksruijnte moet uitgegaan zijn van de worst-case-scenario's voor wat betreft de factoren die gezamenlijk de gebruiksruijnte bepalen. Alleen dan kan immers worden gesteld dat de optelsom van risico's/onzekeuheden met zekerheid niet gaat leiden tot overschrijding van de gebruiksruijnte.*

Aan deze voorwaarde wordt niet voldaan omdat de onzekerheidsmarge van 1,5 mm die onderdeel vormt van het meest recente zeespiegelstijgingsscenario niet wordt meegenomen in de berekeningen.

De Universiteit Utrecht, KNMI, Deltares en TNO hebben voor de periode 2021-2026 een nieuw beleidsscenario voor zeespiegelstijging opgesteld (zeespiegelstijging inclusief de natuurlijke bodemdaling). Voor deze periode gaat het om 2,4 mm per jaar met een onzekerheidsmarge van $\pm 1,5$ mm per jaar. De onzekerheidsband is gebaseerd op tweemaal de standaard deviatie en betreft de toepassing van het voorzorgsprincipe in verband met versnelling in zeespiegelstijging sinds 1994.³⁶ De Auditcommissie gaswinning Waddenzee adviseert in het recente advies voor de periode 2020-2026 “aan te geven welke consequenties dit heeft voor de toetsing aan het voorzorgbeginsel” en in het bijzonder of bij het bepalen van de gebruiksruijnte wordt uitgegaan van een zeespiegelstijging van 2,4 mm/jaar of van $2,4+1,5=3,9$ mm/jaar.³⁷

³⁵ Voor een nadere uitleg van o.a. het begrip ‘meegroeivermogen’ en een beoordeling van de 6 mm norm, zie Zheng Bing Wang en Ad van der Spek, ‘Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingssnelheid voor verdrinking in de Nederlandse Waddenzee’, 2021

³⁶ Commissie voor de milieu-effectrapportage, ‘NAM Waddenwinningen 2020-2026. Advies over het monitoringsprogramma’, 15 juli 2021, p. 9-10.

³⁷ Idem.

In de passende beoordeling van 11 maart 2021 wordt uitgegaan van een zeespiegelstijging van 1,8 mm per jaar. Een herberekening gaat uit van 2,4 mm per jaar. De onzekerheidsmarge van 1,5 mm per jaar is derhalve in de passende beoordeling niet meegenomen en krijgt ook in de ontwerpvergunning zelf geen aandacht. Dit betekent dat er een risico wordt aanvaard dat de gebruiksruijnte de komende jaren wordt overschreden. Bij de berekeningen wordt immers uitgegaan van een toelaatbare bodemdaling van $6 \text{ mm} - 2,4 \text{ mm} = 3,6 \text{ mm}$ per jaar, terwijl dat $6 \text{ mm} - 3,9 (2,4+1,5) = 2,1 \text{ mm}$ per jaar had moeten zijn.

Met onzekerheid of binnen de gebruiksruijnte gebleven zal worden ontstaat redelijke wetenschappelijke twijfel over mogelijke nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee. Dat ook monitoring zal plaatsvinden doet hieraan niet af. De monitoring gaat in dit geval immers uit van een onjuiste gebruiksruijnteberekening.

Tegen deze achtergrond kan ook worden gewezen op de constatering van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee “dat de lopende meetprogramma’s voor gas- en zoutwinning een schat aan informatie aandragen waarmee de effectiviteit van het HadK-principe voortdurend getoetst wordt”, maar “dat er geen hanteerbare definitie is gegeven van wat redelijke twijfel is”.³⁸

- iii. *Bij het berekenen van de gebruiksruimte en bij de monitoring moeten ook de cumulatieve effecten (zie hierboven) zijn meegerekend*

Aandacht voor cumulatie van bodemdaling door uiteenlopende gaswinningen is gewaarborgd door het meten van de *diepe* bodemdaling door gaswinning in een kombergingsgebied met behulp van langdurige metingen op GPS stations. Bij dergelijke metingen wordt altijd het totale resultaat van de diepe bodemdaling van de velden gemeten waarbij het dus per definitie al een cumulatief effect betreft. Het uitsplitsen van de totale gemeten diepe bodemdaling naar de bijdragen (ontwikkelingen in) van afzonderlijke velden is alleen op basis van deze metingen niet mogelijk. Hiervoor zullen modellen moeten worden gebruikt.

Het Natura 2000-regime vereist echter dat cumulatieve effecten worden onderzocht in relatie tot de natuurlijke kenmerken en instandhoudingsdoelstellingen van de Waddenzee. Onduidelijkheden in de koppeling tussen bodemdaling en deze kenmerken en doelen (zie hierboven) werken daarmee ook door als zwakte in de cumulatieve effectbeoordeling. In dit verband wordt erop gewezen dat de passende beoordeling in Tabel 8-4 minder categorieën activiteiten in de beoordeling van cumulatieve effecten worden betrokken dan in de passende beoordeling die in 2006 voor de gaswinning Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen is gemaakt. Voor laatstgenoemde beoordeling was deze lijst veel uitgebreider (zie p. 47 en p. 53), waaronder zoutwinning, wadlopen, e.d. Verwezen wordt ook naar hetgeen hieronder wordt opgemerkt over het ontbreken van aandacht voor cumulatieve effecten bij monitoring.

- iv. *Omdat de gebruiksruimte vaak afhankelijk zal zijn van factoren die in tijd kunnen fluctueren, moet de omvang van de gebruiksruimte regelmatig worden gecontroleerd en zo nodig worden herzien*

De van de 6 mm-per-jaar norm³⁹ afgeleide gebruiksruimte is niet alleen afhankelijk van bodemdaling maar ook van toekomstige zeespiegelstijging

³⁸ Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, ‘De toekomst van Hand aan de Kraan’. Omgaan met onzekerheden, 8 januari 2021, p.6

³⁹ Zie voor een nadere uitleg van deze norm en begrippen als ‘meegroeivermogen’, zie Zheng Bing Wang en Ad van der Spek,

en sedimentatie. Regelmatige evaluatie en zo nodig bijstelling van de gebruiksruimte is dus belangrijk om redelijke wetenschappelijke twijfel over effecten te voorkomen. Staatstoezicht op de Mijnen (hierna: SodM) adviseert na te gaan of het mogelijk is op regelmatigere basis het zeespiegelscenario aan te passen, en steeds een overgangperiode te gebruiken, een aanbeveling die door de Auditcommissie gaswinning Waddenzee wordt onderschreven.⁴⁰

Het Adviescollege Hand aan de Kraan acht richting de toekomst “een betere analyse van de onzekerheden wenselijk waar het gaat om de verwachte zeespiegelstijging en natuurlijke sedimentatie”⁴¹ en stelt concreet voor “jaarlijks te evalueren of er nieuwe inzichten zijn met betrekking tot de zeespiegelstijgingsscenario’s, dit vooral in het licht van de snel veranderende wetenschappelijke inzichten.”⁴² Omdat dit voor het project gaswinning Ternaard niet is gewaarborgd, wordt ook aan dit criterium niet voldaan.

Tegen de achtergrond van het voorgaande is voorts onduidelijk hoe de verwachte versnelling van zeespiegelstijging na 2026 zich verhoudt tot een vergunning waarin ook winning na die datum wordt toegestaan. In de passende beoordeling wordt erkend dat deze verdere stijging kan leiden tot het geheel ontbreken van gebruiksruimte, met name wanneer de hierboven onder i) bedoelde onzekerheidsmarge wel in de berekeningen wordt betrokken. Zo stelt de passende beoordeling: “Vanwege de versnelling van de zeespiegelstijging, neemt de beschikbare gebruiksruimte af tot nul, als de snelheid van zeespiegelstijging groter wordt dan het meegroeivermogen.”⁴³ In de passende beoordeling ontbreekt de motivatie waarom de afgifte van een vergunning voor winning tot 2035 wel binnen het Natura 2000-regime past. Het HvJEU geeft namelijk expliciet aan dat een passende beoordeling volledig moet zijn.

- v. *De monitoring mag geen onzekerheden omvatten die ruis geven over de vraag of de gebruiksruimte overschreden wordt.*

Voor dit criterium wordt verwezen naar het rapport van het Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee. De Minister van EZK leidt uit dit rapport

⁴⁰ ‘Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingsnelheid voor verdrinking in de Nederlandse Waddenzee’, 2021

⁴¹ Commissie voor de milieu-effectrapportage, ‘NAM Waddenwinningen 2020-2026. Advies over het monitoringsprogramma’, 15 juli 2021, p. 10.

⁴² Idem, p. 12.

⁴³ Adviescollege, p. 46.

⁴⁴ Passende beoordeling, p. 31.

af dat voor de korte termijn geen bezwaren bestaan tegen vergunningverlening voor gaswinning op basis van de hand-aan-de-kraan-aanpak, maar daarbij wordt te weinig acht geslagen op de in het rapport genoemde onzekerheden. Zo stelt het Adviescollege onder meer:

“Ook wordt er bij de effectenbeoordeling geen rekening gehouden met cumulatieve effecten, waaronder die als gevolg van klimaatverandering (met uitzondering van zeespiegelstijging) en verstoring. Deze effecten vormen geen onderdeel van de monitoringprogramma’s rond de gas- en zoutwinning. Veel van deze gegevens zijn wel beschikbaar of beschikbaar te maken; wat ontbreekt is een geautomatiseerde bewerking en interpretatie van de verschillende gegevensbronnen, bijvoorbeeld aan de hand van “machine learning”. Het adviescollege beveelt daarom aan om de bestaande meet- en monitoringprogramma’s uit te breiden naar de gehele Nederlandse Waddenzee om ontwikkeling in indicatoren beter te kunnen vergelijken met voorspelde patronen als gevolg van de delfstoffenwinning. Daarnaast beveelt het adviescollege aan om een statistische analyse uit te voeren op (nader vast te stellen) sleutelindicatoren om een uitspraak te kunnen doen over het tijdig en betrouwbaar signaleren van effecten van delfstofwinning voor de natuurwaarden.”⁴⁴

- vi. *De monitoring moet zo regelmatig plaatsvinden dat de kraan tijdig kan worden dichtgedraaid en zeker moet zijn dat na stopzetting geen na-ijleffecten kunnen optreden die toch tot overschrijding van de gebruiksruijme kunnen leiden.*

Ook ten aanzien van deze voorwaarde bestaat onzekerheid omdat de passende beoordeling uitgaat van vrij oude berekeningen voor andere gasvelden. Het na-ijl effect van bodemdaling na inperking of stopzetting van gaswinning is enkele jaren geleden veel beter uitgezocht voor het Ameland veld en de Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen (MLV) velden met behulp van de zogenaamde LTS1 en LTS2 studies (Long Term Subsidence = LTS). In dit licht is het opmerkelijk dat in de passende beoordeling voor gaswinning Ternaard op p. 86 wordt verwezen naar de passende beoordeling gaswinning Waddenzee uit 2006. Het Ameland veld zal meer last hebben van na-ijleffecten dan de MLV velden en vermoedelijk het Ternaard veld. Als de productie wordt gestopt in de MLV velden per 1 januari 2021 zal in de daaropvolgende jaren de snelheid van bodemdaling afnemen. Na circa 5 jaar ligt de daalsnelheid dan beneden 0,5 mm per jaar.

⁴⁴ Adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, ‘De toekomst van Hand aan de Kraan’. Omgaan met onzekerheden, 8 januari 2021, p.6

Nog 5 jaar later is de daalsnelheid 0,1-0,2 mm/jaar. De onzekerheid in de remwegsnelheid is in beeld gebracht door hoge en lage scenario's voor bodemdaling te presenteren die nog bij de gemeten data passen. Daaruit wordt geconcludeerd dat de onzekerheid klein is. Impliciet wordt aangenomen dat de eigenschappen van het veld van Ternaard vergelijkbaar zijn met de MLV velden, maar deze aanname wordt in de passende beoordeling 'Gaswinning Ternaard' niet nader onderbouwd.

Het voorgaande betekent dat de wijze waarop de hand-aan-de-kraan-aanpak voor het project gaswinning Ternaard invulling is gegeven onvoldoende waarborgen biedt voor het uitsluiten van redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee.

4.4 (On)volledigheid van de passende beoordeling

Het Hof van Justitie van de EU heeft duidelijk gemaakt "dat de overeenkomstig artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verrichte beoordeling geen leemten mag vertonen en volledige, precieze en definitieve constatering en conclusies moet bevatten die elke redelijke wetenschappelijke twijfel over de gevolgen van de geplande werkzaamheden voor het betrokken beschermde gebied kunnen wegnemen."⁴⁵

Ook naast de onzekerheden die hierboven aan de orde zijn geweest zijn er aanvullende redenen om te twijfelen aan de volledigheid van de passende beoordeling en het definitieve karakter van de conclusies. Zo wordt pas in de loop van de jaren op basis van drukmetingen (minimaal 3 jaar) in het reservoir en de detailmetingen van de bodemdaling duidelijk wat een realistisch winningsscenario is voor dit veld (op basis van werking breuken, mate van verbinding van blokken en de geomechanische eigenschappen). Al met al kan dit 5-7 jaar kosten, waarmee het project in feite al halverwege de totale winningsperiode van 15 jaar is gevorderd. Op een aantal manieren wordt getracht de risico's in de eerste jaren te beperken, o.a. door eigenschappen van nabijgelegen velden te gebruiken in modellen en ook het productievolume in eerste instantie te beperken.

Staatstoezicht op de Mijnen stelt een extra criterium voor, namelijk dat de drukdaling in het veld niet beneden de hydrostatische druk mag komen (hier ca. 380 bar).⁴⁶ De Minister van EZK wil dit niet meenemen en wordt

⁴⁵ HvJEU, zaken C-387/15 en C-388/15, 21 juli 2016 (Orleans), r.o. 50.

⁴⁶ Advies SodM over Winningsplan Ternaard, 24 september 2019, <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/08/OB01-6-190924-Advies-SodM->

hierin gesteund door de Mijnraad die stelt dat ook in de andere waddenvelden sprake was van een overdruk bij start van de winning en dat daar de druk inmiddels ook sterk onder de hydrostatische druk is gedaald zonder dat dit tot meetbare problemen heeft geleid. Er wordt dus een sterk beroep gedaan op ervaring met nabijgelegen velden, echter zonder aan te geven hoe goed (of slecht) de overeenkomsten zijn met die velden. Onzeker is al met al of voldaan wordt aan de vereisten waaraan een passende beoordeling moet voldoen (volledigheid en definitieve conclusies) en – daarmee verband houdend – het vereiste van afwezigheid van redelijke wetenschappelijke twijfel.

De noodzaak van volledigheid van de passende beoordeling doet ook de vraag rijzen of ten behoeve van de passende beoordeling onderzoek is gedaan naar alle relevante soorten en habitattypen. Het Hof van Justitie van de EU heeft bijvoorbeeld expliciet gemaakt dat bij het beoordelen van effecten voor habitattypen waarvoor instandhoudingsdoelstellingen gelden ook gekeken moet worden naar effecten voor zogenaamde typische soorten.⁴⁷ Ook is niet gemotiveerd waarom geen aandacht bestaat voor de aanvullende soorten en habitattypen die voor de Waddenzee en de andere relevante Natura 2000-gebieden in het Ontwerp-wijzigingsbesluit habitatrichtlijngebieden vanwege aanwezige waarden zijn genoemd.⁴⁸

[WP-Ternaard-anm.pdf](#). Zie ook p.5 van dit advies: “De NAM geeft aan dat de productie is aangepast zodat de prognoses binnen het meegroeivermogen blijven. SodM vindt de onzekerheden echter te groot en de effectiviteit van de monitoring (zodat op tijd kan worden ingegrepen) te onzeker (zie punt d). Daarom adviseer ik om winning slechts toe te staan totdat de hydrostatische druk is bereikt. Een actualisatie van het winningsplan is nodig wanneer uit de dan beschikbare gegevens blijkt dat verdere winning veilig kan.”

⁴⁷ HvJEU, arrest in zaak C-461/17, 7 november 2018 (Holohan), r.o. 39, 40 en 70.

⁴⁸ Enkele jaren geleden is gebleken dat voor veel Natura 2000-gebieden in Nederland ten onrechte geen instandhoudingsdoelstellingen in de aanwijzingsbesluiten zijn opgenomen voor habitattypen en soorten die wel in meer dan verwaarloosbare mate in het gebied voorkomen. De Europese Commissie heeft duidelijk gemaakt dat dit een onjuiste implementatie betreft. Het kabinet heeft daarom het ‘ontwerp-wijzigingsbesluit habitatrichtlijngebieden vanwege aanwezige waarden’ opgesteld waarmee de aanwijzingsbesluiten van bestaande Natura 2000-gebieden worden gewijzigd. Voor de Waddenzee gaat het onder meer om toevoeging van de bruinvis. Het kabinet heeft in verband met de stikstofcrisis besloten in het verleden besloten dit wijzigingsbesluit niet in werking te laten treden omdat daarmee de maatschappelijke knel vanwege stikstof verder zou kunnen toenemen. Omdat het bij dit besluit om habitattypen en soorten gaat die al vanaf de aanmelding in de gebieden voorkomen, wordt deze habitattypen en soorten al lange tijd de voorgeschreven bescherming van het Natura 2000-regime onthouden. De passende beoordeling voor gaswinning Ternaard gaat niet in op de mogelijke effecten voor soorten als de bruinvis en andere natuurwaarden

4.5 Juridische typering van extra zandsuppletie

De passende beoordeling geeft aan dat in verband met bodemdaling ten opzichte van bestaande en toekomstige zandsuppleties *extra* zandsuppletie noodzakelijk is. Deze extra zandsuppletie wordt door de NAM en de minister gezien als mitigatiemaatregel waardoor de effecten onder de significantiegrens (binnen de gebruiksruimte van de hand-aan-de-kraan-aanpak) blijven.

In voorgaande jaren heeft het Hof van Justitie van de EU in enkele arresten meer duidelijkheid gegeven over de vraag wanneer een maatregel als mitigerende maatregel mag worden meegeteld in de passende beoordeling. Het HvJEU stelt daartoe twee vereisten:

- a) De maatregel moet de directe aantasting van natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied voorkomen. Wanneer de maatregel dit niet kan bewerkstelligen maar feitelijk gericht is op het compenseren van nadelige gevolgen, betreft het een compenserende maatregel in de zin van artikel 6, lid 4 van de Habitatrichtlijn. Indien het om compenserende maatregelen gaat had de ADC-toets van artikel 6, lid 4 doorlopen moeten worden (o.a. een strikte alternatieventoets);
- b) Een mitigerende maatregel mag alleen worden meegeteld in de passende beoordeling wanneer het positieve effect van de maatregel vaststaat ten tijde van het opstellen van de passende beoordeling. De voordelen van een mitigerende maatregel moeten met andere woorden “met de vereiste zekerheid worden voorzien op het tijdstip waarop de autoriteiten toestemming voor het betrokken project hebben verleend.”⁴⁹

Wat betreft vraag a) is discussie mogelijk. Wanneer de bodemdaling als zodanig moet worden beschouwd als de aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied, dan moet de extra zandsuppletie als compenserende maatregel worden beschouwd. In dat geval zou de hand-aan-de-kraan-aanpak falen omdat de suppletie dan in een passende beoordeling niet mee mag tellen als mitigerende maatregel. Verwezen wordt naar Ralph Frins, die op basis van een uitvoerige analyse van de

---

waarvoor instandhoudingsdoelstellingen opgenomen hadden moeten worden. De Minister van LNV zou in het kader van de beoordeling van de vergunningaanvraag gaswinning Ternaard moeten nagaan wat dit alles vanuit Europeesrechtelijk perspectief zou moeten betekenen voor de reikwijdte van passende beoordeling en vergunningverlening.

⁴⁹ Hof van Justitie EU, zaak C-164/17, 25 juli 2018, r.o. 53

2007-rechtszaak over gaswinning in de Waddenzee tot de conclusie komt dat de zandsuppletie moet worden aangemerkt als compensatiemaatregel en niet als mitigatie.⁵⁰

Wat betreft het onder b) bedoelde vereiste wordt in de passende beoordeling duidelijk gemaakt dat onzekerheden bestaan voor wat betreft onder meer de omvang en uitvoerbaarheid van toekomstige suppletiemaatregelen, in het bijzonder vanwege de lange termijn van gaswinning ten opzichte van planningen voor zandsuppleties:

“Op het moment van het opstellen van deze Passende beoordeling is het niet mogelijk om exact vast te stellen wanneer en welk extra volume voor de bodemdaling bij welke zandsuppletie van Rijkswaterstaat zal worden uitgevoerd, omdat de planning van de zandsuppleties door Rijkswaterstaat een tijdshorizon heeft die tot maximaal zes jaar vooruitkijkt. In deze Passende Beoordeling is het daarom niet mogelijk om vast te stellen wanneer (jaar, seizoen), op welke locatie (tussen welke strandpalen op Ameland), wat voor type (strandsuppletie, onderwatersuppletie, buitendeltasuppletie) en met wat voor schip of schepen de suppleties worden uitgevoerd. Het betreft immers een periode van tientallen jaren (zie figuur 6-1). Dit soort informatie over de uitvoering per suppletie is wel nodig voor het vaststellen van de natuureffecten.”⁵¹

Het is goed denkbaar dat deze onzekerheden oplosbaar zijn, maar vanuit juridisch oogpunt zijn dergelijke onzekerheden problematisch.

Verwijzing naar de aanvaarding van de hand-aan-de-kraan-aanpak in het verleden door de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State is in dit verband overigens niet overtuigend omdat het Hof van Justitie vooral de laatste jaren (o.a. in het kader van de stikstof/PAS-discussie) de bovenstaande eisen expliciet heeft gemaakt.

4.6 Stikstof

In de ontwerp-vergunning geeft de Minister van LNV aan dat per 1 juli 2021 een wijziging van het Besluit natuurbescherming in werking is getreden (nieuw artikel 2.5), “waarin is bepaald dat bouw- en aanlegwerkzaamheden worden aangewezen als activiteiten van de

⁵⁰ Ralph Frins, ‘Mitigatie, compensatie en saldering in het omgevingsrecht’, dissertatie (Den Haag: Instituut voor Bouwrecht, 2016), <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/157854>, paragrafen 2.5.2.1, 2.5.2.5 en 2.5.4.

⁵¹ Passende beoordeling, p. 55.

bouwsector die, voor wat betreft de gevolgen van stikstofdepositie op N2000-gebieden, buiten beschouwing worden gelaten voor de toepassing van artikel 2.7 lid 2 Wnb.”⁵²

De vraag of deze regeling aan de vereisten van artikel 6, lid 3 van de Habitatrictlijn voldoet valt buiten de reikwijdte van dit advies. Aangenomen mag echter worden dat stikstofemissies en deposities ook voortvloeien uit de winning en suppletie van zand als voorgestelde mitigatiemaatregel voor de gaswinning Ternaard en vaststaat dat deze activiteiten niet onder de reikwijdte van artikel 2.5 van het Besluit natuurbescherming vallen.

De passende beoordeling besteedt aan deze bijdrage aan stikstofdeposities echter geen aandacht. Omdat de kritische depositiewaarden ook in Natura 2000-gebieden van het Waddengebied nu al overschreden worden, doen de genoemde deposities redelijke wetenschappelijke twijfel rijzen over het ontstaan van significante gevolgen.

4.7 Advies Commissie voor de milieu-effectrapportage niet afgewacht

Tegen de achtergrond van de hierboven besproken onderwerpen is het opmerkelijk en jammer dat de ontwerp-vergunningen ter inzage zijn gelegd voordat de Commissie voor de milieu-effectrapportage de gelegenheid heeft gehad om over het milieu-effectrapport voor gaswinning Ternaard advies uit te brengen. Omdat deze Commissie pas recent om advies is gevraagd staat ook vast dat het advies niet beschikbaar zal zijn voor mensen en organisaties die gebruik willen maken van de inspraakmogelijkheid. De juridische consequenties van deze gang van zaken vallen buiten de reikwijdte van dit advies maar vragen verdere aandacht.

---

⁵² Ontwerp Wnb-vergunning, p.6.

5. Conclusie

Op basis van de voorgaande bevindingen moet geconcludeerd worden dat de ontwerp-vergunning Wet natuurbescherming en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee kan worden uitgesloten. Het Natura 2000-regime, zoals geïmplementeerd in hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming, laat in een dergelijk geval niet toe dat de vergunning wordt verleend.

Daarmee heeft de Minister van LNV dus niet zozeer de *mogelijkheid* om de Wnb-vergunning te weigeren maar zal zij de vergunning wel *moeten* weigeren, tenzij de weg van artikel 6, lid 4 Habitatrictlijn (de zogenaamde 'ADC-toets') wordt gevolgd. Wanneer deze ADC-route gevolgd zou worden en aan de eisen voor die route voldaan zou worden, heeft de Minister overigens nog steeds de *mogelijkheid* om een vergunning te weigeren.

Ook wanneer door aanvullend onderzoek, het wegnemen van de tekortkomingen van de hand-aan-de-kraan-aanpak en andere maatregelen het oordeel zou ontstaan dat redelijke wetenschappelijke twijfel over significante gevolgen kan worden uitgesloten, dan moet gezien de formulering van artikel 2.7, derde lid van de Wet natuurbescherming worden aangenomen dat de Minister van LNV de mogelijkheid heeft om een vergunning te *weigeren*.

Hierbij kunnen ook oordelen over de verhouding tussen het project gaswinning Ternaard en verplichtingen op grond van internationale natuurbeschermingsverdragen (niet onderzocht in dit spoedadvies) een rol spelen.

Auteurs:

Review:

Verzonden: 10/7/2021 7:24:50 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Driebergseweg
Huisnummer: 10
Postcode: 3708 JB
Woonplaats: Zeist
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Wereld Natuur Fonds (WWF-NL)

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijlage

84119174_6936335_21008-1_Brief_Bureau_Energieprojecten_-_Inspraakpunt_Gaswinning_Ternaard_-_zienswijze_WWF-NL.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage 1

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage 1

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage 1

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage 1

AANGETEKEND

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Datum: Zeist, 7 oktober 2021

Kenmerk: 21008 - 1

Geachte ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK), Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), minister van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Inspecteur-generaal der Mijnen, geacht dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân en geacht college van burgemeester en wethouders van de gemeente Noardeast-Fryslân,

Het Wereld Natuur Fonds (WWF-NL) dient hierbij een zienswijze in naar aanleiding van de publicatie op vrijdag 27 augustus van de ontwerpbesluiten¹ ten behoeve van de gaswinning van het voorkomen Ternaard onder de Waddenzee door de NAM.

Het waddengebied en haar bescherming

IUCN: 'NOTING that the Wadden Sea is one of the shallowest coastal areas in the Netherlands and therefore extremely vulnerable to the effects of climate change among which are rises in seawater temperature and sea level'²

---

¹ Instemming winningsplan, Instemming meetplan, Vergunning Wet natuurbescherming, Rijksinpassingsplan, Omgevingsvergunningen, Vergunningen en meldingen Waterwet.

² <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

IUCN: 'REQUESTS the government of the Netherlands to withdraw the draft permit for fossil fuel mining in recognition of the global need to protect and preserve the Wadden Sea as a UNESCO World Heritage Site, a critical stop-over in the East-Atlantic Flyway, as well as the global need to prevent damage to critical habitats from greenhouse gas emissions'³

1. De Waddenzee is een uniek natuurgebied. Dit is een mondiaal erkend feit.
2. Vanwege zijn wereldwijd unieke geologische en ecologische waarden staat de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst van Unesco. Nergens anders ter wereld bestaat er zo'n dynamisch landschap met een veelheid aan leefgebieden die gevormd zijn door wind en getijden. De biodiversiteit op wereldschaal is afhankelijk van de Waddenzee. In het kader van de Trilaterale Waddenzee Samenwerking dragen Denemarken, Duitsland en Nederland samen de verantwoordelijkheid voor het behoud van dit onvervangbare ecosysteem, ten behoeve van de huidige en de toekomstige generaties.⁴

Waddenvereniging: '50 jaar natuurbescherming en nog steeds is de graduele achteruitgang van vele natuurwaarden niet gestopt.'

3. Het gebied is niet alleen erkend als Unesco Werelderfgoed maar vindt tevens bescherming onder diverse nationale en internationale wetgeving en verdragen. Het is een triest feit om te moeten concluderen dat, **50! jaar** na het sluiten van het Ramsar verdrag op 2 februari 1971, de natuur in het waddengebied nog steeds niet effectief beschermd wordt. Vele natuurwaarden gaan al decennialang gradueel achteruit. Onze stellige overtuiging is dat dit veroorzaakt wordt door grotere en kleinere menselijke activiteiten in en buiten het gebied. Wij constateren dat door de jaren heen steeds meer activiteiten worden toegestaan in het gebied. In het algemeen wordt elk van deze activiteiten als niet of nauwelijks schadelijk beoordeeld.

Toch moet na 50 jaar natuurbescherming de trieste balans opgemaakt worden dat veel natuurwaarden er steeds (een beetje) slechter voor staan. Zo is bijvoorbeeld de kraamkamerfunctie voor vis van de Waddenzee sinds de jaren 80 afgenomen⁵ en is voor trekvogels bij een grote meerderheid van de gemonitorde soorten sprake van een afname op lange termijn. Daarbij kan opgemerkt worden dat de oorzaak van die afname vermoedelijk in de Waddenzee zelf ligt.⁶ Om de voortgaande achteruitgang te stoppen zal de overheid het gebied anders en beter moeten beschermen. Er zijn

³ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

⁴ <https://www.waddensea-worldheritage.org/nl>

⁵ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/fish#subsection_5

⁶ https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/migratory-birds#subsection_5

de afgelopen decennia vele pogingen gedaan om het gebied beter te beheren en te beschermen. Er zijn en waren vele ambtenaren en politici met hart voor het gebied die vanuit hun bevlogenheid en liefde voor het gebied hun uiterste best hebben gedaan om het gebied net iets beter te beschermen en beheren. Uiteindelijk heeft dit er tot de dag van vandaag helaas niet toe geleid dat de weg naar herstel op vele fronten meetbaar is ingezet.

4. Ondanks dat een leeuwendeel van de activiteiten in het waddengebied 'passend beoordeeld' is, is er nog steeds sprake van een voortgaande achteruitgang van vele natuurwaarden. De overheid zou zelf op basis van de laatste wetenschappelijke inzichten over het gebied en de diverse natuurwaarden onderzoek moeten doen naar de gevolgen van de (veelheid) van activiteiten en daar conclusies aan moeten verbinden.
5. Hoe verhouden de ontwerpbesluiten van de ministers van EZK en LNV om opnieuw gas te gaan winnen onder de Waddenzee zich met bijvoorbeeld het Ospar-verdrag? Dit verdrag is in 1992 in Parijs ondertekend en is nu al ruim 23 jaren in werking. Het verdrag roept op om alle noodzakelijke maatregelen te nemen om het zeegebied te beschermen tegen nadelige gevolgen van menselijke activiteiten. Welke waarde heeft het daarin genoemde voorzorgsbeginsel? Hoe verhoudt het toestaan van nieuwe gaswinning met alle gevolgen van dien zich met het Unesco-verdrag, de Bernconventie, Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), de Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA) en alle andere verdragsverplichtingen?
6. IUCN adviseert het UNESCO comité over de status van werelderfgoederen en mogelijke plaatsing van werelderfgoederen op de lijst van Endangered World Heritage.
7. Welke waarde hecht de Nederlandse overheid aan de resolutie door de wereldconventie van IUCN in september 2021, waarin opgeroepen wordt tot het intrekken van de concept toestemmingen en het gebied te beschermen op een manier die recht doet aan de status van het gebied als Unesco Werelderfgoed?⁷ Is in de overwegingen tot het verlenen van toestemming voor nieuwe gaswinning meegenomen dat sinds 2020 IUCN klimaatverandering heeft aangemerkt als grootste bedreiging van natuurlijke werelderfgoederen, en is onderzocht of het verlenen van deze toestemming mogelijk zal leiden tot plaatsen van het Werelderfgoed Waddenzee op de lijst van World Heritage in Danger?
8. Na 50 jaar natuurnatuurbescherming van de Waddenzee door middel van diverse nationale wetten, beleid en internationale verdragen is het de vraag hoe het bevoegd gezag de achteruitgang van de diverse natuurwaarden gaat stoppen en de weg naar herstel in gaat zetten. Wij zien graag een overzicht van het te voeren beleid en de te nemen maatregelen die ervoor gaan zorgen dat de achteruitgang op korte termijn tot

---

⁷ <https://www.iucncongress2020.org/motion/133>

staan wordt gebracht en tot herstel van de natuur en de integriteit van het waddengebied zullen leiden. Dit zullen een ander beleid en andere maatregelen moeten zijn dan die tot op heden zijn gehanteerd, omdat geconcludeerd kan worden dat het beleid en de maatregelen van de afgelopen 50 jaar op diverse onderdelen gefaald hebben.

Gevaarlijke klimaatverandering en de noodzaak om het (wadden)gas onder de grond te laten zitten

Inleiding

9. Hiervoor is toegelicht dat de natuurwaarden en de integriteit van het waddengebied in de afgelopen 50 jaar aanzienlijk zijn geschaad, in weerwil van de bescherming van het gebied via internationale verdragen en Europese en nationale wet- en regelgeving. In die zin heeft het huidige beleid gefaald.
10. Daar komt nog bij dat ook klimaatverandering een grote impact heeft op het waddengebied, wat de negatieve trend van de afgelopen jaren op veel fronten zal versterken. Zo zal klimaatverandering onder meer zorgen voor opwarming en verzuring van het zeewater en dat heeft effect op de leefbaarheid van het gebied voor beschermde plant- en diersoorten.
11. Klimaatverandering zorgt ook voor zeespiegelstijging en meer weersextremen, zoals aanhoudende droogte en extreme neerslag. Ook in dit verband is het waddengebied extra kwetsbaar.
12. De voorgenomen gaswinning in Ternaard strookt niet met de verplichting van de Nederlandse Staat om een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering. Uit de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en expert-rapportages op het gebied van de energietransitie volgt namelijk dat de klimaatdoelstelling van Parijs geen ruimte meer laat voor het in ontwikkeling nemen van nieuwe olie- en gasprojecten. Dat wordt hieronder nader toegelicht.
13. Deze argumentatie geldt in algemene zin voor alle ontwerpbesluiten, nu elk individueel ontwerpbesluit onderdeel uitmaakt van en samenhangt met de beslissing om gas te winnen vanuit Ternaard. In deze zienswijze wij toelichten waarom de Minister zijn instemming met het opgestelde winningsplan zou moeten weigeren op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b), (c) en (d).

De deilverantwoordelijkheid van de Staat om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen

14. Klimaatverandering is een wereldwijd probleem en vraagt om wereldwijde actie. Alle relevante actoren hebben in dat verband een deilverantwoordelijkheid. In de zaak Urgenda hebben de Rechtbank Den Haag, het Gerechtshof Den Haag en de Hoge Raad ook bevestigd dat de Staat gehouden is een proportionele bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering.

15. Deze positieve verplichting voor de Staat om 'het zijne' te doen berust op artikelen 2 en 8 EVRM, omdat een ernstig risico bestaat dat gevaarlijke klimaatverandering plaatsvindt die het leven en het welzijn van de Nederlandse ingezetenen, en de rest van de wereldbevolking, bedreigt.⁸
16. Concreet betekent dit dat de Staat een verplichting heeft om zijn klimaatbeleid in te richten in lijn met het Akkoord van Parijs, inhoudende dat de stijging van de wereldwijde gemiddelde temperatuur moet worden beperkt tot maximaal 1,5 graden Celsius. Om die doelstelling te behalen geldt als uitgangspunt dat de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer beperkt blijven tot maximaal 430 ppm. De huidige concentratie broeikasgassen is 416 ppm.⁹
17. Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van artikelen 2 en 8 EVRM heeft moet uiteraard worden uitgegaan van onder meer de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en internationaal aanvaarde standaarden.¹⁰ In dit verband zijn onder meer de rapporten van het IPCC van belang, alsmede andere gezaghebbende rapporten en onderzoeken, waaronder die van het IEA en het VN-Milieuprogramma.

IPCC-rapport: snelle, onmiddellijke en grootschalige reducties zijn noodzakelijk

18. Op 7 augustus 2021 heeft Working Group I van het IPCC een rapport uitgebracht getiteld: Climate Change 2021 - The Physical Science Basis.¹¹ Het rapport bevat de laatste inzichten in de klimaatwetenschap en is goedgekeurd door alle 195 leden van het IPCC.
19. De bevindingen van het IPCC zijn onthutsend. Klimaatverandering voltrekt zich in een sneller tempo dan tot nu toe werd aangenomen en bepaalde veranderingen zijn onomkeerbaar. Het KNMI schrijft aan de hand van het IPCC-rapport (onderstreping toegevoegd):
- "In alle gebieden in de wereld hebben zich snelle klimaatveranderingen voltrokken, die zich manifesteren in een toename van weersextremen. De mondiaal gemiddelde temperatuur is in het laatste decennium tot 1,1°C (0,8°C tot 1,3°C) gestegen ten opzichte van de pre-industriële periode 1850-1900.*
- Het tempo van mondiale opwarming is ongeëvenaard in tenminste de laatste tweeduizend jaar.*

⁸ Hoge Raad 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006.

⁹ [Carbon Dioxide | Vital Signs – Climate Change: Vital Signs of the Planet \(nasa.gov\)](https://www.nasa.gov), meting van augustus 2021

¹⁰ ECLI:NL:HR:2019:2006: "Bij de invulling van de positieve verplichtingen die de Staat op grond van de art. 2 en 8 EVRM heeft, moet worden gelet op breed gedragen inzichten in de wetenschap en internationaal aanvaarde standaarden."

¹¹ IPCC, 2021: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press. In Press.

Sommige veranderingen zijn in de komende eeuwen tot millennia onomkeerbaar, zoals de opwarming van de oceanen, het smelten van de ijskappen en de stijging van de zeespiegel. Bij een verdere temperatuuroename neemt de frequentie en intensiteit van hittegolven, extreme neerslag en droogte toe.

Ook het risico op het overschrijden van bepaalde fysische drempelwaarden in het klimaatsysteem, met abrupte en onomkeerbare klimaatveranderingen tot gevolg, wordt dan groter.”¹²

20. Het rapport laat zien dat dat het resterende koolstofbudget om opwarming van de aarde nog tot 1,5 graden Celsius te beperken per begin 2020 nog 400 Gigaton CO₂ bedraagt (met 67 procent zekerheid).¹³ In het jaar 2019 bedroeg de uitstoot van fossiele CO₂-emissies ongeveer 38 Gigaton.¹⁴
21. Het IPCC stelt vast dat onmiddellijke, snelle en grootschalige reducties in CO₂- en andere broeikasgasemissies noodzakelijk zijn om de klimaatdoelstelling van Parijs niet te overschrijden. Dat betekent dat er minder fossiele brandstoffen moeten worden geproduceerd.

IEA-rapport: geen ruimte meer voor ontwikkeling van nieuwe olie- en gasvelden

22. Het IEA is oorspronkelijk opgericht in reactie op de oliecrisis van 1973 en had traditioneel de rol om de leveringszekerheid van olie voor haar leden – de Westerse olie-importerende landen – te bewaken. Het IEA analyseert ontwikkelingen in de energiesector en publiceert in dat verband jaarlijks de World Energy Outlook met gedetailleerde analyses en vooruitzichten. Het IEA richt zich ook tot beleidsmakers. Met het oog op COP26 publiceerde het IEA in juli 2021 de resultaten van grootschalig en peer reviewed onderzoek in het rapport Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector.
23. Het IEA-rapport beschrijft de essentiële voorwaarden voor de mondiale energiesector om in 2050 uit te komen op netto nul emissies en daarmee kans te houden op beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5 °C. Het IEA stelt vast dat steeds meer landen zich weliswaar hebben gecommitteerd om in 2050 op netto nul emissies uit te komen, maar dat deze toezeggingen meestal niet zijn vastgelegd in korte-termijn acties en uitvoerbare plannen, terwijl de komende tien jaar cruciaal zijn om nog zicht te houden op het behalen van de klimaatdoelstelling.

---

¹² [KNMI - IPCC: Menselijke beïnvloeding van het klimaatsysteem vaststaand feit, 1,5 °C-grens 10 jaar eerder bereikt dan verwacht](#)

¹³ IPCC, 2021: Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, p. 38.

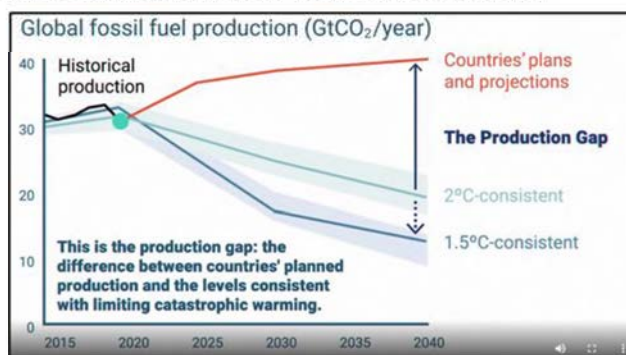
¹⁴ United Nations Environment Programme (2020). Emissions Gap Report 2020. Nairobi, p. 30-31. Dit is exclusief CO₂-emissies die het gevolg zijn van landgebruik.

24. Zelfs als de huidige toezeggingen worden uitgevoerd, resteert nog 22 Gigaton aan CO₂ emissies uit energie en industriële processen in 2050. Het IEA concludeert echter dat er nog wel een reductiepad is naar netto-nul en dat pad is volgens het IEA ook technologisch haalbaar, kosteneffectief en maatschappelijk rechtvaardig. Daarvoor is wel vereist dat alle overheden hun huidige klimaatplannen aanscherpen.
25. In dit reductiepad bestaat er geen ruimte meer voor nieuwe olie- en gasprojecten buiten de projecten waar men in 2021 al aan gecommiteerd is. Dat betekent dat er geen nieuwe olie- en gasvelden in ontwikkeling kunnen worden genomen.¹⁵

Production Gap Report 2020: beperk nieuwe fossiele productieactiviteiten en investeringen in nieuwe infrastructuur

26. Het derde rapport dat wij hier aanhalen is het (mede) door het VN-Milieuprogramma opgestelde Production Gap Report 2020 ("PGR2020") over de kloof tussen de (geplande) productie van fossiele brandstoffen en mondiale productieniveaus die consistent zouden zijn met de opgave om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.
27. In PGR2020 is vastgesteld dat de wereldwijde productie van kolen, olie en gas tussen 2020 en 2030 elk jaar opnieuw met 11%, 4%, respectievelijk 3% moet afnemen om in lijn te blijven met de doelstellingen van het Parijs Akkoord en de opgave om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 °C. De voorgenomen planning van projecten laat echter een jaarlijkse productiestijging van 2% zien voor elke fossiele brandstof. Onderstaande figuur betreft een grafische weergave van de productiekloof uit de samenvattende video van PGR2020:

28. PGR2020 identificeert in dat verband zes noodzakelijke acties voor overheden om een ordelijke en rechtvaardige transitie weg van fossiele brandstoffen te bewerkstelligen, waaronder het beperken van nieuwe fossiele productieactiviteiten en infrastructuur. Dat zou ook het risico op kapitaalvernietiging door zogeheten stranded assets verminderen.¹⁶

¹⁵ Zie International Energy Agency Special Report, *Net Zero by 2050 A Roadmap for the Global Energy Sector*, p. 20 – 21.

¹⁶ Executive Summary – The Production Gap: 2020 Report.

4. Introduce restrictions on fossil fuel production activities and infrastructure. Restricting new fossil fuel production activities and infrastructure can avoid locking in levels of fossil fuel production higher than those consistent with climate goals. It can also reduce the risk of stranded assets and communities.

29. PGR2020 maakt verder duidelijk dat landen met grote mogelijkheden om te veranderen (kortweg: de rijke landen die deze transitie zelf kunnen financieren) en een relatief lage economische en maatschappelijke afhankelijkheid van fossiele productie het snelst in staat zullen zijn om de transitie te bewerkstelligen en hun economie te decarboniseren.¹⁷ Van die landen, waar Nederland ook onder valt, moet dan ook worden verwacht dat zij dat zo snel mogelijk doen.

Tussenconclusie

30. Klimaatwetenschappers, marktspecialisten en alle andere gezaghebbende autoriteiten op het gebied van klimaatverandering en de energietransitie zijn het erover eens dat drastische maatregelen noodzakelijk zijn om gevaarlijke klimaatverandering nog te voorkomen of in ieder geval te beperken. Dat vereist nieuw beleid en verdergaande emissiereducties. Dit betekent dat er geen ruimte meer is voor nieuwe gaswinning.
31. Hieronder zal verder worden toegelicht dat de Minister in zijn afwegingen rondom de voorgenomen gaswinning in Ternaard zich onvoldoende rekenschap heeft gegeven van de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en andere relevante ontwikkelingen.

De argumentatie van de Minister rechtvaardigt geen nieuwe gaswinning

32. De afgelopen jaren hanteert de Minister steeds hetzelfde uitgangspunt om instemming te verlenen voor nieuwe gaswinning in Nederland, namelijk dat er aan de energietransitie wordt gewerkt maar dat het nu eenmaal een gegeven is dat het gebruik van aardgas de komende decennia als brandstof en grondstof een belangrijke rol speelt in Nederland en daarbuiten. Verder zou gaswinning uit kleine velden in Nederland minder uitstoot veroorzaken dan het importeren van gas uit het buitenland.
33. Dezelfde argumenten liggen nu ten grondslag aan het ontwerp-instemmingsbesluit voor de gaswinning in Ternaard. Diverse Kamerleden hebben de Minister reeds

---

¹⁷ SEI, IISD, ODI, E3G, and UNEP. (2020). The Production Gap Report: 2020 Special Report, p. 34.

bevraagd over de verhouding tussen deze voorgenomen gaswinning en de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten die met zich meebrengen dat we zo snel mogelijk moeten stoppen met fossiele brandstoffen. Het antwoord van de Minister is als volgt (onderstreping toegevoegd):

“Het recent verschenen IPCC-rapport bevestigt nogmaals het belang om te verduurzamen. Daarom zet het kabinet in op het decarboniseren van het gassysteem door middel van energiebesparing en het vervangen van aardgas door elektriciteit, groen gas, duurzame waterstof en duurzame warmte. Deze omslag is echter niet van de ene op de andere dag gerealiseerd. De verwachting is dat aardgas de komende decennia nog noodzakelijk is voor bijvoorbeeld de productie van elektriciteit en de energie- en warmtebehoefte van huishoudens. Het stoppen met aardgaswinning in Nederland, ook onder de Waddenzee, lijkt in het kader van het terugbrengen van broeikasgassen contraproductief. In een recent onderzoek van het Oxford Institute for Energy Studies is berekend dat het vervangen van 1 miljard kuub in Nederland geproduceerd aardgas door geïmporteerd aardgas leidt tot minimaal 135,000 ton extra uitstoot van broeikasgassen. Het kabinet kiest er daarom voor om gas te winnen uit de kleine velden in eigen land wanneer dit veilig kan voor mens en milieu, en zolang en voor zover dit nodig is voor de Nederlandse gasvraag (Kamerstuk 33 529, nr. 469 en 32 813; 31 239, nr. 486). De gaswinning onder de Waddenzee maakt hiervan onderdeel uit.”¹⁸

34. Wij begrijpen natuurlijk ook dat Nederland niet van vandaag op morgen van aardgas af is. Dat laat echter onverlet dat de Nederlandse Staat zijn klimaatbeleid dient aan te passen in lijn met de laatste klimaatwetenschappelijke inzichten en alles in het werk moet stellen om de energietransitie te versnellen en de afhankelijkheid van aardgas zo snel als mogelijk te verminderen. Het enkele feit dat Nederland de komende jaren nog aardgas nodig zal hebben, verklaart ook niet waarom er nu een nieuw gasveld in ontwikkeling kan worden genomen voor de komende 15 jaar, terwijl dit op gespannen voet staat met bovengenoemde gezaghebbende rapporten.
35. Er moeten ook vraagtekens worden geplaatst bij de aangehaalde vergelijking tussen de uitstoot van geïmporteerd aardgas in vergelijking met Nederlands aardgas. Het ‘onderzoek’ van het Oxford Institute for Energy Studies (‘OIES’) waar de Minister naar verwijst betreft een kort artikelje van amper 11 pagina’s van één onderzoeker van het OIES. Het gaat dus niet om deugdelijk peer-reviewed onderzoek. Bij nadere verdieping in de achtergrond van het OIES blijkt bovendien dat dit onderzoeksinstituut wordt gesponsord door grote bedrijven uit de olie- en

---

¹⁸ Minister van Economische Zaken en Klimaat, Beantwoording vragen over gaswinning onder de Waddenzee, 13 september 2021.

- gasindustrie, inclusief Shell en ExxonMobil.¹⁹ Dat de Minister zich bedient van dergelijk materiaal om zijn standpunt te onderbouwen is moeilijk te begrijpen.²⁰
36. De kabinetsappreciatie van 1 oktober 2021 over het IPCC-rapport herhaalt de belangrijke bevindingen uit het IPCC-rapport, maar komt verder neer op de mededeling dat het huidige beleid wordt voortgezet, met de extra investeringen die zijn aangekondigd op Prinsjesdag om de huidige klimaatdoelen te behalen en de opmerking dat mogelijk nog verdere aanscherping volgt in het licht van het Europese reductiedoel van 55% in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050. Verder zet het kabinet vooral in op beïnvloeding van andere landen, bijvoorbeeld in de G20.
37. In deze appreciatie, noch in de besluitvorming over de voorgenomen gaswinning wordt duidelijk hoe het Nederlandse beleid zich verhoudt tot het mondiaal resterende koolstofbudget waar een duidelijke begrenzing op zit. Zo is niet duidelijk hoeveel van het resterende koolstofbudget Nederland zichzelf toekent op basis van het huidige beleid en hoe de door de Minister gestelde aanhoudende vraag naar gas zich daartoe verhoudt. De besluitvorming over de gaswinning in Ternaard bevat geen bredere klimatologische afweging, die duidelijk wel noodzakelijk is in het licht van de bevindingen van bovengenoemde rapporten.
38. Op basis van het IEA-rapport en PGR2020 moet ook van de Minister worden verwacht dat hij in zijn afweging betreft wat het risico is dat nieuwe gaswinning leidt tot *stranded assets* in Nederland of daarbuiten en wie de kosten daarvan zal dragen. Er worden wereldwijd immers teveel fossiele brandstoffen geproduceerd en dat brengt niet alleen aanzienlijke risico's met zich voor het klimaat, maar ook grote financiële (systeem)risico's.
39. Ook deze risico's zijn niet meegenomen in de besluitvorming ten aanzien van de voorgenomen gaswinning in Ternaard.

Jurisprudentie van de Afdeling

40. Afgelopen jaar deed de Afdeling een aantal uitspraken in beroepsprocedures tegen instemmingsbesluiten voor winningsplannen waarin de verhouding tussen gaswinning en klimaatbeleid aan de orde is geweest: op 1 april 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:938), op 26 augustus 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2048), 2 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:2875), 23 december 2020 (ECLI:NL:RVS:2020:3091) en op 31 maart 2021 (ECLI:NL:RVS:2021:660). In die zaken heeft de Afdeling besloten dat klimaatverandering niet met zich bracht dat de gaswinning die daar aan de orde was in strijd kwam met het planmatig beheer en gebruik van delfstoffen.
41. Dit betreft uitspraken over bestreden besluiten uit 2018 en 2019 en dus ruim vóór publicatie van de gezaghebbende rapporten die wij hier aanhalen. Er is daarom

¹⁹ [Benefactors and Sponsors | Oxford Institute for Energy Studies \(oxfordenergy.org\)](#)

²⁰ De auteur stelt overigens dat de impact van Noors aardgas gelijk zou zijn aan Nederlands aardgas.

sprake van gewijzigde omstandigheden die in dit geval tot een andere uitkomst moeten leiden.

42. Alle uitspraken gaan uit van de aannahme dat Nederland nu eenmaal voorlopig nog afhankelijk is van aardgas en eigen gasproductie in dat geval de voorkeur heeft. De mate waarin Nederland nog afhankelijk blijft van aardgas is echter geen gegeven en afhankelijk van het beleid van de Staat. Dat kan, zeker in het licht van het bovenstaande, ook leiden tot een andere afweging met betrekking tot het importeren van gas, voor zover daar vanuit klimaatperspectief al ruimte voor zou zijn. De Minister kan niet zomaar uitgaan van een voortzetting van het huidige beleid, nu een dringende noodzaak bestaat tot aanscherping daarvan.

Conclusie

43. Het bovenstaande leidt tot de conclusie dat de Minister de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen zou moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen.
44. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Klimaatverandering en het behoud van de Waddenzee voor huidige en komende generaties.

45. Het staat vast dat de impact van klimaatverandering op het waddengebied enkel zal toenemen. Eerder werd al geconcludeerd dat veel natuurwaarden in het gebied de afgelopen 50 jaar een negatieve trend laten zien. De impact die klimaatverandering op het gebied heeft zal deze negatieve trend op vele fronten versterken. Welke concrete maatregelen gaat de overheid nemen om de beschermde natuurwaarden in het waddengebied te behouden en te versterken, daarbij rekening houdend met de gevolgen van het deel van de klimaatverandering dat al niet meer te voorkomen is? Om dit te illustreren een voorbeeld waar maatregelen op zijn plaats lijken: Door de voor de nieuw aangevraagde gaswinning noodzakelijke extra zandsuppleties zullen vele in het kader van Natura 2000 als beschermd aangemerkte soorten bedekt raken en sterven. Die soorten maken onderdeel uit van beschermde habitat. Veel van deze

soorten ervaren nu al de negatieve gevolgen van klimaatverandering en zullen dat in toenemende mate ondervinden. Zo warmt het zeewater steeds verder op en neemt de zuurgraad van het water toe. Hoe wordt dan alsnog de achteruitgang gestopt en het noodzakelijke herstel gerealiseerd?

Het ontbreken van draagvlak: een volwaardige regio of enkel wingewest?

46. Alle betrokken regionale overheden, provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, gemeente Noardeast Fryslân, hebben, ieder vanuit de aan hen toevertrouwde belangen, geadviseerd om niet in te stemmen met het winningsplan en geen vergunning te verlenen op grond van de Wet natuurbescherming.

De ministers hebben deze verplichte en welgemeende adviezen naast zich neergelegd zonder deugdelijke onderbouwing met zwaarwegende argumenten waarom deze gaswinning noodzakelijk zou zijn.

Er is dus geen enkel draagvlak voor deze winning in de regio. Hoe werkt het verlenen van toestemming voor gaswinning tegen de uitdrukkelijke wens in van de regionale overheden door in de regio? Wat betekent dit voor het draagvlak en vertrouwen vanuit de regio bij de ontwikkeling van toekomstige projecten? Schaadt de opstelling van de rijksoverheid niet het draagvlak vanuit de regio dat zo nodig is voor bijvoorbeeld het realiseren van komende projecten voor de energietransitie? Hoe verhoudt zich de verdeling van bevoegdheden tussen rijksoverheid en regionale overheden met betrekking tot het behalen van de vanuit Europese regelgeving gestelde doelen op het gebied van natuur en milieu? Wie heeft de regio over bijvoorbeeld het behalen van de Natura-2000 doelen?

Beheerautoriteit: doel natuurkwaliteit verbeterend natuur een sturend instituut?

47. Op 1 maart 2020 is de beheerautoriteit Waddenzee van start gegaan.²¹ Doel hiervan is te komen tot beter samenhangend beheer van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee op het gebied van natuur-, vis- en waterbeheer. Het beheer en het beleid van de wadden is heel versnipperd. Vele overheidsorganen spelen een rol bij de bescherming van het gebied, maar echte regio ontbreekt. Wat is de rol van de beheerautoriteit binnen deze vergunningverlening? Als de beheerautoriteit geen zeggingskracht heeft binnen het proces van vergunningverlening in het waddengebied, en deze in het bijzonder, wat is dan haar rol? Wat gaat de minister

---

²¹ Jaarplan 2021 Beheerautoriteit Waddenzee, (<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021D09719&did=2021D09719>)

doen met de vragen die de beheerautoriteit in haar brief van 17 juni 2021 aangaf richting het ministerie van LNV?

De kwestie van het kunnen en moeten weigeren van de toestemmingen voor gaswinning

48. De minister van EZK heeft richting de Tweede Kamer aangegeven dat de regering de gevraagde toestemmingen niet kan weigeren, en geen mogelijkheden heeft om de plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee te blokkeren.
49. Het van Rijkswegge gebezigde argument dat de Mijnbouwwet en/of de Wet natuurbescherming dwingen tot instemming respectievelijk vergunningverlening is onjuist. Eerder in deze zienswijze hebben wij vastgesteld dat de minister op grond van artikel 36, eerste lid, aanhef en onder (b),(c) en (d) de instemming moet weigeren. Hieronder gaan we kort in op enkele andere regelgeving die verplicht tot het weigeren van desbetreffende instemmingen en toestemmingen. Opgemerkt kan worden dat dit slechts enkele voorbeelden betreft en zeker niet een uitputtende lijst is.
50. Wij zijn van oordeel dat de minister van EZK de bestaande winningsvergunning uit 1969 moet intrekken of wijzigen. Art. 21 Mijnbouwwet (hierna Mbw) biedt de mogelijkheid tot intrekking van de winningsvergunning. In de toelichting bij het amendement op art. 21 Mbw staat: *'De indieners beogen hiermee nieuwe gaswinningsprojecten op de waddeneilanden, in de Waddenzee, het Werelderfgoedgebied en in de aan de Waddeneilanden grenzende Natura 2000 gebieden onmogelijk te maken.'* Dit roept de vraag op in hoeverre de minister met deze onderliggende bedoeling rekening heeft gehouden? Had de minister niet op grond van art 32 b Mbw het concessiegebied moeten verkleinen? Er hebben immers in het betrokken deel gedurende een periode van de voorafgaande twee kalenderjaren geen significante activiteiten met betrekking tot opsporen of winnen van koolwaterstoffen plaatsgevonden. Nu bij het Ternaard veld zeker al sinds de jaren 80 geen activiteiten zijn geweest, werpt de vraag zich op of de minister niet, mede gezien de wens van de Kamer, over (had) moet (en) gaan tot het verkleinen van het concessiegebied?
51. De Wet natuurbescherming (hierna:Wnb) kent geen limitatieve opsomming van weigeringsgronden. Dit houdt in, dat de minister beleidsvrijheid heeft om de vergunning te weigeren zelfs als – wat in dit geval niet zo is – er geen wezenlijke aantasting van de natuurwaarden of significantie van de effecten plaatsvindt.
52. Wij verwijzen ten overvloede naar het op 5 oktober jl. verschenen advies van de Waddenacademie²² en verzoeken dit advies als ingevoegd te beschouwen en mee te nemen in de reactie op deze zienswijze.

---

²² Juridisch advies inzake het Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard), 5 oktober 2021.

Vereiste wetenschappelijke zekerheid dat er geen schade optreedt ontbreekt

‘De gemeten trend in het areaal wadplaten sinds 2010 is licht negatief’²³

‘.. dit leidt tot nadere studie met als doel de trend en de mogelijke rol van bodemdaling door gaswinning daarin te begrijpen. De komende jaren zal dit onderzoek doorgaan.’²⁴

53. Wij gaan hierna eerst in op de door de Habitatrictlijn en Wet natuurbescherming vereiste van voorafgaande wetenschappelijke zekerheid. Vervolgens maken we een aantal opmerkingen over de Hand aan de kraan (hierna Hadk)-systematiek, waarna we ingaan op de invulling van de verschillende elementen van het Hadk-principe, gevolgd door overige opmerkingen over de voorgestelde besluiten.
54. Gelet op met name het voorzorgsbeginsel moet ervan uitgegaan worden dat een plan of project significante gevolgen kan hebben wanneer het op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zake niet valt uit te sluiten dat het plan of project de instandhoudingsdoelstellingen van de betreffende gebieden in gevaar brengt.²⁵ Deze wetenschappelijke zekerheid dient voorafgaand aan het verlenen van toestemming te worden verkregen. Het citaat hierboven illustreert dat 14 jaar na de verlening van de toestemming voor de gaswinning (in 2006) er nu toch (nog steeds) onzekerheden blijken te zijn over de gevolgen van gaswinning, en dat de resultaten van 14 jaar monitoren nu aanleiding zijn tot verder onderzoek naar de geconstateerde negatieve trend in de ontwikkeling van het wadplaatareaal en de relatie met bodemdaling door gaswinning.

Hoe dit zich verhoudt met de vereiste voorafgaande wetenschappelijke zekerheid dat er geen aantasting zal plaatsvinden van de natuurlijke kenmerken van het gebied is ons een raadsel. Er zijn meer nieuwe inzichten na 14 jaar gaswinning onder de Waddenzee. Zoals de ‘nieuwe inzichten’ omtrent het door ingenieur Houtenbos in 2007 bij de Raad van State²⁶ aangekaarte na-ijleffect. De Raad van State ging uit van de juistheid van de conclusies van het RIKZ rapport van 14 juni 2004. Hierin werd geconstateerd dat na-ijleffecten gering zouden zijn, en werd als voorwaarde gesteld dat zowel bodemdaling als zeespiegelstijging nauwkeurig zouden moeten worden gevolgd.²⁷ In het deskundigenbericht werd geconstateerd dat de na-ijling binnen 1,5 - 3 jaar tot nul zou afnemen. Pas in 2017 volgde de erkenning dat de beweringen van Ingenieur Houtenbos in 2007 correct waren en die van het RIKZ onjuist. In de LTS-

²³ Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

²⁴ Passende beoordeling gasboring en gaswinning Waddenzee, p. 38.

²⁵ Zie bijvoorbeeld ABRvS 15 september 2021, ECLI:NL:RVS:2021:2085, r.o. 5.2.

²⁶ Raad van State, 29 augustus 2007, ECLI:NL:RVSBB2499 r.o. 2.16.5 en verder

²⁷ Iets wat met name voor de zeespiegelstijging onmogelijk is gebleken.

studie werd onomstotelijk aangetoond dat een significante na-ijling van de bodem voor een periode van meerdere decennia hoogstwaarschijnlijk zal optreden.²⁸

55. Dit zijn slechts twee voorbeelden van voortschrijdend wetenschappelijk inzicht door de jaren heen. Geconcludeerd kan worden dat de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid voor het toestaan van de waddengaswinning in 2007 eigenlijk ontbrak, en dat de nieuwe wetenschappelijke inzichten, die nagenoeg één op één van toepassing zijn op de nu ter inzage liggende concept toestemmingen voor nieuwe gaswinning het onmogelijk maken te stellen dat er voorafgaand aan het verlenen van toestemming voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee wel wetenschappelijke zekerheid is van het uitblijven van aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied.

Schade door gaswinning is niet op voorhand uit te sluiten door middel van toepassing van de hand aan de kraan systematiek

56. Voor gaswinning onder de Waddenzee is de Hadk-systematiek geconstrueerd. Als de bodemdaling samen met de zeespiegelstijging onder de vastgestelde grens blijft waarbinnen het gebied kan ophogen door de aanvoer van zand en slib uit de Noordzee, dan wordt verondersteld dat er geen kans is op aantasting van de natuurlijke kenmerken. Het is echter niet uitgesloten dat zelfs als de waarden beneden de vastgestelde grens van de gebruiksruijme blijven, er toch effecten op de natuur optreden.

Voorbeelden van mogelijke effecten die niet worden beoordeeld binnen Hadk

Gemiddeld verlies van plaatareaal is niet een beoordeling van lokale effecten op korte en middellange termijn

57. Vast staat dat er afname van plaatareaal ten gevolge van de nieuwe gaswinning zal optreden. Onduidelijk is welk lokaal verlies aan plaatareaal en afname van droogvaltijd er binnen de bodemdalingscontour zal optreden, hoe de ontwikkeling door de jaren heen (vermoedelijk) zal zijn, en welke ecologische gevolgen daarvan te verwachten zijn. De systematiek van hand aan de kraan ziet enkel op een gemiddelde daling en gemiddelde aangroei over een volledig kombergingsgebied.

Verandering van sedimentsamenstelling en effecten op de ecologie

58. Ook is niet met wetenschappelijke zekerheid onderbouwd dat, zelfs als binnen de gebruiksruijme gebleven wordt, de sedimentsamenstelling niet verandert door bijvoorbeeld de extra zandsuppleties en de extra aanvoer van grote hoeveelheden zand vanuit de Noordzee. Wij vragen ons af welke wetenschappelijke onderbouwing er beschikbaar is waarmee wetenschappelijke zekerheid wordt verkregen dat de

²⁸ Zie Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017

sedimentsamenstelling binnen de kombergingsgebieden niet verandert onder invloed van de gaswinning op zichzelf en in cumulatie met andere vergunde en niet vergunde activiteiten?

59. Het is essentieel om wetenschappelijke zekerheid te hebben dat de sedimentsamenstelling niet veranderd. Een veranderende sedimentsamenstelling kan immers weer veranderingen van de soortensamenstelling van de bodem tot gevolg hebben, wat vervolgens weer gevolgen kan hebben voor bijvoorbeeld het voedselaanbod van vogels. In het kader van de bestaande gaswinning is onderzoek naar bodemdieren verplicht gesteld. Welke wetenschappelijke onderbouwing heeft dit over de periode 2006 tot 2021 opgeleverd om uit te sluiten dat deze verschuiving in soortensamenstelling van bodemdieren niet plaats vindt en niet plaats zal gaan plaats vinden?

Verlies van wadplaatareaal door de jaren heen

60. De theorie die ten grondslag ligt aan het opvullen van de door gaswinning veroorzaakte bodemdaling gaat uit van het eerst creëren van een groter volume binnen de betreffende kombergingen. Simpel gezegd: door de bodemdaling ontstaat er meer ruimte in de Waddenzee, en dit zorgt ervoor dat er transport van extra zand vanuit de Noordzee op gang komt. Hiervoor wordt dus eerst de bestaande balans verstoord. Dit betekent dat er eerst een verdieping plaatsvindt, die ervoor zorgt dat extra zand wordt aangevoerd vanuit de Noordzee. Een duidelijke kwantificering van afname van wadplaatareaal ontbreekt. De enige kwantificering die wordt gegeven is gebaseerd op het verouderde zeespiegelstijgingsscenario en is zeker niet in lijn met de zeespiegelstijgingsscenario's die door het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee (hierna: adviescollege) worden geadviseerd.²⁹ Graag ontvangen we de geactualiseerde gegevens van de verwachte wadplaatareaal-ontwikkeling gebaseerd op de door de commissie geadviseerde randvoorwaarden voor zeespiegelstijgingsscenario's, inclusief achterliggende berekeningen hiervan. Wij vragen ons af welke afname van droogvallend plaatareaal worst case zal optreden binnen een periode van 1, 5, 7 en bijvoorbeeld 10 jaar na aanvang van de gaswinning, hoe deze verminderde hoeveelheid zich door de tijd heen ontwikkelt en welke ecologische gevolgen dit met zich meebrengt. In het MER wordt opgemerkt dat dit wegvalt binnen de natuurlijke dynamiek. Echter, er is niet alleen sprake van een (tijdelijke?) afname van wadplaatareaal door deze activiteit, maar ook sprake van afname van wadplaatareaal door bijvoorbeeld de bestaande gas- en zoutwinningen en diverse andere werkzaamheden in de Waddenzee. Verder valt ons op dat op de korte termijn gerekend wordt met een gemiddelde wadplaat-geul verdeling terwijl in het bodemdalingsgebied verhoudingsgewijs veel meer plaatareaal aanwezig is dan gemiddeld binnen het kombergingsgebied.

---

²⁹ 'De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p.23.

Hand aan de Kraan

61. Het principe van Hadk, dat is ontwikkeld ten behoeve van het Rijksprojectbesluit gaswinning onder de Waddenzee (hierna het Rpb) uit 2006, veronderstelt, dat als de natuurlijke sedimentatie de bodemdaling door de gaswinning en de zeespiegelstijging kan volgen er geen aantasting van de natuurlijke waarden van de Waddenzee zal plaatsvinden mits dit ook door intensieve monitoring wordt bevestigd en – bij dreigende aantasting – tijdig kan worden ingegrepen door de winning te verminderen of stop te zetten.
62. Bij het Rpb is dit uitgangspunt uitgewerkt. Die uitgangspunten zijn, naar wij begrijpen, onverkort van toepassing op de huidig voorgestelde besluiten. Alle elementen binnen het Hadk-principe zullen dan ook uitgaande van hun worst case scenario's binnen de vastgestelde gebruiksruimte moeten passen, en daarbij kan niet uitgegaan worden van gemiddelde scenario's, zoals bij diverse ter inzage gelegde stukken het geval is. Zo kan het niet zo zijn, dat bij het voldoen aan de vereiste wetenschappelijke zekerheid bij één onderdeel, bijvoorbeeld sedimentatie, de wetenschappelijke zekerheid bij de andere onderdelen minder zeker hoeft te zijn. De reactie op de vier onderdelen van de Hadk, sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling (inclusief na-ijl) en monitoring, volgen hierna.

Onderdeel 1: Hadk: sedimentatie

63. In 2006 is voor de sedimentatiesnelheid een veilige ondergrens vastgesteld van 6 mm/jr voor het Pinkegat, dit ondanks de ook toen al door sommige wetenschappers van onder andere het Waterloopkundig Laboratorium (nu Deltares) bepleitte hogere grens. Handhaven van die ondergrens van 6 mm/jr blijft noodzakelijk ook al wordt er vanuit dezelfde hoek opnieuw gepleit voor een hogere ondergrens. Terzijde merken wij op, dat voor het Borndiep geen veilige grens is vastgesteld en dat ten onrechte in de passende beoordeling (PB) en het winningsplan uitgegaan is van 5 mm/jr³⁰. Deze 5 mm/jr als sedimentatiesnelheid is nergens onderbouwd. Tevens verwijzen wij wederom naar de uit de monitoring geconstateerde negatieve trend van de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal. Als de sedimentatie significant hoger ligt dan de veroorzaakte bodemdaling, zoals deze door NAM wordt gesteld, dan zou een ophogend kombergingsgebied in lijn der verwachtingen liggen.
64. Bij de toepassing van Hadk dient er rekening mee te worden gehouden, dat de sedimentatie vertraagd reageert op het door de bodemdaling toenemende verschil tussen de gemiddelde zeespiegel en de bodem. Nergens blijkt uit, dat bij het beoordelen van de effecten op de natuur hiermee rekening is gehouden. Er wordt

---

³⁰ PB blz. 42

enkel gekeken naar de gemiddelde sedimentatie over 19 jaren. Die 19 jaren is te lang om nog tijdig in te kunnen grijpen door vermindering of stoppen van de winning.

65. Het adviescollege³¹ stelt weliswaar een andere benadering voor de sedimentatiegrens voor op basis van de verdrinkingsgrens, maar dat is voor de onderhavige besluitvorming niet toepasbaar, ook al omdat het adviescollege dit koppelt aan een andere benadering van de Hadk als geheel. Daarvoor is nader onderzoek noodzakelijk. Ook het rapport van Deltares³² over de verdrinkingsgrens kan om dezelfde redenen geen aanleiding geven om van een andere waarde uit te kunnen gaan.
66. Er zijn onzekerheden ten aanzien van de sedimentatie waar de wetenschap tot op heden onvoldoende antwoord op heeft gegeven. Wij wezen hier eerder ook al op. Ten eerste is onduidelijk of de extra zandsuppleties als gevolg van de bodemdaling verschil veroorzaakt in de bodemsamenstelling met een andere verdeling van grote (zand) en kleinere (slib) fracties en de mogelijke gevolgen daarvan voor de natuurwaarden. Ten tweede blijkt uit de monitoring tot nu toe, dat het plaatareaal van de betrokken kombergingen Pinkegat en Zoutkamperlaag waaronder de bestaande gaswinningen plaatsvinden, gelijk blijven en afnemen terwijl in het algemeen wordt aangenomen dat het sedimentatievolume toeneemt. Is het vooral het sublitoraal dat de extra sedimentatie opneemt?

Onderdeel 2: Hadk: zeespiegelstijging

NAM: 'Een van de vragen is of, wanneer zo'n extreem scenario³³ voor zeespiegelstijging werkelijkheid wordt, het HAK-principe in voldoende mate werkt, gegeven het na-ijleffect van diepe bodemdaling.'³⁴

67. Het bovenstaande citaat is uit 2019. Inmiddels is het scenario, waarnaar de NAM in het bovenstaande citaat naar verwijst door de ontwikkeling in wetenschappelijke inzichten over te verwachten zeespiegelstijging helaas niet meer als extreem te duiden maar eerder als een realistische mogelijkheid.
68. Waar de snelle wetenschappelijke ontwikkeling op het terrein van de ontwikkeling van mondiale zeespiegelstijgingsscenario's een steeds grimmiger en sterkere zeespiegelstijging voorspellen en modelleren, kan voor de beleidsmatig vastgestelde

³¹ Rapport van het adviescollege Hand aan de Kraan Waddenzee, omgaan met onzekerheden, 5 januari 2021, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

³² Deltares, Meegroeivermogen en kritische zeespiegelstijgingssnelheid voor verdringing in de Nederlandse Waddenzee, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218

³³ DE afsmelting van Antartica zoals die in bepaalde studies voorspelt wordt, zie p. 6 Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019.

³⁴ Monitoring van de effecten van bodemdaling door de gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie van de monitoring 2013-2019, p.7.

zeespiegelsstijgingsscenario's voor het vaststellen van de gebruiksruimte voor de gaswinning een tegengestelde trend worden geconstateerd. Bij elk nieuw scenario worden de verwachtingen op onrealistische wijze naar beneden bijgesteld.

69. Zowel in de bijlage bij het winningsplan³⁵ als in het ontwerp voor het instemmingsbesluit³⁶ is sprake van een advies van TNO van 18 december 2020. Dit relevante advies is niet bij de ter inzage gelegde stukken gevoegd. Dit advies is evenmin anderszins openbaar gemaakt. Wij zijn wel bekend met een advies van de Universiteit Utrecht over de zeespiegelstijging van 18 december 2020³⁷, hierna het advies UU.
70. Voorover is na te gaan zonder kennis van het advies van TNO zijn de NAM in het aangepaste winningsplan³⁸ en de minister in het ontwerp voor de instemming uitgegaan van een zeespiegelstijging van 2,4 mm/jr vanaf heden tot 2026 (beleidsscenario) en daarna een lineair toenemende zeespiegelstijging tot 4,5 mm/jr in 2050 (richtscenario). Deze benadering voldoet niet aan de uitgangspunten van het Rpb en is evenmin in overeenstemming met de vereisten van de Wet natuurbescherming (Wnb) en de Habitatrictlijn, in het bijzonder artikel 6, lid 3 en het daar in besloten voorzorgbeginsel. De kans dat de gehanteerde waarden worden overschreden is – per definitie – 50% en dat voldoet geenszins aan de vereiste wetenschappelijke zekerheid. Het adviescollege adviseert om voor het beleidsscenario rekening te houden met de onzekerheden in de definitie van het beleidsscenario.
71. Het advies UU geeft voor de snelheid van de zeespiegelstijging in het beleidsscenario een onzekerheidsmarge van $\pm 1,5$ mm/jr (met een zekerheid van tweemaal de standaardafwijking, zodat de kans op overschrijding ca. 2,5% is), ondanks dat de gemeten zeespiegel langs de Nederlandse kust een snellere stijging nog niet of maar beperkt signaleren. Door op geen enkele wijze rekening te houden met deze onzekerheidsmarge voldoet het aangepaste winningsplan en de goedkeuring niet aan de uitgangspunten voor Hadk en de vereiste voorzorg die daarbij hoort.
72. De onzekerheid over de zeespiegelstijging op langere termijn (na 2030) is nog veel groter dan de toch al grote onzekerheid voor de kortere termijn. Immers, het is onzeker welk klimaatscenario zal worden gerealiseerd ondanks de afspraken in het akkoord van Parijs en het is buitengewoon onzeker, vooral door onzekerheid over de ontwikkelingen op Antarctica, welke snelheid van zeespiegelstijging daarvan het gevolg kan zijn. Het advies UU gaat daarom voor 2050 uit van een snelheid van 4,5 mm/jr met een onzekerheidsmarge van 3,0 tot 6,2 mm/jr (met een onzekerheidsmarge van 5%). Overigens is in het aangepaste winningsplan en de ontwerpen ten onrechte aangenomen, dat de snelheid van de zeespiegelstijging

---

³⁵ Notitie van de NAM 'Actualisatie en toelichting winningsplan' als bijlage gevoegd bij het winningsplan, zie pagina 1.

³⁶ Blz. 12.

³⁷ Advies beleids- en richtscenario relatieve zeespiegelstijging Waddenzee, 18 december 2020, Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen, bijlage bij Kamerstuk 29684, nr. 218.

³⁸ Die aanpassing is te vinden in de notitie die aan het winningsplan is toegevoegd.

tussen 2026 en 2040 eenparig toeneemt, terwijl het advies UU stelt dat geen enkele uitspraak gedaan kan worden over het verloop van de zeespiegel tussen 2026 en 2040.

73. Het adviescollege adviseert om voor de langere termijn rekening te houden met een klimaatscenario, inclusief de onzekerheidsband, en van daaruit de zeespiegelstijging te benaderen. In het aangepaste winningsplan en de goedkeuring is ook met deze onzekerheden op geen enkele wijze rekening gehouden. Zowel de adviezen van de UU als de adviezen van het adviescollege leggen de ministers in de ontwerpbesluiten naast zich neer. Het adviescollege adviseert om voor Hadk hogere waarden te hanteren voor het richtscenario dan de afgelopen vijf jaar en om korte termijn (tot 20 jaar) variabiliteit mee te nemen.
74. In oktober verschijnt van het KNMI het klimaatsignaal naar aanleiding van de recente rapporten van het IPCC. In dat klimaatsignaal zullen ook nieuwe prognoses van de zeespiegelstijging worden opgenomen. Deze informatie mag niet achterwege blijven bij een eventuele beslissing over de gaswinning Ternaard. In verband met de voortdurende bodemdaling na stopzetten van de gaswinning (na-ijleffect), waarover hierna meer, is een termijn van vijf jaren voor het beleidsscenario te kort. Immers, de kans op een substantiële na-ijl van meer dan vijf jaren is meer dan aannemelijk weten we sinds de LTS-onderzoeken.

Onderdeel 3: Bodemdaling en na-ijl

NAM 2013: 'We've lost predictive power'³⁹

75. Bovenstaande uitspraak werd door de NAM gedaan jaren nadat de gaswinning onder de Waddenzee en decennia nadat de gaswinning bij Ameland vergund was. Uit de monitoring blijkt dat de bodemdaling in de afgelopen jaren binnen de gebruiksruimte is gebleven, maar het had ook heel anders kunnen verlopen en kan in de toekomst heel anders verlopen. Eerder merkten wij al op dat met de kennis van nu, duidelijk is geworden dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid die er moet zijn voor toestemming verleend wordt voor een activiteit in Natura 2000-gebied niet aanwezig was en is.
76. Bij gaswinning probeert men op diverse onderdelen de toekomst te voorspellen, maar ontbreekt veel fundamentele kennis die noodzakelijk is voor een betrouwbare voorspelling. Zo is bij bodemdaling nog steeds niet duidelijk welke factoren sturend zijn, waardoor met zekerheid voorspellen niet lukt. Er is zelfs na het jarenlange LTS-onderzoek niet duidelijk geworden welke processen nu precies sturend zijn in de ondergrond bij het veroorzaken van bodemdaling. Nog steeds is er geen model ontwikkeld dat de bodemdaling met zekerheid kan voorspellen. In de M&R 2018

---

³⁹ NAM 2013 ,presentation Anomalous Time Dependent Subsidence, Antony Mossop (https://www.waddenacademie.nl/fileadmin/inhoud/pdf/03-Thema_s/Geowetenschap/Bodemdaling/03-NAM-research-program.pdf) NAM, Antonie Moshop

wordt aangegeven dat er nog substantiële onzekerheden zijn.⁴⁰ Dit is ook herkenbaar bij de gaswinning in Groningen. Zelfs nu de winning daar al significant is teruggebracht, nog steeds kan niemand precies voorspellen hoe het veld zich de komende decennia precies zal gaan gedragen.

77. Uit het ter inzage gelegde winningsplan en het ontwerp-instemmingsbesluit blijkt, dat de effecten op de bodem van de gaswinning bij Ternaard ook hoogst onzeker zijn. Er is grote onzekerheid over het gedrag van de breuken en er is onzekerheid over het gedrag van de verschillende compartimenten van het Ternaard-veld en de relatie met de aanliggende aquifers. Dit leidt in het aangepaste winningsplan tot zeer verschillende scenario's voor het verloop van de bodemdaling. Eigenlijk moet de conclusie zijn, dat op grond van de huidige kennis van de Ternaard-velden het dalingsgedrag onvoorspelbaar is. Zó onvoorspelbaar, dat het zelfs de vraag is of de gepresenteerde scenario's voor de bodemdaling rekening houdend met de vereiste voorzorg wel voldoende zekerheid bieden.
78. Het winningsplan geeft onder andere onzekerheden over de productie, over de begrenzing van de blokken, over de doorlatendheid van de breuken, over het gas-watercontact en over de relatie met de aquifers nabij de gasvoorkomens. Om te kunnen voldoen aan de eisen van Hadk, namelijk de wetenschappelijke zekerheid dat de gebruiksruimte niet zal worden overschreden, zijn de onzekerheden te groot. Zelfs een serieuze 'worst-case' is vanwege de mate van onzekerheid niet realiseerbaar.
79. In verband met de grote onzekerheid over het gedrag van deze velden stelt de toezichthouder, het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) voor om de winning te beperken tot aan de hydrostatische druk. Zelfs deze noodzakelijke, maar nog niet voldoende, beperking van het risico heeft de minister van EZK niet op willen nemen in het instemmingsbesluit. Daarmee zijn de risico's die genomen worden onverantwoord. Die risico's nemen onvoldoende af nu in het instemmingsbesluit bepaald is, dat de NAM slechts mag winnen volgens het midden-scenario voor de productie.
80. Nog grotere onzekerheid is er over de voortgang van de bodemdaling na het verminderen of stopzetten van de winning. Weliswaar hebben de onderzoeken (LTS) naar het Amelandvoorkomen nieuwe kennis opgeleverd maar zelfs dat leverde maar een beperkte passing op tussen de modelmatige benadering en de gemeten bodemdaling. We refereerden er hierboven ook al aan. Het leverde in ieder geval wel de notie op, dat de bodemdaling na het stoppen van de winning veel langer zal duren in de orde van decennia en met veel grotere snelheden, dan in 2006 bij het Rijksprojectbesluit werd verondersteld.⁴¹
81. Het is niet bekend of de methodiek zoals toegepast bij Ameland voldoende passende resultaten van de bodemdaling op langere termijn oplevert als gevolg van de grote onbekendheid met de parameters van het Ternaardvoorkomen. In het winningsplan

---

⁴⁰ Zie Gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen, resultaten uitvoering meet- en regelcyclus 2018, o.a. P13 en 28. Opgemerkt kan worden dat de remwegscenario's voor de waddengasvelden hier niet duidelijk in verbeeld zijn, zoals in de ter inzage gelegde stukken wordt gesuggereerd. Een duidelijke visualisatie van de remwegscenario's van alle waddengaswinningen tezamen in één grafiek zou welkom zijn.

⁴¹ Zie bijvoorbeeld Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017 figure 20

heeft de NAM de bodemdaling niet verder voorspeld dan tot en met 2040. Nu de winning volgens dit plan tot het midden van de dertiger jaren kan duren en zoals gezegd de bodemdaling na het stoppen van de winning decennia kan duren zal ook de periode waarover de NAM in het winningsplan de bodemdaling prognosticeert zich veel verder in de tijd moeten uitstrekken tot enkele decennia na het voorgenomen einde van de winning. Immers, Hadk vereist niet alleen dat de gebruiksruimte nu niet wordt overschreden maar eist ook dat die gebruiksruimte in de verre toekomst niet wordt overschreden als gevolg van de gaswinning.

82. Hiervoor is al aangegeven, dat vanwege de lange duur van de na-ijl het ook noodzakelijk is om de periode waarover het beleidsscenario voor de gebruiksruimte zich uitstrekt langer te maken dan de nu gehanteerde vijf jaren.
83. Wat betreft de na-ijl wordt in het MER verwezen naar verouderde informatie uit de passende beoordeling gaswinning Waddenzee (ministerie EZ 2006)⁴² Hoewel de genoemde LTS studie niet specifiek op het nieuw te ontwikkelen veld bij Ternaard ziet, blijkt, zoals wij eerder al aangaven, uit deze studie dat volgens de nieuwste wetenschappelijke inzichten de conclusies uit de passende beoordeling over na-ijling van 2006 onjuist zijn.

Afhankelijk van hoe lang en hoeveel er uit een veld gewonnen is, zal er een voortgaande bodemdaling van meerdere millimeters per jaar zijn voor mogelijk meerdere decennia. Dit wordt ook door NAM zelf erkend. Zo vermeld NAM in haar evaluatie van de monitoring van de al bestaande gaswinning onder de Waddenzee dat:

*'Een naijleffect van ca. 0,5 mm per jaar blijft waarschijnlijk nog jaren aanwezig.'*⁴³

84. Omdat er nog steeds, na een jarenlang LTS-onderzoek, onbekend is wat nu precies de sturende fysische processen in de ondergrond zijn, is het betrouwbaar en nauwkeurig voorspellen van de bodemdaling onmogelijk. Wij verzoeken de minister om het SODM, als onafhankelijk toezichthouder, te verzoeken een grafiek aan te leveren waarin zij het in haar woorden 'ergst mogelijke bodemdalingsscenario' hebben weergegeven.⁴⁴ Hierbij zien wij graag de grafiek van alle doorgerekende scenario's en realisaties zijn ingevoegd en niet enkel de grafiek met de selectie van 27 scenario's, zoals die in het winningsplan is toegevoegd.⁴⁵

Onderdeel 4: Monitoring

'De Auditcommissie die de jaarlijkse rapportage van de NAM beoordeelt, geeft aan dat de monitoring van natuurwaarden nog altijd moeilijk als beslis-instrument is in te

⁴² MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 35

⁴³ Monitoring van de effecten van bodemdaling door gaswinning in het Wadden- en Lauwersmeergebied, evaluatie monitoring 2013-2019, p.7

⁴⁴ Advies SODM, p.3

⁴⁵ Wij bedoelen hier een grafiek vergelijkbaar met grafiek 22 van het Addendum to NAM LTS II report, 17-03-2017.

zetten. Na tien jaar ontwikkeling van het monitoringsysteem is dit een teleurstellende stand van zaken.⁴⁶

85. Alhoewel op het moment van het verlenen van toestemming voldoende zeker moet zijn, dat er geen aantasting is van de natuurwaarden is, is het bij de gaswinning blijkbaar toegestaan om onzekerheden door monitoring achteraf te ondervangen. Het winningsplan en het eveneens ter inzage liggende monitoringsplan (bijlage D van de PB) gaat uit van het voortzetten van de huidige monitoring, zoals ingevoerd na de toestemming voor de winning van de velden Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen. Het monitoringsplan – dat overigens nog niet is goedgekeurd – mist een onderzoek naar de eventuele noodzaak tot uitbreiding van de monitoring nu de winning uit het Ternaardveld voorgenomen is.
86. Het adviescollege constateert dat bij de monitoring niet van alle beschikbare data gebruik wordt gemaakt en adviseert om meer gebruik te maken van recente inzichten, meettechnieken en analysemethoden meer gebruik te maken van metingen over de gehele wadden en normen te stellen voor overschrijding. Nergens uit de voorgenomen besluiten blijkt, dat deze adviezen ter harte zijn genomen terwijl dit wel (minimaal) noodzakelijk is om in voldoende mate te kunnen blijven beoordelen of de gaswinning geen significante effecten veroorzaakt of dreigt te veroorzaken.
87. Over de monitoring van het droogvallend wadplaatareaal kan nog het volgende worden opgemerkt. Het is bij de bestaande wadgaswinning na 14 jaar monitoren nog niet gelukt om het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren. Dit is niet zo gek, omdat de foutmarge van de Lidar metingen aan droogvallend wadplaatareaal jaar op jaar ongeveer 7 cm is, terwijl de hoogteafname ergens rond enkele millimeters per jaar zit. Het feit dat nu na 14 jaar een afnemende trend geconstateerd is, waarbij onduidelijk is welke rol de grote onnauwkeurigheid van de metingen hierbij heeft gespeeld, maken het onmogelijk om de ontwikkeling van het droogvallend wadplaatareaal adequaat te monitoren en bijtijds in te grijpen. Verder kan opgemerkt worden dat het wadengebied een zeer dynamisch gebied is. Als iets niet meetbaar is, wil dat niet direct zeggen dat het geen (grote) gevolgen heeft. Zoals hiervoor is aangegeven is Lidar, de meetmethode voor het wadplaatareaal, lang niet nauwkeurig genoeg om jaar op jaar het droogvallend wadplaatareaal te monitoren. Daarmee is niet uitgesloten dat significant negatieve effecten optreden terwijl de metingen dit vanwege de aan de techniek inherente onnauwkeurigheid dit niet waarnemen.
88. Het idee van monitoring met een hand aan de kraan is achterhaald. Door de decennialange na-ijl kan de gaswinning van vandaag de drijvende kracht zijn achter bodemdaling die over tientallen jaren optreedt. Zelfs als de kraan wordt dichtgedraaid gaat de bodemdaling nagenoeg met onverminderde snelheid nog tientallen jaren door. Je kunt het meten, je kunt het monitoren, maar je kunt er niets meer tegen doen.

---

⁴⁶ Advies SODM, p.6.

Conclusie Hadk

Adviescollege: ‘De rigide eis van 100% zekerheid dat de gebruikruimte niet mag worden overschreden kan niemand wetenschappelijk gezien waar maken.’⁴⁷

89. Sedimentatie, zeespiegelstijging, bodemdaling en monitoring van de gaswinning uit de velden Ternaard zoals voorgesteld, leidt tot de conclusie, dat de onzekerheden bij alle onderdelen gezamenlijk zó groot zijn, dat niet met wetenschappelijke zekerheid voldaan kan worden aan de eis, dat de gebruikruimte niet mag worden overschreden.
90. Uit figuur 11-4A blijkt, dat ook bij beperking van de productie volgens het midden-scenario de bodemdaling de grens van de gebruikruimte benadert. Daarbij is in die figuur geen enkele rekening gehouden met onzekerheden bij de zeespiegelstijging, zoals opgenomen in het advies UU en is evenmin de bodemdaling na het stoppen van de winning (na-ijl) volledig meegerekend.
91. Als rekening zou worden gehouden met de onzekerheidsmarges die in het advies UU zijn opgenomen, namelijk een snelheid van de zeespiegelstijging 2,4 +/- 1,5 mm/jr tot 2026 en 4,5 mm/jr in 2050 met een ondergrens van 3 mm/jr en een bovengrens van 6,2 mm/jr dan overschrijden tot 2040 tenminste 24 van de 27 voorspelde bodemdalingen op enig moment het meegroeivermogen en overschrijden vanaf 2040 alle voorspellingen het meegroeivermogen.
92. De conclusie is dan ook, dat op grond van de Hadk voor deze winning geen instemming of een vergunning op grond van de Wnb kan en mag worden verleend.

Diverse constatering in relatie tot de ter inzage liggende stukken

Project

93. In de PB is terecht aangenomen, dat de (extra) zandsuppletie en behoefte van de gaswinning onderdeel is van het project. Het is echter geen onderdeel van de gaswinning zelf, zodat beoordeeld zal moeten worden of die zandsuppleties een mitigerende of compenserende maatregel zijn. Die beoordeling ontbreekt echter in de PB. In het laatste geval, als de extra zandsuppletie als compenserende maatregel moet worden aangemerkt, zal in de PB ook een onderzoek naar alternatieven en dwingende redenen van groot openbaar belang (de zogenaamde ADC-toets) moeten bevatten. Die toets ontbreekt in ieder geval.
94. Vele hectares beschermde onderwaternatuur in het ene beschermde natuurgebied zullen bedekt worden onder een dikke laag zand om gaswinning onder een ander

---

⁴⁷ ‘De toekomst van Hand aan de kraan, omgaan met onzekerheden, p. 17 voetnoot 21.

beschermde natuurgebied mogelijk te maken. De effecten van dergelijke omvangrijke zandsuppleties ontbreekt geheel.

In het MER wordt op gemerkt dat significant negatieve effecten van winning, transport en suppletie van zand op de habitattypen en soorten die beschermd zijn binnen het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone niet op voorhand kunnen worden uitgesloten.⁴⁸ Echter, zodra gaswinning in de Waddenzee aanvangt is volgens de systematiek suppletie wel noodzakelijk om significant negatieve effecten op de natuurwaarden door de gaswinning binnen Natura 2000-gebied Waddenzee te voorkomen.

95. Wat betreft suppleren wordt verder een valse vergelijking gemaakt met de nationaal te suppleren hoeveelheid in vergelijking met de hoeveelheid die gesuppleerd moet worden in het kader van de zandsuppleties. Echter, een vergelijk met de hoeveelheden die gesuppleerd zijn in de afgelopen jaren ter behoud van de basiskustlijn van de eilanden (exclusief de hoeveelheden die voor de bestaande waddegaswinningen gedaan worden) ontbreekt geheel. Opgemerkt kan worden dat de MER verouderd is omdat er nog gesproken wordt over komende suppleties bij Ameland in de periode tot 2020⁴⁹. Het is belangrijk om voor het berekenen van de impact helder te hebben hoeveel extra zandsuppleties worst case plaatsvinden op welke locaties ter compensatie van de bodemdaling door de gaswinning. In de PB ontbreekt een beoordeling van de effecten van de extra zandsuppleties ten behoeve van de gaswinning Ternaard. Dit is in strijd van de Wnb en de Habitatrichtlijn.
96. Ook ontbreekt een beschouwing in de PB of deze extra suppleties nog wel mogelijk zijn in het kader van de verplichtingen van Nederland ten aanzien van het in stand houden van de Waddenzee als Natura 2000-gebied op grond van de artikelen 6, lid 1 en lid 2 van de Habitatrichtlijn. Op grond van die artikelen kan de plicht ontstaan om het totaal van de beschikbare suppletiecapaciteit volop in te zetten voor het behoud van de Waddenzee bij een toenemende snelheid van de zeespiegelstijging.

Cumulatie of death by a thousand cuts

‘Een reeks van gevolgen die op zichzelf beperkt zijn, kunnen in combinatie met elkaar significant zijn’⁵⁰

97. In de inleiding werd al gewezen op het feit dat veel natuurwaarden in de Waddenzee al 50 jaar gradueel achteruitgaan, ondanks het vele beleid en alle nationale en internationale beschermingsregimes die van toepassing zijn op de Waddenzee en het waddegebied. Een belangrijke oorzaak is ons inziens de impact van veel kleinere en grotere activiteiten die door de jaren heen toegestaan worden. Activiteiten waarvan bij sommige op zichzelf al niet uitgesloten kan worden dat er een kans is op significante effecten, zoals bij de onderhavige aanvragen voor gaswinning onder de

⁴⁸ P. 108 MER gasboring en gaswinning Ternaard.

⁴⁹ MER gasboring en gaswinning Ternaard, p. 29.

⁵⁰ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018, p.46

Waddenzee, maar ook de vele activiteiten die op zichzelf geen grote impact hebben, maar juist door hun veelheid toch leiden tot grote effecten.

98. Op grond van de Wnb dient niet alleen naar de effecten van het project zelf maar ook naar de effecten van andere plannen en projecten gekeken te worden. Dat is maar zeer gedeeltelijk gebeurd in de PB. Er is wel een achttal activiteiten geïdentificeerd in de PB maar op geen enkele wijze is in de PB de relatie gelegd van deze activiteiten met de effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in relatie met de effecten op deze doelstellingen van het project gaswinning zelf. Sterker nog, de effecten van deze andere plannen en projecten op de instandhoudingsdoelstellingen worden niet eens genoemd. De effecten als gevolg van de uitvoering van de monitoring op die instandhoudingsdoelstellingen ontbreken ook in het cumulatieoverzicht. Diverse activiteiten die aangrijpen op dezelfde beschermde natuurwaarden binnen de relevante beschermde natuurgebieden ontbreken geheel in de opsomming, laat staan dat er een beoordeling heeft plaatsgevonden van hun gezamenlijke impact op de individuele beschermde natuurwaarden. Voor een juiste cumulatie dient gekeken te worden naar het geheel van de impact op beschermde natuurwaarden binnen bijvoorbeeld het gehele oppervlak van Natura 2000-gebied Waddenzee en dient niet enkel gekeken te worden naar het kombergingsgebied Pinkegat. Zelfs als we de onjuiste uitvoering van de cumulatieopgave volgen ontbreekt zelfs dan nog volgens deze onjuist uitgevoerde cumulatie de cumulatie in het Borndiep.
99. Wij willen in het verband van cumulatie specifiek verwijzen naar de memo van de Europese Commissie en de daarin gegeven handvaten voor het juist uitvoeren van een cumulatiebeoordeling en de daar genoemde illustratieve voorbeelden. Niet alleen dienen alle plannen en projecten (afgerond, goedgekeurd maar nog niet afgerond, of voorgesteld zijn) te worden meegenomen in de beoordeling. Ook dienen deze mogelijke cumulatieve gevolgen te worden beoordeeld op basis van deugdelijke referentiegegevens en niet alleen leunen op kwalitatieve criteria.⁵¹

Stikstof

100. De emissie van stikstofverbindingen zijn een gevolg van het aanleggen van de winningsplaats, het boren van het boorgat en het affakkelen met de bijbehorende transporten. Daar komt de emissie van het gebruik van dit gas nog bij (en natuurlijk de CO₂-uitstoot hiervan). In het ontwerp van de Wnb-vergunning is aangenomen, dat al deze activiteiten op grond van de wijziging van het Besluit natuurbescherming (Bnb) per 1 juli 2021 zijn vrijgesteld van vergunningverlening. Die vrijstelling geldt in ieder geval niet voor het affakkelen. Bovendien is die vrijstelling zoals opgenomen in het Bnb in strijd met de Habitatrichtlijn.
101. De extra zandsuppletie is ook onderdeel van het project zodat de emissies die daar een gevolg van zijn ook moeten worden meegenomen in de berekening van de

---

⁵¹ Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG), Brussel 21.11.2018 p.48

stikstofdepositie. Bij het ontbreken van exacte gegevens van tijd en plaats van deze suppleties zal dan van worst-case moeten worden uitgegaan. Omdat de zandsuppleties onderdeel van het project zijn en de effecten van het gehele project voorafgaand aan het verlenen van toestemming beoordeeld dienen te zijn, dienen de effecten van suppleties voorafgaand aan het verlenen van de toestemming in kaart gebracht te zijn. Inclusief de stikstofberekeningen.

Er wordt vermeld dat er een hoeveelheid van $1,76 \times 10^6 \text{ m}^3$ zand zal moeten worden gesuppleerd tot 2050. Ter vergelijking: Voor de suppleties rond Vlieland Oost en Vlieland Havenstrand diende een veel kleinere hoeveelheid zand gesuppleerd te worden⁵². Toch leverde deze suppletie al een significante stikstofdepositie op.

102. Overigens is de verwijzing op pagina 102 van de PB naar een notitie van RIVM volstrekt achterhaald na de uitspraken van de ABRvS van 19 mei 2019 over de PAS. Bij de aanvraag voor de Wnb-vergunning zit een bijlage (F) over 'verleasen' van NOx van de offshore platforms K14-FA-01 en L09-FF-01. Onduidelijk is of dit 'verleasen' nu wel of niet wordt toegepast. De vergunning Wnb gaat daar niet op in. Voor zover de Habitatrictlijn dit zou toelaten, kan dat 'verleasen' alleen ingezet worden als voor de platforms een nieuwe vergunning op grond van de Wnb wordt afgegeven waarin dit 'verleasen' is vastgelegd.
103. Uit de PB en het ontwerp voor de vergunning Wnb blijkt de zekerheid niet, dat er geen significante effecten kunnen zijn door de stikstofdepositie van dit project op zich, en zeker niet in samenhang met de depositie van andere plannen en projecten.

Tevens kan de vraag gesteld worden hoe het niet beoordelen van bijvoorbeeld de effecten van de stikstofdepositie door de verwijdering van de productielocatie en de benodigde zandsuppleties met het argument dat dit nu nog niet te berekenen is (waarom zou dit niet te berekenen zijn, er kan toch gewoon een worst case berekening gemaakt worden?) zich verhoudt met de juridische eis dat voorafgaand aan het verlenen van toestemming voor een project alle effecten moeten zijn beoordeeld. Het argument dat je nu nog niet alle effecten kan beoordelen kan toch enkel leiden tot de constatering dat eventuele toestemming pas verleend kan worden als alle effecten wel adequaat in kaart zijn gebracht en de voorafgaande wetenschappelijke zekerheid is verkregen dat de effecten niet leiden tot een kans op significant negatieve effecten? Vergunningverlening in het kader van de Wet natuurbescherming is toch geen kopen op de pof?

Licht, geluid en andere verstorende effecten

104. De productielocatie ligt op korte afstand (750 m) vanaf het Natura 2000-gebied Waddenzee. Ondanks dat de PB stelt, dat er geen negatieve effecten kunnen zijn door licht, geluid en dergelijke is dit niet verzekerd. Vooral de piekgeluiden kunnen

---

⁵² Passende beoordeling strandsuppletie Vlieland oost en havenstrand, 21 maart 2018 p.5 en p.18.

verstorend zijn voor vogels die foerageren op de wadplaten vlak bij de kust. Bovendien is er geen rekening gehouden met binnendijks broedende of foeragerende vogels die deel uit maken van de populaties behorend bij de Waddenzee.

Aardbevingen

105. De kans op aardbevingen is weliswaar klein maar zeker niet nul. Over de mogelijke sterkte van een aardbeving door de gaswinning uit deze velden is zeer weinig bekend, zeker nu er zo veel onduidelijkheid is ten aanzien van het gedrag van dit veld, zoals hiervoor al is aangegeven. Over de gevolgen voor de natuur van een aardbeving in het waddegebied is eveneens zeer weinig bekend, ondanks dat de aardbevingen van het Slochterenveld ook effecten gehad moeten hebben op de oostelijke Waddenzee. Door deze optelsom van onzekerheden is onduidelijk in welke mate aardbevingen effecten kunnen hebben op de Waddennatuur. Noch de aanvraag Wnb noch de PB gaan hierop in. Enkel het SODM geeft in haar advies aan dat aardbevingen van een magnitude van maximaal 3,7 mogelijk zijn, en dat er kans is op schade aan gebouwen.

Door niet in te gaan op mogelijke effecten voor de natuur zijn de aanvraag Wnb en PB onvolledig en zijn niet alle mogelijke effecten op het Natura 200-gebied beoordeeld.

Omgevingsvergunningen

106. Er liggen drie ontwerpen voor omgevingsvergunningen ter inzage. Twee op grond van de coördinatieregelen van de minister van EZK en de derde van de gemeente Noardeast Fryslân. De laatste vergunning betreft alleen een vergunning voor de ontsluiting op de N358. De omgevingsvergunning Ternaard is onvolledig getoetst aan de Wabo, zoals gewijzigd per 1 januari 2017 samen met de wijziging van de Mijnbouwwet (Stb 2016, en is in strijd met de bouwverboden Waddenzee.

Vaste land, kwelders

107. De gaswinning uit de Ternaard-velden heeft grote negatieve effecten op de vast wal van Fryslân en de aanliggende kwelders van de Waddenzee. Voor de vaste wal en de kwelders geldt niet, in tegenstelling tot de Waddenzee, dat de bodemdaling door sedimentatie kan worden gecompenseerd. De bodemdaling is dus onafwendbaar en niet compenseerbaar met alle negatieve gevolgen van dien. Negatieve effecten die er nu al zijn, zoals toenemende verzilting worden versterkt. In samenhang met de toenemende zeespiegel levert dat grote nadelen op voor het gebruik van het achter de dijken liggende land. Het watersysteem wordt eveneens

ontregeld. Dit watersysteem zal nimmer hersteld kunnen worden van de gevolgen van deze bodemdaling.

Het is ook niet ondenkbaar, zoals het SODM ook aangeeft, dat als gevolg van de bodemdaling schade ontstaat aan gebouwen. Alles afwegende horen beperkte belangen van deze extra gaswinning niet te prevaleren boven de belangen van de bewoners en de regionale overheden, zoals de gemeente, Wetterskip en provincie Fryslân.

108. De bodemdaling van de kwelders kan leiden tot aantasting van de natuurwaarden op die kwelders. Alhoewel de kwelders niet groot zijn in het getroffen gedeelte van de kust zijn ze daar juist wel zeldzaam en dus voor de natuur in die omgeving extra belangrijk. Daarmee is bij de beoordeling in de PB onvoldoende rekening gehouden.

Conclusie

In het geval van de voorliggende plannen voor nieuwe gaswinning onder de Waddenzee kan schade aan het gebied niet worden uitgesloten, en is ze zelfs waarschijnlijk.

De onzekerheden over de bodemdaling van deze winning, de toenemende snelheid van de stijging van de zeespiegel, de onmogelijkheden om op basis van monitoring bij te sturen zijn inmiddels zo groot dat het Hadk-principe voor de Waddenzee niet (meer) verantwoord kan worden toegepast. Er bestaat daardoor geen wetenschappelijk zekerheid dat de natuurlijke waarden van de Waddenzee niet worden aangetast. Voor een adequate bescherming van de natuur van de waddegebied zal dan ook door het bevoegd gezag moeten worden geconstateerd dat de vereiste wetenschappelijke zekerheid niet aanwezig is.

Het niet toestaan van deze nieuwe gaswinning zal recht doen aan de sinds 1971 gemaakte afspraken, neergelegd in internationale en nationale beschermingsregimes. Het kan een eerste stap zijn van de Nederlandse overheid richting een duurzame bescherming en een duurzaam herstel van de natuur van het waddegebied.

Ook klimaatverandering is een argument waarom voor de aangevraagde activiteit geen toestemming mag worden verleend. Zo kan specifiek binnen de kaders van de Mijnbouwwet de toestemming niet verleend worden. De Minister zou de voorgenomen aardgaswinning in strijd met een planmatig beheer en gebruik van delfstoffen moeten achten in verband met de laatste inzichten over de mogelijkheden om opwarming van de aarde beperkt te houden tot 1,5 graden Celsius en de daarmee verband houdende noodzaak om geen nieuwe olie- en gasvelden meer in ontwikkeling te nemen. De Staat is op grond van Urgenda ook verplicht om zijn klimaatbeleid hierop aan te passen. Om dezelfde reden moet de voorgenomen nieuwe gaswinning ook in strijd worden geacht met de Mijnbouwwet vanwege de nadelige effecten ervan op het milieu en de natuur.

Uiteraard zijn wij bereid om vragen over de zienswijze te beantwoorden, en eventuele onduidelijkheden toe te lichten. We verzoeken de minister om ons in het geval van gewijzigde omstandigheden/nieuwe inzichten de mogelijkheid te bieden om onze zienswijze

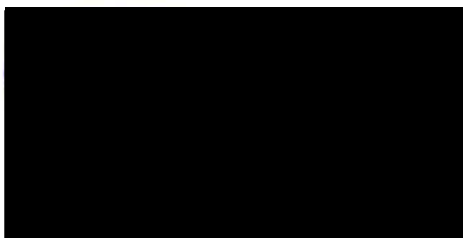
aan te vullen. Wij zijn en blijven echter overtuigd dat gaswinning binnen de bestaande juridische kaders niet toegestaan kan worden.

Wij hopen echter dat de overheid niet alleen deze toestemming niet verleent omdat dit vanuit juridisch oogpunt niet mogelijk is, maar dat zij tevens tot het inzicht komt dat er een andere benadering noodzakelijk is, als we de unieke waarden van het Werelderfgoed Waddenzee daadwerkelijk willen behouden.

We hopen dat de discussie rondom de gaswinning in de Waddenzee tot hernieuwde inzichten over het belang van het beschermen van natuur en het tegengaan van gevaarlijke klimaatverandering zal leiden.

Het niet toestaan van deze vergunning kan bovendien het punt markeren waarop de Nederlandse staat in bredere context kiest voor een serieuze aanpak van de klimaatproblematiek en het voortgaande biodiversiteitsverlies.

Met vriendelijke groet,

Verzonden: 10/7/2021 9:49:33 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Ald Reed
Huisnummer: 5
Postcode: 9145 SC
Woonplaats: Ternaard
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Maatschappelijke organisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Stichting Fêste Grûn

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage

Aan : Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Van : Stichting Fêste Grûn (Noardeast Fryslân)

Onderwerp : Zienswijze ontwerp instemmingsbesluit gaswinningsplan Ternaard

Datum : 29 september 2021

Geachte dames en heren,

De Minister van Economische Zaken en Klimaat heeft ingestemd met het ingediende verzoek tot de gaswinningsplannen voor Ternaard. De instemmingsbesluiten zijn gepubliceerd d.d. 27 augustus 2021. Eenieder kan een zienswijze indienen op dit ontwerpbesluit, gedurende een periode van zes weken, vanaf het moment dat dit ontwerpbesluit ter inzage wordt gelegd.

Vanuit de stichting Fêste Grûn wordt gebruik gemaakt van deze procedure om een zienswijze in te dienen. De stichting Fêste Grûn bestaat uit een bewonerscollectief van diverse dorpen uit de gemeente Noardeast Fryslân.

Kernboodschap in de zienswijze

Naast de provincie Fryslân, de gemeente Noardeast Fryslân heeft de stichting Feste Grun grote zorgen over de plannen om verdere gaswinning uit de Waddenzee te realiseren. Hoewel al sedert jaren gas gewonnen wordt in dit gebied en in de Waddenzee, stuit een verdere uitbreiding van de gaswinning in de Waddenzee op ernstige bezwaren. Het geluid van 'Geen nieuwe gaswinning in de Waddenzee' is door de lokale en provinciale overheid luid en duidelijk aan uw ministerie afgegeven. Op basis van de volgende punten is het advies om de vergunning tot nieuwe gaswinning in te trekken:.

- **Veiligheid:** de seismologische risico's van nieuwe gaswinning bieden geen zekerheid dat er schade kan ontstaan aan huizen en landerijen. De constructieve veiligheid in huizen is in het geding en de schadeafhandeling in Groningen is niet logisch en/of vlot gebleken. Zolang de bewijslast bij de burger ligt en niet bij de veroorzaker is de afhandeling verre van transparant en rechtvaardig. Daarnaast hebben we hier te maken met een kwetsbaar getijdengebied, waardoor verzilting van de grond en aantasting van het water (systemen) tot reële schade kunnen leiden voor mens – dier en landbouw. Ook het SodM acht de kans op schade aanwezig.

- Landschap en Natuur: De Wadden met haar natura 2000 status, honderdduizenden vogels die hier broeden en foerageren. Het nieuwe besluit over dit gasplan zorgt voor een aantasting van het landschap en de cultuurhistorie, maar ook voor een enorme dynamiek in de ondergrond.

(Bron: van Koehool tot Lauwersoog 2021)

In het kader van de dijk bescherming worden de dijken in Noardeast Fryslân verhoogd. De kosten worden gedeeld door de NAM. Er is dus sprake van een actueel en relevant veiligheidsrisico. De zeewering in Noardeast Fryslân is verzakt m.n. bij de winlocaties van de NAM

Het SodM geeft aan dat er sprake is van een significante overdruk in het Ternaarder veld. Het "Hand aan de Kraan principe" is volgens het SodM niet zeker genoeg om tijdig in te kunnen grijpen. Daarmee is het risico van het onder water blijven staan van de Wadplaten enorm vergroot en bedreigt het de natuurlijke habitat van de dieren. Geen wonder dat internationale wetenschappers in augustus jl. de overheid het dringende advies gaven om geen gas verder te winnen in dit natuurgebied. Is het effect op de natuur onderzocht volgens de laatste Europese richtlijnen? Het is niet duidelijk. SodM stelt duidelijk in haar advies dat, om te voorkomen dat er zich een versnelling van de bodemdaling voordoet, er ieder jaar een analyse van de gemiddelde hydrostatische druk plaats dient te vinden en dat het winningsplan daarop geactualiseerd dient te worden. EZK heeft dit advies terzijde geschoven en er een eigen 'alternatieve' invulling aan gegeven. Een invulling, die niet navolgbaar is voor een gewone bewoner in Nederland. Wèl geeft deze handelswijze wederom voeding aan de gedachte dat de overheid hierin weinig transparant is, geen jaarlijkse verantwoording aflegt aan de burger en erger nog, dat zij de belangen van natuur en de inwoners van dit land ondergeschikt acht aan het economisch belang.

- Transitie van energie: De inzet van duurzame energie en afbouw van fossiele brandstoffen verdient de hoogste prioriteit. Al jaren wordt in deze regio gas gewonnen. Het zou rechtvaardig zijn wanneer een deel van de winsten aan het betreffende gebied ten goede zou komen. Op wat kleine donaties aan speeltuintjes e.d. is daar de afgelopen jaren geen sprake van geweest. Een fonds met gelden voortkomende uit de eerdere winsten kan een bijdrage bieden aan bewoners om de 'slag' naar duurzame energie te maken. Echter in plaats van bouwen aan de toekomst blijft het Waddengebied en haar inwoners een 'wingebied', met nog verder gaande plannen om langdurig de ondergrond uit te putten. Daar waar de natuur miljoenen jaren over gedaan heeft om deze ondergrond te vormen, buit de overheid en de NAM in dit geval binnen enkele tientallen jaren het gas uit deze kwetsbare ondergrond.

- Geen draagvlak lokale en provinciale overheden. Zoals eerder aangegeven is het signaal van 'Geen nieuwe gaswinnings in Fryslân) eenduidig door de Provincie en de gemeente afgegeven. Blijkens het instemmingsbesluit van een demissionaire minister blijkt dat deze stemmen weinig tot niets waard zijn. Is het een wonder dat zowel lokale overheden alsmede burgers het vertrouwen in Den Haag kwijt raken?

- Verbroken belofte EZK aan de bewoners van Noardeast Fryslân. De pilot 'Omgevingsproces Ternaard' is jaren geleden van start gegaan. Van meet af aan is de toezegging gedaan dat het mogelijk was om deel te nemen aan deze besprekingen in het kader van een toekomstperspectief van deze krimpregio. Duidelijk werd aangegeven door de burgemeester destijds (mevr. Waanders) dat deelname zeker NIET inhield dat de gaswinning daarmee een vaststaand feit was. Bij openbare besprekingen in het dorps huis Ternaard gaf [REDACTED] van EZK zelfs aan dat men alleen bij voldoende draagvlak onder bevolking tot nieuwe gaswinning over zou gaan.

Letterlijk "alleen als we welkom zijn, dan gaan de gaswinningsplannen Ternaard door".
 Bewoners zijn hiermee bewust misleid ?
 Is er iets schadelijker te bedenken inzake het vertrouwen tussen overheid en burgers ?

Zienswijze

Opmerkelijk is dat relevante adviezen m.b.t. veiligheid van de winningsplannen Ternaard van de SodM, Provincie en de betrokken gemeenten terzijde geschoven zijn.

Op het gebied van communicatie is de minister bereid om informatie te verstrekken. Deze informatie blijkt echter alleen te bestaan uit de verdediging van een positief besluit inzake winning. Ter verduidelijking van het besluit de verdere communicatie blijft beperkt tot berichtgeving in de media en het organiseren van informatiebijeenkomsten, waarbij de deskundigen van o.a. EZK, en NAM aanwezig zijn om vragen van inwoners te beantwoorden. Dat het vertrouwen tot een absoluut dieptepunt is gezakt blijkt wel uit de bijzonder geringe burgerdeelname tijdens deze drie bijeenkomsten (de vierde is wegens te geringe deelname maar geschrapt). Van de digitale sessie van 14 september jl., waar meerdere burgers aan deelnamen zouden de vragen en antwoorden verzameld en bekend gemaakt worden..

We zijn nog steeds in afwachting daarvan.

Bij een complex onderwerp zoals gaswinning blijft de communicatie redelijk eenzijdig en bieden de informatiebijeenkomsten de doorsnee burger niet veel handvatten om 'mee te praten'. Er is dan ook niet zoiets als 'informed consent' van toepassing, laat staan van een draagvlakvorming onder de burgers.

Het advies en de voorwaarden, zoals geformuleerd door de Provincie, SodM, het Wetterskip en de betrokken gemeentes moeten van een zwaarder gewicht in de besprekingen en besluitvorming beschouwd worden. Echter de praktijk leert dat dit blijkbaar niet zo gezien wordt in Den Haag. Daarmee worden de democratische principes sterk onder druk gezet.

Natuur en milieu. De rol van de toezichthouder SodM wordt uitgebreid toegelicht wanneer het gaat over het Waddengebied. Echter hoe sterk is een toezichthoudende rol, wanneer de bevoegdheid ontbreekt tot ingrijpen? Zelfs de dringende adviezen van het SodM worden aan de kant gelegd en voorzien van een 'eigen alternatief'. De SodM kan de gaswinning bij problemen aan banden leggen en eventueel overgaan tot een algemene stop maatregel.

Echter recentelijk is er sprake van vele incidenten (rampen zelfs, denkend aan Groningen), zoals o.a.:

- Condensaat lekkage bij putten
- Langdurig (36 uur aaneengesloten i.p.v. de beschreven enkele uren) affakkelen bij fracking, waar mens en milieu blootgesteld worden aan chemicaliën
- Een in zee schuivend, reeds lang verlaten, NAM boorplatform Ameland, waarbij de SodM de NAM reeds eerder op haar saneringsverplichting gewezen had, echter zonder resultaat. Met alle vervuilende effecten van zware metalen in strand en zee en voor dieren van dien.
- Sneller verlopende bodemdaling in het Pinkengat in de Waddenzee.
- Een monitoring zoals het "Hand aan de Kraan" principe biedt niet een redelijke zekerheid van tijdig ingrijpen.
- Gesignaleerde schade aan huizen, verzilting van het gebied, drinkwater, etc.

Welk gezag is bij de bovenstaande punten bevoegd om in te grijpen? Een burgercollectief, zoals voorgesteld in het betreffende besluit (Stichting Waakhun)? Dat biedt wel heel weinig vertrouwen in een goede afloop...

Conclusie

Het voorgenomen besluitgaswinning Ternaard is onwenselijk en maatschappelijk niet verantwoord. Het is een verkeerd signaal voor inwoners, immers Nederland moet juist duurzamer worden. Extra gaswinning draagt hier niet aan bij en is in strijd met nationale en internationale afspraken op het gebied van CO2-reductie en natuurbescherming. Zowel Provinciaal, als gemeentelijk, maar vooral vanuit de burgers is er geen draagvlak voor deze winningsplannen. Ook juridisch is de staat verplicht om de broeikasgassen met 25% te verminderen. We verwijzen naar de uitspraak van de Hoge Raad 20-12-2019 inzake de Urgenda rechtzaak.

We dringen derhalve aan op het intrekken van het voorgenomen besluit.

De Stichting Fêste Grûn ziet uw reactie graag tegemoet,

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

festegrundongeradiel@gmail.com

Verzonden: 10/7/2021 9:51:51 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres:
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage

Aan : Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Betreft : Zienswijze tegen ontwerp-inpassingplan en de ontwerpbesluiten
inzake gaswinning Ternaard.

Datum : 3 oktober 2021

Geachte dames en heren,

Langs deze weg teken ik bezwaar aan tegen het project gaswinning Ternaard.

De redenen van mijn bezwaar zijn:

* De bestaande gaswinningsvelden liggen te dicht bij elkaar / aan elkaar gesloten. Door het gasveld Ternaard er aan toe te voegen ontstaat er mijn inziens een ernstige situatie met als gevolg nog meer schade aan mijn leefomgeving door de mijnbouw.

* De hoeveelheid gaswinningslocaties in het gaswinningsgebied Noord-Oost Friesland veroorzaakt al enkele jaren schade aan mijn leefomgeving door de mijnbouwactiviteiten. De schade bestaat uit funderingschade en een aantoonbare WOZ waardedaling van €60.000,=.

* Er is geen regeling voor schade en waardedaling in het gaswinningsgebied Noord-Oost Friesland. De schade en waardedaling heb ik voorgelegd aan het loketmijnbouwschade van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Deze gaven aan dat er geen regeling is.

Graag wijs ik u nog op het schrijven en de uitspraak van de Raad van State met zaaknummer 200803351/1 datum uitspraak 14 januari 2009 en uw verweer.

Mijn schade heb ik ook aangekaart bij SodM en op 15 februari 2018 bij de commissie Economische Zaken van de Tweede kamer, gemeente en meerdere keren tijdens het omgevingsproces Ternaard.

Na jaren lang de gevolgen van de gaswinning kenbaar te maken loop ik tegen een dichte deur.

Het mijnbouwbedrijf, noch het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat neemt zijn verantwoordelijkheid en neemt de inwoner in het gaswinningsgebied niet serieus.

Ik hoop dat uw Ministerie een wijs besluit neemt en het project Ternaard niet door laat gaan en de schade in het gebied op een correcte wijze afhandeld.

Ik vertrouw op een zorgvuldige behandeling van dit schrijven.

In afwachting van uw antwoord.

Met vriendelijke groet

[Redacted signature]

[Redacted name]

[Redacted address line 1]

[Redacted address line 2]

Verzonden: 10/7/2021 9:58:22 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Domela Nieuwenhuisweg
Huisnummer: 102
Postcode: 9245 VD
Woonplaats: Nij Beets
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Buurt en/of bewonersorganisatie
(Mede) namens:
Organisatie: Stichting Tsjingas

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Ontwerpbesluiten en milieueffectrapportage Gaswinning Ternaard, zoals gepubliceerd in de Staatcourant van 26 augustus 2021 (publicatienummer 39232).

84120883_6936969_Zienswijze_Tsjingas_-_Ternaard.pdf

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Ja, wordt toegelicht in de zienswijze

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Ja, wordt toegelicht in de zienswijze

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Ja, wordt toegelicht in de zienswijze

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Ja, wordt toegelicht in de zienswijze

Aan: Bureau Energieprojecten
 Inspraakpunt gaswinning Ternaard Ontwerpbesluiten
 Postbus 111
 9200 AC DRACHTEN

Van: Stichting Tsjingas
 Domela Nieuwenhuisweg 102
 9245 VD Nij Beets
 tsjingas@hotmail.com

Betreft: uw kennisgeving ontwerpbesluit omgevingsvergunning gaswinning Ternaard

Plaats: Nij Beets
 Datum: 07-10-2021

Verzonden via de website www.rvo.nl/gaswinning-ternaard

Geachte minister,

Hierbij dient Stichting Tsjingas haar zienswijze in met betrekking tot de door u gepubliceerde **ontwerpbesluiten en milieueffectrapportage Gaswinning Ternaard** in de Staatcourant van 26 augustus 2021 (publicatienummer 39232). Het betreft het voornemen van de NAM (Nederlandse Aardolie Maatschappij) om gas te gaan winnen uit het gasveld ten noorden van het dorp Ternaard. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land, het grootste deel onder de Waddenzee.

Blijkens uw publicatie kan tot en met 7 oktober 2021 gereageerd op de ontwerpbesluiten. Van dit recht maken we bij deze tijdig gebruik.

Wij verzoeken u om **deze voorgenomen gaswinning niet toe te staan** en hiervoor geen vergunning hiervoor te verlenen aan de NAM. Ons belang en motivering vindt u in onderstaand schrijven.

Belang

Stichting Tsjingas stelt zich ten doel, een evenwichtig en gezond, schoon, natuurlijk- landschappelijk , leef- en woonmilieu binnen, op, onder en boven de gemeente Opsterland en aangrenzende gemeenten waaronder de Gemeente Smallingerland te behouden en te bevorderen, en het tegengaan en voorkómen van die rechts- en feitelijke handelingen die aan de natuur, het milieu en het landschap, bodem en (diepe) ondergrond, huizen, wegen en andere kunstwerken in dit gebied, of aan de collectieve bewoners in voornoemde gemeenten, materiële dan wel immateriële aantasting, schade, inklinking, trilling, vervuiling, radioactieve straling of hinder toebrengen of zouden kunnen toebrengen. Onder het doel is mede begrepen het behartigen van gelijksoortige belangen van collectieve bewoners van dit gebied en van de gezamenlijke donateurs van de stichting. Onze stichting heeft voorts ten doel het verrichten van alle verdere handelingen, die met het vorenstaande in de ruimste zin verband houden of daartoe bevorderlijk kunnen zijn. Daartoe bundelt de stichting krachten met inwoners in de gehele provincie Fryslân en ook daarbuiten. Zo ook met de inwoners die zich zorgen met over plannen voor gaswinning onder de Waddenzee. Zo is Tsjingas is al jaren betrokken bij de bezorgde inwoners van Ternaard. Recent was Tsjingas mede-organisator van de grote manifestatie tegen gaswinning onder de Waddenzee (Ternaard, 11 september 2021). Onze voorzitter, Monique Plantinga, was een van de sprekers.

Motivering

Wij menen dat het voornemen om gas te gaan winnen onder Waddenzee haaks staat op de doelstellingen van onze stichting. Gaswinning draagt niet bij aan een evenwichtig en gezond, schoon, natuurlijk- landschappelijk -, leef- en woonmilieu; integendeel.

Argument 1: gaswinning is gebaseerd op drijfzand

Gas winnen vanuit de kleine gasvelden kan veilig houdt het Ministere van EZK bezwaarmakers keer op keer voor. Dat werd destijds ook gezegd over Groningen. Inwoners en overheden vertrouwen het niet. Groot onderzoek in november 2019 van de vier Noordelijke omroepen onderstrepen onze zorgen. Officiële gegevens en rapporten over mijnbouw in ons land blijken vol met fouten te zitten. Risico's worden gebagatelliseerd, gasproducties te laag ingeschat, milieuvergunningen niet aangevraagd. Dergelijke bevindingen doen ons het ergste vrezen als het gaat om een evenwichtig en gezond, schoon, natuurlijk- landschappelijk -, leef- en woonmilieu.

Recent verscheen een tweede kritisch rapport, ditmaal van de Waddenacademie. Het betreft het 'Juridisch advies inzake Natura 2000 en gaswinning onder de Waddenzee (Project gaswinning Ternaard)' van 5 oktober 2021. De Waddenacademie is een onafhankelijk kennisinstituut. Het advies is uitgebracht op verzoek van de Tweede Kamer. In haar advies gaat de Waddenacademie onder andere in op het standpunt van de Minister dat 'op de korte termijn geen nadelige gevolgen voor de natuur te verwachten zijn - mede vanwege de toepassing van de hand-aan-de-kraan-aanpak.'

De Waddenacademie komt echter tot een ander conclusie. Zij stelt 'dat de wijze waarop de hand-aan-de-kraan-aanpak voor het project gaswinning Ternaard invulling is gegeven onvoldoende waarborgen biedt voor het uitsluiten van redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee.'

Ook wordt in het omvangrijke advies gesteld dat de ontwerpvergunningen 'onvoldoende overtuigend' aantonen, dat is uitgesloten dat de boringen schadelijke gevolgen hebben voor de natuur. Ook stelt het advies dat als er ook maar enigszins 'redelijke wetenschappelijke twijfel' bestaat over 'het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee', de Wet natuurbescherming niet toelaat dat de vergunning wordt verleend.

Het Waddengebied is een kwetsbaar natuurgebied wat al onder druk staat. Daarbij is het ook een gebied met een unieke status: een Unesco Werelderfgoed status. Dat maakt dat met dit gebied uiterst zorgvuldig moet worden omgegaan en tot het uiterste beschermd dient te worden.

Argument 2: de regio wil geen gaswinning

Inwoners en lokale overheden in het gebied hebben herhaaldelijk en duidelijk laten weten geen gaswinning onder de Waddenzee en op land te willen. Met handtekeningen, zienswijzen, bezwaarschriften, petitie, rechtszaken, open brieven en manifestaties. Inwoners voelen zich onveilig, maken zich zorgen over schade en vrezen voor schade aan bodem, water en natuur. 'We willen alleen boren naar gas waar we welkom zijn', zei een topambtenaar van EZK tijdens een gaswinningsinformatiebijeenkomst in Ternaard. Het is de hoogste tijd dat er nu eens echt geluisterd wordt naar de inwoners en dat dergelijke uitspraken waargemaakt worden.

Argument 3: van gaswinning komt schade

Gas winnen is boren in de bodem en van boren komt schade. Gaswinning leidt altijd tot bodemdaling. Bodemdaling kan leiden tot schade aan huizen. Bodemdaling is al een probleem in het wingebed bijvoorbeeld door de zoutwinning. Het gebied kampt ook met zeespiegelstijging waardoor er onvoldoende zand het gebied binnenkomt en wadplaten langzaam verdrinken. Met nog meer bodemdaling wordt dit kwetsbare natuurgebied nog meer onder druk gezet. Gaswinning gaat gepaard met inzet van chemicaliën. Niemand kan voorspellen wat op langere termijn de effecten hiervan zijn op bodem, water en natuur. Wij zijn van mening dat het voorzorgsbeginsel dient te worden toegepast. De Waddenzee is een te kostbaar en gevoelig natuurgebied om risico's mee te nemen.

Argument 4: het schadeprotocol is ontoereikend en zet inwoners in de kou

Schade door gaswinning verdient een snelle en goede afhandeling. De omgekeerde bewijslastregeling geeft Friese inwoners dat comfort. En voorkomt dat inwoners in het moedeloze schademoeras belanden. Het moeras waarin naar elkaar wordt gewezen. Komt het door gas- of zoutwinning, door slecht onderhoud of bijvoorbeeld door wat anders? In het gebied rond Ternaard waar meerdere bodemdalingsfactoren spelen is het huidige protocol, waarin de omgekeerde bewijslastregeling niet is opgenomen, niet toereikend.

Argument 5: schade door gaswinning is een ramp

Schade door gaswinning is zeer ingrijpend. Het maakt niet uit of je inwoner bent in Ternaard of in Loppersum. Schade kan in vele vormen komen: mentale schade door zorgen, schade aan bodem, water en natuur door lekkende putten en injectie van gaswinchemicaliën en schade aan woningen en infrastructuur door bodemdaling, bevingen en trillingen. Schade grijpt direct in op het welzijn van mensen, op de veilige thuisbasis en heeft grote impact op het dagelijks bestaan.

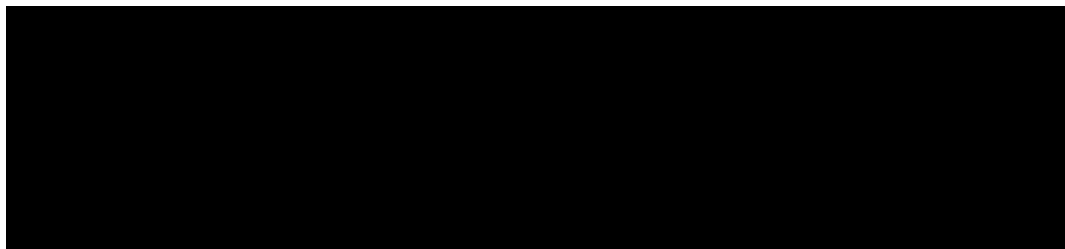
Argument 6: gaswinning onder de Waddenzee schaadt het draagvlak voor energietransitie onder inwoners

Er zijn genoeg duurzame alternatieven voor gas. De kennis is, de technologie is er, het is een kwestie van doen en stimuleren. Steeds meer inwoners pakken de handschoenen op en investeren in de transitie naar duurzame energie. Maar als tegenover die inzet dan tegenovergesteld gedrag van de overheid staat, dan demotiveert dat enorm. Nieuwe gaswinning is een tegenstrijdig signaal. Je kunt niet aan de ene kant mensen oproepen om werk te maken van duurzame energie en ze vervolgens tegelijkertijd vragen om mee te werken aan het slaan van nieuwe putten onder een kwetsbaar natuurgebied voor het winnen van fossiel gas. Dit ondermijnt het draagvlak voor verduurzaming.

Argument 7: nog meer gaswinning schaadt de generaties na ons

Het is Code Rood is voor het klimaat. Het IPCC rapport is daarin klip en klaar. Fossiele brandstoffen verwoesten de aarde. Tegelijkertijd schreeuwt ook de natuur om bescherming. En niet om nog meer bodemdaling en nog meer CO₂uitstoot en nog meer chemie in water en bodem. Recent was voormalig VN-baas Ban Ki-moon in Leeuwarden. "Daag je leiders uit", zei hij "Daag ze uit om meer werk te maken van een duurzame wereld. We hebben een keuze: verandering uitstellen en de prijs betalen, of plannen maken en bloeien." Nog meer gaswinnen en gas verbruiken is niet de oplossing. Gaswinning leidt tot gasgebruik en gasgebruik leidt weer tot CO₂-uitstoot. De overheid heeft als plicht om haar inwoners te beschermen en toestaan van nog meer gaswinning- en verbruik daarvan draagt daar niet aan bij.

Wij herhalen dan ook onze dringende oproep om geen nieuwe gaswinning toe te staan onder de Waddenzee en om hiervoor geen vergunning te verlenen aan de NAM.

Verzonden: 10/7/2021 10:39:47 PM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s):

Voorletters: [REDACTED]

Straat: [REDACTED]

Huisnummer: [REDACTED]

Postcode: [REDACTED]

Woonplaats: [REDACTED]

Land: Nederland

Telefoonnummer:

E-mailadres:

Als: Particulier

(Mede) namens:

Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage

[REDACTED]

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC Drachten

Onderwerp: Zienswijze m.b.t. gaswinning Ternaard

[REDACTED] 5 oktober 2021

Hieronder mijn zienswijze aangaande het ontwerp-inpassingsplan, het MER en de ontwerpbesluiten met betrekking tot de aanleg van een gasleiding en de geplande gaswinning door de NAM uit het gasveld ten noorden van Ternaard.

Zienswijze

Mijn zienswijze is dat instemming onthouden dient te worden en de vergunningen niet moeten worden verleend.

De Minister van EZK heb ik bij herhaling horen zeggen dat de wetgeving maatgevend is en uitgangpunt dient te zijn. Daar ben ik het mee eens.

De Wet Natuurbescherming geeft aan dat wanneer de zekerheid, dat geen aantasting van de natuurlijk kenmerken zal plaatsvinden niet kan worden verkregen, de vergunning moet worden geweigerd. Omdat de zekerheid met betrekking tot de aantasting van de natuur ontbreekt, dient op basis van de Wet Natuurbescherming instemming met de gaswinning in de Waddenzee te worden onthouden.

Hieronder zal ik daar nader op ingaan, maar ook op andere relevante aspecten om de instemming te weigeren.

Zekerheid

De minister stelt in zijn brief (d.d. 27 september 2021) aan de Tweede Kamer dat vooropgesteld moet worden dat gaswinning onder de Waddenzee alleen wordt vergund wanneer er zekerheid is dat dit veilig kan en de bescherming van de unieke en kwetsbare natuur van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee is geborgd.

Die veiligheid en zekerheid kan de minister m.i. niet geven. Dat blijkt namelijk uit alle adviezen van gerenommeerde organisaties en diensten. Ik vraag me af op welke gronden de Minister die zekerheid wél kan geven. Zekerheid is echt iets anders dan politieke wenselijkheid. Toch is, wettelijk gezien, zekerheid nodig.

Artikel 2.8 lid 3 van de Wet Natuurbescherming luidt:

'Het bestuursorgaan stelt het plan uitsluitend vast, en gedeputeerde staten verlenen voor het project, bedoeld in het eerste lid, uitsluitend een vergunning, indien uit de passende beoordeling **de zekerheid** is verkregen dat het plan, onderscheidenlijk het project **de natuurlijke kenmerken van het gebied niet zal aantasten.**'

Zeespiegelstijging

Over de mate waarin de zeespiegel de komende decennia zal stijgen, is nog veel onzekerheid. Dat de zeespiegel zal stijgen vanwege de opwarming van de aarde is

echter zeker. Het is dan ook een kwestie van tijd voordat de Waddenzee gaat verdrinken. Ook de Minister gaat daarvan uit.

Uit de redenering van de Minister krijg ik de indruk dat dit gegeven voor hem reden is om de winningsvergunning niet te weigeren.

De Minister stelt in zijn brief aan de Kamer namelijk: "Op grond hiervan stel ik vast dat de vaak gehoorde bewering dat de Waddenzee op langere termijn zal verdrinken als gevolg van de gaswinning onjuist is."

Die stelling van de Minister klopt, maar het volledige beeld is echt anders. Als de Waddenzee op langere termijn gaat verdrinken, dan zal dat zijn ten gevolge van de combinatie van de mijnbouwactiviteiten in de Waddenzee (gaswinning, zoutwinning, etc.) én de zeespiegelstijging. Dus niet alleen als gevolg van de gaswinning.

Mijn logische conclusie is dat de mijnbouwactiviteiten het verdrinken van de Waddenzee zullen versnellen en vervroegen. De verwachtingen met betrekking tot de zeespiegelstijging zijn nog onzeker. Zeker is wél dat de mijnbouwactiviteiten (onder en rond de Waddenzee) de kans op verdrinking van Waddenzee vergroten. Gezien het belang van dit unieke natuurgebied zou alleen al vanwege de kans op dat catastrofale gevolg, de winningsvergunning nu geweigerd moeten worden. Als de zekerheid ontbreekt, dat er geen aantasting van de natuurlijk kenmerken zal plaatsvinden, moet de vergunning worden geweigerd (Wet Natuurbescherming art. 2.8. lid 3).

Compensatie

Dat de beperking van het eigendomsrecht kan leiden tot een recht op compensatie of schadevergoeding voor alle vergunninghouders in dat gebied, is vanzelfsprekend. Het recht op compensatie mag echter geen grond zijn om dan maar de vergunning te verstrekken. Bij een correcte compensatie kan m.i. niet gesteld worden dat de uitsluiting van de Waddenzee niet evenredig is ten opzichte van de huidige vergunninghouders.

Voorwaarden gaswinning

Aan Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) is advies gevraagd met betrekking tot risico's van gaswinning in het betreffende gebied.

Het letterlijke advies van SodM luidt:

"SodM vindt de onzekerheden echter te groot en de effectiviteit van de monitoring (zodat op tijd kan worden ingegrepen) te onzeker. Daarom adviseer ik om winning slechts toe te staan totdat de hydrostatische druk is bereikt. Een actualisatie van het winningsplan is nodig wanneer uit de dan beschikbare gegevens blijkt dat verdere winning veilig kan."

De Minister suggereert dat hij het advies van SodM overneemt als hij zegt: "Op basis hiervan heb ik in het ontwerpinstemmingsbesluit met het winningsplan Ternaard bijvoorbeeld een tijdelijke jaarlijkse productiebeperking voorgeschreven."

Toch is deze tijdelijke jaarlijkse productiebeperking anders dan geadviseerd door SodM. De opgelegde beperking gaat minder ver dan het advies van SodM.

Overigens ben ik van mening dat ook SodM op onderdelen kiest voor het voordeel van de twijfel. Zo stelt SodM: "Over het Ternaard veld weten we veel minder dan over de velden waar deze systematiek eerder voor gebruikt werd. De verwachtingswaarde van de bodemdalingssnelheid is dus niet goed genoeg in te schatten voor Ternaard. Elk scenario heeft dezelfde waarschijnlijkheid en ze blijven (zonder productiebeperkingen) niet allemaal binnen de toegestane ruimte. Om te verzekeren dat de bodemdaling binnen de vastgestelde gebruiksruimte blijft, adviseer ik een beperking aan een eventuele instemming met het winningsplan te verbinden."

Gezien de benodigde bescherming van de unieke en kwetsbare natuur van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee zou SodM in dit geval ook gekozen kunnen hebben voor het principe "bij twijfel, niet doen".

SodM adviseert dat de NAM jaarlijks een onderbouwde analyse dient te maken van de gemiddelde druk in het reservoir. Uit deze analyse moet blijken dat de gemiddelde druk in elk afzonderlijk breukblok niet onder de hydrostatische druk van 380 bar komt. Indien door produceren onder deze hydrostatische druk gewenst is, dient er een instemming met een daartoe geactualiseerd winningsplan te zijn.

Deze voorwaarde, van een aan te vragen instemming, is niet door de Minister overgenomen. De tijdelijke jaarlijkse productiebeperking is duidelijk afwijkend van het advies. Een instemming vooraf biedt de mogelijkheid tot het maken van een pas op de plaats, om opnieuw te bezien of en onder welke voorwaarden veilig verder geproduceerd kan worden.

Bodemdaling

Gesteld wordt dat het 'hand aan de kraan' principe zal worden gehanteerd. Dat zou misschien kunnen, als het om één locatie zou gaan. En zelfs in die gevallen blijkt dat principe niet volledig voorspelbaar te zijn.

Mijn zorg is echter vooral het totale effect van alle activiteiten in en rond de Waddenzee. In het verleden is al vaker gebleken dat de uitkomst van de bodemdaling verkeerd is ingeschat en dat de realiteit anders is dan de verwachting. Ook op het gebied van bodemtrilling. Die optimistische inschattingen en vervolgens de ontkenningen van de schade-oorzaken, hebben geleid tot een groot wantrouwen vanuit de bevolking jegens de gaswinning. Ik doe geen voorspellingen, maar zet wel vraagtekens bij de berekeningen en bij het principe van de 'hand aan de kraan'.

Leveringszekerheid

Bij herhaling wordt genoemd dat de gaswinning in eigen land bijdraagt aan de leveringszekerheid. In de media worden daarbij voorbeelden genoemd van regimes die naar verwachting voor de levering van gas of olie, misbruik zullen maken van een ontstane machtssituatie.

Als die verwachting er is, dan verbaast mij het streven om de gaswinning in eigen land nu voortvarend te ontwikkelen. Het gevolg zal namelijk zijn dat binnen afzienbare tijd die reserves verbruikt zijn en er in toenemende mate sprake zal zijn van een afhankelijkheidssituatie met betrekking tot energie.

Volgens mij is het eenvoudig uit te leggen dat Nederland zuinig moet zijn op de gasreserves om op die manier niet volledig afhankelijk te worden van levering van energie uit andere landen. Die gasreserves (in de bodem) versterken de onderhandelingspositie van Nederland.

Onrechtmatig handelen door de Staat

In een op 18 mei 2021 verschenen rapport concludeert het Internationaal Energie Agentschap (IEA) dat het mogelijk is om te voorkomen dat de aarde tot 2050 met meer dan 1,5 graad Celsius opwarmt. Dat is één van de voornaamste klimaatdoelen van Parijs.

Om dat doel te bereiken is vereist dat er per direct géén enkele investering meer gedaan wordt in de winning van fossiele brandstoffen (IEA-rapport, pag. 21 en 23).

Uiteraard zorgt de verbranding van gas voor minder uitstoot dan de verbranding van steenkool. Maar m.i. dient de inzet gericht te zijn op de productie van meer duurzame energie. We willen, we moeten minder CO2 uitstoten is het devies.

Als de Nederlandse overheid nu nog een vergunning verstrekt voor deze gaswinning, dan handelt de overheid daarmee in strijd met de klimaatdoelen, en dus onrechtmatig jegens haar bevolking. De staat is namelijk verplicht om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. Dat heeft de Hoge Raad geoordeeld in de 'Urgenda-zaak'.

Voorts volgt uit het op 26 mei 2021 gewezen vonnis van Milieudefensie e.a. tegen Royal Dutch Shell, kort gezegd, dat ook op bedrijven een verplichting tot beperking van hun CO2-uitstoot rust. Weliswaar is Shell een ander bedrijf dan de NAM, maar het is zonneklaar dat de NAM door deze gaswinning, met bijbehorende verhoging van CO2-uitstoot, conform de huidige maatschappelijke opvattingen, onrechtmatig gaat handelen.

Niet alleen zou de staat haar eigen Urgenda-verplichtingen niet nakomen door vergunningverlening voor dit project, zij zou ook willens en wetens een andere partij in staat stellen om, eveneens willens en wetens, een onrechtmatige daad te begaan, hetgeen een tweede grond voor de onrechtmatigheid van het handelen van de Staat vormt, mocht de onderhavige vergunning daadwerkelijke verleend worden.

Tot slot

Uit bovenstaande zienswijze blijkt dat ik niet instem met het voornemen akkoord te gaan met het ontwerp-inpassingsplan, het MER en alle ontwerpbesluiten met betrekking tot de aanleg van een gasleiding en de geplande gaswinning door de NAM uit het gasveld ten noorden van Ternaard.

Ik verwacht dat mijn zienswijze voor u reden is om uw voornemen te herzien, zodat dit zal leiden tot het niet verlenen van de gevraagde vergunningen. Uw reactie op mijn zienswijze zie ik tegemoet.

Met vriendelijke groeten,

Verzonden: 10/7/2021 10:41:27 PM

Onderwerp: Zienswijze

Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten

Achternaam: [REDACTED]

Tussenvoegsel(s): [REDACTED]

Voorletters: [REDACTED]

Straat: [REDACTED]

Huisnummer: [REDACTED]

Postcode: [REDACTED]

Woonplaats: [REDACTED]

Land: Nederland

Telefoonnummer:

E-mailadres:

Als: Particulier

(Mede) namens: [REDACTED]

Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning Ternaard
Postbus 111
9200 AC DRACHTEN

Ternaard, 4 oktober 2021

Zienswijze ontwerp-inpassingsplan en ontwerpbesluiten/-vergunningen Gaswinning Ternaard:

-Vanwege zijn wereldwijd unieke geologische en ecologische waarden staat de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst van Unesco. De Waddenzee is zo belangrijk voor de wereldgemeenschap, dat ze veilig aan toekomstige generaties moet worden doorgegeven. Natuurlijke processen moeten daar ongestoord kunnen plaatsvinden. De effecten van de aanleg en het boren op de lange termijn moeten beter onderzocht worden. In Groningen dacht men ook dat het veilig was en nu zien we daar de effecten. Het Waddengebied is dynamisch en onvoorspelbaar. Van veel activiteiten is niet met zekerheid te zeggen wat de lange termijn effecten zijn, dus is het beter geen enkel risico te nemen.

-De Wet Natuurbescherming geeft aan dat niet mag worden gestart met verstorende activiteiten als onzeker is wat de effecten zijn (ook op lange termijn). De effecten zijn onzeker en daarom wordt voorbij gegaan aan het natuurbeschermingsbelang. Van boeren nabij Natura 2000-gebieden wil men zelfs bepaalde verleende vergunningen intrekken. Op basis van lid 2 van artikel 5.4 in de natuurbeschermingswet zou dat mogelijk zijn. Hoe kan men deze vergunning dan wel verlenen? Hoe verhoudt dit plan voor gaswinning zich ten opzichte van de voorschriften die gelden voor Natura 2000 gebieden? In vergelijking met de dijkverbredingsprojecten, waarbij wel restricties gelden, lijkt dit plan zich daar niet aan te houden.

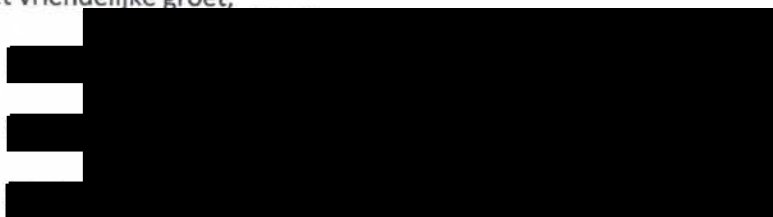
-Wat zijn de effecten op de zeedijk? Staat op de lange termijn de beschermende werking van de zeedijk op het spel?

-Wat zijn de effecten op het boerenland (verzilting) en de huizen en boerderijen in de nabije omgeving?

-Het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen over de reservoirdruk is niet overgenomen in het instemmingsbesluit. Wat betekent dit voor de goede uitvoering van het hand aan de kraanprincipe en dus voor de gevolgen van de bodemdaling?

-Er is geen draagvlak, niet vanuit o.a. de bevolking, bestuurlijk en natuurorganisaties (zowel nationaal als internationaal). Er zijn in alle geledingen twijfels. De lange termijn effecten zijn niet te overzien.

Met vriendelijke groet,

A large black rectangular redaction box covers the signature area, obscuring the name and any handwritten notes.

Verzonden: 10/7/2021 11:04:36 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: Postbus 90520
Huisnummer: 20
Postcode: 2509 LM
Woonplaats: s-Gravenhage
Land: Nederland
Telefoonnummer: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Als: Commissie opgericht bij Koninklijk Besluit
(Mede) namens: Nederlandse Unesco Commissie
Organisatie: Nederlandse Unesco Commissie

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Deze zienswijze heeft betrekking op het concept-instemmingsbesluit voor het winningsplan Ternaard, gepubliceerd op 27 augustus 2021. Daarnaast verwijzen wij ook naar het Instemmingsbesluit Meetplan Ternaard, en in het bijzonder de tweede alinea van de 5. Conclusie.

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

De Nederlandse Unesco Commissie doet geen uitspraak over onjuistheden. Wel willen wij middels deze zienswijze wijzen op de bestaande internationale afspraken en in het bijzonder het voorzorgsbeginsel, zoals geformuleerd in art. 6 van de Habitatrictlijn (Natura 2000) en art. 6.(3) van het Werelderfgoedverdrag.

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

De Waddenzee is 's werelds grootste aaneengesloten systeem van zand- en moddervlakten die droogvallen tijdens eb. Het gebied is een van de laatst overgebleven grootschalige bij eb droogvallende ecosystemen waar natuurlijke processen blijven functioneren. Het is een unieke leefomgeving voor een groot aantal planten- en diersoorten en broed- en overwinterplek voor miljoenen vogels. Daardoor is het een onmisbare schakel in de biodiversiteit wereldwijd. Vanwege het belang en de uitzonderlijkheid van dit gebied, is de Waddenzee erkend als beschermd natuurgebied onder het Unesco Werelderfgoedverdrag, de Ramsar Conventie en ze maakt deel uit van het Europese Natura 2000 netwerk.

Schade vermijden in plaats van mitigeren

Die uitzonderlijkheid en kwetsbaarheid maken dat we zorgvuldig met het gebied om dienen te gaan. Het voorzorgsbeginsel is de basis van bescherming. "Not take any deliberate measures that directly or indirectly damage their heritage or that of another State Party to the Convention". (Operationele Richtlijnen para 15.h op grond van art. 6(3) van het Werelderfgoedverdrag). De lidstaat heeft de verplichting om het erfgoed beschermen, behouden en aan toekomstige generaties over te dragen (art.4. WV), door alles te doen binnen haar machten. Nederland heeft afgesproken passende maatregelen te treffen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats niet verslechterd en dat er geen storende factoren optreden met significante gevolgen (art. 6.2, Habitatrictl)

84121421_6937184_Zienswijze_-_oproep_Nederlandse_Unesco_Commissie.docx

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Nederland heeft het Unesco Werelderfgoedverdrag ondertekend. Hiermee heeft zij zich gecommitteerd aan de bescherming van dit uitzonderlijke gebied. De noodzaak zorgvuldig met dit gebied om te gaan en af te zien van (potentieel) schadelijke activiteiten heeft de Unesco Commissie ook onderstreept in het gesprek met het adviescollege Hand-aan-de-Kraan. In de

bijlage treft u een informatieblad die ook is meegestuurd met het advies HadK aan de Tweede Kamer.

84121421_6937185_12-04-2021-
_Informatieblad_Presentatie_Waddenzee_Werelderfgoed_NL_Unesco_Commissie.pdf

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

In het ontwerpbesluit meetplan Ternaard schrijft Ing. T.F. Kockelkoren: 'Wellicht ten overvloede merk ik ook hier op dat niet in alle gevallen tijdig kan

worden voorkomen dat de gebruikruimte wordt overschreden. Dit kan niet

worden voorkomen door een andere meetfrequentie, meetlocatie of meetwijze.'

Opnieuw wijst de Unesco Commissie op het voorzorgsbeginsel 'not take any deliberate measures that directly or

indirectly damage their heritage or that of another

State Party to the Convention'(OG/art15.h on basis of World Heritage Convention art. 6(3). En art. 6(tweede lid) van de Habitatrichtlijn (Natura 2000) Tweede lid

'De lidstaten treffen passende maatregelen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de speciale beschermingszones niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen, voor zover die factoren, gelet op de doelstellingen van deze richtlijn een significant effect zouden kunnen hebben.' Ook wijst de Commissie op de conclusie van de Waddenacademie in haar juridisch advies van 5/10 'dat de ontwerp-vergunning Wet natuurbescherming en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling onvoldoende overtuigend aantonen dat redelijke wetenschappelijke twijfel over het ontstaan van nadelige gevolgen voor de natuurlijke kenmerken en doelen van de Waddenzee ontbreekt. Het Natura-2000 regime laat in een dergelijk geval niet toe dat de vergunning wordt verleend'.

10 september 2021, Den Haag

De Nederlandse Unesco Commissie vindt het ontwerp-instemmingsbesluit voor gaswinning onder de Waddenzee vanuit Ternaard onverantwoord.

De Minister van Economische Zaken en Klimaat druist met dit besluit in tegen de internationale afspraken die ons land heeft gemaakt, om dit unieke maar kwetsbare gebied te beschermen en behouden voor toekomstige generaties. Zeker in een context van de ernstige klimaatuitdagingen waar we als wereldgemeenschap voor staan. De Unesco Commissie roept alle partijen op die betrokken zijn bij de besluitvorming over en uitvoering van gaswinning in of nabij dit werelderfgoedgebied, ervan af te zien.

Uitzonderlijke waarde

De Waddenzee is van uitzonderlijke waarde. Het is 's werelds grootste aaneengesloten systeem van zand- en moddervlakten die droogvallen tijdens eb; een broed- en overwinterplaats voor miljoenen vogels en de leefomgeving van een groot aantal plantensoorten. Het gebied is een onmisbare schakel in de biodiversiteit en is vanwege deze uitzonderlijkheid erkend als beschermd natuurgebied onder het Unesco Werelderfgoedverdrag en de Ramsar Conventie. Ook maakt de zee deel uit van het Europese Natura 2000-netwerk.

De doorgaande stroom van economische activiteiten zoals gas- en zoutwinning in en nabij de Waddenzee drukken op de natuur, ook al weten we vaak nog niet wat de precieze gevolgen zijn - de cumulatieve impact - van deze optelsom. Duidelijk is wel dat boringen de draagkracht van dit kwetsbare natuurgebied kunnen aantasten en dat niet in alle gevallen tijdig kan worden voorkomen dat er sprake is van een snellere bodemdaling. De Unesco Commissie sluit zich aan bij [het verzoek van het IUCN World Conservation Congress](#) aan de Nederlandse overheid om het ontwerpbesluit in te trekken.

Verplicht om te beschermen

Nederland heeft zich onder het Werelderfgoedverdrag internationaal verplicht om dit natuurlijke erfgoed te beschermen en behouden voor volgende generaties, en daarbij geen moedwillige maatregelen te nemen die direct of indirect schade aan het erfgoed veroorzaken. Dat de Nederlandse overheid toestemming blijft geven om zo dichtbij en onder het beschermde gebied gas te winnen is volgens Unesco onvereenigbaar met de internationale zorgplicht die zij is aangegaan en de verantwoordelijkheid die

ze heeft. Hier zoekt de overheid met opzet de grenzen op van wat juridisch mag ook al drijft het daarmee in tegen de geest van het verdrag. Dat maakt het moreel onacceptabel.

De verantwoordelijkheid van Nederland reikt verder dan onze eigen landsgrens en de duur van een ambtstermijn. In een recent Unesco-beleidsdocument over de gevolgen van klimaatverandering voor werelderfgoed, dat tot stand kwam met financiering uit Den Haag, is het advies duidelijk: anticipeer, vermijd en minimaliseer schade om uitzonderlijk erfgoed te beschermen. De afweging moet dus niet zijn, wat is de minimale toegestane schade. Maar, hoe zorgen we ervoor dat de staat van dit gebied verbetert zodat mens en natuur daarvan kunnen profiteren.

Klimaatverandering

Nederland opereert niet in een vacuüm. De conclusies van het klimaatpanel van de Verenigde Naties over de gevolgen van klimaatverandering voor ecosystemen zijn uiterst alarmerend. Daarom een oproep aan de politiek: stop met boren, stop met het afgeven van nieuwe vergunningen, stop met het opzoeken van de grenzen van wat net nog mag. Het is de verantwoordelijkheid van ons allemaal om goed voor dit uitzonderlijke gebied te zorgen en daarvoor alle maatregelen te nemen. Neem die verantwoordelijkheid, voor het Wad, voor Nederland, voor de wereld.

Bron:

<https://www.unesco.nl/nl/artikel/oproep-aan-de-politiek-geen-nieuwe-boringen-in-nabij-de-waddenzee>

Informatieblad Werelderfgoed Waddenzee

Toelichting bij de presentatie van de Nederlandse Unesco Commissie op 8 september 2020 tijdens de kennismakingsbijeenkomst van het wetenschappelijk panel 'Hand aan de Kraan'

Werelderfgoed de Waddenzee (NL/DE/DK)

N53 31 43 E8 33 22

Date of Inscription: 2009

Extension: 2014

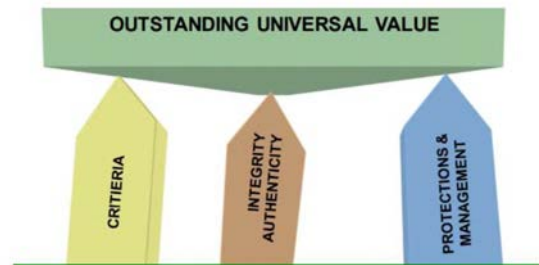
Minor boundary modification inscribed year: 2011

Criteria: (viii)(ix)(x)

Property : 1,143.403 ha

Ref: 1314ter

Bron: <https://whc.unesco.org/en/list/1314/>

Internationale statussen: Werelderfgoed, Man and Biosphere (DE), Ramsar en Natura 2000 gebied.

Het Werelderfgoed Verdrag

In 1972 kwam het Unesco Werelderfgoedverdrag tot stand. Het verdrag zet zich in voor de bescherming van het natuurlijk en cultureel erfgoed van de wereld. Bij het verdrag zit ook een lijst met natuurlijke en culturele erfgoederen die onvervangbaar zijn en van betekenis voor de mensheid als geheel. Dit is de Werelderfgoedlijst. Inmiddels hebben ruim 190 lidstaten het Werelderfgoedverdrag ondertekend. Met de ondertekening committeren de lidstaten zich aan het behoud van erfgoed van uitzonderlijke universele waarde voor de wereld. Door specifieke erfgoederen te nomineren beloven lidstaten zorg te dragen voor het behoud ervan voor huidige en toekomstige generaties. Het Werelderfgoedcomité besluit over nieuwe inschrijvingen op de Werelderfgoedlijst. In 2019 stonden 1121 locaties op de lijst, bijna 300 daarvan zijn natuurgebieden. De Waddenzee is daar één van.

De verklaring van Uitzonderlijke Universele Waarde (OUV)¹

Originele tekst (Bron: Unesco)

The Wadden Sea is the largest unbroken system of intertidal sand and mud flats in the world, with natural processes undisturbed throughout most of the area. The 1,143,403 ha World Heritage property encompasses a multitude of transitional zones between land, the sea and freshwater environment, and is rich in species specially adapted to the demanding environmental conditions. It is considered one of the most important areas for migratory birds in the world, and is connected to a network of other key sites for migratory birds. Its importance is not only in the context of the East Atlantic Flyway but also in the critical role it plays in the conservation of African-Eurasian migratory waterbirds. In the Wadden Sea up to 6.1 million birds can be present at the same time, and an average of 10-12 million pass through it each year.

Inschrijvingscriteria

Originele tekst (Bron: Unesco)

Criterion (viii): The Wadden Sea is a depositional coastline of unparalleled scale and diversity. It is distinctive in being almost entirely a tidal flat and barrier system with only minor river influences, and an outstanding example of the large-scale development of an intricate and complex temperate-

¹ Outstanding Universal Value means cultural and/or natural significance which is so exceptional as to transcend national boundaries and to be of common importance for present and future generations of all humanity."

climate sandy barrier coast under conditions of rising sea-level. Highly dynamic natural processes are uninterrupted across the vast majority of the property, creating a variety of different barrier islands, channels, flats, gullies, saltmarshes and other coastal and sedimentary features.

Criterion (ix): The Wadden Sea includes some of the last remaining natural large-scale intertidal ecosystems where natural processes continue to function largely undisturbed. Its geological and geomorphologic features are closely entwined with biophysical processes and provide an invaluable record of the ongoing dynamic adaptation of coastal environments to global change. There are a multitude of transitional zones between land, sea and freshwater that are the basis for the species richness of the property. The productivity of biomass in the Wadden Sea is one of the highest in the world, most significantly demonstrated in the numbers of fish, shellfish and birds supported by the property. The property is a key site for migratory birds and its ecosystems sustain wildlife populations well beyond its borders.

Criterion (x): Coastal wetlands are not always the richest sites in relation to faunal diversity; however this is not the case for the Wadden Sea. The salt marshes host around 2,300 species of flora and fauna, and the marine and brackish areas a further 2,700 species, and 30 species of breeding birds. The clearest indicator of the importance of the property is the support it provides to migratory birds as a staging, moulting and wintering area. Up to 6.1 million birds can be present at the same time, and an average of 10-12 million each year pass through the property. The availability of food and a low level of disturbance are essential factors that contribute to the key role of the property in supporting the survival of migratory species. The property is the essential stopover that enables the functioning of the East Atlantic and African-Eurasian migratory flyways. Biodiversity on a worldwide scale is reliant on the Wadden Sea.

Verantwoording integriteit

Originele tekst (Bron: Unesco)

The boundaries of the extended property include all of the habitat types, features and processes that exemplify a natural and dynamic Wadden Sea, extending from the Netherlands to Germany to Denmark. This area includes all of the Wadden Sea ecosystems, and is of sufficient size to maintain critical ecological processes and to protect key features and values.

The property is subject to a comprehensive protection, management and monitoring regime which is supported by adequate human and financial resources. Human use and influences are well regulated with clear and agreed targets. Activities that are incompatible with its conservation have either been banned, or are heavily regulated and monitored to ensure they do not impact adversely on the property. As the property is surrounded by a significant population and contains human uses, the continued priority for the protection and conservation of the Wadden Sea is an important feature of the planning and regulation of use, including within land/water-use plans, the provision and regulation of coastal defences, maritime traffic and drainage. Key threats requiring ongoing attention include fisheries activities, developing and maintaining harbours, industrial facilities surrounding the property including oil and gas rigs and wind farms, maritime traffic, residential and tourism development and impacts from climate change.

Samenvatting afspraken met Unesco en ontwikkelingen t.a.v. gasboringen Waddenzee

Op basis van het nominatiedossier bij inschrijving op de Werelderfgoedlijst is afgesproken dat nieuwe boringen binnen het gebied niet zijn toegestaan, wel daarbuiten, mits het erfgoed niet wordt aangetast. Voor boringen zijn vergunningen verplicht, in lijn met de Natuurbeschermingswet. De afspraak met Unesco is dat deze boringen en de impact strikt gemonitord moeten worden, zodat de 'qualities of the Wadden Sea' niet verslechteren. Het Werelderfgoedcentrum heeft schriftelijk aan de Nederlandse Unesco Commissie laten weten dat de lidstaat Nederland zich heeft gecommitteerd aan het vermijden van alle soorten negatieve impact op het werelderfgoed. Tijdens de evaluaties van 2009, '11 en '14 werden IUCN en het Werelderfgoedcentrum op basis van de aangeleverde data en

toezeggingen voldoende gerustgesteld dat de gasboringen geen onomkeerbare impact hadden op de OUV. Echter, recent ontvangen informatie schetst een ander beeld. Dit baart zorgen. Het Werelderfgoedcentrum en IUCN wachten nog op een schriftelijke reactie van Nederland. Op basis van deze informatie wordt bepaald of de zorgen onder de aandacht van het Werelderfgoedcomité gebracht worden in de vorm van een *State of Conservation Report*.

TOELICHTING

Afspraken in het Werelderfgoed nominatiedossier

Boren op land mag, maar nieuwe boringen mogen niet binnen het werelderfgoedgebied en alleen op land. Sinds 1989 wordt er binnen de grenzen geboord. Vlak voor het indienen van het nominatiedossier zijn er nieuwe vergunningen aangevraagd. Deze zijn toegekend op voorwaarde dat de boringen goed gemonitord worden en geen verslechtering van de kwaliteit van het gebied veroorzaken *“In the Dutch Wadden Sea there is one site for the exploitation of natural gas: Zuidwal. All other production sites are located outside the nominated property, but the wells or reservoir may extend under it. In the Dutch Wadden Sea new exploration and exploitation of gas is only permitted from sites on land and from existing platforms in the North Sea coastal zone outside the nominated property. However, it is agreed that new exploration drilling and new production installations will not be permitted in the future in the Dutch part of the nominated property. As a consequence, new production from under the Wadden Sea will have to be developed from the mainland, the islands or the North Sea coastal zone”*.

Wat staat er in het nominatiedossier over vergunningen die al waren gegeven

“More to the east, permits were recently granted for three additional exploitation sites adjacent to the Wadden Sea, Moddergat, Vierhuizen and Lauwersoog, for production of gas under the nominated property. These permits were granted after a comprehensive decision-making process, including a full impact assessment procedure. Production is allowed within the limits of the resilience of the Wadden Sea to compensate sea level rise by natural sedimentation. Gas production within strict permit conditions will not deteriorate the qualities of the Wadden Sea. Both subsidence and the ecological development will be followed by a strict monitoring program. The exploitation has been permitted on the condition that the production will not adversely affect the nominated property”.

Afspraken met de lidstaat bij inschrijving

Het indienen van een nominatie en de inschrijving van het erfgoed op de Werelderfgoedlijst houdt in dat de lidstaat zich committeert aan het zekerstellen van de OUV. Bovendien moeten negatieve invloeden op de kernwaarden van het erfgoed worden geminimaliseerd. In het geval van de Waddenzee wordt daaronder ook verstaan de impact die het winnen van grondstoffen heeft, zoals olie en gas. Deze toezegging van de drie lidstaten is te raadplegen op de website van het Werelderfgoedcentrum en is vastgelegd in het nominatiedossier:

<https://whc.unesco.org/uploads/nominations/1314bis.pdf>

Het Werelderfgoedcentrum benadrukte in een schriftelijke reactie aan de Nederlandse Unesco Commissie dat het hierbij gaat om het vermijden en niet het verzachten van negatieve invloeden.

“This means that any impacts on the OUV from existing gas extraction or salt mining should be avoided (not mitigated).”

Tussentijdse monitoring door IUCN

Sinds de inschrijving van de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst in 2009 heeft het adviesorgaan van Unesco, IUCN, olie- en gasexploratie en winning geïdentificeerd als grote bedreigingen van de Uitzonderlijke Universele Waarde van het gebied.

IUCN heeft drie technische evaluaties uitgevoerd (2009, 2011 en 2014), te raadplegen via: <https://whc.unesco.org/en/list/1314/documents/>

Op basis van de aanbevelingen die IUCN deed, heeft het Werelderfgoedcomité verschillende besluiten genomen. Deze zijn terug te vinden in:

2014	38COM 8B.13	Wadden Sea (DE/NL/DK)
2011	35COM 8B.47	Natural Properties - Examination of minor boundary modifications (DE/NL)
2009	33COM 8B.4	Natural properties - New Nominations - The Wadden Sea (DE/NL)

IUCN Evaluatie over gaswinning (sectie 4.4.3, p.23, 2009)

De vraag naar de effecten van gaswinning werd tijdens het evaluatieproces door IUCN ter sprake gebracht. Op dat moment was IUCN tevreden met de door de lidstaten verstrekte gegevens en toezeggingen.

“The main impact, resulting from the exploitation of gas resources adjacent to the Dutch part of the nominated property is subsidence of the seabed. The potential impact due to subsidence has been monitored by an Independent Scientific Panel since 1963 when the production commenced. No significant losses of natural values have been found and subsidence of tidal flats was fully compensated by natural sedimentation. Salt marshes are still increasing in height due to sedimentation”.

Echter,

Uit communicatie met het Werelderfgoedcentrum blijkt dat de recente informatie van derden bij het Werelderfgoedcentrum in Parijs vragen oproept. Onder meer of de gecombineerde effecten van de bodemdaling als gevolg van gaswinning en zoutwinning in combinatie met zeespiegelstijging als gevolg van klimaatverandering risico's vormen en mogelijk de OUV aantasten? Ook gaf een medewerker bij het Werelderfgoedcentrum te kennen dat men zich afvraagt of het huidige controlesysteem toereikend is om de besluitvormers naar behoren te kunnen informeren. De Nederlandse overheid is gevraagd hierop te reageren.

Recente ontwikkelingen en zorgen door Unesco geuit over effectiviteit ‘Hand aan de kraan-principe’ en zeespiegelstijging

De Nederlandse Unesco Commissie heeft navraag gedaan bij het Werelderfgoedcentrum over recente communicatie met de Rijksoverheid over de gasexploratie en winning in het Waddengebied. Het Werelderfgoedcentrum heeft het volgende geschreven:

“In 2019, the World Heritage Centre received third party information expressing concerns the impact of gas exploration and production on the subsidence of the seabed combined with sea level rise as a result of climate change. This information was sent to the State Party in line with Paragraph 174 of the Operational Guidelines. In its reply dated 8 October 2019, the State Party of the Netherlands states that “according to the results of the continuous monitoring programs in place, the existing mining operations underneath the Wadden Sea do not compromise the Outstanding Universal Value of the property.”

However we note that in the report “Mogelijke gevolgen van versnelde zeespiegelstijging voor het Deltaprogramma” which was annexed to the reply letter, it is questioned if a with an increased rise in sea levels, the current sedimentation levels will be sufficient to compensate the subsidence in addition to the sea level rise.

On January 28, 2020, the World Heritage Centre received further information from the same third party, presenting additional information and referring to concerns expressed by the Dutch Environmental Impact Assessment Commission expressing concerns about the adequacy of the current monitoring system to inform decision making. This information was forwarded to the State Party on February 25, 2020, in line with Paragraph 174 of the Operational Guidelines. To date, no reply has been received from the State Party”.

Vervolgstappen

“The World Heritage Centre and IUCN are concerned that the combined impact of sea level rise and seabed subsidence could affect the OUV of the property and hope to receive further information from the State Party in response to our letter dated February 25 2020. The World Heritage Centre and IUCN will evaluate this information once it is received and based on this assessment decide if these concerns should be reported to the World Heritage Committee through the State of Conservation reporting process.”

Het Werelderfgoedcentrum en het Werelderfgoedcomité hebben tot op heden geen uitspraken gedaan over het ‘Hand aan de kraan’-principe. Het Werelderfgoedcentrum stelt in een schriftelijke reactie: *“We are waiting for additional information from the State Party on the adequacy of the monitoring system in response to our letter of February 25 2020. The need to further review the issue of the impacts of sea bed subsidence, including the possibility of bringing the issue to the attention of the World Heritage Committee will be based on an assessment of the information to be provided by the State Party of The Netherlands.”*

Verzonden: 10/11/2021 8:15:06 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres:
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage

Geachte mevrouw/heer,

Wat betreft de ontwerpvergunning (en), het ontwerp - in passingsplan en het milieu-effectrapport de MER voor het plan om bij Ternaard gas te willen winnen, heb ik of mis ik de namen van de Waddeneilanden Ameland en Schiermonnikoog.

Ook mis ik de naam van de Waddenzee. Het gasveld Ternaard heeft een klein deel van het gasvoorkomen; dat merendeel ligt onder de Waddenzee, maar de NAM moet het gas nog opsporen en de spot/plek nog vinden. Als dat zou gebeuren zal/zullen Ameland en Schiermonnikoog dat de beide eilanden raken.

Dit plan geeft ^{of} zal een extra druk geven En daan heb ik bezwaar tegen.

Ineens, nog niet lang geleden ⁱⁿ dit jaar was het omgevingsproces / project van de boen, terwijl de bewoners het niet niet Eigenlijk, lijkt het dat daar vanuit ^{willen} Dokkum, de gemeente en gemeenteraad naar toe is gewerkt. Er is op een gegeven moment een stemming geweest van de raad leden waar van twee groepen uitkwamen voor en tegen de gaswinning, waar de groep voor gaswinning met één man (of vrouw) als winnaer en uitkwam

Dat gegeven zal leiden, dat één persoon meer, zal zorgen, dat ons Werelderfgoed en van alle mensen op de wereld het risico van schade en aantasting van de Waddenzee in plaats van beschermen.

Het gasveld van Ternaard is een groot veld in vergelijking met andere velden op zee en land. Maar de NAM zal dat niet bezemen.

Het gasveld Pinkegat/Ternaard ligt op de Hantumerbreuk. Daar zou niet geboord moeten worden; deze breuk heeft zijkanten, dus is al verzwakt in de diepe ondergrond.

Op 2 september was waannemend minister Bloke op Schiermonnikoog en daar voor op Ameland. De minister uitte zich met de woorden dat hij zeker wist dat het allemaal wel goed zou komen, maar er is niemand die het zeker weet met de Waddenzee.

Zelfs is het mogelijk dat er aardbevingen kunnen komen, dat bewijst de afbeelding van een aardbeving (in het rood) die op 9 augustus 2013 onder Ameland is geweest.

Stukje

woensdag 6 oktober 2021, stond het in de Leeuwarder Courant wat ik mee gegeven heb.

Daar kan ik mij goed in vinden;

Blijf van de Waddenzee af!

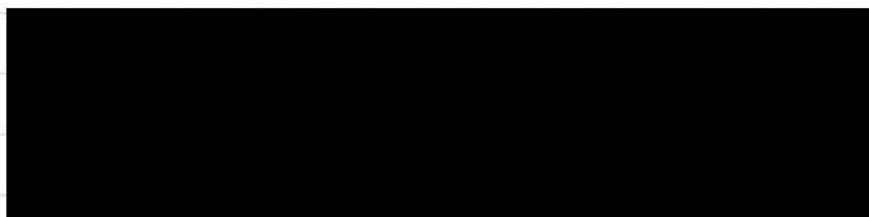
De Waddenzee is van ons allen.

Wees er trots op.

Hopelyke komt de Minister op zijn schreden terug.

Dank u,

Hoogachtend,

woensdag 6 oktober 2021 ■■■ LEEUWARDER COURANT

TE GAST

Gaswinning Ternaard:
bij twijfel niet inhalen

Minister Stef Blok wil gaswinning onder de Waddenzee vanaf de winlocatie Ternaard toestaan. Het gas dat gewonnen wordt, is voldoende om de huishoudens in Nederland een maand van gas te voorzien.

In het gebied vinden meer activiteiten plaats die leiden tot bodemdaling. Bodemdaling die leidt tot verzilting van het landbouwgebied en ervoor zorgt dat het droogvallen van de zandplaten in de Waddenzee niet meer zeker is. Deze zijn van belang voor de vele trekvogels.

De minister heeft de effecten van al die activiteiten niet in beeld gebracht en weigert dat ook te doen. De beide ministeries EZK en LNV veronachtzamen zodoende het voorzorgsprincipe (bij twijfel niet inha-

Blok kwam niet om te luisteren

len!). Gaswinning en de winst van de NAM zijn belangrijker.

De gemeenten en de provincie hebben aangegeven deze gaswinning niet te willen. De minister heeft toegezegd gedurende tien jaar 6 miljoen euro per jaar aan de regio ter beschikking te stellen voor bevorderen van onder meer de sociaal-economische vitaliteit in het gebied, de energietransitie en het tegengaan verzilting in het gebied. Het woord natuur komt hierin niet voor. De Waddenzee is een internationaal erkend uniek natuurgebied en vanuit de hele wereld wordt de Nederlandse regering opgeroepen deze gaswinning te stoppen.

Minister Blok lijdt aan tunnel-

visie en staat niet open voor de kritiek die op zijn besluit komt. Hij kwam niet naar Ternaard om te luisteren maar om zijn besluit te bevestigen.

De concessie om gaswinning mogelijk te maken is in 1969 verleend. We zijn inmiddels 52 jaar verder en nu de uitvoering via gaswinplannen in beeld komt, beroept Blok zich op de sterk verouderde Mijnbouwwet. De minister geeft economische zaken voorrang boven natuurbe- lang en laat de Waddenzee letterlijk en figuurlijk zakken. Het ministerie van LNV is verantwoordelijk voor het afgeven van een natuurvergunning en kijkt de andere kant op.

Het is mogelijk de gaswinning te voorkomen als ook de wet- en regelgeving over de natuurbe- langten worden meegewogen. De ecologische functies van de Waddenzee zijn onbetaalbaar en uniek en kunnen niet gecompenseerd worden. Door in te zetten op de isolatie van wonin- gen hebben we het gas niet nodig. Het geld dat de minister uitgeeft aan het beïnvloeden van lokale bestuurders kan beter daaraan besteed worden, zodat we geen maand maar perma- nent profiteren van die 60 mil- joen. Dat is goed voor de porte- monnee van de bewoners, de natuur en de landbouw.

De natuurwetgeving geeft voldoende mogelijkheden het dramatische besluit om gas te willen terug te draaien. Laten we alsjeblieft blijven proberen deze minister op andere gedachten te brengen.

JOCHEM KNOL
Statenlid GrienLinks

202100546

Bylage 2

Amelanderwad M= 1.8 Diepte= 3 Km

lat=53.443 lon=5.913

Phase Data

↓ datum in sept.

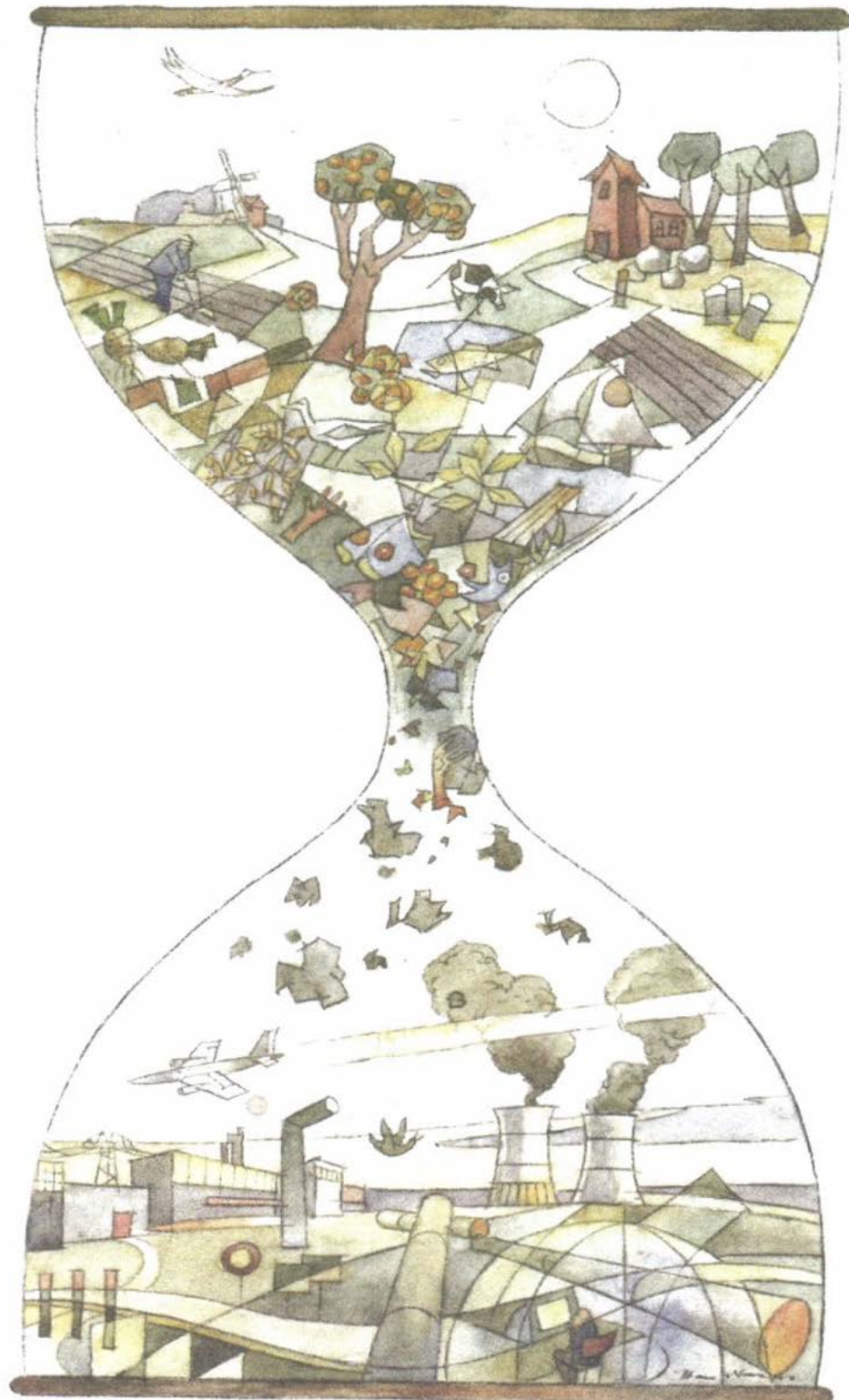
2013-09-08 augustus

N

Holwerd-Ameland

Tijd om te kiezen

Investeer in de stille kracht van de Noorderruimte

Het noorden van Nederland heeft iets wat andere regio's niet hebben. Dat 'iets' heeft te maken met rust en ruimte. Met groen land en vruchtbare akkers. Met frisse lucht en schoon water. Met prachtige eeuwenoude cultuurlandschappen en onaangetaste horizonten. Laten we dit 'iets' de stille kracht noemen.

Noorderlingen zijn er trots op. Ze putten er inspiratie uit voor hun werk. En veel mensen verdienen er direct en indirect hun boterham mee. Bijvoorbeeld in de landbouw, recreatie en toerisme.

Helaas: er dreigt gevaar voor deze stille kracht. Sluipenderwijs vindt verstedelijking van het platteland plaats. De landbouw staat onder grote druk. En in hoog tempo worden meer en meer bedrijventerreinen langs wegen gerealiseerd. In de ban van economische vooruitgang dreigt de groene ruimte overgeslagen te worden.

Wat wij vragen van de overheid is dat deze ruimte wordt beschermd tegen ongebreidelde ambities. Voor een gezonde economie hoeft het noorden geen tweede Randstad te worden. Laten we er met z'n allen voor zorgen dat wij het noorden ontwikkelen en inrichten vanuit en in harmonie met de nog sprankelende groene ruimte. Kies, en investeer in de stille kracht.

Nu en voor de toekomst.

Geachte leden van het Kabinet.

Geachte Minister Pronk,

Geachte (aankomende) leden van de Provinciale Staten van Groningen, Friesland en Drenthe.

U bent als politici en bestuurders verantwoordelijk voor de ontwikkeling en inrichting van onze provincies. Wij, ondertekenaars van dit manifest, vragen u de speerpunten van uw beleid te richten op de stille kracht van Noord-Nederland: de groene ruimte.

De kwaliteit van het platteland in Noord-Nederland is van grote nationale en internationale betekenis. We zijn er trots op dat hier:

- de rust en ruimte inspiratiebronnen zijn voor de samenleving en het algemeen welbevinden;
- een scherpe horizon te zien is;
- de meest gave cultuurlandschappen van Nederland liggen;
- de landbouw een grote drager van het platteland is;
- de grotendeels grondgebonden land- en tuinbouw een economische factor met perspectief is;
- het grootste aaneengesloten natuurgebied ligt van West-Europa: de Waddenzee;
- de verscheidenheid en kwaliteit van de natuur relatief hoog is;
- toerisme en recreatie een toenemende bron van inkomsten en werkgelegenheid zijn.

Daarom vinden wij dat in het Noorden *overtuigend* geïnvesteerd moet worden in:

- enkele sterke, compacte steden en levende dorpen in plaats van een verstedelijkt platteland;
- steun aan een schone en duurzame land- en tuinbouw;
- een vitaal netwerk van natuurgebieden;
- de kennis-infrastructuur en schone technologie;
- het combineren van recreatie, landbouw en natuur;
- meer groen in en bij stad en dorp;
- verbetering van de waterhuishouding en oplossingen voor wateroverlast en verdrogingssituaties;
- een marktgerichte en duurzame productie in en de inrichting van de land- en tuinbouwgebieden;
- steun aan de lokale zorg van het landschap;
- ontwikkeling van nieuwe vormen van agrarisch natuurbeheer.

Wij, ondertekenaars van dit manifest maken ons gezamenlijk sterk voor de groene ruimte van Noord-Nederland.

De combinatie en ontwikkeling van:

- aantrekkelijke landschappen,
- een duurzame grondgebonden land- en tuinbouw,
- een gezonde recreatie en
- een vitale natuur,

geven het Noorden de potentie om te groeien tot een van de meest aantrekkelijke regio's van Nederland.

Land- en tuinbouw

Noordelijke Land- en Tuinbouw Organisatie
 Noord-Nederlandse Biologische Landbouw Vereniging
 Fereining Biologyske Boeren Fryslân
 Stichting Soune Groun
 Vereniging Eastermar, Lânsdouwe

Landschap en cultuurhistorie

Bond Heemschut Drenthe
 Bond Heemschut Friesland
 Bond Heemschut Groningen
 Stichting Oude Groninger Kerken
 Landschapsbeheer Drenthe
 Landschapsbeheer Friesland
 Landschapsbeheer Groningen

Recreatie en toerisme

Vereniging van Recreatieondernemers Drenthe
 Vereniging van Recreatieondernemers Friesland
 Vereniging van Recreatieondernemers Groningen
 Provinciale VVV Drenthe
 Provinciale VVV Friesland
 Provinciale VVV Groningen

Natuur en Milieu

Stichting Het Drentse Landschap
 Vereniging It Fryske Gea
 Stichting Het Groninger Landschap
 Milieufederatie Drenthe
 Friese Milieu Federatie
 Milieufederatie Groningen
 Vereniging Milieudefensie
 Consulentenschap Natuur- en Milieueducatie,
 IVN district Drenthe
 Consulentenschap Natuur- en Milieueducatie,
 IVN district Groningen
 Consulentenschap Natuur- en Milieueducatie Friesland
 Vereniging Natuurmonumenten
 Koninklijke Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging,
 afd. Veendam
 Staatsbosbeheer regio Friesland
 Staatsbosbeheer regio Groningen-Drenthe
 Waddenvereniging
 Werkgroep Avifauna Drenthe
 Vereniging Avifauna Groningen

En ook

ASN Bank
 Fietsersbond ENFB
 Leefbaar Friesland
 Feriening Lytse Doarpen
 Stichting Noorderbreedte
 Waddenkunstkring

Dit manifest is tot stand gekomen op initiatief van en is op te vragen bij:

Milieufederatie Drenthe (0592) 31 11 50
 Friese Milieu Federatie (058) 289 03 03
 Milieufederatie Groningen (050) 313 08 00

Verzonden: 10/16/2021 3:34:25 PM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: [REDACTED]
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: [REDACTED]
Straat: [REDACTED]
Huisnummer: [REDACTED]
Postcode: [REDACTED]
Woonplaats: [REDACTED]
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres:
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

zie bijlage

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 7 oktober 2021 12:15
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: ZIENSWIJZEN

Aan Bureau Energieproducten Inspraakpunt Gaswinning Ternaard,
t.a.v. de Minister van Economische Zaken en Klimaat, Postbus 111, 9200 AC Drachten.

Geachte lezer,

[REDACTED] 6 oktober 2021

Hierbij ontvangt u 50 zienswijzen ontwerp instemmingsbesluit gaswinningsplan Ternaard.

Diverse zienswijzen zijn voorzien van adressen. Graag al deze personen berichten dat de zienswijze ontvangen is.

U kunt aan mij de bevestiging van het totale aantal zienswijzen zenden.

Met vriendelijke
[REDACTED]

50 stuks totaal

Bureau Energieproducten
 Inspraakpunt Gaswinning Ternaard,
 T.a.v. de Minister van Economische Zaken en Klimaat,
 Postbus 111,
 9200 AC Drachten.

Onderwerp: Zienswijze ontwerp instemmingsbesluit gaswinningsplan Ternaard

Datum: 6 oktober

Geachte dames en heren,

De Minister van Economische Zaken en Klimaat heeft ingestemd met het ingediende verzoek tot de gaswinningsplannen voor Ternaard. De instemmingsbesluiten zijn gepubliceerd d.d. 27 augustus 2021. Eenieder kan een zienswijze indienen op dit ontwerpbesluit, gedurende een periode van zes weken, vanaf het moment dat dit ontwerpbesluit ter inzage wordt gelegd.

Hierbij maak ik als inwoners van de gemeente Noardeast-Fryslân gebruik van deze procedure om een zienswijze in te dienen.

Kernboodschap in de zienswijze

Naast de provincie Fryslân, de gemeente Noardeast Fryslân heb ik grote zorgen over de plannen om verdere gaswinning uit de Waddenzee te realiseren. Hoewel al sinds jaren gas gewonnen wordt in dit gebied èn in de Waddenzee, stuit een verdere uitbreiding van de gaswinning in de Waddenzee op zeer ernstige bezwaren. Het geluid van ‘Geen nieuwe gaswinning in de Waddenzee’ is door de lokale en provinciale overheid luid en duidelijk aan uw ministerie afgegeven. Op basis van de volgende punten is het advies om de vergunning tot nieuwe gaswinning in te trekken:

- **Veiligheid:** de seismologische risico's van nieuwe gaswinning bieden geen zekerheid dat er schade kan ontstaan aan huizen en landerijen. De constructieve veiligheid in huizen is in het geding en de schadeafhandeling in Groningen is niet logisch en/of vlot gebleken. Zolang de bewijslast bij de burger ligt en niet bij de veroorzaker is de afhandeling verre van transparant en rechtvaardig. Daarnaast hebben we hier te maken met een kwetsbaar getijdengebied, waardoor verzilting van de grond en aantasting van het water (systemen) tot reële schade kunnen leiden voor mens –dier en landbouw. Ook het SodM acht de kans op schade aanwezig.

- **Landschap en Natuur.** De Wadden met haar natura 2000 status, honderdduizenden vogels die hier broeden en foerageren. Het nieuwe besluit over dit gasplan zorgt voor een aantasting van het landschap en de cultuurhistorie, maar ook voor een enorme dynamiek in de ondergrond.

(Bron: van Koehoof tot Lauwersoog 2021)

- In het kader van de **dijkbescherming** worden de dijken in Noardeast Fryslân verhoogd. De kosten worden gedeeld door de NAM. Er is dus sprake van een actueel en relevant veiligheidsrisico. De zeewering in Noardeast Fryslân is verzakt m.n. bij de winlocaties van de NAM. Het SodM geeft aan dat er sprake is van een significante overdruk in het Ternaarder veld. Het “Hand aan de Kraan principe” is volgens het SodM niet zeker genoeg om tijdig in te kunnen grijpen. Daarmee is het risico van het onder water blijven staan van de Wadplaten enorm vergroot en bedreigt het de natuurlijke habitat van de dieren. Geen wonder dat internationale wetenschappers in augustus jl. de overheid het dringende advies gaven om geen gas verder te winnen in dit natuurgebied. Is het effect op de natuur onderzocht volgens de laatste Europese richtlijnen? Het is niet duidelijk. SodM stelt duidelijk in haar advies dat, om te voorkomen dat er zich een versnelling van de bodemdaling voordoet, er ieder jaar een analyse van de gemiddelde hydrostatische druk plaats dient te vinden en dat het winningsplan daarop geactualiseerd dient te worden. EZK heeft dit advies terzijde geschoven en er een eigen ‘alternatieve’ invulling aan gegeven. Een invulling, die niet navolgbaar is voor een gewone bewoner in Nederland. Wèl geeft deze handelswijze wederom voeding aan de gedachte dat de overheid hierin weinig transparant is, geen jaarlijkse verantwoording aflegt aan de burger en erger

nog, dat zij de belangen van natuur en de inwoners van dit land ondergeschikt acht aan het economisch belang.

- **Transitie van energie.** De inzet van duurzame energie en afbouw van fossiele brandstoffen verdient de hoogste prioriteit. Al jaren wordt in deze regio gas gewonnen. Het zou rechtvaardig zijn wanneer een deel van de winsten aan het betreffende gebied ten goede zou komen. Op wat kleine donaties aan speeltuintjes e.d. is daar de afgelopen jaren geen sprake van geweest. Een fonds met gelden voortkomende uit de eerdere winsten kan een bijdrage bieden aan bewoners om de 'slag' naar duurzame energie te maken. Echter in plaats van bouwen aan de toekomst blijft het Waddengebied en haar inwoners een 'wingebied', met nog verder gaande plannen om langdurig de ondergrond uit te putten. Daar waar de natuur miljoenen jaren over gedaan heeft om deze ondergrond te vormen, buit de overheid en de NAM in dit geval binnen enkele tientallen jaren het gas uit deze kwetsbare ondergrond.

- **Geen draagvlak lokale en provinciale overheden.** Zoals eerder aangegeven is het signaal van 'Geen nieuwe gaswinningen in Fryslân) eenduidig door de Provincie en de gemeente afgegeven. Blijkens het instemmingsbesluit van een demissionaire minister blijkt dat deze stemmen weinig tot niets waard zijn.

- **Verbroken belofte EZK aan de bewoners van Noardeast Fryslân.** De pilot 'Omgevingsproces Ternaard' is jaren geleden van start gegaan. Van meet af aan is de toezegging gedaan dat het mogelijk was om deel te nemen aan deze besprekingen in het kader van een toekomstperspectief van deze krimpregio. Duidelijk werd aangegeven door de burgemeester destijds (mevr. Waanders) dat deelname zeker NIET inhield dat de gaswinning daarmee een vaststaand feit was. Bij openbare besprekingen in het dorps huis Ternaard gaf [REDACTED] van EZK zelfs aan dat men alleen bij voldoende draagvlak onder bevolking tot nieuwe gaswinning over zou gaan. Letterlijk "alleen als we welkom zijn, dan gaan de gaswinningsplannen Ternaard door".

Zienswijze

Opmerkelijk is dat relevante adviezen m.b.t. veiligheid van de winningsplannen Ternaard van de SodM, Provincie en de betrokken gemeenten terzijde geschoven zijn. Op het gebied van communicatie is de minister bereid om informatie te verstrekken. Deze informatie blijkt echter alleen te bestaan uit de verdediging van een positief besluit inzake winning. Ter verduidelijking van het besluit de verdere communicatie blijft beperkt tot berichtgeving in de media en het organiseren van informatiebijeenkomsten, waarbij de deskundigen van o.a. EZK, en NAM aanwezig zijn om vragen van inwoners te beantwoorden. Dat het vertrouwen tot een absoluut dieptepunt is gezakt blijkt wel uit de bijzonder geringe burgerdeelname tijdens deze drie bijeenkomsten (de vierde is wegens te geringe deelname maar geschrapt). Van de digitale sessie van 14 september jl., waar meerdere burgers aan deelnamen zouden de vragen en antwoorden verzameld en bekend gemaakt worden. We zijn nog steeds in afwachting daarvan.

Bij een complex onderwerp zoals gaswinning blijft de communicatie redelijk eenzijdig en bieden de informatiebijeenkomsten de doorsnee burger niet veel handvatten om 'mee te praten'. Er is dan ook niet zoiets als 'informed consent' van toepassing, laat staan van een draagvlakvorming onder de burgers. Het advies en de voorwaarden, zoals geformuleerd door de Provincie, SodM, het Wetterskip en de betrokken gemeentes moeten van een zwaarder gewicht in de besprekingen en besluitvorming beschouwd worden. Echter de praktijk leert dat dit blijkbaar niet zo gezien wordt in Den Haag. Daarmee worden de democratische principes sterk onder druk gezet.

Natuur en milieu. De rol van de toezichthouder SodM wordt uitgebreid toegelicht wanneer het gaat over het Waddengebied. Echter hoe sterk is een toezichthoudende rol, wanneer de bevoegdheid ontbreekt tot ingrijpen? Zelfs de dringende adviezen van het SodM worden aan de kant gelegd en voorzien van een 'eigen alternatief'. De SodM kan de gaswinning bij problemen aan banden leggen en eventueel overgaan tot een algemene stop maatregel.

Echter recentelijk is er sprake van vele incidenten (rampen zelfs, denkend aan Groningen), zoals o.a.:

- Condensaat lekkage bij putten

- Langdurig (36 uur aaneengesloten i.p.v. de beschreven enkele uren) affakkelen bij fracking, waar mens en milieu blootgesteld worden aan chemicaliën
- Een in zee schuivend, reeds lang verlaten, NAM boorplatform Ameland, waarbij de SodM de NAM reeds eerder op haar saneringsverplichting gewezen had, echter zonder resultaat. Met alle vervuilende effecten van zware metalen in strand en zee en voor dieren van dien.
- Sneller verlopende bodemdaling in het Pinkengat in de Waddenzee.
- Een monitoring zoals het "Hand aan de Kraan" principe biedt niet een redelijke zekerheid van tijdig ingrijpen.
- Gesignaleerde schade aan huizen, verzilting van het gebied, drinkwater, etc. Welk gezag is bij de bovenstaande punten bevoegd om in te grijpen? Een burgercollectief, zoals voorgesteld in het betreffende besluit(Stichting Waakhun)? Dat biedt wel heel weinig vertrouwen in een goede afloop...

Conclusie

Het voorgenomen besluitgaswinning Ternaard is onwenselijk en maatschappelijk niet verantwoord. Het is een verkeerd signaal voor inwoners, immers Nederland moet juist duurzamer worden. Extra gaswinning draagt hier niet aan bij en is in strijd met nationale en internationale afspraken op het gebied van CO2-reductie en natuurbescherming. Zowel Provinciaal, als gemeentelijk, maar vooral vanuit de burgers is er geen draagvlak voor deze winningsplannen. Ook juridisch is de staat verplicht om de broeikasgassen met 25% te verminderen. We verwijzen naar de uitspraak van de Hoge Raad 20-12-2019 inzake de Urgenda rechtzaak. We dringen derhalve aan op het intrekken van het voorgenomen besluit.

Dokkum, 6 oktober 2021

Naam:

[Redacted name]

Handtekening:

[Redacted signature]

Verzonden: 10/26/2021 12:09:17 AM
Onderwerp: Zienswijze
Project: Gaswinning Ternaard ontwerpbesluiten
Achternaam: ██████████
Tussenvoegsel(s):
Voorletters: ██████████
Straat: ██████████
Huisnummer: ██████████
Postcode: ██████████
Woonplaats: ██████████
Land: Nederland
Telefoonnummer:
E-mailadres:
Als: Particulier
(Mede) namens:
Organisatie:

Op welk ontwerpbesluit(en) heeft uw zienswijze betrekking?

Zie bijlage

Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerpbesluiten?

Zie bijlage

Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?

Zie bijlage

Wordt u geraakt in uw belang? Zo ja, kunt u aangeven hoe?

Zie bijlage

Zijn er andere zaken die u naar voren wilt brengen?

Zie bijlage

GEACHTE HEREN,

In DE NIEUWE DOCKUMER COURANT
VAN WOENSDAG 25 AUGUSTUS WERD
DOOR U MEDE GEDEELD DAT ER OP DE
GASWINNING VAN TERNAARD GEREAGEED
KON WORDEN.

GAARNE ZOU IK VAN U EEN ONTVANGST-
BEVESTIGINGS FORMULIER WILLEN
ONTVANGEN.

